

รายงานการวิจัย

โครงการงานวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบพื้นที่ใช้สอยที่มีอิทธิพลต่อการ
พัฒนาจิตตปัญญา

(เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดที่ตั้งและออกแบบศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา)

The Research of Physical Space's Influence on
Contemplative Study Development

โดย

สถาบันอาศรมศิลป์

เสนอ

โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

รายงานการวิจัย

โครงการงานวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบพื้นที่ใช้สอยที่มีอิทธิพลต่อการ พัฒนาจิตตปัญญา

(เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดที่ตั้งและออกแบบศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา)

The Research of Physical Space's Influence on Contemplative Study Development

โดย

สถาบันอาศรมศิลป์

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล	ที่ปรึกษาโครงการ
ธีรพล นิยม	ที่ปรึกษาโครงการ
รองศาสตราจารย์ ประภาภรณ์ นิยม	หัวหน้าโครงการ
ธิป ศรีสกุลไชยรักษ์	นักวิจัย
ภคชาติ เตชะอำนวยวิทย์	ผู้ช่วยวิจัย
ยิ่งยง ปุณโณปถัมภ์	ผู้ช่วยวิจัย

เสนอ

โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยทุนวิจัยของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และความช่วยเหลือที่ดีอย่างยิ่งของเจ้าหน้าที่ บุคลากร รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา และเครือข่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. อนุชาติ พวงสำลี และ อาจารย์ ดร.จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร ที่ให้ความช่วยเหลือ ในด้านการให้ข้อมูล การประสานงาน รวมถึงการสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้เกิดการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ระหว่างผู้ใช้โครงการกับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ ท่านอัคร กัลยาณพงศ์ คุณเมธี จันทรา แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต อาจารย์ ปราณี สำเร็จราชย์ พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก พระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี อาจารย์นิธิ สถาปิตานนท์ และอาจารย์ ดร.อชชพล ดุสิตนานนท์ ที่ได้ให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมและปัจจัยที่ทำให้ เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การเปลี่ยนนามธรรมไปสู่รูปธรรม รวมถึงแนวทางการออกแบบเพื่อรองรับกิจกรรม ทางจิตวิญญาณ และขอขอบพระคุณอย่างยิ่งต่อเจ้าของสถานที่ทุกท่าน ที่อนุญาตให้ทำการสำรวจ พื้นที่ ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น รวมถึงการได้ดูแลรักษาอาคาร และสถานที่ของตนไว้ให้คงอยู่ซึ่ง บรรยากาศที่สงบ ศักดิ์สิทธิ์และเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณสถานที่อันดั่งาม

ท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณ คณะทำงานซึ่งประกอบด้วย ทีมงานวิจัยทั้งหมดที่ได้ช่วยในการ สำรวจพื้นที่ เขียนภาพประกอบเล่มวิจัย และรวมถึงทีมผู้ใช้โครงการทั้งจากศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการร่วมกันทำการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการ ร่วมมือ ร่วมใจในการทำงาน และเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การทำวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

บทคัดย่อ

จิตตปัญญาศึกษามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งภายนอกและภายใน (กายและจิต) ไม่ใช่เพียงในระดับบุคคลแต่มีผลต่อสังคมโลก ซึ่งการจะประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงนามธรรมดังกล่าวให้จับต้องได้นั้น แม้จะไม่ใช่วิธีที่ง่ายนักแต่ก็จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสภาพสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นผู้ที่นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการเรียนการสอนจะต้องนำมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถเชื่อมโยงการปฏิบัติทางจิตหรือสิ่งที่ตนสนใจให้เข้ากันกับกิจวัตร วิธีชีวิตประจำวันอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน การประยุกต์แนวคิดจิตตปัญญาก็จะเต็มไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ มีความแยกแยะและเป็นไปตามธรรมชาติ

นอกจากตัวผู้นำที่เป็นปัจจัยหลักในการเรียนการสอนแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่นช่วยเสริมเพื่อให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้และความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นจะประกอบด้วย (๑) พื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ เพื่อให้เกิดผัสสะแห่งสถานที่ที่ชัดเจน (Sense of Place) (๒) กิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องหรือส่งเสริมทางจิตวิญญาณ เพื่อส่งผลให้พื้นที่ที่มีจิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place) และ (๓) ตัวอาคาร หรืองานสถาปัตยกรรม ที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมของที่ตั้ง เพื่อรักษาผัสสะแห่งสถานที่ที่มีแต่เดิมไว้ให้มากที่สุด อย่างไรก็ตามหากตัวผู้นำเข้าถึงระบบคุณค่าและเห็นคุณค่าของธรรมชาติแล้ว การรักษาสภาพแวดล้อม ธรรมชาติของพื้นที่ก็จะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ มีการปรุงแต่งน้อยหรือปรุงแต่งตามสภาพภูมิประเทศเดิม รวมถึงการกำหนดกิจกรรม วิธีที่เกิดขึ้นในพื้นที่ก็จะมีคุณค่าศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวข้อง สอดคล้องกันไปโดยปริยาย เมื่อเป็นเช่นนี้ตัวบุคคล (ผู้นำ) กิจกรรม วิธีชีวิต สภาพแวดล้อมและตัวอาคารเองก็จะไม่ใช่เพียงที่ผ่านถ่ายความรู้แต่จะเป็นพื้นที่แห่งการเพาะปลูกองค์ความรู้ เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และรวมถึงสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้น

องค์ประกอบทั้ง ๓ ดังกล่าว เมื่อรวมตัวกันอย่างสอดคล้องลงตัวแล้วจะก่อให้เกิดพื้นที่ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา หรือเรียกว่า “จิตตปัญญาवास” จากการสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง พบว่าการสร้างพื้นที่ให้เกิดบรรยากาศแบบจิตตปัญญาवासนั้นมีหัวใจสำคัญพื้นฐานอยู่ ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ และ (๒) พื้นที่ธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญที่ขาดไม่ได้หากต้องการสร้างพื้นที่รองรับและส่งเสริมกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับจิตตปัญญาศึกษา

คำสำคัญ จิตตปัญญาศึกษา ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
จิตตปัญญาवास

Abstract

Contemplative education is important for how people lead their lives, both internally and externally (physically and spiritually), not only at the level of the individual, but global society. Concrete implementation of this abstract approach, while not easy, is Crucial for today's social conditions. Those who would implement this approach in education would need concrete application, seamlessly connecting spiritual practices of interest with daily routine. Implementation of contemplative approaches would then be sacred, subtle and natural. Other than the class leader, other elements also contribute to an atmosphere of learning and sacredness. The elements of sacred place consist of 1) natural richness, to foster a clear sense of place 2) activities related to or supportive of spirituality, to promote the spirit of place; and 3) building design or architecture that is in harmony with its natural setting, to preserve the original sense of place as much as possible. If the leader appreciates and respects the value system and nature, maintenance of the natural environment of the place would occur automatically, and little alteration to the original landscape would occur. The activities that take place at the grounds would then be sacred and harmonious of their own accord. The leader, activities, way of life, environment and building itself thus become not merely a channel for the transfer of knowledge, but a space where a body of knowledge is cultivated. Exchanges occur between the learners and their physical environment, including the structures that arise. These three elements, once in congruent combination, would create a “contemplative hermitage” From a synthesis of all six case studies, it was found that the creation of a contemplative hermitage atmosphere consists of two fundamental components: 1) a spiritual leader and 2) a rich natural environment. These are indispensable to create a space that supports and promote contemplative education activities.

Keywords Contemplative Education, Sense of Place, Spirit of Place, Sacred Place, Contemplative Hermitage

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อไทย	ข
บทคัดย่ออังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	จ
สารบัญตาราง	ต
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑-๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑-๒
๑.๓ ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา	๑-๒
๑.๔ ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย	๑-๒
๑.๕ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	๑-๓
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑-๔
บทที่ ๒ จิตตปัญญาศึกษา กับองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	
๒.๑ แนวคิดและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา	๒-๑
๒.๒ การนำแนวคิดทางจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม	๒-๒
๒.๓ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place) จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place) และองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space)	๒-๕
๒.๓.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ หรือ Sense of Place คืออะไร	๒-๕
๒.๓.๒ จิตวิญญาณสถานที่ หรือ Spirit of Place คืออะไร	๒-๖
๒.๓.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือ Sacred Place คืออะไร	๒-๗
๒.๓.๔ องค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๒-๑๔
๒.๔ วิธีการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสณมสิการ	๒-๒๖
๒.๕ สรุป	๒-๒๘
บทที่ ๓ การวิเคราะห์กรณีศึกษาเพื่อการออกแบบจิตตปัญญาवास	
๓.๑ องค์ประกอบของวัตรธรรม	๓-๑
๓.๒ วิธีการสำรวจ วิเคราะห์และประมวลผลกรณีศึกษา	๓-๓
๓.๓ การประเมินผลความเป็นจิตตปัญญาवास	๓-๖

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
๓.๔ กรณีศึกษาที่ ๑ เสถียรธรรมสถาน	๓-๘
๓.๔.๑ ข้อมูลทั่วไป ความเป็นมาและแนวคิด	๓-๘
๓.๔.๒ การวิเคราะห์ผังสະแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๓-๑๐
๓.๔.๒.๑ ผังสະแห่งสถานที่ (Sense of Place)	๓-๑๒
๓.๔.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)	๓-๑๕
๓.๔.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place)	๓-๑๙
๓.๔.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน	๓-๒๒
๓.๔.๔ สรุป	๓-๒๖
๓.๕ กรณีศึกษาที่ ๒ โรงเรียนรุ่งอรุณ	๓-๓๘
๓.๕.๑ ข้อมูลทั่วไป และความเป็นมา	๓-๓๘
๓.๕.๒ การวิเคราะห์ผังสະแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๓-๔๑
๓.๕.๒.๑ ผังสະแห่งสถานที่ (Sense of Place)	๓-๔๒
๓.๕.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)	๓-๕๐
๓.๕.๒.๓ ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place)	๓-๖๓
๓.๕.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน	๓-๖๙
๓.๕.๔ สรุปจิตวิญญาณและความเป็นชีวิตในรุ่งอรุณ	๓-๘๒
๓.๖ กรณีศึกษาที่ ๓ ประเทศภูฏาน	๓-๘๔
๓.๖.๑ ข้อมูลทั่วไป	๓-๘๔
๓.๖.๒ การวิเคราะห์ผังสະแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๓-๘๕
๓.๖.๒.๑ ผังสະแห่งสถานที่ (Sense of Place)	๓-๘๕
๓.๖.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)	๓-๘๙
๓.๖.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place)	๓-๙๗
๓.๖.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน	๓-๑๐๕
๓.๖.๔ สรุป	๓-๑๑๖
๓.๗ กรณีศึกษาที่ ๔ สำนักปฏิบัติธรรมวิมวัญ	๓-๑๑๗
๓.๗.๑ ข้อมูลทั่วไป	๓-๑๑๗

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
๓.๗.๒ การวิเคราะห์ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๓-๑๑๗
๓.๗.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)	๓-๑๑๗
๓.๗.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)	๓-๑๒๑
๓.๗.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred of Place)	๓-๑๒๒
๓.๗.๓ การวิเคราะห์วัตถุแห่งการรองรับคำจูน	๓-๑๒๓
๓.๗.๔ สรุป	๓-๑๒๔
๓.๘ กรณีศึกษาที่ ๕ กรณีวัดป่าสุนันทวนาราม และวัดป่านานาชาติ	๓-๑๒๖
๓.๘.๑ ข้อมูลทั่วไป	๓-๑๒๖
๓.๘.๒ การวิเคราะห์ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๓-๑๒๙
๓.๘.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)	๓-๑๒๙
๓.๘.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)	๓-๑๓๖
๓.๘.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred of Place)	๓-๑๓๗
๓.๘.๓ วัตถุแห่งการรองรับคำจูน	๓-๑๔๒
๓.๘.๓.๑ วัตถุแห่งการรองรับคำจูนในวัดป่านานาชาติ	๓-๑๔๕
๓.๘.๓.๒ วัตถุแห่งการรองรับคำจูนในวัดสุนันทวนาราม	๓-๑๔๙
๓.๘.๔ สรุป	๓-๑๕๗
๓.๙ กรณีศึกษาที่ ๖ กรณีสักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย	๓-๑๕๙
๓.๙.๑ ข้อมูลทั่วไป ความเป็นมาและแนวคิด	๓-๑๕๙
๓.๙.๒ การวิเคราะห์ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	๓-๑๖๓
๓.๙.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)	๓-๑๖๓
๓.๙.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)	๓-๑๖๗
๓.๙.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred of Place)	๓-๑๗๐
๓.๙.๓ วัตถุแห่งการรองรับคำจูน	๓-๑๗๕
๓.๙.๔ สรุป	๓-๑๘๒

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
๓.๑๐ การสังเคราะห์กรณีศึกษา	๓-๑๘๓
๓.๑๑ สรุปปัจจัย และแนวทางที่ทำให้เกิดจิตตปัญญา	๓-๑๙๔
๓.๑๑.๑ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา	๓-๑๙๔
๓.๑๑.๒ แนวทางที่ทำให้พื้นที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา	๓-๑๙๖
บทที่ ๔ การกำหนดแนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อม ของจิตตปัญญา	
๔.๑ แนวคิดหลักในการออกแบบ	๔-๑
๔.๒ ถอดรหัสผู้นำทางจิตตปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา แนวคิด แนวทางปฏิบัติ ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล	๔-๒
๔.๓ การถอดรหัสพื้นที่ธรรมชาติที่เหมาะสมกับศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล	๔-๕
๔.๓.๑ ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา	๔-๖
๔.๓.๒ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา	๔-๖
๔.๓.๓ ระบบทางสัญจรและการเข้าถึง	๔-๑๐
๔.๓.๔ แนวทางการพัฒนาในอนาคต	๔-๑๓
๔.๓.๕ สรุปเลือกที่ตั้งโครงการ	๔-๑๖
๔.๔ แนวคิดหลักในการออกแบบศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล	๔-๒๐
๔.๔.๑ การวิเคราะห์ที่ตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (Site Analysis)	๔-๒๑
๔.๔.๒ การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย (Zoning & Area Analysis)	๔-๒๗
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ บทสรุป	๕-๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๕-๓
ภาคผนวก ก. รายละเอียดองค์ประกอบและพื้นที่ใช้สอยโครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา	
ภาคผนวก ข. แบบสำรวจผลการประชุมเชิงปฏิบัติการการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับผู้ใช้โครงการในหัวข้อ “การค้นหาวิถีชีวิตในศูนย์จิตตปัญญา มหาวิทยาลัยมหิดล”	
ภาคผนวก ค. ภาพการประชุมเชิงปฏิบัติการการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับผู้ใช้โครงการ	

สารบัญภาพ

	หน้า
บทที่ ๑	
ภาพที่ ๑.๑ ผังมหาวิทยาลัยมหิดล	๑-๔
บทที่ ๒	
ภาพที่ ๒.๑ กฎของเก๋า	๒-๓
ภาพที่ ๒.๒ ตัวโน้ตกับกฎของเก๋า (นพลักษณ์)	๒-๓
ภาพที่ ๒.๓ สรุปขั้นตอนในการเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในการแปลงนามธรรมออกมาสู่ ความเป็นรูปธรรม	๒-๔
ภาพที่ ๒.๔ วิธีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชาวเขา	๒-๖
ภาพที่ ๒.๕ นครเพตรา	๒-๗
ภาพที่ ๒.๖ ศาลหลักเมือง ลานหินโค้ง และ บริเวณ Stonehenge	๒-๘
ภาพที่ ๒.๗ บริเวณตลาดน้ำอัมพวา	๒-๙
ภาพที่ ๒.๘ ธรรมชาติที่สมบูรณ์	๒-๑๐
ภาพที่ ๒.๙ กำแพงร้องไห้ (Wailing Wall)	๒-๑๑
ภาพที่ ๒.๑๐ อนุสรณ์ ๑๔ ตุลา	๒-๑๒
ภาพที่ ๒.๑๑ สถูปวีรชน อนุสรณ์ ๑๔ ตุลา	๒-๑๒
ภาพที่ ๒.๑๒ ประเทศภูฏาน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบคลุมในระดับประเทศ	๒-๑๕
ภาพที่ ๒.๑๓ กาบมอญในสุเหร่า ฮาราม นครเมกกะห์	๒-๑๖
ภาพที่ ๒.๑๔ สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย	๒-๑๘
ภาพที่ ๒.๑๕ บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยนาโรปะ	๒-๑๙
ภาพที่ ๒.๑๖ บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยนาโรปะ	๒-๒๐
ภาพที่ ๒.๑๗ อาคาร Old Postern วิทยาลัยชุมัคเคอร์ (Schumacher College)	๒-๒๑
ภาพที่ ๒.๑๘ การออกแบบส่วนขยายที่คำนึงถึง Senses of place ของสถานที่เดิม	๒-๒๒
ภาพที่ ๒.๑๙ กิจกรรมภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ	๒-๒๔
ภาพที่ ๒.๒๐ การสรุปความสัมพันธ์ของ Sense of Place, Spirit of Place และ Sacred Place	๒-๒๕
ภาพที่ ๒.๒๑ ขั้นตอนการประยุกต์ใช้โยนิโสณมสิการกับวิเคราะห์ถอดบทเรียนจาก กรณีศึกษา	๒-๒๗

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓	
ภาพที่ ๓.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างนามธรรม ๓ ประการ	๓-๑
ภาพที่ ๓.๒ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุธรรม ๓ ประการแห่งการสร้าง จิตตปัญญาवास และการสะท้อนถึงนามธรรม ๓ ประการ	๓-๓
ภาพที่ ๓.๓ แผนที่ตั้งโครงการเสถียรธรรมสถาน	๓-๔
ภาพที่ ๓.๔ แมชีคันสนีย์ เสถียรสุต	๓-๕
ภาพที่ ๓.๕ ผังโครงการเสถียรธรรมสถาน	๓-๑๑
ภาพที่ ๓.๖ ลานต้นโพธิ์	๓-๑๒
ภาพที่ ๓.๗ สภาพแวดล้อมในเสถียรธรรมสถาน ๑ (ส่วนปฏิบัติธรรม)	๓-๑๓
ภาพที่ ๓.๘ เด็กกับการปลูกต้นไม้	๓-๑๔
ภาพที่ ๓.๙ กิจกรรมการปฏิบัติธรรม	๓-๑๖
ภาพที่ ๓.๑๐ กิจกรรมนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ	๓-๑๖
ภาพที่ ๓.๑๑ กิจกรรมการบวชแม่ชี	๓-๑๗
ภาพที่ ๓.๑๒ กิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่	๓-๑๗
ภาพที่ ๓.๑๓ กิจกรรมจิตประภัสสร	๓-๑๘
ภาพที่ ๓.๑๔ กิจกรรมการเคลื่อนไหวย่างสร้างสรรค์ และกิจกรรมอนุสาวรีย์มีชีวิต	๓-๑๘
ภาพที่ ๓.๑๕ กิจกรรมการทำวัตรเย็นและฟังธรรม	๓-๑๙
ภาพที่ ๓.๑๖ อาคารพระบรมสารีริกธาตุ (ภายใน-ภายนอก)	๓-๒๑
ภาพที่ ๓.๑๗ พระอโศกที่ประดิษฐานบนฐานต้นก้ามปู	๓-๒๔
ภาพที่ ๓.๑๘ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๑	๓-๒๔
ภาพที่ ๓.๑๙ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๒	๓-๒๕
ภาพที่ ๓.๒๐ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๓	๓-๒๕
ภาพที่ ๓.๒๑ ทางเดินในเขตวิเวก ๑	๓-๒๖
ภาพที่ ๓.๒๒ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๔	๓-๒๖
ภาพที่ ๓.๒๓ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๕	๓-๒๖
ภาพที่ ๓.๒๔ ทางเดินในเขตวิเวก ๒	๓-๒๗
ภาพที่ ๓.๒๕ ภาพบรรยากาศทางเดินจงกรม	๓-๒๗
ภาพที่ ๓.๒๖ ภาพบรรยากาศสะพานแห่งสติ	๓-๒๘

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๒๗ ทางเดินในเขตวิเวก ๓	๓-๒๙
ภาพที่ ๓.๒๘ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๖	๓-๒๙
ภาพที่ ๓.๒๙ ทางเดินในเขตวิเวก ๔	๓-๓๐
ภาพที่ ๓.๓๐ ทางเดินในเขตวิเวก ๕	๓-๓๐
ภาพที่ ๓.๓๑ ทางเดินในเขตวิเวก ๖	๓-๓๐
ภาพที่ ๓.๓๒ การใช้วัสดุพื้นไม้	๓-๓๑
ภาพที่ ๓.๓๓ ต้นสาละ	๓-๓๑
ภาพที่ ๓.๓๔ อาคารธรรมสวัสดิ์	๓-๓๒
ภาพที่ ๓.๓๕ อาคารธรรมศาลา	๓-๓๓
ภาพที่ ๓.๓๖ บรรยากาศภายในธรรมศาลา	๓-๓๔
ภาพที่ ๓.๓๗ พระพุทธรูปภายในธรรมศาลา	๓-๓๔
ภาพที่ ๓.๓๘ เรือนจิตประภัสสร	๓-๓๕
ภาพที่ ๓.๓๙ แผนที่โรงเรียนรุ่งอรุณ	๓-๓๘
ภาพที่ ๓.๔๐ รูปผู้ก่อตั้งโรงเรียนรุ่งอรุณ	๓-๓๙
ภาพที่ ๓.๔๑ ผังโรงเรียนรุ่งอรุณ	๓-๔๓
ภาพที่ ๓.๔๒ โรงเรียนรุ่งอรุณ บริเวณภูมิทัศน์ส่วนกลาง	๓-๔๔
ภาพที่ ๓.๔๓ ทศนียภาพที่เห็นอาคารโดยรอบสระน้ำ	๓-๔๕
ภาพที่ ๓.๔๔ ทางเดินริมสระน้ำ	๓-๔๕
ภาพที่ ๓.๔๕ ทางเดินเข้าโรงเรียนประถมผ่านหน้าโรงเรียนอนุบาล	๓-๔๕
ภาพที่ ๓.๔๖ แปลนผังห้องเรียนแบบกลุ่ม (Cluster)	๓-๔๖
ภาพที่ ๓.๔๗ ภาพในโถงกลางเอนกประสงค์ของชั้นเรียนใช้สำหรับกิจกรรมต่างๆ	๓-๔๗
ภาพที่ ๓.๔๘ ภาพเรือนรับอรุณ	๓-๔๘
ภาพที่ ๓.๔๙ ภาพภายในห้องประชุมรับอรุณ	๓-๔๙
ภาพที่ ๓.๕๐ การจัดวางรองเท้าชั้นอนุบาล ประถม และมัธยม บริเวณพื้นที่ใต้หน้า บันไดอาคาร	๓-๕๒
ภาพที่ ๓.๕๑ นักเรียนประถมกำลังทำความสะอาดภายในห้องเรียน	๓-๕๒
ภาพที่ ๓.๕๒ นักเรียนนำขยะที่แยกแล้วจากชั้นเรียน มาส่งศูนย์แยกขยะกลาง	๓-๕๓
ภาพที่ ๓.๕๓ นักเรียนประถมกำลังเตรียมอาหารว่างเพื่อบริการเพื่อนๆ	๓-๕๓

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๕๔ นักเรียนกำลังล้างจานในบริเวณที่จัดให้น้ำอาคารเรียน	๓-๕๕
ภาพที่ ๓.๕๕ นักเรียนประมณกำลังโหมรวมและสวดมนต์ในห้องเรียน	๓-๕๔
ภาพที่ ๓.๕๖ นักเรียนเตรียมตัวเข้าห้องเรียนก่อนเข้าเรียน	๓-๕๕
ภาพที่ ๓.๕๗ ภาพภายในห้องเรียน (แสดงความยืดหยุ่นในการใช้พื้นที่)	๓-๕๖
ภาพที่ ๓.๕๘ กิจกรรมการเรียนที่เรือนศิลปะ งานแกะสลักไม้	๓-๕๖
ภาพที่ ๓.๕๙ กิจกรรมการเรียนที่เรือนศิลปะ งานทอ	๓-๕๗
ภาพที่ ๓.๖๐ กิจกรรมการเรียนที่เรือนศิลปะ งานวาดเขียน	๓-๕๗
ภาพที่ ๓.๖๑ กิจกรรมการเรียนที่เรือนศิลปะ งานปั้นดิน	๓-๕๘
ภาพที่ ๓.๖๒ กิจกรรมการเรียนภายในห้องเรียน ชีววิทยาของนักเรียนมัธยมปลาย	๓-๕๘
ภาพที่ ๓.๖๓ กิจกรรมการเรียนศิลปะในธรรมชาติ	๓-๕๙
ภาพที่ ๓.๖๔ กิจกรรมการเรียนศิลปะภายนอกเรียน โดยมีธรรมชาติเป็นต้นแบบ	๓-๕๙
ภาพที่ ๓.๖๕ กิจกรรมการเรียนพลศึกษาภายนอกห้องเรียน บริเวณลานทราย	๓-๖๐
ภาพที่ ๓.๖๖ บรรยากาศการเรียนนอกห้องเรียน (การปลูกข้าว) นักเรียนประถม ๕	๓-๖๐
ภาพที่ ๓.๖๗ บรรยากาศการเรียนการสอนภายในห้องเรียนอนุบาล ๓	๓-๖๑
ภาพที่ ๓.๖๘ บรรยากาศผู้ปกครองพบครูประจำชั้นที่ห้องโถงกลาง	๓-๖๑
ภาพที่ ๓.๖๙ ภาพการจัดดอกไม้ของเจ้าหน้าที่รุ่งอรุณ	๓-๖๒
ภาพที่ ๓.๗๐ ลายพิมพ์ใบไม้บนพื้นอาคาร	๓-๖๓
ภาพที่ ๓.๗๑ พระพุทธรูปโรงเรียนอนุบาล	๓-๖๕
ภาพที่ ๓.๗๒ พระพุทธรูปโรงเรียนประถม	๓-๖๖
ภาพที่ ๓.๗๓ พระพุทธรูปโรงเรียนมัธยม	๓-๖๗
ภาพที่ ๓.๗๔ พระพุทธรูปโถงรับอรุณ	๓-๖๘
ภาพที่ ๓.๗๕ โต๊ะหมู่บูชาภายในศาลาธรรม	๓-๖๘
ภาพที่ ๓.๗๖ ความสัมพันธ์ของเด็กนักเรียนกับธรรมชาติ ๑	๓-๗๐
ภาพที่ ๓.๗๗ การถ่ายทอดคุณค่าของธรรมชาติภายในรุ่งอรุณ	๓-๗๑
ภาพที่ ๓.๗๘ ความสัมพันธ์ของเด็กนักเรียนกับธรรมชาติ	๓-๗๒
ภาพที่ ๓.๗๙ ภูมิทัศน์ธรรมชาติในโรงเรียนรุ่งอรุณ	๓-๗๒
ภาพที่ ๓.๘๐ รูปแบบอาคารเรียนอนุบาล	๓-๗๓

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๘๑ รูปแบบอาคารเรียนและห้องสมุด โรงเรียนประถม	๓-๗๔
ภาพที่ ๓.๘๒ รูปแบบอาคารเรียนมัธยม	๓-๗๔
ภาพที่ ๓.๘๓ เรือนไทยรุ่งอรุณ	๓-๗๕
ภาพที่ ๓.๘๔ ชานไม้บริเวณเรือนไทย	๓-๗๕
ภาพที่ ๓.๘๕ บ้านช่าง	๓-๗๖
ภาพที่ ๓.๘๖ อาคารสุขภาพวิถีไทย (เรือนไทยอาจารย์วิชิต)	๓-๗๗
ภาพที่ ๓.๘๗ ศาลาท่าน้ำ	๓-๗๗
ภาพที่ ๓.๘๘ บริเวณทางเข้าโรงเรียน	๓-๗๘
ภาพที่ ๓.๘๙ บ่อน้ำ	๓-๗๘
ภาพที่ ๓.๙๐ ภาพตัวอย่างทางเดินภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ	๓-๗๘
ภาพที่ ๓.๙๑ สถานที่คัดแยกขยะ	๓-๗๙
ภาพที่ ๓.๙๒ ศาลาธรรม	๓-๗๙
ภาพที่ ๓.๙๓ ห้องประชุมรับอรุณ	๓-๗๙
ภาพที่ ๓.๙๔ ที่ล้างจาน	๓-๘๐
ภาพที่ ๓.๙๕ แสดงกิจกรรมที่ผู้ปกครองได้จัดขึ้นเอง	๓-๘๑
ภาพที่ ๓.๙๖ แผนที่ประเทศภูฏาน	๓-๘๔
ภาพที่ ๓.๙๗ ภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีพลังของภูฏาน ๑	๓-๘๖
ภาพที่ ๓.๙๘ ภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีพลังของภูฏาน ๒	๓-๘๗
ภาพที่ ๓.๙๙ ภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีพลังของภูฏาน ๓	๓-๘๗
ภาพที่ ๓.๑๐๐ ผังสระแห่งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประเทศภูฏาน	๓-๘๘
ภาพที่ ๓.๑๐๑ นาแบบขั้นบันได สอดคล้องกับภูมิประเทศในภูฏาน	๓-๘๙
ภาพที่ ๓.๑๐๒ วิถีชีวิตและการเพาะปลูกของชาวภูฏาน	๓-๙๐
ภาพที่ ๓.๑๐๓ หลังคาบ้านของชาวภูฏาน	๓-๙๐
ภาพที่ ๓.๑๐๔ ชุดแต่งกายประจำชาติ	๓-๙๑
ภาพที่ ๓.๑๐๕ เทศกาลเชจู ๑	๓-๙๒
ภาพที่ ๓.๑๐๖ เทศกาลเชจู ๒	๓-๙๓
ภาพที่ ๓.๑๐๗ การภาวนาของชาวภูฏาน	๓-๙๔

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๑๐๘ กงล้อสวดมนต์แบบมือถือ	๓-๙๔
ภาพที่ ๓.๑๐๙ คุณค่าของศาสนาที่ถูกปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก	๓-๙๔
ภาพที่ ๓.๑๑๐ วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์และมีพลังของภูฏาน ๔	๓-๙๕
ภาพที่ ๓.๑๑๑ ธรรมชาติอันสวยงามในอุทยานของภูฏาน	๓-๙๖
ภาพที่ ๓.๑๑๒ ตั้งกำแพง(ผืนผ้า)ภาพของครูวินโปเซ	๓-๙๗
ภาพที่ ๓.๑๑๓ พุทธคยาซอง	๓-๙๘
ภาพที่ ๓.๑๑๔ วัดทักซัง ๑	๓-๙๙
ภาพที่ ๓.๑๑๕ ธงชาติประเทศภูฏาน	๓-๑๐๐
ภาพที่ ๓.๑๑๖ กงล้อสวดมนต์	๓-๑๐๑
ภาพที่ ๓.๑๑๗ กงล้อสวดมนต์พลังน้ำ	๓-๑๐๒
ภาพที่ ๓.๑๑๘ ธงมนต์ภาวนา	๓-๑๐๒
ภาพที่ ๓.๑๑๙ กิจกรรมการร่อนข้าวเปลือก	๓-๑๐๓
ภาพที่ ๓.๑๒๐ สัญลักษณ์มงคลแปดอย่าง	๓-๑๐๓
ภาพที่ ๓.๑๒๑ สัญลักษณ์ทางศาสนาที่ชาวภูฏานนิยมนวดไว้บนอาคารบ้านเรือน	๓-๑๐๔
ภาพที่ ๓.๑๒๒ ตำแหน่งของสำคัญในประเทศภูฏาน	๓-๑๐๕
ภาพที่ ๓.๑๒๓ ซองเมืองพุนาคา	๓-๑๐๖
ภาพที่ ๓.๑๒๔ ตำแหน่งขององค์ประกอบทั้งสามในพุนาคาซอง	๓-๑๐๗
ภาพที่ ๓.๑๒๕ ลานโล่งภายในพุนาคาซอง	๓-๑๐๗
ภาพที่ ๓.๑๒๖ สัตว์ส่วนที่สอดคล้องกับภูเขา	๓-๑๐๘
ภาพที่ ๓.๑๒๗ หลังคาหลังกันตามความสูงของที่ตั้ง	๓-๑๐๘
ภาพที่ ๓.๑๒๘ ลวดลายที่สร้างบรรยากาศให้ศักดิ์สิทธิ์ในพุนาคาซอง	๓-๑๐๙
ภาพที่ ๓.๑๒๙ วัดทักซัง ๒	๓-๑๑๐
ภาพที่ ๓.๑๓๐ ทิวทัศน์ระหว่างทางเดินไปสู่วัดทักซัง	๓-๑๑๑
ภาพที่ ๓.๑๓๑ ผังและรูปด้านวัดทักซัง ที่แสดงความสอดคล้องของที่ตั้ง	๓-๑๑๒
ภาพที่ ๓.๑๓๒ ภาพบรรยากาศที่เหมือนสวรรค์ของวัดทักซัง	๓-๑๑๓
ภาพที่ ๓.๑๓๓ บ้านของชาวภูฏาน	๓-๑๑๔
ภาพที่ ๓.๑๓๔ คติความเชื่อที่ชาวภูฏานแสดงออกผ่านทางผนังเรือน	๓-๑๑๕

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๑๓๕ ความกลมกลืนของบ้านภูพาน	๓-๑๑๕
ภาพที่ ๓.๑๓๖ แผนที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ	๓-๑๑๗
ภาพที่ ๓.๑๓๗ แผนที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ	๓-๑๑๘
ภาพที่ ๓.๑๓๘ บรรยากาศภายในส่วนต้อนรับ	๓-๑๑๙
ภาพที่ ๓.๑๓๙ บรรยากาศภายในส่วนปฏิบัติธรรม ทางเดินจงกรม	๓-๑๒๐
ภาพที่ ๓.๑๔๐ บรรยากาศบริเวณเรือนปฏิบัติธรรม	๓-๑๒๑
ภาพที่ ๓.๑๔๑ บรรยากาศทางเดินภายในส่วนปฏิบัติธรรม	๓-๑๒๒
ภาพที่ ๓.๑๔๒ บรรยากาศบริเวณบ้านพักของผู้ปฏิบัติธรรม	๓-๑๒๓
ภาพที่ ๓.๑๔๓ บ้านพักของผู้ปฏิบัติธรรม	๓-๑๒๔
ภาพที่ ๓.๑๔๔ แผนที่ตั้งวัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๒๖
ภาพที่ ๓.๑๔๕ พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก	๓-๑๒๖
ภาพที่ ๓.๑๔๖ แผนที่ตั้งวัดป่านานาชาติ	๓-๑๒๗
ภาพที่ ๓.๑๔๗ พระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี	๓-๑๒๗
ภาพที่ ๓.๑๔๘ หลวงพ่อพระโพธิญาณเถร หลวงปู่ชา สุภัทโท	๓-๑๒๗
ภาพที่ ๓.๑๔๙ ภาพธรรมชาติภายในวัดป่านานาชาติ ๑	๓-๑๒๙
ภาพที่ ๓.๑๕๐ ภาพธรรมชาติที่แวดล้อมอาคารในวัดป่านานาชาติ	๓-๑๓๐
ภาพที่ ๓.๑๕๑ ภาพธรรมชาติภายในวัดป่านานาชาติ ๑	๓-๑๓๑
ภาพที่ ๓.๑๕๒ ภาพธรรมชาติภายในวัดป่านานาชาติ ๒	๓-๑๓๑
ภาพที่ ๓.๑๕๓ ภาพความสว่าง สะอาด สงบ ในพระอุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๓๒
ภาพที่ ๓.๑๕๔ การออกแบบที่ทำให้เกิดความสว่างทางเดินจงกรม	๓-๑๓๓
ภาพที่ ๓.๑๕๕ การจัดเตรียมพื้นที่วางรองเท้าเพื่อความเป็นระเบียบ	๓-๑๓๓
ภาพที่ ๓.๑๕๖ ภาพเชื้อเชิญให้เกิดความสงบในวัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๓๓
ภาพที่ ๓.๑๕๗ ภาพความสว่าง สะอาด สงบ ภายในวัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๓๔
ภาพที่ ๓.๑๕๘ ภาพความสว่าง สะอาด สงบภายในวัดป่านานาชาติ ๑	๓-๑๓๕
ภาพที่ ๓.๑๕๙ ภาพความสว่าง สะอาด สงบภายในวัดป่านานาชาติ ๒	๓-๑๓๕
ภาพที่ ๓.๑๖๐ การเจริญสติผ่านการกวาดลานภายในวัดป่าสุนันทวนารามและวัด ป่านานาชาติ	๓-๑๓๖
ภาพที่ ๓.๑๖๑ พระพุทธรูปภายในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๓๘

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๑๖๒ พระพุทธรูปด้านหลังศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๓๙
ภาพที่ ๓.๑๖๓ พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๓๙
ภาพที่ ๓.๑๖๔ การเดินอานาปานสติในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๔๐
ภาพที่ ๓.๑๖๕ สภาพแวดล้อมป่าธรรมชาติ วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๑
ภาพที่ ๓.๑๖๖ ทางเข้าด้านหน้า วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๒
ภาพที่ ๓.๑๖๗ ทางเดินดิน วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๓
ภาพที่ ๓.๑๖๘ บริเวณทางเข้าด้านหน้าวัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๔๔
ภาพที่ ๓.๑๖๙ ศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๕
ภาพที่ ๓.๑๗๐ อุโบสถ วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๖
ภาพที่ ๓.๑๗๑ ผนังภายนอกอุโบสถ ที่สามารถมองเห็นองค์พระประธานในอุโบสถ วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๗
ภาพที่ ๓.๑๗๒ ภายในอุโบสถ วัดป่าอานาชาติ	๓-๑๔๘
ภาพที่ ๓.๑๗๓ อุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๐
ภาพที่ ๓.๑๗๔ ภายในอุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๑
ภาพที่ ๓.๑๗๕ การออกแบบควบคุมปริมาณแสงสว่างจากหลังคาและบริเวณองค์ พระประธาน	๓-๑๕๒
ภาพที่ ๓.๑๗๖ ภายนอกอุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๒
ภาพที่ ๓.๑๗๗ ศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๓
ภาพที่ ๓.๑๗๘ พระประธานภายในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๔
ภาพที่ ๓.๑๗๙ ความสันโดษ เรียบง่ายภายในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๕
ภาพที่ ๓.๑๘๐ การใช้หลังคาไม้ไผ่สร้างความสลับให้เกิดขึ้นในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๕
ภาพที่ ๓.๑๘๑ การจัดระเบียบที่วางรองเท้าและที่เก็บร่ม วัดป่าสุนันทวนาราม	๓-๑๕๖
ภาพที่ ๓.๑๘๒ แผนที่ตั้ง สักการสถาน พระมรดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย	๓-๑๕๙
ภาพที่ ๓.๑๘๓ ภาพอนุสาวรีย์แห่งมรณสักขี ประเทศไทย ทั้ง ๗ องค์	๓-๑๖๑

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๑๘๔ การแต่งตั้งบุญราศีชาวไทยทั้ง ๗ องค์ โดยสมเด็จพระสันตะปาปา ยอห์นปอลที่ ๒	๓-๑๖๒
ภาพที่ ๓.๑๘๕ ผังบริเวณสักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย	๓-๑๖๓
ภาพที่ ๓.๑๘๖ ลานโล่งขนาดใหญ่ภายในกำแพงโค้ง	๓-๑๖๔
ภาพที่ ๓.๑๘๗ ภูมิทัศน์ของแม่น้ำโขง ด้านหลังสักการสถาน	๓-๑๖๕
ภาพที่ ๓.๑๘๘ บ้านพักและยุ้งข้าวของบุญราศี ปัจจุบันเป็นเรือนอนุรักษ	๓-๑๖๕
ภาพที่ ๓.๑๘๙ ภายในอาคารสักการสถาน	๓-๑๖๖
ภาพที่ ๓.๑๙๐ บริเวณสุสาน	๓-๑๖๗
ภาพที่ ๓.๑๙๑ ภาพพิธีเฉลิมฉลองรำลึกในวันที่ ๑๖ ธันวาคม	๓-๑๖๙
ภาพที่ ๓.๑๙๒ ผังแสดงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่ในอดีต และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกสร้าง ขึ้นในปัจจุบัน	๓-๑๗๑
ภาพที่ ๓.๑๙๓ บ้านพักและยุ้งข้าวของบุญราศี	๓-๑๗๑
ภาพที่ ๓.๑๙๔ ภาพภายนอกอาคารสักการสถาน	๓-๑๗๓
ภาพที่ ๓.๑๙๕ พื้นที่บริเวณที่นั่งพักผ่อนภายในตัวอาคาร	๓-๑๗๓
ภาพที่ ๓.๑๙๖ พื้นที่เก็บอัฐิของบุญราศีทั้งเจ็ด	๓-๑๗๔
ภาพที่ ๓.๑๙๗ ทางเข้าด้านหน้า สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี	๓-๑๗๕
ภาพที่ ๓.๑๙๘ ภาพวัดเก่าหลังในอดีต	๓-๑๗๖
ภาพที่ ๓.๑๙๙ กำแพงโค้งศิลาแลง	๓-๑๗๗
ภาพที่ ๓.๒๐๐ หอระฆัง	๓-๑๗๗
ภาพที่ ๓.๒๐๑ ภาพแสดงความขัดแย้งของวัสดุระหว่างความทึบกับความโปร่ง	๓-๑๗๘
ภาพที่ ๓.๒๐๒ ภาพแสดงความขัดแย้งของรูปทรงระหว่างอาคารสี่เหลี่ยม กับผนัง โค้งกลม	๓-๑๗๘
ภาพที่ ๓.๒๐๓ ภาพตัดบริเวณที่ตั้งอาคารแสดงแนวคิดของผู้ออกแบบ	๓-๑๗๙
ภาพที่ ๓.๒๐๔ พื้นที่นั่งภายนอกห้องกระจก	๓-๑๗๙
ภาพที่ ๓.๒๐๕ ภาพแนวคิดและการคำนวณของผู้ออกแบบในการป้องกันแดด	๓-๑๘๐
ภาพที่ ๓.๒๐๖ ภาพแสดงแนวคิดการใช้วัสดุพื้นถิ่นสีแดง และวัสดุสีดำอันเป็นสี พื้นฐานของคนอีสาน	๓-๑๘๐

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓.๒๐๗ ภายในอาคารสักการสถาน	๓-๑๘๑
ภาพที่ ๓.๒๐๘ แนวคิดในการสร้างจิตตปัญญาวาส	๓-๑๙๖
ภาพที่ ๓.๒๐๙ แนวทางที่ทำให้เกิดจิตตปัญญาวาส	๓-๑๙๗
บทที่ ๔	
ภาพที่ ๔.๑ การประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ใช้โครงการในการ สร้างหลักสูตรฯ	๔-๓
ภาพที่ ๔.๒ ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา	๔-๖
ภาพที่ ๔.๓ แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน	๔-๗
ภาพที่ ๔.๔ แสดงพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เปิดโล่ง	๔-๙
ภาพที่ ๔.๕ แสดงระบบสัญญาณภายในมหาวิทยาลัย	๔-๑๑
ภาพที่ ๔.๖ แสดงถนนภายในมหาวิทยาลัย	๔-๑๒
ภาพที่ ๔.๗ แสดงศักยภาพพื้นที่สีเขียวภายในมหาวิทยาลัย โอกาสมหาวิทยาลัย แห่งการเรียนรู้ในธรรมชาติ	๔-๑๔
ภาพที่ ๔.๘ แสดงแนวโน้มในการพัฒนาพื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา	๔-๑๕
ภาพที่ ๔.๙ แสดงขอบเขตพื้นที่สวนสมุนไพรสิริรุกษชาติที่จะขยายขึ้นในอนาคต	๔-๑๖
ภาพที่ ๔.๑๐ ผังการพัฒนาบริเวณพื้นที่สวนสมุนไพรในอนาคต	๔-๑๗
ภาพที่ ๔.๑๑ ผังการพัฒนาบริเวณพื้นที่สวนสมุนไพรในอนาคต	๔-๑๘
ภาพที่ ๔.๑๒ แสดงสภาพภายในพื้นที่ตั้งหมายเลขที่ ๑	๔-๑๘
ภาพที่ ๔.๑๓ แสดงสภาพภายในพื้นที่ตั้งหมายเลขที่ ๒	๔-๑๙
ภาพที่ ๔.๑๔ แสดงสภาพภายในพื้นที่ตั้งหมายเลขที่ ๓	๔-๑๙
ภาพที่ ๔.๑๕ แสดงสภาพภายในพื้นที่ตั้งหมายเลขที่ ๔	๔-๒๐
ภาพที่ ๔.๑๖ แสดงตำแหน่งต้นไม้ในพื้นที่โครงการ	๔-๒๒
ภาพที่ ๔.๑๗ แสดงพื้นที่บริเวณที่ปรับแต่งเพิ่มเติม	๔-๒๓
ภาพที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ทิศทางสภาพแวดล้อมที่ตั้งโครงการ	๔-๒๔
ภาพที่ ๔.๑๙ แสดงการกำหนดทางเข้าและการวางตำแหน่งพื้นที่ต่างๆ	๔-๒๖
ภาพที่ ๔.๒๐ แสดงการกำหนดตำแหน่งของส่วนการใช้สอยต่างๆ	๔-๒๙
ภาพที่ ๔.๒๑ การกำหนดแนวคิดในการวางผังอาคาร	๔-๓๐

สารบัญตาราง

	หน้า
บทที่ ๑	
ตารางที่ ๑.๑ แสดงการดำเนินงานวิจัย	๑-๓
บทที่ ๓	
ตารางที่ ๓.๑ ตารางปฏิบัติธรรม วิธีแห่งสติ ณ ที่เสถียรธรรมสถาน	๓-๑๕
ตารางที่ ๓.๒ ตารางปฏิบัติธรรมของวัดป่าอานาชาติและวัดป่าสุมนันทนาราม	๓-๑๓๗
ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง	๓-๑๘๔
บทที่ ๔	
ตารางที่ ๔.๑ แสดงรายชื่อและจำนวนของต้นไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่โครงการ	๔-๒๑
ตารางที่ ๔.๒ การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย	๔-๒๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามที่มหาวิทยาลัยมหิดลได้กำหนดวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยว่าเป็นสถาบันการศึกษาระดับนานาชาติ มีมาตรฐานสากล เน้นการวิจัย การศึกษาบริการวิชาการ และเป็นศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อคุณภาพแห่งชีวิตและสังคม มหาวิทยาลัยโดยผู้บริหารในแต่ละยุคสมัยได้พยายามวางรากฐานเพื่อให้มหาวิทยาลัยมหิดลพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ จนเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำด้านการแพทย์และวิทยาศาสตร์ นับเป็นเวลา ๓๖ ปี ตั้งแต่วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยมหิดล ครั้งที่ ๗ ได้รับทราบมติของคณะรัฐมนตรี ที่เห็นชอบในการจัดซื้อที่ดิน ที่ตำบลศาลายา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม สำหรับโครงการขยายการศึกษาของมหาวิทยาลัยฯ โดยวางแผนหลักในการพัฒนามหาวิทยาลัยมหิดลที่ศาลายาให้มีความสมบูรณ์ตามแผน ในระยะเวลา ๒๐ ปี ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ของมหาวิทยาลัย บนเนื้อที่ ๑,๒๓๙ ไร่ ๑ งาน ๖๑ ตารางวา ได้พัฒนามาเป็นที่ตั้งของ สำนักงานอธิการบดี หน่วยงานสนับสนุนและคณะวิชาต่างๆ ตามแผนพัฒนามหาวิทยาลัย นอกจากการเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำทางด้านวิทยาศาสตร์ และการแพทย์ดังที่กล่าวเบื้องต้น มหาวิทยาลัยมหิดลยังเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาด้านจิตตปัญญา โดยเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ สภามหาวิทยาลัยมหิดลได้มีมติอนุมัติจัดตั้ง โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (Contemplative Education Center , Mahidol University) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมการวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การฝึกอบรม และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่จะพัฒนาประชาคมมหาวิทยาลัยมหิดล และประชาสังคมภายนอก ให้มีความสมดุลต่อการพัฒนาความเจริญภายในตัวตนของมนุษย์ทั้งด้านกาย ใจ และจิตวิญญาณ การสร้างปัญญาควบคู่ไปกับความเมตตา กรุณา

ปัจจุบันศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มีสำนักงานชั่วคราวอยู่ที่ชั้น ๕ อาคารสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว ดังนั้นเพื่อเป็นการจัดเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษา จึงควรดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดหาสถานที่ และแนวทางการออกแบบอาคารศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ที่จะเอื้อให้เกิดความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้ง กาย ใจ และปัญญา และสอดคล้องกับการปรับปรุงผังแม่บทของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัยมหิดลอย่างยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านความสัมพันธ์ระหว่าง กายภาพ จิตใจ และ ปัญญา วิเคราะห์ประสบการณ์ทางทัศนวิสัย (Visualization) จากกรณีการออกแบบพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space) และสภาพแวดล้อม ที่สามารถเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ทางจิตตปัญญาแก่ผู้ใช้อาคาร
๒. เพื่อเสนอเกณฑ์ในการพิจารณาการเลือกที่ตั้งของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา และทำการเลือกพื้นที่เบื้องต้นโดยศึกษาจากผังแม่บทและแผนพัฒนามหาวิทยาลัย
๓. ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายร่วมกันสังเคราะห์ความต้องการเชิงพื้นที่ (Area Requirement) และองค์ประกอบของศูนย์ เพื่อรองรับกิจกรรมสำคัญต่างๆทั้งในระดับอาคาร และความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยโดยรวม
๔. เพื่อเสนอแนวความคิดในการออกแบบ ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

๑.๓ ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

๑. ศึกษาความรู้เบื้องต้นเรื่องจิตตปัญญาศึกษา และสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับพื้นที่ทางจิตวิญญาณ แหล่งความรู้ต่างๆ (Literature Review) เพื่อเปรียบเทียบและหาแนวทางที่เป็นไปได้โดยสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา
๒. ศึกษา สำนวนกรณีตัวอย่างจากสถานที่จริงและเปรียบเทียบอาคารที่มีรูปแบบใกล้เคียงกันทั้งในประเทศและต่างประเทศตามความเหมาะสมของงบประมาณ เพื่อทำความเข้าใจถึงอิทธิพลของการใช้พื้นที่ต่อการพัฒนาจิตตปัญญา โดยทำการถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างทีมวิจัย และกลุ่มผู้ใช้อาคาร
๓. เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา โดยศึกษาจากผังแม่บทและแผนพัฒนามหาวิทยาลัย
๔. ทีมวิจัย และกลุ่มผู้ใช้อาคารร่วมกันสังเคราะห์และกำหนดองค์ประกอบ พื้นที่ใช้สอย และแนวคิด ในการออกแบบเบื้องต้นศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ที่ส่งเสริมและพัฒนาสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา
๕. เสนอแผนงานการสร้างศูนย์จิตตปัญญาศึกษาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนามหาวิทยาลัย

๑.๔ ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย

รวมระยะเวลาศึกษาทั้งหมด ๖ เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคมค.ศ. ๒๕๕๐ ถึง เดือนมีนาคม ๒๕๕๑ โดยมีขั้นตอนการทำงานตามตารางต่อไปนี้

แผนงาน	ระยะเวลา (เดือน)					
	๑	๒	๓	๔	๕	๖
๑. เสนอขอบเขตการศึกษาและการบริการ (Scope of Services)						
๒. ขั้นตอนการศึกษากระบวนการเรียนรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษา						
- ศึกษาการเรียนรู้ทางจิตตปัญญาศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม						
- ศึกษาการออกแบบทางกายภาพที่มีผลต่อจิตตปัญญาจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง						
- สรุปผล						
๓. ขั้นตอนการศึกษาแนวทางการออกแบบอาคารศูนย์จิตตปัญญาศึกษา						
- ศึกษาเปรียบเทียบกรณีตัวอย่างในลักษณะเดียวกัน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ						
- ดำเนินงานการออกแบบอาคารในลักษณะเดียวกัน และจัด Visualization Workshop						
- สรุปความเข้าใจร่วมกันเรื่อง Sacred Space และแนวทางการออกแบบอาคารและแผนปฏิบัติการ						
๔. ขั้นตอนการสำรวจศึกษาผังแม่บทเพื่อพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ						
- การสำรวจทบทวนข้อมูลกายภาพของการใช้ที่ดิน						
- การศึกษาข้อกำหนด Policy Planning Concept						
- การวิเคราะห์ด้าน Landuse / Block system ของกลุ่มพื้นที่ว่าง หรือ อาคาร						
- การวิเคราะห์ระบบการสัญจร และการเชื่อมต่อกิจกรรมกับที่ตั้งโครงการ						
- การกำหนดเกณฑ์ที่เหมาะสมในการเลือกที่ตั้งโครงการ และเลือกที่ตั้งเหมาะสม						
๕. ขั้นตอนการกำหนดองค์ประกอบ พื้นที่ใช้สอย และแนวคิดเบื้องต้น						
- กำหนดแนวความคิดในการออกแบบเบื้องต้น						
- การกำหนดองค์ประกอบ และพื้นที่ใช้สอย						
๖. ขั้นตอนการกำหนดข้อสรุปและเสนอแนะ						
- ข้อสรุปและเสนอแนะ						
- รวบรวมและส่งมอบงาน						

ตารางที่ ๑.๑ แสดงการดำเนินงานวิจัย

๑.๕ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ตามผังแม่บทของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลาया ตำบลศาลาया อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พื้นที่ประมาณ ๑,๒๓๙ ไร่ ๑ งาน ๖๑ ตารางวา

ภาพที่ ๑.๑ ผังมหาวิทยาลัยมหิดล

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. พัฒนาความรู้ที่เกี่ยวข้องด้านจิตตปัญญาศึกษา โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ของพื้นที่ทางกายภาพต่อการพัฒนาทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา
๒. ความร่วมมือและกระบวนการร่วมศึกษาเพื่อการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมระหว่างผู้ออกแบบและผู้ที่ใช้สอย และช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรมด้านจิตตปัญญาได้อย่างแท้จริง
๓. พื้นที่ตั้งของโครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ที่เหมาะสมกับรู้แบบการเรียนรู้และการพัฒนาทางจิตตปัญญาศึกษา โดยมีความสอดคล้องไม่ขัดต่อภาพรวม ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์สาธิตา
๔. องค์ประกอบและรูปแบบพื้นที่ใช้สอยของอาคารศูนย์จิตตปัญญาศึกษาที่ส่งเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาทางจิตตปัญญาอย่างแท้จริง

บทที่ ๒

จิตตปัญญาศึกษา กับองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ในบทที่ ๒ นี้จะเป็นการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จะมุ่งเน้นถึงแนวคิดหลักของ จิตตปัญญาศึกษา และเนื้อหาของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ว่ามีองค์ประกอบอย่างไรและมีความสัมพันธ์กับจิตตปัญญาอย่างไร โดยในบทนี้แบ่งออกเป็น ๕ ส่วนได้แก่ (๑) แนวคิดและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา (๒) การนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม (๓) ผัสสะแห่งพื้นที่ (Sense of Place) จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place) และองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space) (๔) วิธีคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสณมสิการ และ (๕) บทสรุป เป็นส่วนสุดท้ายของบทเพื่อสรุปถึงความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้ และองค์ประกอบที่ทำให้พื้นที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเอื้อต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา รวมถึงวิธีการที่เหมาะสมในการถอดบทเรียนจากกรณีศึกษา

๒.๑ แนวคิดและความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ในปัจจุบันยังไม่มีคำให้ความหมายหรือนิยามที่ชัดเจนตายตัว แต่โดยทั่วไปแล้วผู้ที่ศึกษาแนวคิดนี้ได้ให้นิยามที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็น ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี นายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ คุณวิจักขณ์ พานิช เป็นต้น ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดทางจิตตปัญญาศึกษาดังนี้ คือ **“เป็นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ รู้จิตของตนเอง ทำให้เกิดปัญญา ซึ่งเป็นทางเข้าถึงความจริงสูงสุดได้”**

การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พร้อมด้วยศีล สมาธิ อันเป็นบาทฐานของการก่อเกิดความรู้ที่ถึงพร้อมนั้น คือ ปัญญา ที่สามารถมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เห็นถึงความสัมพันธ์ เชื่อมโยง การเปลี่ยนแปลงไหลเลื่อนไม่หยุดนิ่ง เห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ที่ทำให้เรากลับมาเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะ ด้วยสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ เป็นการศึกษาด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน ด้วยสายตาแห่งความสดใหม่อยู่เสมอ ผลที่ออกมาภายในจะสุกงอมหอมหวาน ก่อเกิดผลเป็นการทำงานอันสร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์อันกว้างขวางต่อสังคมและผู้คนรอบข้าง^๑

ด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้ ดูจะเหมาะสมกับสถานการณ์โลกและสังคมไทยในปัจจุบันที่มุ่งเน้นแต่เพียงวัตถุ เน้นการเรียนรู้แต่ความรู้ภายนอกเพื่อได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก และประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน แข่งขันกันอย่าง อยู่บนมาตรฐานความสำเร็จที่สังคมตั้งไว้ โดยอาจไม่ได้รู้ตัวเลยว่าสิ่งที่ตนเองต้องการแท้จริงนั้นคืออะไร ความสุขที่แท้จริงที่ตนเองต้องการคืออะไร จึงเป็นที่มาของสาเหตุแห่งความทุกข์ ความวุ่นวาย และการทำลายตัวเองทั้งด้านสิ่งแวดล้อมภายนอก

^๑ วิจักขณ์ พานิช. การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๕๐ หน้า ๒๑

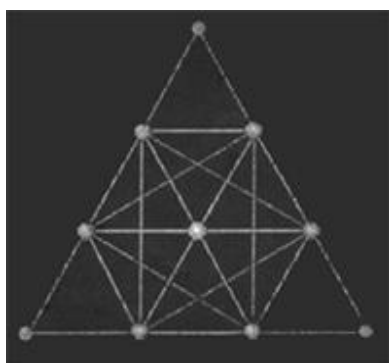
และความรู้สึกภายในของแต่ละบุคคล ดังนั้นจิตตปัญญาศึกษา จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยสร้างให้คนเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง สร้างความสมดุลทั้งโลกภายนอกและโลกภายใน (จิต) ของแต่ละบุคคล เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพสูงสุดแห่งความเป็นมนุษย์ในการเข้าถึงความจริงสูงสุด ที่ประกอบด้วย ความจริง ความดี ความงาม

๒.๒ การนำแนวคิดทางจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม

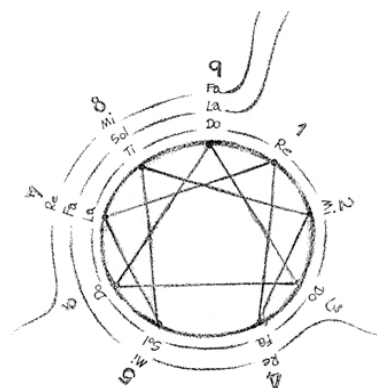
จากการศึกษาแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ทำให้ทราบว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องให้มนุษย์เรียนรู้ไปพร้อมกับ การศึกษาในฐานวัฒนธรรม และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ภายนอกและองค์ความรู้ภายในไปด้วยกันอย่างสมดุล แต่การนำเอาแนวคิดดังกล่าวซึ่งเป็นแนวคิดเชิงนามธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เป็นรูปธรรมนั้น ไม่ใช่เรื่องที่ย่ายนั้ เพราะการประยุกต์ใช้แนวคิดของจิตตปัญญาศึกษานี้ ไม่ใช่เป็นเพียงแค่นำแนวคิดมาสอน หรือเป็นการสอนพุทธศาสนา หากแต่เป็นการประยุกต์ใช้เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมภายในองค์กร กิจกรรมทั้งในและนอกการเรียนการสอน และรวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์โดยรอบก็มีส่วนช่วยให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ และพัฒนาการทางจิตตปัญญาด้วย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้ทำการศึกษาวิธีการแปลงจากสิ่งที่เป็นนามธรรมออกมาสู่ความเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่จับต้องได้ โดยอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้รู้ในศาสตร์ต่างๆอันได้แก่ (๑)ท่าน อังคาร กัลยาณพงศ์ ผู้รู้ด้านวรรณกรรม จิตรกรรม และภาษาศาสตร์ (๒) คุณเมธี จันทรา ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีภาวนา และดนตรีนพลักษณ์ และ (๓) รศ.ประภาภัทร นิยม ผู้รู้ด้านสถาปัตยกรรม และการศึกษา ซึ่งจากการได้สอบถามและพูดคุยกับทั้ง ๓ ท่านแล้วได้ข้อสรุปว่า การที่จะแปลงความเป็นนามธรรมมาสู่รูปธรรมในเรื่องใดๆได้นั้น ผู้ที่ศึกษา (ผู้แปลง) จะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆอย่างลึกซึ้ง ซึ่งอาจจะมาจากพรสวรรค์หรือการฝึกฝนปฏิบัติอย่างหนัก จนเข้าถึงคุณค่าของสิ่งนั้นและสามารถเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งได้ อย่างเช่นท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ ก็มีพื้นฐานความรู้และความจำที่ดีศึกษาในหลายๆศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม จิตรกรรม จากการที่ท่านอ่านมาก เขียนมาก ฝึกเขียนจนเหมือนว่าการเขียนเป็นการหายใจ จนเข้าถึงคุณค่าของรูปภาพซึ่งบางรูปที่ท่านเขียนขึ้น ท่านตีค่าเป็นจำนวนเงินไม่ได้ ใครมาซื้อก็ไม่ขาย เพราะรูปดังกล่าวสำหรับท่านแล้วมีคุณค่ามากกว่ามูลค่า หากรูปยังอยู่กับท่าน ท่านจะสามารถเผยแพร่และอธิบายรูปดังกล่าวด้วยตนเอง ให้แก่คนทั่วไปรับรู้ได้มากขึ้น มากกว่ารูปนั้นอยู่ที่ฝาผนังที่ใดที่หนึ่งเฉยๆ นอกจากนี้เทคนิคที่ท่านใช้เสมอคือ การอ่านและศึกษาโดยตรงจากธรรมชาติ โดยไม่อาศัยรูปแต่อาศัยความรู้สึกในการรับรู้และแปลความหมาย ส่วนในการสื่อสารให้คนทั่วไปรับรู้ นั้น ก็ต้องขึ้นกับภูมิปัญญาและประสบการณ์ของผู้รับรู้ แต่ถ้าหากกลุ่มผู้รับสารมีพื้นฐานความเข้าใจน้อยก็อาจจะต้องใช้เทคนิคอื่นๆช่วยในการสื่อสาร

เช่น เปิดเพลงร่วมกับการดูภาพจิตรกรรม หรือใช้เทคนิคในการเปล่งเสียงและให้จังหวะเข้าช่วยในการอ่านบทกวีเพื่อชักจูงจิตใจผู้ฟังให้รับรู้ถึงความหมายที่แท้จริงที่ตัวบทกวีและผู้แต่งต้องการสื่อได้

ส่วนคุณเมธี จันทรา ก็เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านดนตรี ซึ่งคุณเมธีเองก็ได้ศึกษาและฝึกฝนดนตรีแทบทุกขนาน จนทราบถึงแนวคิดของที่มาของดนตรีทั้งตะวันตกและตะวันออก แล้วยังได้ศึกษาศาสตร์ทางนพลักษณ์จนเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จนพบว่าฐานของดนตรีกับฐานของนพลักษณ์มาจากคณิตศาสตร์พีทาโกรัส ตามที่คุณเมธีเรียกว่า"กฎของเก้า" และจากการค้นพบนี้เองจึงทำให้คุณเมธีสามารถสร้างและเป็นต้นแบบ (Master) ในงานดนตรีนพลักษณ์ได้ ซึ่งเทคนิคในการสร้างงานดนตรีนพลักษณ์ของคุณเมธีนั้นสามารถสรุปคร่าวๆได้ ๓ ขั้นตอนดังนี้ (๑) ดูพื้นฐานตัวโน้ตจากกฎของเก้า (ในภาพที่ ๒.๑, ๒.๒) (๒) ดูพื้นฐานลักษณะนิสัยหรือลักษณะของผู้ฟังจากเนื้อหาในนพลักษณ์ และ (๓) ใช้เทคนิคทางด้านการเล่นดนตรีเข้าช่วย เช่นเทคนิคการเป่า เป็นต้น

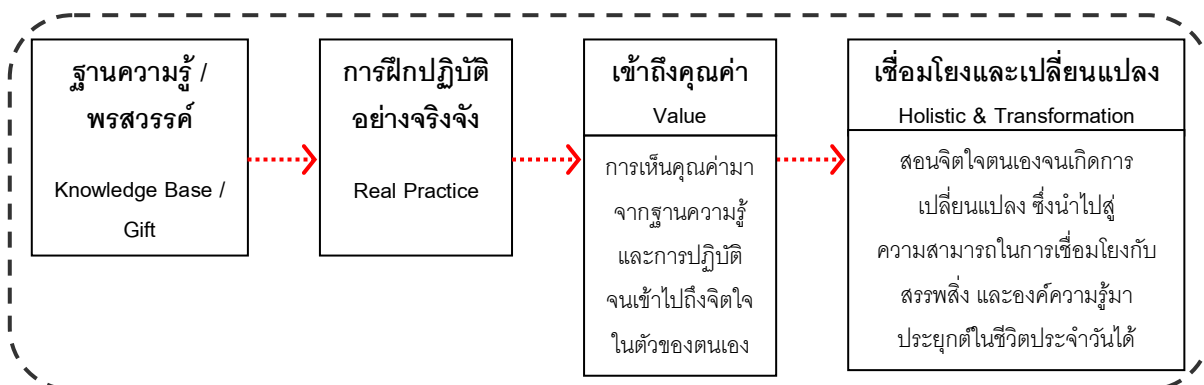
ภาพที่ ๒.๑ กฎของเก้า

ภาพที่ ๒.๒ ตัวโน้ตกับกฎของเก้า (นพลักษณ์)

ส่วนอาจารย์ประภาภัทร นิยม ก็มีพื้นฐานจากการเป็นนักออกแบบงานสถาปัตยกรรม และเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการศึกษา นอกจากนี้ท่านยังได้ศึกษารัศมี จันได้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ (ธรรมชาติ) และนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนและชีวิตประจำวัน โดยเน้นการใช้ธรรมชาติเป็นผู้สอน สร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ รวมถึงการกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ดังนั้นการออกแบบทางกายภาพของโรงเรียนรุ่งอรุณ จึงมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ มีการปรุงแต่งน้อย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากธรรมชาติโดยตรง ตามสภาพที่เป็นจริง เป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับผู้เรียน ส่วนรูปแบบอาคารเรียนก็มีแนวคิดจากการเป็นบ้านหลังที่สองจึงทำให้อาคารมีรูปทรงคล้ายบ้านหลังย่อมๆ ห้องเรียนไม่ได้ปิดกั้นหรือแยกขาดออกจากกันสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ ซึ่งก็สามารถสื่อถึงความเป็นบ้านหลังที่สองได้อย่างชัดเจน ซึ่งในเชิงเทคนิคการแปลงนามธรรมมาสู่รูปธรรมนั้น อาจารย์ประภาภัทรกล่าวว่าไม่มีเทคนิคตายตัวจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากผู้แปลมีความรู้ความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้งจนเข้าใจคุณค่าในเรื่องนั้นๆอย่างแท้จริง

จากการสัมภาษณ์ท่านทั้ง ๓ แล้วจะพบว่า การแปลงนามธรรมออกมาสู่ความเป็นรูปธรรมนั้น จะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อจะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างลึกซึ้งก่อน

ภาพที่ ๒.๓ สรุปขั้นตอนในการเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในการแปลงนามธรรมออกมาสู่ความเป็นรูปธรรม

หลังจากนั้นก็ปฏิบัติอย่างจริงจัง ลึกซึ้งจนเข้าถึงคุณค่า เมื่อผ่านกระบวนการนี้แล้วจะทำให้ผู้ปฏิบัติกลายเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ (Master) ในเรื่องนั้นๆ สามารถเข้าใจถึงเบื้องหลังเห็นภาพรวมและสามารถเชื่อมโยงสรรพสิ่งให้เข้ากับเรื่องที่ตนเชี่ยวชาญได้ ดังนั้นเมื่อต้องการแปลงหรือมีความต้องการที่จะสื่อสารความคิดเชิงนามธรรมออกมาให้เป็นสิ่งที่ผู้คนสามารถจับต้องได้ รู้ลึกได้ จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายโดยธรรมชาติ (Autonomous) เมื่อวิเคราะห์มาถึงตรงนี้ก็พบว่าเทคนิคการแปลงหรือประยุกต์ใช้แนวคิดจิตตปัญญา อาจจะไม่มีความสำคัญเท่ากับกระบวนการฝึกฝน ปฏิบัติจริงจนเข้าถึงคุณค่าของสิ่งที่ตนสนใจได้ เมื่อเข้าถึงระบบคุณค่าได้ ก็จะสามารถนำฐานความรู้ของตนเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ได้หรือสามารถเข้าถึงธรรมชาติของสรรพสิ่งได้ เห็นถึงความจริง ความดี ความงาม อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบความคิด และวิถีชีวิต ปฏิบัติประจำวัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะเกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคลและองค์กร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้สอนทางด้านจิตตปัญญาเองก็ต้องเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ (Master) ในการฝึกปฏิบัติด้านจิต ศึกษาและฝึกฝนจิตใจตนเอง เข้าถึงคุณค่าของการปฏิบัติจิต และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งกับตนเองและส่งผลกระทบต่อผู้อื่นได้ ดังนั้นรูปแบบการสอนในศูนย์ฯ จะไม่ใช่เป็นการผ่านความรู้ ไม่ใช่การเรียนการสอนแบบผู้สอนเอาความรู้จากตำรา มาถ่ายทอดมาสู่ผู้เรียน หรือแค่การเอาตัวอย่างการฝึกภาวนาจากแนวคิดอื่นๆ มาลองปฏิบัติ แต่ตัวผู้สอนเองจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติจนเป็นผู้เชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้ง จนเป็นแบบอย่าง (Master) ให้กับนักศึกษา และนำนักศึกษาไปสู่การเป็นผู้รู้หรือต้นแบบ (Master) ในเรื่องที่ตนสนใจได้ ในขณะที่เดียวกันสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อาคารและสถานที่ของศูนย์ฯ ก็จะต้องไม่ใช่แค่เป็นพื้นที่ผ่านถ่ายความรู้ ตัวสถานที่เองก็ต้องให้ความรู้ เปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารเรียนรู้ธรรมชาติ ร่วมกันระหว่างผู้ใช้งานกับตัวสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ถูกสร้างขึ้น

* ซึ่งในทางพุทธแล้วพระอริยธรรม ถือเป็นตำราที่สอนเรื่องจิตที่ตรงและครบถ้วน สมบูรณ์ที่สุด

๒.๓ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place) จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place) และองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space)

โดยทั่วไปแล้วพื้นที่ทางกายภาพสามารถส่งผลต่อการรับรู้ของคนได้ ยกตัวอย่างเช่น หากเราอยู่ในที่มีแดดและแคบ ไม่ปลอดโปร่ง เราก็จะเกิดความไม่พอใจในพื้นที่ กลัวกังวล เมื่อเราเกิดความกังวลใจ จิตเราก็จะไม่ตั้งมั่น และนำไปสู่การขาดสติตนเอง จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ารูปแบบของพื้นที่สามารถส่งผลต่อการรับรู้ทั้งทางกายและทางจิตได้ ดังนั้นพื้นที่ที่ส่งเสริมการพัฒนาทางจิตตปัญญาและสามารถเอื้อให้มนุษย์มีจิตใจแจ่มใส มีสติตั้งมั่นไม่เลือนลอย เกิดความสำรวม และรู้ตัวทั่วพร้อม ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญนั้น ก็ควรจะเป็นพื้นที่ที่มีความสงบ ร่มรื่นและสร้างความผ่อนคลายให้มนุษย์เกิดการวางใจได้ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติภาวนา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วพื้นที่ในลักษณะดังกล่าวนี้จะถูกเรียกว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยละเอียดนั้น จะขออธิบายถึงคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้พื้นที่ทางกายภาพของมนุษย์ และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางจิตตปัญญาก่อน คือ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place) และจิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

๒.๓.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ หรือ Sense of Place คืออะไร

ผัสสะแห่งสถานที่ หรือ Sense of Place ถูกใช้อย่างแพร่หลายตามแต่วัตถุประสงค์และความหมายที่ต่างกันไป ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะหมายถึง ความรู้สึกและประสบการณ์ของบุคคลเมื่อตนได้เข้าไปอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ซึ่งบุคคลจะเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมกับพื้นที่และเป็นผู้กำหนดความรู้สึกด้วยตนเองเมื่ออยู่บนพื้นที่นั้น ดังนั้นการที่คนแต่ละคนเข้าไปในสถานที่เดียวกันอาจจะเกิดความรู้สึก หรือการรับรู้ต่อพื้นที่นั้นๆ แตกต่างกันไปก็ได้ ขึ้นอยู่กับการรับรู้และประสบการณ์ของตน แต่อย่างไรก็ตามหากพื้นที่นั้นมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด หรือมีความชัดเจนทางด้านภูมิประเทศก็สามารถทำให้ผู้คนส่วนใหญ่เกิดการรับรู้ที่ตรงกันได้ ยิ่งสถานที่ที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนมากเท่าไร ก็จะทำให้คนเกิดความทรงจำกับสถานที่ได้มากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นความเด่นชัดหรือเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า ความแท้จริงที่อยู่ในพื้นที่ (Authenticity) สามารถช่วยให้เรากำหนดตำแหน่งแห่งที่ ได้รู้และจดจำได้ว่าตนเองอยู่ที่ใด

ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า Placeless ที่หมายถึงสถานที่ที่ไม่มีความชัดเจน ไม่มีเอกลักษณ์ (Unauthenticated) หรือการไม่มีความทรงจำกับสถานที่ ที่แห่งใดซึ่งมนุษย์ได้สัมผัสแล้วปราศจากซึ่งความรู้สึก ย่อมเป็นที่ขาดความผูกพันกับมนุษย์ในที่สุด^๒

Sense of Place นั้นคือสุนทรีย์สัมผัส มันเป็นเรื่องที่รวมขึ้นจากประสาทสัมผัสทั้งหมดที่เราไม่ว่าจะเป็นการมองเห็น การได้ยิน กลิ่น การเคลื่อนไหว ผิวสัมผัส ความทรงจำหรือแม้แต่

^๒ ฐิตวัฒน์ นงนุช. สัมผัสแห่งสถานที่. กรุงเทพฯ. อาษา ๐๔:๕๐ - ๐๕:๕๐. หน้า๘๙

จินตนาการ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว Sense of Place จะเป็นการรับรู้เชิงกายภาพ จากสภาพตามธรรมชาติ และสภาพภูมิประเทศ ไม่ใช่การรับรู้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มนุษย์เองก็มีส่วนช่วยให้ตัวสถานที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ ตัวตนของตนเองได้ชัดเจนขึ้นเช่นกัน โดยผ่านทางวิถีชีวิต หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งเราเรียกสิ่งนี้ว่า จิตวิญญาณสถานที่

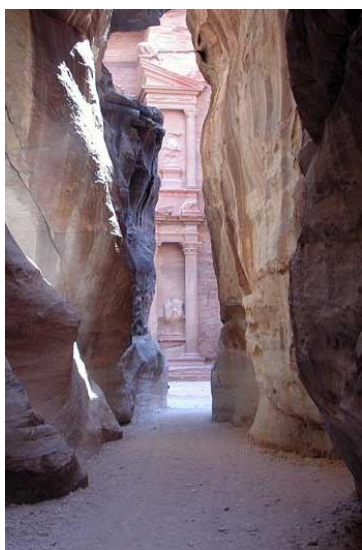
๒.๓.๒ จิตวิญญาณสถานที่ หรือ Spirit of Place คืออะไร

ตามที่กล่าวไว้แล้ว จิตวิญญาณสถานที่ หรือ Spirit of Place คือ กิจกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ได้เข้าไปอยู่หรือตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง มนุษย์มักจะมีปฏิสัมพันธ์หรือทำการปรับเปลี่ยนพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐาน การสร้างประเพณีพิธีกรรม คติความเชื่อ เรื่องเล่า ตำนาน และประวัติศาสตร์ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เอง ที่จะมีส่วนช่วยให้สถานที่ที่มนุษย์ได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์นั้นมีผัสสะแห่งสถานที่ที่ชัดเจนขึ้นหรือลดทอนลงก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์มีความเคารพ ธรรมชาติและสภาพภูมิประเทศของสถานที่เดิมมากน้อยเพียงไร เพราะหากมนุษย์มีความเคารพต่อพื้นที่หรือสถานที่แล้ว สิ่งที่มนุษย์ทำก็จะต้องมีความสอดคล้อง และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม บริเวณนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงและทำลายจะเกิดขึ้นน้อยที่สุด หรืออาจจะกล่าวได้ว่าการทำกิจกรรม หรือการสร้าง Spirit of Place ที่ดีนั้น จะช่วยให้สถานที่นั้นๆ ปรากฏ Sense of Place ได้ชัดเจนขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ชนพื้นถิ่นหรือชาวเขาที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทั่วโลก พวกเขามีความใส่ใจอย่างลึกซึ้งต่อการเคารพธรรมชาติของถิ่นฐาน เป็นเสมือนจิตวิญญาณที่พวกเขามีมาโดยกำเนิด ไม่ว่าจะเป็นตำนาน เรื่องเล่า การตั้งถิ่นฐาน หรือพิธีกรรม ก็มักจะเป็นไปตามสภาพของสถานที่อย่างสอดคล้องกับ ธรรมชาติภูมิประเทศ และพื้นแผ่นดิน (Landscape) ที่พวกเขาอาศัยอยู่ ทุกๆ กิจกรรมตั้งแต่เกิดจน ตายเป็นกิจกรรมที่เต็มไปด้วยจิตวิญญาณแห่งสถานที่ เช่นการเอารก (สายสะดือ) ของเด็กเพิ่งเกิด มาผูกไว้บนต้นไม้ หรือการไหว้เจ้าป่าเจ้าเขาเมื่อมีการกิจกรรมใดๆ เกิดขึ้น เป็นต้น

ภาพที่ ๒.๔ วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชาวเขา

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิตที่มีความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติคือ เมืองเพตราหรือ นครศิลาสีกุหลาบ (The spectacular rose-red city) เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ท่ามกลางขุนเขาใหญ่โตกลางทะเลทรายอันแห้งแล้ง หลบซ่อนอยู่ท่ามกลางอ้อมกอดของขุนเขาที่สูงชันเป็นปราการอันยิ่งใหญ่ ตัวเมืองล้วนแล้วแต่สลักบนภูเขาหินทราย เป็นวิหาร สุสาน โรงละคร หรือบ้านเรือน มีถ้ำน้อยใหญ่เป็นที่พำนักอาศัย นครเพตราจึงเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีความเคารพต่อสภาพธรรมชาติ จึงทำให้สถานที่เกิดจิตวิญญาณขึ้น และจากการตั้งถิ่นฐานที่มีความสอดคล้องกับภูมิประเทศ ก็ช่วยส่งเสริมให้ Sense of Place ที่เป็นภูเขาหินทรายและทะเลทรายมีความชัดเจนมากขึ้น

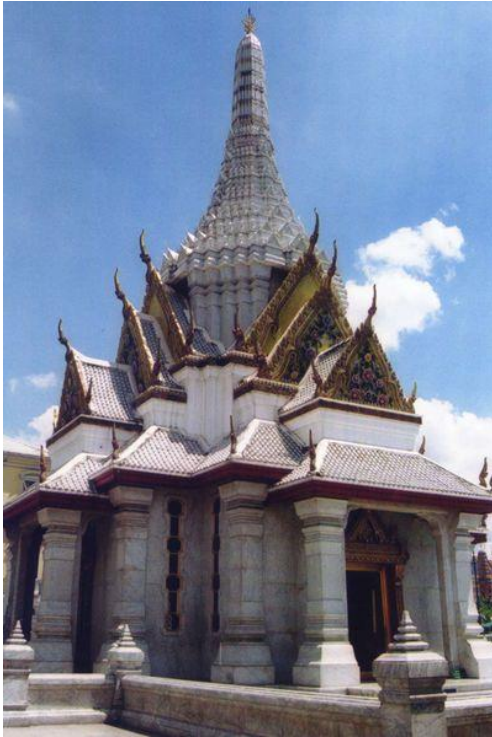
ภาพที่ ๒.๕ นครเพตรา

หากเปรียบเทียบเรื่องของ Sense of Place, Spirit of Place กับองค์ประกอบของมนุษย์แล้ว จะพบว่า Sense of Place เปรียบเสมือนเรือนร่างหรือสภาพกายภาพของคน ส่วน Spirit of Place จะเป็นเสมือนดวงจิต วิญญาณ และความรู้สึกนึกคิด ที่จะคอยนำพาให้ร่างกายเติบโต เคลื่อนไหว ไปทางใด หากมนุษย์คนใดมีร่างกายที่สภาพดี และมีจิตใจที่ดี คิดดี ก็จะช่วยส่งผลให้ร่างกายเปล่งปลั่งสดใส ทำในสิ่งที่ถูกที่ควร มีความชัดเจนในแนวทางการดำเนินชีวิต แต่หากคนใดมีจิตวิญญาณที่ไม่ดี ก็ akan นำพาให้ร่างกายหมองหม่น ไม่รู้ทิศทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้นชีวิตก็จะพบกับความผิดพลาด และเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่น่าจดจำ

๒.๓.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือ Sacred Place คืออะไร

จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place) หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่นั้น สามารถแบ่งประเภทกิจกรรมได้มากมายตามแต่วัตถุประสงค์ของผู้จำแนก ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมการเกิด การตาย งานประเพณี วันขึ้นปีใหม่ เทศกาลต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วกิจกรรมดังกล่าวก็มักจะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในแง่จิตวิญญาณ ความเชื่อ และความศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อเกิดกิจกรรม

ดังกล่าวขึ้นบริเวณที่ได้ก็ตาม พื้นที่ดังกล่าวก็จะถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร พื้นที่ลานหินโค้งที่วัดสวนโมกข์ หรือ บริเวณ Stonehenge บนที่ราบ Salisbury ใน ประเทศอังกฤษ เป็นต้น

ภาพที่ ๒.๖ ศาลหลักเมือง ลานหินโค้ง และ บริเวณ Stonehenge

แต่อย่างไรก็ตามกิจกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น ไม่ได้หมายความว่าทุกกิจกรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณหรือจะทำให้พื้นที่ที่เกิดกิจกรรมจะเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์เสมอไป ยกตัวอย่างเช่น บริเวณที่พักอาศัยและตลาดน้ำอัมพวา อัมพวาเป็นพื้นที่ที่มี Sense of Place ชัดเจนคือ เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ และมีลำคลองหลายสาย ผู้คนเข้าไปและเริ่มสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต หรือเริ่มสร้างจิตวิญญาณให้แก่สถานที่ โดยการตั้งถิ่นฐานโดยการสร้างบ้านไม้เรือนแถว ลดเลี้ยวไปตามลำคลอง ใช้ที่ดินหลักเพื่อการเกษตร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก โดยใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการสัญจรและประกอบการค้าขาย และมีประเพณีประจำปีเป็นของตนเอง เช่น การแข่งเรือ เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมของผู้คนที่เข้าไปอาศัยอยู่กับธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมเดิมนั้น เป็นการสร้างจิตวิญญาณให้กับสถานที่ได้อย่างสอดคล้อง และไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเดิม จึงทำให้อัมพวามีผัสสะแห่งสถานที่ ที่ชัดเจนขึ้น ทำให้ผู้ที่เข้าไปเยี่ยมชมอัมพวาจดจำและรับรู้เอกลักษณ์ของพื้นที่อัมพวาได้ จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าบริเวณตลาดน้ำอัมพวา มี Sense of Place ที่ชัดเจน และสร้าง Spirit of Place ได้อย่างดี ทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม แต่บริเวณตลาดน้ำอัมพวาไม่ใช่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นดังกล่าวไม่มีความเกี่ยวข้องกับทางจิตวิญญาณ

ภาพที่ ๒.๗ บริเวณตลาดน้ำอัมพวา

ดังนั้นการที่จะทำให้พื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์นั้นควรจะมีองค์ประกอบเบื้องต้น ๒ ส่วนก่อน คือ (๑) ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมของที่ตั้งที่มีความชัดเจนสมบูรณ์ และ (๒) กิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับจิตใจ และจิตวิญญาณ ซึ่งจะขยายความถึงความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบดังต่อไปนี้

(๑) ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมของที่ตั้งที่มีความชัดเจนสมบูรณ์ ความสมบูรณ์ในที่นี้หมายถึง สถานที่ควรจะต้องมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ เช่น มีต้นไม้ ลำธาร อากาศที่ดีบริสุทธิ์ มีสิ่งชีวิตที่แทรกตัวอยู่กับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น นก ปลา หรือ แมลง สัตว์เล็กสัตว์น้อย เมื่อสถานที่นั้นมีธรรมชาติที่สมบูรณ์แล้ว ความชัดเจนหรือเอกลักษณ์ของสถานที่ก็จะปรากฏขึ้นเองตามธรรมชาติ

ความสมบูรณ์ของธรรมชาติจะส่งผลทำให้คนมีความรู้สึก สงบ เย็น ร่มเย็น อันเนื่องมาจากร่มเงาของต้นไม้ ละอองไอน้ำจากลำธาร ความเย็นจากกระแสลมที่พัดผ่าน เสียงน้ำกระทบหิน และสัตว์น้อยใหญ่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเสมือนพลังงานที่เราได้รับจากธรรมชาติ เป็นพลังทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถสร้างหรือลอกเลียนแบบได้ เพราะธรรมชาติมีความสมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวคือมีความงาม ความจริงและความดีปรากฏให้เห็นพร้อมกันในธรรมชาติ ดังนั้นธรรมชาติจึงเป็นเสมือนสื่อกลางที่แสดงออกถึงกฎเกณฑ์ที่ยิ่งใหญ่ ยิ่งใหญ่เกินกว่าความสามารถที่มนุษย์จะควบคุมได้ จึงทำให้มนุษย์เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพต่อธรรมชาติ ที่มีอำนาจและพลังเหนือตน ซึ่งเป็นการรับรู้ในระดับจิตวิญญาณ หรือเกิดสัมผัสที่ลึกถึงศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง

ภาพที่ ๒.๘ ธรรมชาติที่สมบูรณ์

นอกจากนี้ธรรมชาติยังทำให้เราเกิดสมาธิ และช่วยให้คนเกิดสติปัญญาที่ดีได้ เนื่องจากสภาพธรรมชาติในลักษณะดังกล่าวจะมีคลื่นอัลฟา เป็นคลื่นต่ำที่ไม่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมในเมือง คลื่นอัลฟานี้ มีความถี่ ๘-๑๓ Hertz คลื่นนี้เป็นคลื่นที่มีความสงบมากขึ้น และเป็นคลื่นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะเป็นช่วงที่เราสามารถนำข้อมูลดีๆเข้าสู่ระบบการเรียนรู้ความทรงจำถาวร หรือเป็นการโปรแกรมสมองใหม่ได้ เป็นช่วงที่เรานำข้อมูลจากจิตสำนึก (Conscious) ไปสู่จิตใต้สำนึก (Subconscious) ด้วยเหตุนี้ศาสตร์แห่งการบำบัดหลายแขนงจึงพยายามหาทางให้มนุษย์สามารถมีคลื่นอัลฟาเกิดขึ้น เพื่อเป็นการล้างระบบของเสียๆ ออกจากฐานข้อมูลภายในแล้วนำข้อมูลดีๆเข้ามาแทน^๓ จึงมีผลอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิดและพฤติกรรมไปในทางที่ดีได้

(๒) กิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับทางจิตวิญญาณ

กิจกรรมเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเนื่องมาจากการที่ผู้คนโน้มเศรพต่องสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างศิโรราบ ได้รับการยอมรับและร่วมกระทำกันมาอย่างยาวนาน จนเกิดเป็นวิถีชีวิต หรือประเพณี ทำให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเกิดความศักดิ์สิทธิ์และมีความหมายพิเศษเหนือกว่าพื้นที่อื่นๆ เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความคล่ำ (Patina) คราบโคลของชีวิตและความเชื่อ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้พื้นที่ที่เกิดบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้ ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่บริเวณกำแพงร้องไห้ Wailing Wall ในนครเยรูซาเลม ประเทศอิสราเอล เป็นสถานที่ที่ชาวยิวต่างเดินทางมาสวดมนต์ที่กำแพงแห่งนี้เป็นเวลาานานกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว เนื่องจากเชื่อว่าสถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ใกล้ชิดพระ

^๓ การบ่มเพาะอัจฉริยภาพด้านดนตรี. <http://www.moobankru.com/news/news13112005.htm>

เจ้ามากที่สุดในโลก และพระเจ้าจะคอยฟังคำขอของผู้ที่มาสวดอ้อนวอน นอกจากนี้ชาวยิวยังนิยมเขียนคำขอลงในเศษกระดาษและสอดเข้าไปตามรูเล็กๆของกำแพง และหลังจากนั้นพระเจ้าก็จะรับรู้สิ่งที่ต้องการ ทางกรอิสราเอลยังได้สร้างลานกว้างด้านหน้าของกำแพง เพื่อรองรับชาวยิวจำนวนมากพันคนในวันที่เดินทางมาประกอบพิธีบริเวณกำแพงแห่งนี้ ซึ่งหนึ่งในพิธีที่พบเห็นได้เกือบทุกวันคืองาน "ฉลองความเป็นหนุ่ม" ของเด็กชายวัย ๑๓ ปีชาวยิว ที่จะมาร่วมฉลองกันในบริเวณดังกล่าว

ภาพที่ ๒.๙ กำแพงร้องไห้ (Wailing Wall)

นอกจากนี้บางครั้งชาวยิวสูงอายุจะใช้เวลาเป็นวันเพื่อนั่งอ่านคัมภีร์ และสวดอ้อนวอนบริเวณกำแพง บ้างก็ร้องไห้อย่างคร่ำครวญ เพราะคนชราเหล่านี้ต่างเชื่อว่าชีวิตหนึ่งก่อนจะจากโลกนี้ไปพวกเขาต้องเดินทางมาเยี่ยมกำแพงแห่งนี้ให้ได้ ซึ่งบางคนเดินทางมาจากทวีปยุโรปโดยบอกกับลูกหลานให้พามาก่อนจะสิ้นลม

ในบางกรณีแม้สภาพทางกายภาพของอาคาร และสถานที่จะไม่มีคุณค่าของกาลเวลา หรือ Patina of Age ปรากฏให้เห็นอยู่ แต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นบนสถานที่นั้นๆ เป็นเรื่องราวของจิตวิญญาณและความเชื่อ พื้นที่นั้นก็เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ ยกตัวอย่างเช่นอนุสรณ์ ๑๔ ตุลา ซึ่งเป็นสถานที่เพื่อการระลึกถึงวีรชนผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ ๑๔-๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่ถูกสร้างบนแนวคิดหลัก ๒ ประการคือ (๑) เคารพความจริงของประวัติศาสตร์ และ (๒) ให้ประชาชนส่วนต่าง ๆ เช่น เด็ก ผู้หญิง ศิลปิน กวี ชาวบ้าน มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และให้ความหมายกับสาธารณชนที่จะเป็นบทเรียน เป็นเครื่องจูงใจให้คนไทยมุ่งแก้ปัญหาและต่อสู้เพื่อสิ่งดีงามให้กับสังคมไทย จากแนวคิดดังกล่าว สถาปนิกได้นำไปพัฒนาแบบอนุสรณ์สถานฯ ให้เป็นอนุสรณ์สถานที่เน้นความสงบนิ่ง โล่งกว้าง และเรียบง่าย เพื่อรำลึกและคารวะต่อวีรชน มีประติมากรรมรำลึกอยู่ใจกลาง (ภายหลังจึงเรียกว่า “สถูปวีรชน”) อาคารประกอบด้วยสวนหย่อม ลานกิจกรรมสำหรับการอภิปราย ฟังเพลง

และการแสดงกลางแจ้ง มีส่วนที่เป็นห้องประชุม ห้องอ่านหนังสือ และพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ประชาธิปไตยไทย

ภาพที่ ๒.๑๐ อนุสรณ์ ๑๔ ตุลา

สำหรับประติมากรรมรำลึกหรือสถูปวีรชนนั้น ยอดสถูปเป็นรูปทรงสากลที่แสดงถึงจิตวิญญาณสูงส่งของมวลมนุษยชน ส่วนปลายยอดสถูปมีรอยหยักคล้ายสร้างไม่เสร็จ เพื่อสื่อความหมายว่าภารกิจการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยยังไม่สิ้นสุด ยอดปลายสถูปทำด้วยวัสดุโปร่งแสงเพื่อให้เห็นแสงไฟที่ส่องออกมาจากภายในตัวสถูปแผ่ไปยังไฟแห่งประชาธิปไตยที่เป็นอมตะฐานสถูปทั้งสี่ด้านบุด้วยกระเบื้องดินเผาที่แข็งแกร่ง สลักรายชื่อวีรชน ๑๔ ตุลา และรายล้อมด้วยแผ่นอิฐสลักบทกวีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพ ความเสียสละ เด็กและผู้หญิง กรรมกรและชาวนา นอกจากนั้นยังจัดทำแผ่นอิฐแกะลายจากแบบภาพถ่ายหรือภาพศิลปะจากการสร้างสรรค์ของศิลปิน เพื่อสื่อถึงการเติบโตของงานของสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย^๔

ภาพที่ ๒.๑๑ สถูปวีรชน อนุสรณ์ ๑๔ ตุลา

^๔ http://www.14tula.com/memorial/memorial_1.htm

จากกรณีตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่า ในความเป็นจริงแล้วมิติทางจิตวิญญาณเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ไม่ว่าอยู่บนพื้นที่แห่งใดก็จะมีประสบการณ์และสร้างกิจกรรมทางจิตวิญญาณขึ้นและเรียกสิ่งนี้ด้วยภาษาต่างๆกัน ซึ่งส่วนใหญ่เรียกว่า “ศาสนา” เพราะจิตวิญญาณเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติก็จะรู้สึกขึ้นมาเองว่าแผ่นดินมีคุณ และมีความศักดิ์สิทธิ์ แล้วเรียกขานว่าพระแม่ธรณี (Mother Earth) แม่น้ำก็จะเรียกว่าพระแม่คงคา ต้นไม้มีความศักดิ์สิทธิ์เรียกว่ามีรุกขเทวดาอยู่ในต้นไม้ เป็นต้น พระแม่ธรณีก็ดี พระแม่คงคาก็ดี รุกขเทวดาก็ดี เป็นภาษาที่บอกถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณ จะเห็นว่ามันยังมีสัมผัสในมิติอื่นที่ไม่ใช่สัมผัสทางวัตถุ เป็นสัมผัสที่ลึกลับมีความศักดิ์สิทธิ์ (Divinity) เลยเรียกว่าเป็นเทวดาบ้าง เป็นเทพบ้าง พระผู้เป็นเจ้า บ้าง และถือพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งที่สูงสุด การเข้าถึงสิ่งสูงสุดทำให้มนุษย์มีจิตวิญญาณสูง ในสภาวะที่มีจิตวิญญาณสูง ร่างกายจะหลั่งสารเอ็นโดฟินส์ (Endorphins) ออกมา ทำให้เกิดความสุขทั้งเนื้อทั้งตัว ทำให้สุขภาพดีและมีอายุยืน การที่ร่างกายจะหลั่งสารเอ็นโดฟินส์ออกมาต้องมีเอ็นซึ่งอยู่ใน DNA อะไรที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของชีวิตธรรมชาติจะเอาไปใส่ไว้ใน DNA ซึ่งเป็นรหัสทางพันธุกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่ามิติและกิจกรรมทางจิตวิญญาณ เป็นธรรมชาติที่อยู่ใน DNA ของมนุษย์เลยทีเดียว ซึ่งเป็นเรื่องที่เราคาดไม่ถึง เพราะจำเป็นต่อสภาวะและการมีอายุยืนยาว ตัวอย่างเช่นคนญี่ปุ่นในชนบทมักจะเป็นคนกลุ่มที่มีอายุยืนยาว หากมนุษย์ขาด DNA ทางจิตวิญญาณก็ถือว่าขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นโรคบกพร่องทางจิตวิญญาณ^๕

คนสมัยใหม่ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมเมือง มักจะเป็นกลุ่มที่ง่ายต่อการถูกชักจูงความคิดไปทางวัตถุ เนื่องจากห่างไกลสภาพที่เป็นธรรมชาติ ทำให้เข้าไปสู่ลัทธิวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มิติทางจิตวิญญาณหดหายไป ดังที่ฟรีดริช นิทเช่ (Friedrich Nietzsche) นักปรัชญาชาวเยอรมันได้กล่าวไว้ว่า “พระเจ้าตายแล้ว” ซึ่งมีนัยยะหมายถึงว่าพระเจ้ายกกับมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นสิ่งสูงสุดได้เช่นเดียวกับพระเจ้า ด้วยแนวคิดนี้จึงทำให้มิติทางจิตวิญญาณหายไป ทำให้มนุษย์ขาดมิติทางลึก มีแต่ความแบนราบและความต้องการทางวัตถุ ถอยห่างจากธรรมชาติและพยายามดัดแปลงสภาพแวดล้อมตามที่ตนต้องการ ไม่ปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นจึงทำให้มนุษย์ไม่พบกับความสุขที่แท้จริง เกิดความเครียด ทุรนทุราย มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เพราะความไม่สมบูรณ์ในตัวเอง จึงต้องหาอะไรมาเติมตลอดเวลา และทำให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย เช่น ความฟุ้งเฟ้อเกินพอ ความรุนแรงกดขี่ สิ่งเสพติดต่างๆ เป็นต้น

^๕ ประเวศ วะสี. ธรรมชาติของสรรพสิ่ง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๗. หน้า ๕๙

๒.๓.๔ องค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือ Sacred Place ส่งผลต่อมนุษย์ทั้งในด้านกายภาพและจิตใจ สามารถนำพามนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์สูงสุดได้ ซึ่งจากการศึกษาสามารถระบุได้ว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณภาพนั้น จะต้องได้รับการออกแบบโดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก ๒ ส่วนก่อน ซึ่งได้แก่ (๑) การกำหนดที่ตั้งนั้นควรเลือกพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีผืนสะแห่งพื้นที่ หรือ Sense of Place ที่ชัดเจน เพื่อเป็นเสมือนสิ่งที่จะช่วยบอกถึงรูปแบบของสิ่งปลูกสร้าง และกิจกรรมทางจิตวิญญาณที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ (๒) การกำหนดกิจกรรมความเป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับทางจิตวิญญาณ และจะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่เช่น การฝึกภาวนา นั่งสมาธิ การเรียนการสอนจากธรรมชาติ เพื่อให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นได้แสดงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับธรรมชาติบนที่ตั้งนั้นๆ นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงคือ (๓) วัตถุประสงค์ คือ สถาปัตยกรรมหรืออาคารและพื้นที่ที่รองรับกิจกรรม ถือได้ว่าสถาปัตยกรรมเป็นสื่อสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นสถาปัตยกรรมที่สร้างบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นจะต้องมีความสอดคล้องกับรูปแบบกิจกรรม และธรรมชาติแวดล้อมบนพื้นที่นั้น ไม่ว่าจะเป็นสัดส่วน รูปทรงอาคาร วัสดุและสีสันทัน จะต้องไม่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อม จะต้องให้เกิดการปรุงแต่งธรรมชาติให้น้อยที่สุดเพื่อช่วยให้พื้นที่สามารถแสดงออกถึงผืนสะแห่งสถานที่ และจิตวิญญาณสถานที่ได้ชัดเจนขึ้น เมื่อทั้ง ๓ องค์ประกอบถูกกำหนดอย่างสอดคล้องกลมกลืนกัน ก็จะเกิดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณภาพและส่งผลต่อผู้ใช้งาน หรือผู้ที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล

อย่างไรก็ตามพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีอยู่หลายระดับและหลายประเภท ซึ่งจะส่งผลต่อการรับรู้จิตวิญญาณแตกต่างกันออกไป บางแห่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีขนาดกว้างครอบคลุมทั้งประเทศ บางพื้นที่มีขนาดเป็นเพียงคูหาสี่เหลี่ยมธรรมดา บางแห่งมีหน้าที่ใช้สอย เป็นวัด เป็นสุสาน เป็นสถานศึกษา ในขณะที่บางแห่งเป็นเพียงศาลเจ้าเล็กๆ หรืออนุสรณ์สถาน ซึ่งศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล มีหน้าที่หลักเป็นสถานศึกษาไม่ใช่วัด หากแต่เป็นพื้นที่ที่ต้องการบรรยากาศของความสงบ และความศักดิ์สิทธิ์ในระดับที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ส่งเสริมทางจิตปัญญาดังนั้นผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากกรณีศึกษาในหลายๆรูปแบบเพื่อให้เป็นเสมือนตัวอย่างที่สามารถนำมาเปรียบเทียบ หรือประยุกต์ใช้ในการออกแบบให้เหมาะสมกับศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลได้

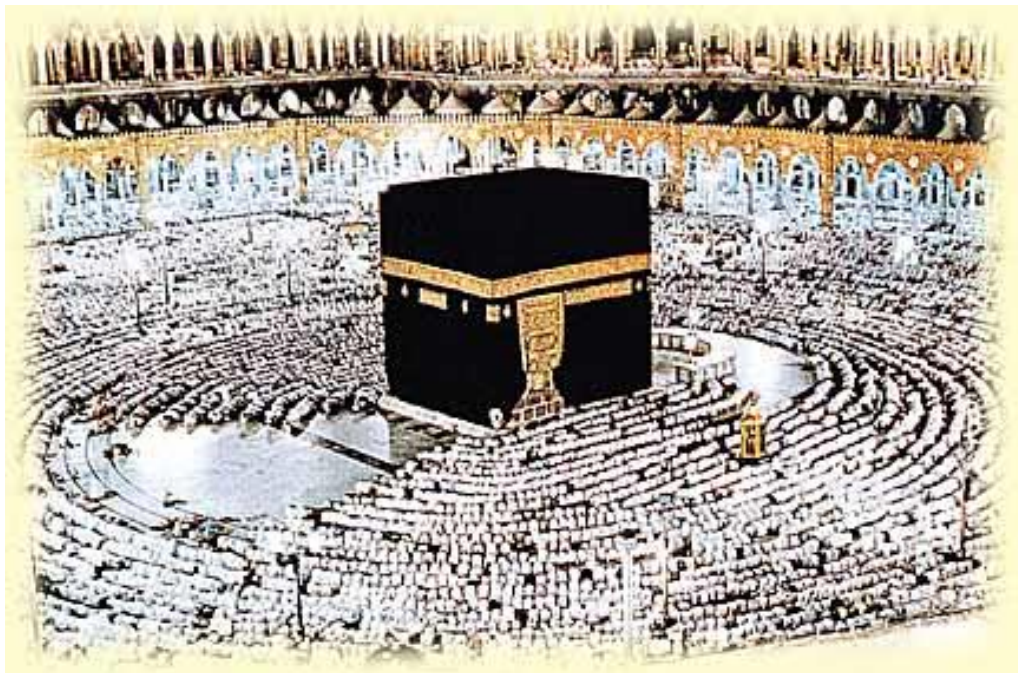
พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะมีขนาดกว้างหรือแคบก็ได้ บางแห่งมีขนาดกว้างมาก ครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศ (Holy Grounds) เช่น ประเทศอิสราเอล เป็นดินแดนแห่งคำสัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy land) ที่พระเจ้าประทานแก่อิสราเอล ประเทศอียิปต์และประเทศญาน ก็มี ความศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบคลุมในระดับประเทศเช่นกัน จะเห็นได้จากการที่ผู้คนสามารถภาวนาโดยหมั่นงล้อศักดิ์สิทธิ์ได้ทุกแห่งไม่ใช่แค่เพียงบริเวณวัด แต่รวมถึงพิพิธภัณฑ์ สถานที่ราชการ หรือแม้แต่ร้านค้าสองข้าง

ถนน รวมถึงธรมนตรีที่ผู้คนได้ผูกกระจายไปตามสถานที่ต่างๆไม่ว่าจะเป็นตามถนนหนทาง บนต้นไม้ บนภูเขา และตามสถานที่ต่างๆ เพื่อให้บทสวดมนต์ลอยไปตามลมส่งไปสู่เทพเจ้า และวิญญาณที่จากไป และเนื่องจากภูฏานมีพื้นที่ทางธรรมชาติเป็นภูเขา จึงทำให้ไม่สามารถสร้างอาคารได้มากนัก ผนวกกับตัวอาคารก็ได้รับการอนุรักษ์รูปแบบจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของความสูงหรือรูปแบบของช่องเปิดต่างๆจึงทำให้อาคารมีรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกัน และมีความสูงเพียง ๔-๕ ชั้นเท่านั้น ทำให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่เป็นภูเขาและต้นไม้ใหญ่ และยังคงปรากฏบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ครอบคลุมได้ทั่วประเทศ

ภาพที่ ๒.๑๒ ประเทศภูฏาน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบคลุมในระดับประเทศ

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ระดับเมืองก็มีให้เห็นได้ในหลายแห่ง ได้แก่ เมืองพาราณสี เมืองหริทวาร เมืองอมฤตสาร์ หรือเมืองเมกกะห์ ที่ถือเป็นภาระหน้าที่อย่างหนึ่งของชาวมุสลิม ครั้งหนึ่งในชีวิตสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถทั้งทางร่างกายและทางการเงินที่จะทำได้ ไปแสวงบุญประจำปี (ฮัจจ์) ในแต่ละปีผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกประมาณสองล้านคนต่างไปชุมนุมกันที่นครเมกกะห์ แม้ว่านครเมกกะห์จะคราคร่ำไปด้วยผู้มาเยือนอยู่ตลอดเวลา แต่พิธีฮัจจ์ในแต่ละปีจัดให้มีขึ้นในเดือนสิบสองตามปฏิทินอิสลาม ผู้แสวงบุญชายจะสวมใส่เสื้อผ้าเรียบง่ายเป็นพิเศษเพื่อขอจัดการแบ่งแยกชนชั้นและวัฒนธรรมออกไป เพื่อว่าทุกคนจะได้ยืนอย่างเท่าเทียมกันต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า

ภาพที่ ๒.๑๓ กาบภายในสุเหร่า ฮาราม นครเมกกะห์

ผู้แสวงบุญจะละหมาดอยู่ในสุเหร่า ฮาราม ในนครเมกกะห์ ภายในสุเหร่าแห่งนี้จะมีกาบา (สิ่งก่อสร้างสีดำในภาพที่ ๒.๑๓) ซึ่งชาวมุสลิมจะหันหน้าเข้าหาขณะทำการละหมาด กาบเป็นสถานที่สักการะซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงบัญชาให้พระศาสดาอับบร่าฮัม และพระราชโอรสอิสมาเอล สร้างขึ้น

บริเวณที่มีขนาดเล็กลงมาในระดับเมือง แต่มีความสัมพันธ์กับประวัติ หรือนิยายทางศาสนา ก็ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ เช่น จุฬาทรีคุณ หรือประยาค ที่เมืองอัลลาหะบาด ประเทศอินเดีย เป็นที่ที่แม่น้ำ ๓ สาย คือแม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา และแม่น้ำสรสวดี ที่มองไม่เห็นไหลมาจากใต้ดินมาบรรจบกัน ทุกรอบ ๑๒ ปีจะประกอบพิธีอาบน้ำยิ่งใหญ่ หรือเรียกว่า กุมภเมลา มีคนไปร่วมเป็นจำนวนหลายล้านคน

บริเวณที่มีขนาดเล็กลงมาในระดับสถานที่หรืออาคาร ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ แม้รูปแบบของสถาปัตยกรรมไม่ได้บอกถึงความศักดิ์สิทธิ์อย่างชัดเจน แต่สร้างอยู่บนพื้นที่ที่มีเรื่องราวของความศักดิ์สิทธิ์ โดยการสร้างสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบที่สอดคล้องกับที่ตั้ง และแสดงออกถึงเรื่องราวที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นั้นๆ ก็ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น สักการสถานพระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย ซึ่งสร้างอยู่บนพื้นที่หมู่บ้านสองคอน อ.หัวน้ำใหญ่ จ. มุกดาหาร เป็นพื้นที่ที่เกิดเรื่องราวของความขัดแย้งทางศาสนา ในช่วงปลาย พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งเป็นช่วงของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยเกิดข้อพิพาทกับฝรั่งเศสในเรื่องพรมแดนและไม่สามารถเจรจาตกลงกันได้ จึงเป็นสาเหตุต้องใช้กำลังรบเข้าตัดสินปัญหา กรณีพิพาทได้ยุติลงในช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นทำให้ไทยต้องเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามเอเซียบูรพา ในช่วงที่เกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส ไทยต้องเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศสไปหลายส่วน จึงเป็นสาเหตุให้คนไทยส่วนใหญ่เกิดความไม่พอใจและเคียดแค้นคนบางกลุ่มในท้องถิ่นเป็นอันมาก กลุ่มผู้โชคร้ายนั้นคือบรรดาบาทหลวงในศาสนาคาทอลิกซึ่งในขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศส ทำให้เกิดความผิดใจว่าเป็นพวกเดียวกัน และพลอยทำให้บาทหลวง และรวมถึงผู้ที่เชื่อมั่นในคริสตศาสนาซึ่งเป็นคนไทยในขณะนั้น ได้ถูกเหมารวมว่าเป็นศัตรูและเป็นเหยื่อของความเคียดแค้นดังกล่าวด้วย ในช่วงปลายเดือนธันวาคม ๒๔๘๓ ก็เกิดเหตุการณ์น่าเศร้าสลดใจขึ้น ชาวบ้านผู้นับถือศาสนาคริสต์ ๗ คน ในหมู่บ้านสองคอนถูกล่อลวงไปสังหารหมดสิ้นเนื่องจากที่พวกเขาไม่ยอมถอดชุดนักบวช และยกเลิกความเชื่อในพระผู้เป็นเจ้า ชาย ๑ คน หญิง ๕ คน และเด็กหญิง ๑ คน ต่างยอมพลีชีพเพื่อพิสูจน์ความเชื่อมั่นที่มีต่อศาสนาของตน เรื่องราวนี้ได้รับการตรวจสอบโดยสำนักวาติกันเป็นเวลาถึง ๕๐ ปี จึงได้รับการยอมรับและยกย่องให้ท่านทั้ง ๗ เป็น “บุญราศี” ซึ่งถือว่าเป็นวีรกรรมสูงสุดของการยืนยันความศรัทธาต่อศาสนาที่เรียกว่า “มรณสักขี”

ด้วยเรื่องราวดังกล่าวทำให้ผู้ออกแบบได้เลือกที่ตั้งอาคารให้ใกล้กับจุดที่เกิดเหตุสังหารมากที่สุด และทำการออกแบบอาคารขึ้นจากแนวคิดของความขัดแย้ง เนื่องจากต้องการให้อาคารเป็นสื่อที่แสดงออกถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นในด้านของรูปทรงที่นำรูปทรงวงกลมและสี่เหลี่ยมมาใช้ร่วมกัน หรือในด้านของวัสดุอาคาร ที่เลือกใช้วัสดุที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกัน เช่นการนำกระจกซึ่งทำให้อาคารดูเบา โฉงโปร่ง และมีผิวสัมผัสที่เรียบ มาใช้ร่วมกับหินทรายสีเข้มซึ่งมีผิวสัมผัสที่หยาบและให้ความรู้สึกหนัก ทึบตัน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ให้อาคารมีความสูงมากจนเกินไป และมีมุมมองที่เปิดกว้างไปสู่งแม่น้ำโขงที่อยู่ติดกับที่ตั้ง เพื่อความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งอาคาร และให้สภาพของพื้นที่เองสามารถบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นธรรมชาติ

ภาพที่ ๒.๑๔ สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย

อาคารหรือสถานที่ที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นที่ใหม่ โดยไม่ได้มีเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตที่เกี่ยวข้องทางจิตวิญญาณ แต่สร้างให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ทางศาสนา การภาวนาก็เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ได้เช่นกัน เช่น เสถียรธรรมสถาน โรงเรียนรุ่งอรุณ หรือมหาวิทยาลัยนาโรปะเป็นต้น

หากจะเปรียบเทียบแล้ว ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล จะมีบทบาทที่คล้ายคลึงกับมหาวิทยาลัยนาโรปะ ในแง่ของการเป็นสถานศึกษา ซึ่งให้การศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อค้นตนเอง เป็นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ และการภาวนา ดังนั้นการวิจัยจึงทำการวิเคราะห์นาโรปะโดยผ่านการทบทวนวรรณกรรมในหัวข้อ “ประสบการณ์ที่แตกต่างทางจิตวิญญาณที่นาโรปะ” ซึ่งเป็นงานเขียนของคุณ วิจักขณ์ พานิช^{๒๒} และการสัมภาษณ์คุณณัฐพล วังวิญญู^{๒๓} ซึ่งสามารถวิเคราะห์สรุปถึงสาระสำคัญ และบรรยากาศทางกายภาพได้ดังนี้

^{๒๒} บทความเต็มสามารถดูได้จาก “ประสบการณ์ที่แตกต่างทางจิตวิญญาณที่นาโรปะ”. การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๕๐ หน้า ๕๓-๗๗

^{๒๓} สัมภาษณ์คุณณัฐพล วังวิญญู ในวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๕๑.

นาโรปะ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในเมืองโบเลเดอร์ รัฐโคโรลาโด ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดการเรียนการสอนด้านจิตตปัญญาศึกษา โดยมีพุทธศาสนา และภูมิปัญญาตะวันออกเป็นพื้นฐานค่อนข้างมาก มหาวิทยาลัยนาโรปะมีพันธกิจอยู่ ๖ ประการ เป้าหมายทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยนาโรปะ ตั้งอยู่บนปฐมนิมิตเมื่อแรกก่อตั้งและมรดกทางวัฒนธรรมแห่งการภาวนา ซึ่งประกอบไปด้วย องค์ประกอบทั้ง ๖ ได้แก่

๑. ความรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ
๒. สร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเรียนรู้
๓. บ่มเพาะความเปิดกว้าง
๔. มรดกแห่งการศึกษาแนวพุทธ
๕. วิถีแห่งภูมิปัญญาโลก
๖. การไม่ฝักใฝ่ในลัทธิความเชื่อหรือศาสนาใดๆ และความเปิดกว้าง

จึงทำให้นาโรปะมีลักษณะเด่น คือเป็นสถานที่บ่มเพาะอุดมคติ ในขณะที่มหาวิทยาลัยอื่นๆ มีบรรยากาศการเรียนการสอนเหมือนสถานศึกษาทั่วไป แต่ที่นาโรปะมีบรรยากาศคล้ายกับเรียนที่วัด แต่ไม่มีสัญลักษณ์ของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง นั่งเรียนบนพื้นบ้าง ได้ต้นไม้บ้าง นาโรปะจึงเสมือนสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ กล่าวคือทุกๆ พื้นที่ในมหาวิทยาลัยสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียนเหมือนมหาวิทยาลัยทั่วไป

ภาพที่ ๒.๑๕ บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยนาโรปะ

การเรียนรู้ในนาโรปะจะมีพื้นฐานอยู่ ๓ ปัจจัย ได้แก่ ๑) ตัวผู้เรียน ๒) กัลยาณมิตร และ ๓) สิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมหรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถเสริมสร้างบรรยากาศและเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านจิตตปัญญา นอกจากนี้ยังสามารถเสริมสร้างให้การเรียนการสอนมีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่นาโรปะจะใช้กระบวนการสุนทรียะสนทนา และการประกอบพิธีกรรมเป็นพื้นฐานในการเรียนการสอน การเริ่มเรียนก็ต้องนั่งเป็นวงกลม การจัดวาง การจัดห้องหรือว่าการจัดบรรยากาศ จึงมีผลมากต่อการทำให้บรรยากาศการเรียนรู้ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น

ภาพที่ ๒.๑๖ บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยนาโรปะ

นอกจากมหาวิทยาลัยนาโรปะแล้ว วิทยาลัยชุมัคเคอร์ (Schumacher College) ก็เป็นสถานศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่มีการเรียนการสอนในแนวทางจิตตปัญญาศึกษา จากการศึกษบทความของ David Nicholson-Lord ในหนังสือ Resourgen เล่มที่ ๒๐๔ และบทความจากนักศึกษาและอาจารย์จาก Schumacher College เกี่ยวกับเนื้อหาของวิทยาลัยแห่งนี้ ทำให้สามารถวิเคราะห์สรุปลักษณะทางกายภาพของวิทยาลัยดังกล่าวที่มีผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาได้ ดังนี้

Schumacher College เป็นวิทยาลัยแห่งหนึ่งในเมือง Dartington ประเทศอังกฤษ ซึ่งมีทัศนะในการสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกอย่างเป็นองค์รวม และให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมโลกปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพที่เป็นจุดเด่นของ Schumacher College คือมีพื้นที่สำหรับพบกันเป็นประจำทุกเช้าของนักศึกษาด้วยบรรยากาศของความรัก ความอบอุ่น ก่อนที่จะแยกย้ายไปเรียนตามชั้นเรียนของแต่ละคน และในเวลาอาหารกลางวันนักศึกษาก็จะมาเก็บผักที่แปลงผักข้างๆอาคารมาทำอาหารเพื่อรับประทานในมื้อกลางวัน ภาพรวมของวิทยาลัยมีความรู้สึกของความเป็นหนึ่งเดียวกันจนไม่สามารถที่จำแนกได้ชัดเจนว่าที่นี่เป็นสถาบันการศึกษา เป็นบ้าน เป็นชุมชนหรือเป็นสถานเียวยา ฯลฯ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของสถาบันที่เน้นเรื่องความเป็นองค์รวม และประการสำคัญคือ มีความเคารพในธรรมชาติทั้งที่เป็นธรรมชาติแท้และที่มนุษย์สร้างขึ้น Schumacher College ให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณของสถานที่ มีการใช้อาคารโบราณ (Old Postern) ที่เป็นอาคารดั้งเดิมซึ่งมีอายุหลายร้อยปี เป็นส่วนหนึ่งในวิทยาลัยโดยปรับปรุงพื้นที่ส่วนหนึ่งของอาคารเป็นพื้นที่ในการภาวนา ซึ่งการปรับปรุงอาคารอย่างให้ความเคารพและใช้อาคารประดิษฐ์พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคำกล่าวของอาจารย์คนหนึ่งในวิทยาลัยที่กล่าวไว้ว่า **“ถึงแม้วิทยาลัยจะมีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของพื้นที่ตรงนี้ แต่เราใช้อาคารเหมือนมือที่สอดเข้าไปลงในถุงมือได้อย่างพอดี ซึ่งมันสะท้อนท่าทีในการใช้อาคารของเรา ว่าเราใช้พื้นที่ว่างตรงนั้นอย่างไร”** นอกจากนี้ยังมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับอาคารนี้ของนักศึกษา เจ้าหน้าที่ อาจารย์ คือ การร่วมทำความสะอาดอาคารเดิมหลังนี้อย่างเป็นกิจวัตรประจำ

ภาพที่ ๒.๑๗ อาคาร Old Postern วิทยาลัยชุมัคเคอร์ (Schumacher College)

ภาพที่ ๒.๑๘ การออกแบบส่วนขยายที่คำนึงถึง Senses of place ของสถานที่เดิม

นอกจากวิธีการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ลักษณะทางกายภาพเหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนปรัชญาของวิทยาลัยและมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะ ปลูกสำนึกในการตระหนักรู้ถึงความเป็นองค์รวม เริ่มต้นจากผู้เรียนกับเพื่อนร่วมชั้นเป็นชุมชนเดียวกัน พึ่งพาอาศัยกัน ชีวีต การงานและการเรียนเป็นเรื่องเดียวกัน ขยายออกไปเป็นเราและโลกเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แยกออกจากกัน เป็นสถานที่แห่งการบ่มเพาะทางจิตวิญญาณ สู่การเปลี่ยนผ่านทางทัศนคติ โลกทัศน์ และจิตวิญญาณ

อีกสถานที่หนึ่งที่น่าสนใจ คือโรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่เปิดการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนถึงมัธยมปลาย เป็นสถานศึกษาแรกๆที่นำเอาแนวคิดทางจิตตปัญญามาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในประเทศไทย โดยที่ใช้หลักธรรมเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา ที่จะสร้างเสริมให้เด็กหรือนักเรียน นักศึกษา มีธรรม ๗ ประการนี้เป็นพื้นฐานของชีวิตทั้งในและนอกสถานศึกษา ได้แก่

๑. **กัลยาณมิตตตา** ความมีกัลยาณมิตร หมายถึง การมีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การได้แหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี

๒. **สิลสัมปทา** ความถึงพร้อมด้วยศีลหรือการทำศีลให้ถึงพร้อม หมายถึงความมีวินัยในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือการรู้จักจัดระเบียบชีวิต และความสัมพันธ์ ในสังคมให้เรียบร้อยเกื้อกูล

๓. **ฉันทสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ หรือการทำฉันทะให้ถึงพร้อม** หมายถึงการรักความจริง รักความดีงาม ที่แสดงออกเป็นแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ การที่จะก้าวหน้าไปในการพัฒนาได้ ก็ต้องมีแรงจูงใจ เป็นพลังที่จะชักจูงหรือผลักดันให้ก้าวไป

๔. **อัตตสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งตน หรือการทำตนให้ถึงพร้อม** หมายถึงการพัฒนาตนให้เต็มทีจนถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพ

๕. **ทิฏฐิสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความเห็นความเข้าใจหรือการทำความเข้าใจความเข้าใจให้ถึงพร้อม** หมายถึง การมีความเชื่อถือ แนวความคิดความเข้าใจ ทศนคติและ ค่านิยม ที่ดีงามถูกต้องสอดคล้องกับหลักความจริงแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย อาจจะใช้คำสั้นๆ ว่า มีโลกทัศน์และชีวทัศน์ ดีงามถูกต้อง ตามแนวทางของเหตุปัจจัย

๖. **อัปมาทสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทหรือการทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม** หมายถึง ความตื่นตัวที่จะกระตือรือร้นเร่งรัดจัดทำกรต่างๆ ด้วยจิต สำนึก ต่อกาลเวลา และความเปลี่ยนแปลง ไม่ปล่อยปละละเลย ทอดธุระ หรือนิ่งเฉยเฉื่อยชา ปล่อยเวลาล่วงเปล่า

๗. **โยนิโสมนสิการ ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ หรือการทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม** หมายถึง ความรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักสำเหนียก กำหนดมองสิ่งทั้งหลายให้ได้คุณค่า คิดเป็น แก้ปัญหาได้ รู้จักคิดวิเคราะห์ สืบสาว ให้เข้าถึงความจริง

ด้วยหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้จึงทำให้โรงเรียนรุ่งอรุณมีจิตวิญญาณสถานທີ່ซึ่งเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวในการจัดรูปแบบการเรียนการสอน รวมถึงกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ทำให้โรงเรียนเป็นเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ หมายถึงส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนได้เรียนรู้และแบ่งปันความเข้าใจ รวมถึงแบ่งปันประสบการณ์ให้กับผู้อื่น โรงเรียนได้สร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ มีการปลูกแต่งธรรมชาติน้อยเพื่อที่จะให้นักเรียนได้สำรวจ ค้นหาความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล พอเหมาะพอดี เป็นการเอื้อให้เกิดการสื่อสารระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และเด็กนักเรียนเอง เกิดความสัมพันธ์อย่างพอดีๆ ไม่ได้เอาธรรมชาติมาสนองความต้องการหรือสร้างพื้นที่รองรับกิจกรรมเกินความเป็นจริง การจัดวางธรรมชาติอย่างเหมาะสมทำให้นักเรียน และผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงระบบคุณค่าของธรรม(ชาติ)ได้จากกิจกรรมและวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนภายในห้อง บรรยายภาคภายในห้องเรียน ครูกับนักเรียนจะนั่งอยู่ในระดับเดียวกันเพื่อให้เกิดความใกล้ชิด และเป็นท่าทีของการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การจัดห้องเรียนก็จะมีลักษณะไม่แยกขาดจากกันเป็นห้องๆ แต่จะแบ่งเป็นพื้นที่ ไม่มีผนังกันห้อง นั้นพื้นที่เรียนจะถูกเปิดให้เกิดการสื่อสารกับบรรยากาศภายนอกตลอดเวลา และการเรียนเกิดขึ้นได้ทุกๆ พื้นที่ไม่ว่าถูกจำกัดแต่ในตึกเรียน เพื่อเอื้อให้นักเรียนมีการเรียนรู้จากธรรมชาติโดยตรง เช่นการเรียนในสวนหรือบนลานทราย นอกจากนี้ทางโรงเรียนก็ยังสอนให้นักเรียนทำนาปลูกข้าว และผักสวนครัว

นักเรียนก็ต้องทำครัวทำอาหาร และล้างจาน รวมถึงทำความสะอาดเอง เพราะถือเป็นการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของมนุษย์ในขณะเดียวกันก็เป็นการแทรกการฝึกปฏิบัติภาวนา ทางโรงเรียนก็ยังสอนให้นักเรียนทำนาปลูกข้าว และผักสวนครัว เนื่องจากมีแนวคิดวิถีพุทธเป็นหลักในโรงเรียนจึงได้จัดวางลานธรรมกระจายอยู่ตามจุดที่สำคัญต่างๆภายในโรงเรียนเพื่อเป็นสื่อทางวัฒนธรรม และเป็นลานกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติธรรมและเกิดการขัดเกลาทางจิตใจ

ภาพที่ ๒.๑๙ กิจกรรมภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ

ด้วยเหตุนี้รุ่งอรุณจึงเป็นเสมือนบ้านหลังที่สอง เป็นบ้านที่บ่มเพาะองค์ความรู้ทั้งในทางวิชาการ และการเจริญทางจิตใจ รวมถึงความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิต จึงทำให้นักเรียนของโรงเรียนรุ่งอรุณรวมถึงบุคลากรในโรงเรียนมีลักษณะร่วมเฉพาะ กล่าวคือเป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัจมาคารวะ และมีอัธยาศัยดี

จากการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์จากกรณีศึกษาทั้งหมดในหัวข้อนี้ สามารถสรุปได้ว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นจะมีองค์ประกอบหลัก ๓ องค์ประกอบได้แก่ (๑) พื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีผืนสະแห่งพื้นที่ หรือ Sense of Place ที่ชัดเจน (๒) กิจกรรมหรือวิถีชีวิตที่เคารพต่อธรรมชาติแวดล้อมและมีความเกี่ยวข้องกับทางจิตวิญญาณ และ (๓) วัตถุประสงค์หรือสถาปัตยกรรมที่รองรับกิจกรรม โดยมีรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งและกิจกรรมที่เกิดขึ้น เมื่อทั้ง ๓ องค์ประกอบถูกกำหนดและออกแบบอย่างสอดคล้องกลมกลืนกันแล้ว ก็จะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของผู้ใช้งานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้

สภาพพื้นที่เป็นภูมิประเทศ ภูเขาสูงชัน อากาศหนาวเย็น

Sense of Place

กิจกรรมการเกษตรเพื่อการกินอยู่ และค้าขาย

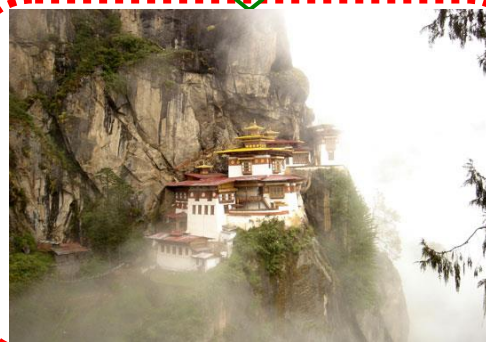
กิจกรรม ก้มกราบและสวดมนต์ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

Spirit of Place

เกิดบ้านและยังข้าว เพื่อการพักอาศัยและเก็บผลผลิตจากการเกษตร ที่สร้างจากดินและไม้ มีความสอดคล้องกับที่ตั้ง แต่ไม่ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

Non-Sacred Place

จากกิจกรรมทำเกิดวัดซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ก่อสร้างได้อย่างสอดคล้องกับภูมิประเทศช่วยส่งเสริม Sense of Place

Sacred Place

ภาพที่ ๒.๒๐ การสรุปความสัมพันธ์ของ Sense of Place, Spirit of Place และ Sacred Place

การศึกษาและวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ได้ทราบถึงองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการเลือกที่ตั้งของศูนย์จิตตปัญญา และกำหนดกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในศูนย์ฯ ส่วนการวิเคราะห์ถึงการออกแบบอาคารสถานที่ เพื่อให้เกิดบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น จะทำการวิเคราะห์อย่างละเอียดโดยการถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาในบทที่ ๓

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาในขั้นตอนนี้สามารถสรุปเบื้องต้นได้ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพ หรือสถาปัตยกรรมที่จะเกิดขึ้นนี้จะต้องไม่แปลกแยก จากสภาพแวดล้อมโดยรอบ ในแง่ของวัสดุและรูปทรง สภาพโดยรอบและภูมิสถาปัตยกรรมได้รับการดูแลอย่างดี เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความเป็นธรรมชาติหรือเรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมธรรมดา (Simple Architecture) เพราะความธรรมดาคือความเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติคือกฎเกณฑ์ ดังนั้นอาคารที่จะเกิดขึ้นจึงควรอยู่ในกฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ตัวอาคารทั้งหมดจะไม่มี ความสูงเกินความสูงของต้นไม้ ต้นไม้ปกคลุมอาคาร อาคารจึงมีสัดส่วนไม่ใหญ่ ไม่มีสีฉูดฉาด มีการตกแต่งไม่มากจนเกินไป เป็นอาคารที่มีความเป็นธรรมชาติ จึงไร้นัยยะของการแข่งขัน นอบน้อมถ่อมตัว ศีโรราบต่อธรรมชาติ มีความธรรมดาซึ่งสมบูรณ์ในตัวเอง

๒.๔ วิธีการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ

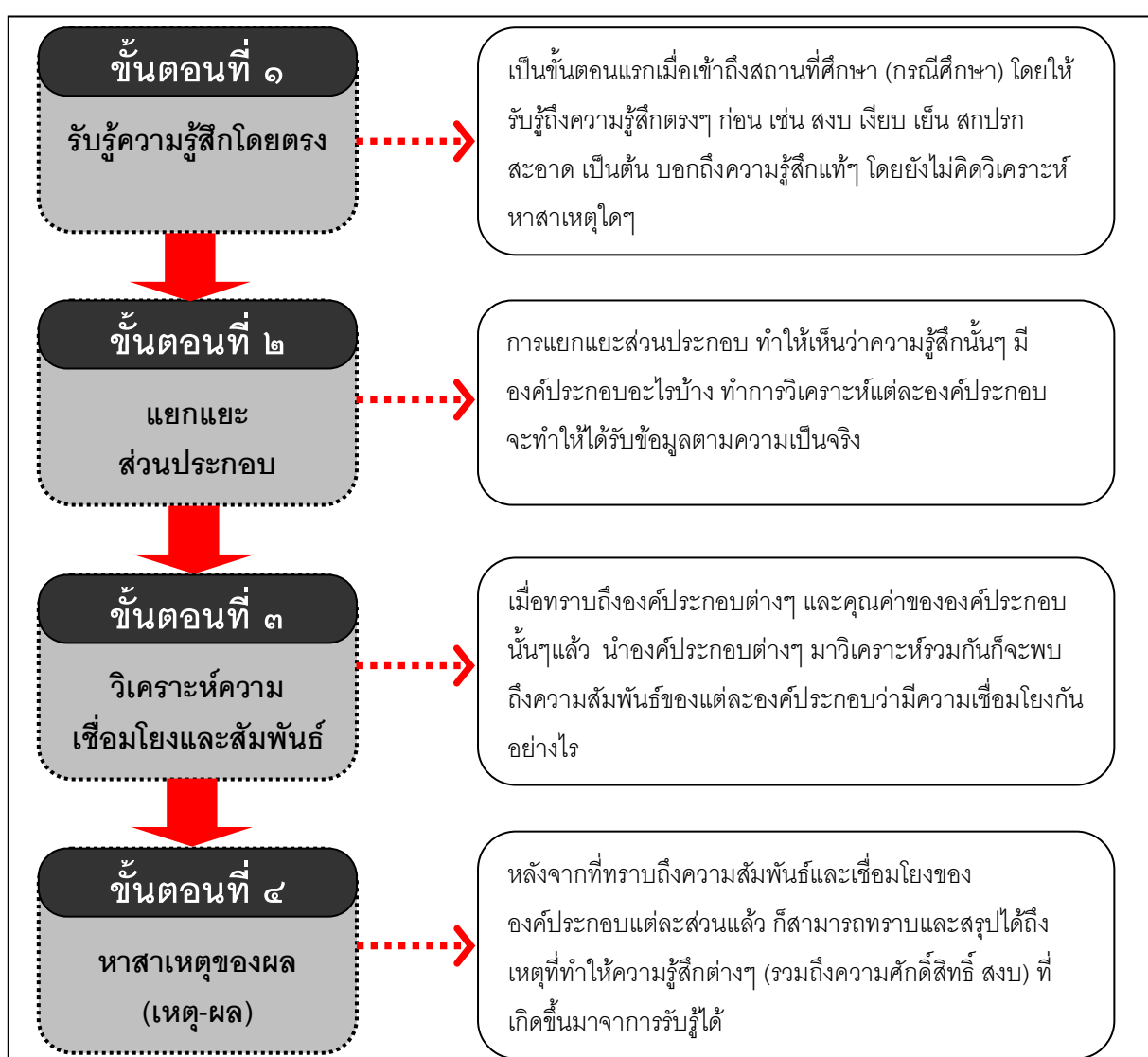
เนื่องจากในปัจจุบันจิตตปัญญาศึกษาเป็นศาสตร์ที่ถือได้ว่าอยู่ในช่วงเริ่มต้น รวมถึงการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อให้เอื้อต่อจิตตปัญญาศึกษานั้นก็ยังไม่ได้มีผู้ใดทำการศึกษาและวิเคราะห์อย่างชัดเจน ดังนั้นการวิเคราะห์เพื่อถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาที่เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการทําวิจัยเพื่อหาคำตอบว่าผู้ออกแบบควรจะต้องคำนึงถึงปัจจัยอะไรบ้างในการออกแบบ เนื่องจากยังไม่มีวิธีวิเคราะห์ที่ชัดเจนตายตัว ดังนั้นในการวิจัยฉบับนี้จึงเลือกใช้วิธีคิดวิเคราะห์ที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาว่าเหตุใดพื้นที่และสภาพแวดล้อมต่างๆ ดังกล่าวจึงมีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาศึกษา

โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดวิเคราะห์ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำ เป็นการพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ วิธีดังนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
๒. วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ
๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์
๔. วิธีคิดแบบอริยสัจสี่
๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์

๖. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก
๗. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม
๘. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม
๙. วิธีคิดแบบปัจจุบันขณะ
๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวิทยา

ในการวิจัยฉบับนี้จะประยุกต์ใช้วิธีโยนิโสมนสิการในการวิเคราะห์ถอดบทเรียน โดยที่
มุ่งเน้นวิธีที่ ๑ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และ ๒ วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ โดยที่ขั้นตอนการ
ถอดบทเรียนจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๒๑ ขั้นตอนการประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการกับวิเคราะห์ถอดบทเรียนจากกรณีศึกษา

การประยุกต์ใช้วิธีคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการนี้ จะทำให้เราสามารถเกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริงตรงตามสภาวะแท้ๆ ไม่คิดวิเคราะห์ไปตามแนวทางของการสนองค้นหาหรือคิดโดยมีความไม่พอใจเป็นพื้นฐาน เป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุล ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์ทางด้านความรู้สึกในเชิงเหตุและผลนี้ มีความแม่นยำและใกล้เคียงกับความเป็นจริงสากลมากที่สุด

๒.๕ สรุป

จากการศึกษาในบทนี้สามารถสรุปได้ว่า จิตปัญญาศึกษามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งภายนอกและภายใน (กายและจิต) ไม่ใช่เพียงในระดับบุคคลแต่มีผลต่อสังคมโลก แต่การจะประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวซึ่งเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นนามธรรมให้จับต้องได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายนักสำหรับสภาพสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นผู้ที่นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้หรือทำการสอนจะต้องผ่านการศึกษาค้นคว้าและฝึกฝน ปฏิบัติในเรื่องจิตอย่างจริงจังจนเข้าใจเข้าตัว เกิดความเชี่ยวชาญจนหยั่งรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริง เป็นครูในเรื่องจิต เป็นแบบอย่างและส่งผลสะท้อนต่อผู้เรียนได้ สามารถเชื่อมโยงการปฏิบัติทางจิตหรือสิ่งที่ตนสนใจให้เข้ากันกับกิจวัตร วิธีชีวิตประจำวันอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน การประยุกต์แนวคิดจิตปัญญาจะเต็มไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ มีความแยกแยะและเป็นไปตามธรรมชาติ

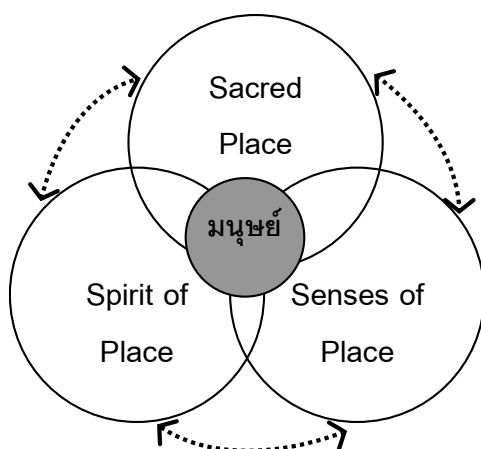
นอกจากตัวผู้นำที่เป็นปัจจัยหลักในการเรียนการสอนแล้ว ควรจะต้องมีองค์ประกอบอื่นช่วยเสริมเพื่อให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้และความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งองค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นจะประกอบด้วย (๑) พื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ เพื่อให้เกิดผัสสะแห่งสถานที่ที่ชัดเจน (๒) กิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องหรือส่งเสริมทางจิตวิญญาณ เพื่อส่งผลให้พื้นที่มีจิตวิญญาณสถานที่ และ (๓) วัตถุประสงค์หรืองานสถาปัตยกรรม ที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมของที่ตั้ง เพื่อรักษาผัสสะแห่งสถานที่ที่มีแต่เดิมไว้ให้มากที่สุด อย่างไรก็ตามหากตัวผู้นำเข้าถึงระบบคุณค่าและเห็นคุณค่าของธรรมชาติแล้วการรักษาสภาพแวดล้อม ธรรมชาติของพื้นที่ ผัสสะแห่งสถานที่ก็จะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ มีการปรุงแต่งน้อยหรือปรุงแต่งตามสภาพภูมิประเทศเดิม รวมถึงการกำหนดกิจกรรม วิธีที่เกิดขึ้นในพื้นที่ก็จะมีคุณค่าศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวข้องสอดคล้องกันโดยปริยาย เมื่อเป็นเช่นนั้นตัวบุคคล (ผู้นำ) กิจกรรม วิธีชีวิต สภาพแวดล้อมและตัวอาคารเองก็จะไม่ใช่เพียงที่ผ่านถ່ายความรู้แต่จะเป็นพื้นที่แห่งการเพาะปลูกองค์ความรู้ เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและ/หรือตัวอาคาร

การถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาในบทต่อไปนั้น จะประยุกต์ใช้วิธีคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการเน้นการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบในลักษณะต่างๆว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร และงานสถาปัตยกรรมมีผลต่อการรับรู้อย่างไร เหตุใดจึงทำให้เกิดความรู้สึกนั้นๆ โดยที่การรับรู้มันจะต้องส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตปัญญาศึกษา ทั้งในระดับผังบริเวณและระดับตัวอาคาร

บทที่ ๓

การวิเคราะห์กรณีศึกษาเพื่อการออกแบบจิตตปัญญาवास

จากการศึกษาในบทที่ ๒ ถึงความสัมพันธ์ระหว่างนามธรรม ๓ ประการ ได้แก่ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place) จิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of Place) และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place) นั้น ทำให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นที่ว่า จิตมนุษย์มีศักยภาพพิเศษที่จะเข้าถึงหรือหยั่งถึงคุณค่าสูงสุดของความดีงามและความจริงได้ โดยอาศัยเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัยที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงออกของชุดพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ที่มีความเฉพาะเจาะจงและมุ่งตรงสู่เป้าหมายแห่งการพัฒนาสู่คุณค่าสูงสุดนั้นๆ อย่างชัดเจน

ภาพที่ ๓.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างนามธรรม ๓ ประการ

๓.๑ องค์ประกอบของวัตรธรรม

อย่างไรก็ดีองค์ประกอบทั้ง ๓ ข้างต้นนี้ ล้วนเป็นความหมายเชิงนามธรรมหรือเป็นสภาวะที่เราอาจรับรู้ได้ด้วยสัมผัสผ่านอายตนะทั้ง ๖ ได้แก่ การเห็น การได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส และได้สัมผัสทางกายและใจ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัย “วัตรธรรม” เพื่อการสัมผัสรับรู้หรืออาจเรียกว่าเป็นองค์ประกอบทางกายภาพ โดยมีเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัยพื้นฐานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญทางกายภาพที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาสู่คุณค่าสูงสุดดังกล่าว ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษที่ควรพินิจพิจารณาเป็น ๓ ลักษณะได้แก่

๑) วัตถุประสงค์แห่งการรองรับและค้ำจุน (Pleasant Containers) เปรียบเสมือนภาชนะรองรับและ/หรือฐานราก ซึ่งอาจจะหมายรวมถึงตั้งแต่ตัวอาคาร หรือที่พำนักอาศัยซึ่งสอดคล้องกับที่ตั้งอันอุดมเป็นชัยภูมิ ได้แก่ ธรรมชาติอันอุดมด้วยทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย เหมาะสำหรับการลงหลักปักฐานเพื่อการหยั่งรากที่มั่นคง สร้างครอบครัว สังคมชุมชน รองรับชีวิต

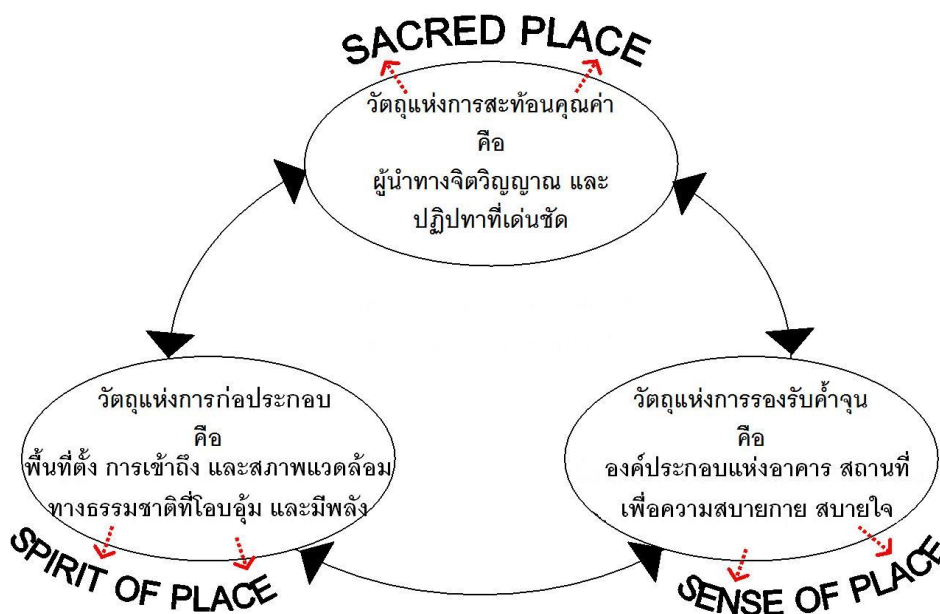
มนุษย์ให้ยังยืนเจริญงอกงาม เกิดความอบอุ่นใจ เจริญตา เจริญใจในรูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัส ที่เป็นอิฏฐารมณ์ สถานที่เช่นนี้จึงก่อให้เกิดการรับรู้ คือผัสสะแห่งสถานที่อย่างชัดเจน แม้เพียงแรกพบ

๒) **วัตถุแห่งการก่อประกอบ (Components)** หมายถึงสิ่งจำเป็นในการหล่อเลี้ยงและประกอบกันเป็นชีวิตของมนุษย์อย่างพอเหมาะพอดีตั้งแต่ อากาศ อาหาร น้ำ แสงสว่าง พลังงานและอุณหภูมิ ซึ่งส่วนประกอบเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องมีความพร้อมบริบูรณ์ หรือได้รับการจัดสรรให้มีลักษณะเหมาะสมแก่การเจริญเติบโต และการดำรงอยู่ที่ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ซึ่งส่งผลต่อการเจริญจิตใจและสติปัญญาของมนุษย์ ควบคู่กันไปกับกายภาพทั้งนี้เพราะเงื่อนไขที่สำคัญของข้อนี้คือความเชื่อมโยงอย่างกลมกลืนแยบยลกับวัตถุแห่งการรองรับคำจูน หากมีการจัดการอย่างแยกส่วนจะส่งผลต่อวิถีชีวิตจิตใจให้หลุดลอยจากคุณค่าความจริงได้ง่าย มนุษย์จะขาดการพิจารณาเพื่อหาสมดุลแห่งการปรับเปลี่ยนตนเองและสิ่งแวดล้อม จะยึดถือเอาแต่ความพอใจเป็นที่ตั้ง ความเสื่อมของมนุษย์จะเกิดขึ้นอย่างเงียบๆและแนบเนียนโดยไม่รู้ตัว เพราะมนุษย์จะเริ่มละทิ้งคุณสมบัติแห่งขันธ์ คือความอดทน อดกลั้น ที่จะสามารถ รับรู้เข้าใจ และจัดการกับความขุ่นเคืองภายในจิตใจตนได้ให้เป็นผู้ทุกข์ยากแต่สุขง่าย มีสันโดษ

คุณสมบัติข้อที่ ๒ นี้จึงก่อให้เกิดการรับรู้ที่ลึกซึ้งขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง คือระดับของจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of Place) ที่มาจากการกระทำของมนุษย์ในการจัดสรร จัดหา จัดทำสิ่งต่างๆมาประกอบกันในสถานที่หนึ่งๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเป็นไปตามความสบาย (สัปปายะ) ควรแก่การพัฒนากายและใจควบคู่กันไปอย่างสมดุล

๓) **วัตถุแห่งการสะท้อนคุณค่า (Reflection Matters)** ประกอบด้วยคู่แห่งการสะท้อนความหมาย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ของจิตใจ นั่นคือ (๑) บุคคลผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้สมาทานความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อความดีงามและความจริงสูงสุด และสร้างปฏิปทานั้นด้วยการลงมือกระทำจริง ผู้นำทางจิตวิญญาณนี้เป็นวัตรธรรมที่มีชีวิตหรือที่ล่วงลับไปแล้วก็ตาม แต่มีอิทธิพลสูงต่อการให้คุณค่าความหมายของความดีงามและความจริงสูงสุด ในวิถีทางใดทางหนึ่ง เปรียบเสมือนมาตรฐานตัวชี้วัด ที่อ้างอิงของผู้คนรอบข้างให้เกิดศรัทธาตาม ดังนั้นบุคคลผู้นำทางจิตวิญญาณนี้จึงสร้างวัตรธรรมที่สองที่ควบคู่กันมา คือการกระทำที่เด่นชัด เป็นแบบอย่างหรือคำสอนที่สะท้อนความหมายดังกล่าวอยู่เสมอ (๒) การกระทำอันเป็นแบบอย่างหรือคำสอนที่สะท้อนความหมายเหล่านี้ จะส่งผลต่อการจัดการความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลรอบข้างที่ก่อให้เกิดกระแสการเรียนรู้คุณค่าของแต่ละคนอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการจัดการความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในวิถีทางที่ก่อให้เกิดกระแสการเรียนรู้ระบบคุณค่าของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นกิจกรรมต่างๆที่ดำเนินไปจึงกลายเป็นวิถีปฏิบัติที่เป็นแบบแผนแห่งการหล่อหลอมรวมกาย-ใจของบุคคล และสภาพแวดล้อมให้ไปบรรลุถึงนามธรรมอันสูงส่งนั่นเอง

คุณสมบัติข้อที่ ๓ นี้ นับเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อคุณสมบัติข้อที่ ๑ และ ๒ โดยตรงด้วย ทั้งนี้บุคคลผู้นำทางจิตวิญญาณจะเป็นต้นกำเนิดของทั้งการเลือกพื้นที่ซึ่งมีผัสสะแห่งสถานที่ได้ค่อนข้างแม่นยำ และเลือกที่จะจัดสรรองค์ประกอบแบบแผนทางกายภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่มุ่งดำเนินไปสู่คุณค่าสูงสุด ดังนั้นจึงทำให้เป็นเงื่อนไขแรกที่จะต้องนำมาพิจารณาระบุให้ชัดเจนก่อนเป็นเบื้องต้น มิฉะนั้นแล้วก็ยากที่จะตามหาความสอดคล้องต้องกันและความปรากฏแห่งจิตวิญญาณสถานที่และผัสสะแห่งสถานที่ได้อย่างแท้จริง

ภาพที่ ๓.๒ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุธรรม ๓ ประการแห่งการสร้างจิตตปัญญาवास และการสะท้อนถึงนามธรรม ๓ ประการ

๓.๒ วิธีการสำรวจ วิเคราะห์และประมวลผลกรณีศึกษา

คุณสมบัติทั้ง ๓ ประการของวัตถุธรรมข้างต้นดังกล่าว จะต้องปรากฏขึ้นร่วมกันเพื่อความเด่นชัดขององค์ประกอบแห่งความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ของผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณแห่งสถานที่และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งล้วนเป็นนามธรรม

กล่าวคือในขณะที่พื้นที่ตั้งของสถานที่ใด มีความเป็นวัตถุแห่งการรองรับคำจูน (Container) ที่เด่นชัดพอ ในที่นั้นก็จะเกิดผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place) อย่างเด่นชัดเช่นกัน เช่นการมีสภาพพื้นที่ พื้นน้ำ พืชพรรณและองค์ประกอบของธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่อบอุ่นอยู่ไม่ว่าจะจะเป็น แม่น้ำ ภูเขา หุบเขา หรือที่ราบป่าไม้ ณ ที่แห่งนั้นจึงเต็มไปด้วยนัยยะสำคัญของพลังความตั้งมั่น ความอุดมสมบูรณ์และท่วงไว้ซึ่งสัจธรรม สะท้อนสู่จิตใจของมนุษย์ที่สามารถเปิดรับรู้คุณค่าแห่งความจริงนี้ได้ด้วยตนเองอย่างตรงไปตรงมา

ต่อจากนั้นมนุษย์จะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะเป็นผู้กระทำการจัดสรรวัตถุแห่งการก่อประกอบ และหล่อหลอมความสัมพันธ์เชิงกายภาพ (Components) ขึ้นด้วยการปรับตัวปรับตัวหรือปรับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเหล่านั้นให้อื้อประโยชน์ต่อตนเอง โดยที่การกระทำของมนุษย์ต่อพื้นที่ จะเกิดขึ้นมากน้อยเท่าใด หรือเพื่ออำนวยความสะดวกสบาย โดยดัดแปลงธรรมชาติมาประดิษฐ์หรือ สร้างขอบเขตแห่งสิ่งแวดล้อมเฉพาะตัวในลักษณะต่างๆ เช่นการปลูกสร้างอาคาร สถานที่ หรือการ เพาะปลูกและการผลิตอาหารตลอดสิ่งใช้สอยอุปกรณ์ในการดำรงชีวิตต่างๆ ลงบนพื้นที่หนึ่งๆ นั้นก็ ต่อเมื่อมนุษย์เริ่มมีเจตจำนงที่จะดำเนินกิจกรรมและการกระทำต่างๆ โดยเห็นคุณค่าของชีวิต และการกระทำชีวิตให้สมบูรณ์จึงเริ่มมีการก่อประกอบหล่อหลอมสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมต่อการเจริญชีวิตจิตใจ ดังนั้นการกระทำเหล่านี้ของมนุษย์จึงสร้างสรรค์ให้เกิดจิตวิญญาณของสถานที่ (Spirit of Place) ขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นหากบุคคลผู้สร้างสรรค์จิตวิญญาณสถานที่ผ่านวัตถุแห่งการก่อประกอบและ หล่อหลอมความสัมพันธ์เชิงกายภาพนั้น เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติแห่ง “ผู้นำทางจิตวิญญาณ” เป็นผู้ ซึ่งสมทานความเชื่อในคุณค่าสูงสุดแห่งจิตใจมนุษย์ จึงเป็นตัวแทนของวัตถุแห่งการสะท้อนคุณค่า และเป็นผู้ผลักดันให้เกิดกระแสการสะท้อนความหมายเชิงคุณค่า โดยสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ ในรูปแบบต่างๆ จนกระทั่งกลายเป็นวิถีปฏิบัติ เป็นวัฒนธรรมที่มีแบบแผนเฉพาะที่มีความหมายเพื่อ นำไปสู่การบรรลุคุณค่าสูงสุดนั่นเอง ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place) ตามมา อย่างชัดเจน สถานที่แห่งนั้นจะเต็มไปด้วยพลังแห่งการจรรโลงใจ หล่อหลอมรวมกายและใจของทั้ง ผู้คนกับสภาพแวดล้อมไว้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อเรียนรู้และพัฒนาซึ่งกันและกัน เป็นองค์การเรียนรู้ที่มี ชีวิตจิตใจ และความเป็นไปของกลุ่มคนที่มุ่งถ่ายทอดคุณค่าแท้เหล่านี้ไปสู่คนอื่นในรูปแบบต่างๆ ได้ ต่อไป

ดังนั้นองค์ประกอบที่ ๓ คือวัตถุแห่งการสะท้อนคุณค่านี้เองที่น่าจะเป็นกุญแจสำคัญหรือจุด ตั้งต้นที่จะก่อให้เกิดการสร้างสรรค์องค์ประกอบอื่นๆ ตามมา ซึ่งจากการสำรวจกรณีศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยได้พบตัวอย่างข้อมูลที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของสถานที่นั้นๆ อย่างมีนัยยะสำคัญที่บุคคล และความเชื่อตลอดจนปฏิปทาของบุคคลนั้นที่ส่งผลต่อการก่อกำเนิดสถาบัน สถานที่ต่างๆ ตามมา ดังนั้นจึงได้ทำการคัดเลือกกรณีศึกษาที่ซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างของ “จิตตปัญญาवास”^{****} การคัดเลือก ตัวอย่าง เพื่อนำมาวิเคราะห์ความเป็นจิตตปัญญาवासจึงเริ่มด้วยการตรวจสอบในสิ่งที่จับต้องได้คือ วัตถุธรรมทั้ง ๓ ประการก่อนเพื่อช่วยบ่งบอกความชัดเจนของผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้โดยไม่ขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไป ไม่ว่าสถานที่นั้นจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่เพียงใดก็ตาม หากมีองค์ประกอบครบทั้ง ๓ ประการก็ควรแก่การนำมาเป็นตัวอย่าง ศึกษา ในงานวิจัยนี้จึงเลือกกรณีศึกษากรณีศึกษา ๖ แห่ง ดังนี้

**** จิตตปัญญาवास คือการรวมกันระหว่าง จิตตปัญญา และอาวาส ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา

- ๑) เสถียรธรรมสถาน
- ๒) โรงเรียนรุ่งอรุณ
- ๓) ประเทศภูฏาน
- ๔) สำนักปฏิบัติธรรมวิวิฏฐะ อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์
- ๕) วัดป่านานาชาติ และวัดป่าสุมนันทนาราม
- ๖) สักการะสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย

ดังนั้นแนวทางการศึกษากรณีตัวอย่างจะใช้วิธีการสำรวจข้อมูลวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและประมวลผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การสำรวจข้อมูล ทำการสำรวจในสถานที่จริง เพื่อเก็บข้อมูล สภาพการใช้พื้นที่ด้วยผังบริเวณที่ตั้งอาคาร การเก็บภาพถ่ายบริเวณที่สำคัญและมีความเด่นชัดของวัดธรรมทั้ง ๓ ประการ ตลอดจนรายละเอียดของการใช้สอย พื้นที่ อาคาร อาณาบริเวณสภาพแวดล้อม

นอกจากนี้ จะทำการสำรวจความเป็นมาและเป็นไปของการสร้าง การดูแลรักษาและการใช้สถานที่นั้นๆ โดยใช้ข้อมูลทั้งทุติยภูมิจากเอกสารหลักฐานต่างๆ และข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ สังเกต ผู้นำและ/หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง และสามารถให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ใช้ตามความเป็นไปได้ในกรณีศึกษานั้นๆ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะความสัมพันธ์ของการเรียนรู้ที่มีต่อ บุคคล กลุ่มบุคคล สถานที่ สภาพแวดล้อมและที่ตั้งโดยรอบ เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทต่างๆอันเป็นเงื่อนไข ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบจัดวางอาคาร และสภาพแวดล้อม

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ โดยจะจำแนกข้อมูลของแต่ละกรณีออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมทั้ง ๓ ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และแสดงความสัมพันธ์ต่อความเด่นชัดของความหมายทางนามธรรมทั้ง ๓ คือผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณ สถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบระหว่างกรณีต่างๆ ให้เห็นถึงความลงตัวและการจัดสรรองค์ประกอบทางวัฒนธรรมบนเงื่อนไขและปัจจัยที่แตกต่างกัน

๓) การประมวลผลจากการวิเคราะห์ เพื่อสังเคราะห์แนวคิดหลักของการออกแบบจิตตปัญญาवास และการนำไปประยุกต์ใช้บนเงื่อนไขเหตุปัจจัยต่างๆที่สำคัญและที่ถึงพร้อมต่อการรองรับคำจูน สนับสนุนหล่อหลอมการพัฒนาจิตใจและปัญญาให้สูงสุดเท่าที่มนุษย์จะพึงเข้าถึงได้ ที่ทำให้ผู้อยู่ไม่เป็นเพียงแค่ผู้ใช้งาน (User) ที่แปลกปลอมชั่วคราว แต่จะเป็นผู้มีความสัมพันธ์แห่งการเรียนรู้และมีการกระทำต่อสถานที่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นสิ่งมีชีวิตให้กลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและจิตใจที่มีการเติบโต การเปลี่ยนแปลง การรับรู้ สะท้อนตอบซึ่งกันและกันระหว่างตัวอาคารสถานที่กับผู้ที่อาศัยอยู่

ทั้งนี้จะใช้วิธีการเรียงลำดับข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ ๓ คือวัตถุประสงค์เพื่อการสะท้อนคุณค่า ลงไปสู่ วัตถุประสงค์การประกอบ และสุดท้ายคือวัตถุประสงค์เพื่อการรองรับคำจูน

๓.๓ การประเมินผลความเป็นจิตตปัญญาवास

สำหรับเป้าหมายของจิตตปัญญาศึกษาที่มุ่งสู่คุณค่าสูงสุดเป็นเช่นไร อาจวิเคราะห์จากหลัก การศึกษาและปฏิบัติตามระบบไตรสิกขา และภavana ๔ ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อเจริญมรรคมี องค์ ๘ และผลที่ควรประเมินได้ตามหลักภavana ๔

ภavana ๔ คือการทำให้เจริญ๔อย่าง

- ๑) กายภavana การทำให้เจริญทางกาย หมายถึงการพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าในชีวิต หมายถึงเราต้องแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ในกิริยามารยาทของตนมีสัมมากัมมันตะ เช่น แก้ ความเกียจคร้าน เพราะความเกียจคร้านไม่ได้ทำให้บุคคลใดเจริญ การตั้งใจระงับความ เกียจคร้านนั้นเป็นการภาวนาอย่างหนึ่ง การมีระเบียบเรียบร้อยและสะอาด การทำให้ ปราศจากโรค มีอนามัยดี ก็เป็นการภาวนาให้รู้จักระเบียบ รู้จักความสะอาด รู้จักความ สงบ รู้จักความเรียบร้อย การเจริญมารยาทของสุภาพสตรี สุภาพบุรุษ มีสัมมาวาจา เหมาะสำหรับการทำงานและทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีงาม มีความเป็นปกติสุขด้วย สัมมาอาชีวะ ไม่เปียดเบียนสังคมสิ่งแวดล้อม นับเป็นการภาวนาทั้งสิ้น ก็คือทำให้เจริญ ทางกายภายนอก (รวมไปถึง) ที่พำนักอาศัย ที่อยู่ที่สะดวกสบาย
- ๒) ศีลภavana คือการเจริญทางศีลเป็นการเจริญศีล ๕ ศีล ๘ และศีลของสมณะ และการ เจริญด้านความสำรวมทางกาย ทางวาจา (สัมมากัมมันตะ และสัมมาวาจา) การเจริญ ในการพอใจกับสิ่งที่มีอยู่ และความเจริญทางสติที่เรียกว่าศีลภavana จะช่วยให้การ ดำเนินชีวิตราบรื่น ปลอดภัยด้วยภูมิคุ้มกันที่แข็งแรง
- ๓) จิตตภavana คือการเจริญทางจิต จิตที่มีสติ(สัมมาสติ) จิตที่มีสมาธิ(สัมมาสมาธิ) ได้แก่ การฝึกจิตให้สงบตั้งมั่นอยู่ในปัจจุบันขณะ และสงบจากนิวรณ์๕ ซึ่งต้องใช้ความเพียรที่ เรียกว่าสัมมาวายามะ เป็นการทำให้คิดในแง่ดีในแง่กุศล และให้ระงับในความคิดด้วย ยกตัวอย่างเช่นการเจริญเมตตาต่อตนเอง และต่อผู้อื่นจะช่วยให้เกิดความคิดในแง่ดีได้ ง่าย ซึ่งตรงข้ามกับการคิดตำหนิตัวตน (Fault Finding Mind) จิตจับผิดหรือพยายาบท นิวรณ์ คือเป็นจิตใจที่ชอบจับผิดหรือจุดที่น่าตำหนิ และท่านบอกว่าจิตใจที่จับความผิด หรือจุดที่น่าตำหนิ นั้น ไม่มีหนทางที่จะไปสู่ความสุขได้ ต้องมีอุบายที่จะปล่อยวางเรื่อง จิตจับผิด แล้วเจริญจิตใจมองในแง่ดีมองในแง่คุณ สนับสนุนความดีของตนและผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีการสงบจากนิวรณ์ข้ออื่นๆอีกได้แก่

- กามฉันทนิเวศน์ ความอยากดี อยากได้ อยากเป็น -จิตจับดี
- ถีนมิทตนิเวศน์ ความง่วงเหงา หาวนอน ซึมเซา -จิตซึม
- อุทฺธจกุกกุจจนนิเวศน์ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ -จิตฟุ้ง
- วิจิกิจฉานนิเวศน์ ความลังเล สงสัย คลางแคลง -จิตหวั่นไหว

สรุปว่าการเจริญจิตตภาวนา เป็นไปเพื่อฝึกฝนให้เกิดความสงบระงับจากนิเวศน์ทั้งนี้ โดยอาศัยพลังแห่งสติ อยู่ในปัจจุบันขณะและพลังสมาธิมีความตั้งมั่นทำให้เกิดความสงบสุข เกิดความบริสุทธิ์ปราศจากนิเวศน์ ๕ จะเข้าถึงจิตที่มีพลัง และจิตเกิดความสุขสว่างไสว จนเมื่อถอนออกมาแล้วสามารถพิจารณากายและจิตพิจารณาธรรมารมณ์ได้ด้วยปัญญา

- ๔) ปัญญาภาวนา ปัญญาทางพุทธศาสนาไม่ได้หมายถึงว่าเป็นคนโง่เขลาหรือเป็นคนเฉลียวฉลาดทางโลก แต่หมายถึงว่าเป็นผู้ฉลาดทางธรรม หมายความว่าเราจะมีอุบายที่ระงับทุกข์ได้ แก้ปัญหาในชีวิตได้ จนถึงระดับไม่มีปัญหาซึ่งปัญหาใหญ่ที่สุดก็คือการเกิด (ทุกข์) ซึ่งต้องอาศัยปัญญาที่จะระงับเหตุแห่งการเกิด มิให้มีการเกิดอีกต่อไป ปัญญาแรกคือสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ เห็นสิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล มีดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) คือ คิดแยกแยะออกจากสิ่งไม่ดีไม่ควร ไม่เป็นบุญเป็นกุศลไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ แต่กลับไปเพิ่มความทุกข์นั้นคือมิจฉาทิฐิ ไปจนถึงปัญญาที่มองเห็นความจริงว่าธรรมะคือความถูกต้อง เป็นอยู่ด้วยสติปัญญาไม่ประมาท

การเจริญหรือการภาวนาทั้ง ๔ รวมถึงการเจริญปัญญาเพื่อให้ถึงสัมมาทิฐินั้นเบื้องต้นต้องอาศัยกัลยาณมิตรและโยนิโสณมสิการ เพื่อเป็นต้นแบบเป็นศูนย์รวมแห่งพลังในการขับเคลื่อนสู่ความจริงสูงสุด

จากหลักการและแนวทางปฏิบัติแห่งไตรสิกขาและภาวนา๔ ข้างต้นทำให้เกิดความเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์แห่งการเรียนรู้และปฏิบัติที่มุ่งสู่คุณค่าสูงสุด ที่จิตมนุษย์สามารถเข้าถึงชัดเจนขึ้นอีกระดับหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบความสัมพันธ์แห่งการเรียนรู้ (สิกขา) และปฏิบัติ (ภาวนา ๔) ที่ก่อให้เกิดความสุขทางใจและกายผ่านทางพฤติกรรม กิจวัตร กระบวนการ วิธีปฏิบัติความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณี ที่อาศัยเหตุปัจจัยที่เหมาะสมบางอย่างเชื่อมโยงต่อเนื่องกันไป พุดง่าย ๆ ว่าการพัฒนาจิตมนุษย์ มิได้เป็นไปอย่างหลุดลอยอยู่โดดๆ หากแต่มีการขึ้นต่อเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในของตนเอง แม้เหตุปัจจัยภายนอกก็มีทั้งที่เป็นบุคคลในสถานะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในบริบทหรือในสถานการณ์ใดๆ และเหตุปัจจัยที่เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยที่เหตุปัจจัยเหล่านี้มีความเฉพาะเจาะจงและสามารถจัดสรรให้เกิดขึ้นในระดับหนึ่ง เพื่อเป็นเงื่อนไขต่อการ

พัฒนาจิตใจสู่คุณค่าสูงสุดได้ ดังนั้นระบบความสัมพันธ์แห่งการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะที่ขึ้นต่อและส่งผลซึ่งกันและกัน คือในทางกลับกันจิตมนุษย์ก็กลับมาเป็นเหตุปัจจัยในการกำหนด ความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นและต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วย เป็นวงจรที่เคลื่อนไปไม่หยุดนิ่งตราบเท่าที่ยังคงมีกระแสความสัมพันธ์แห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา หากกระแสการเรียนรู้หยุดไป ก็จะส่งผลทันที คือการพัฒนาทางจิตใจและการพัฒนาทางกายภาพจะเสื่อมสภาพตามกันไป นำไปสู่วงจรแห่งความเสื่อมในที่สุด

๓.๔ กรณีศึกษาที่ ๑ เสถียรธรรมสถาน

๓.๔.๑ ข้อมูลทั่วไป ความเป็นมาและแนวคิด

เสถียรธรรมสถาน เป็นสถานปฏิบัติธรรม ตั้งอยู่ที่ ซอยวัชรพล รามอินทรา ๕๕ จังหวัด กรุงเทพมหานคร อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของความเป็นเมือง มีพื้นที่โดยรวมทั้งหมด ๑๔ ไร่

ภาพที่ ๓.๓ แผนที่ตั้งโครงการเสถียรธรรมสถาน

เสถียรธรรมสถานถูกก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต เพื่อให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เผยแพร่ธรรมะแก่เพื่อนมนุษย์ให้สามารถนำธรรมะไปดับทุกข์ในชีวิตประจำวันให้มีชีวิตที่สงบเย็นและเป็นประโยชน์ เป็นสถานที่เพื่อสาธิตการทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยให้หลักพุทธธรรมนำสังคม และเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้มาทำแบบฝึกหัดร่วมกันในการให้และการรับ ผ่านการทำงานเพื่อสังคมอันจะเป็นประโยชน์แก่ตน

ที่มา แนวความคิดหลัก และคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณของเสถียรธรรมสถาน

จากการสัมภาษณ์แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ถึงจุดประสงค์ของการก่อตั้งสถานที่แห่งนี้ ก็คือ เพื่อแบ่งปันความสุข สงบเย็นต่อเพื่อนมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากปัญหา โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคม เมื่อแรกก่อตั้ง เสถียรธรรมสถาน พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ) ได้เมตตาตามอบธรรมพร แต่เสถียรธรรมสถาน ใจความตอนหนึ่งว่า “... สถานที่นี้ ผู้จัดสร้างมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และเผยแพร่ธรรมะ แก่คนที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หรือคนที่รู้ที่เข้าใจแล้ว แต่ยังไม่ก้าวหน้า ก็มาพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น เพราะการมีธรรมะเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิต ชีวิตที่มีธรรมะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ ชีวิตที่ขาดธรรมะเป็นชีวิตที่บกพร่อง ...”

ดังนั้นเจตนารมณ์ของการก่อตั้งสถานที่นี้ จึงมีความชัดเจนที่จะเอื้อการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้เข้าถึงคุณค่าที่แท้จริง โดยผ่านการศึกษาศาธรรมะ และการปฏิบัติธรรมะนั้นเอง

ภาพที่ ๓.๔ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต

จากการสนทนากับผู้ก่อตั้ง คือแม่ชีคันสนีย์ จึงได้ทราบถึงความเชื่อของท่าน กล่าวคือท่านมีความเชื่อมั่นว่ามนุษย์มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาชีวิตให้อยู่เหนือสิ่งที่เป็นความอึดอัด หรือความทุกข์ได้ ด้วยการฝึกฝน ให้เกื้อกูลต่อการที่จะพิจารณาชีวิต ทั้งในฝ่ายกายและในฝ่ายใจ คือกายกับใจ ให้มีความเจริญก้าวหน้า ให้มีย่างก้าวแห่งสติปัญญาในการใช้ชีวิตที่มีการกระทบแล้วต้องเฝ้าดูจิตของตนไม่ให้กระเทือน เพื่อที่ตนเองจะได้ไม่ต้องกระแทกให้คนอื่นต้องเจ็บปวด เพราะฉะนั้นเสถียรธรรมสถานจึงมีวิถีชุมชน เป็นลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือเรียนรู้ตนเองและเรียนรู้จากผู้อื่น และการที่ทุกคนในโลกฝึกปฏิบัติเยี่ยงนี้ มันจึงเป็นกลไกที่ทำให้ความรุนแรงในโลกนี้หยุดลง การรักษาสัจจบันขณะให้เป็นมนุษย์ที่แท้ไม่เป็นแค่เหยื่อของอารมณ์ นี่เป็นกลไกที่เราต้องกลับมาฝึกฝนตัวเราเอง เพื่อให้ทุนของชีวิตคือจิตที่ไม่ขุ่นมัว ได้เป็นเหตุปัจจัยที่จะทำให้ความรุนแรงจบสิ้นลง มันเป็นการยุติความรุนแรงโดยการกลับมาที่การฝึกปฏิบัติ

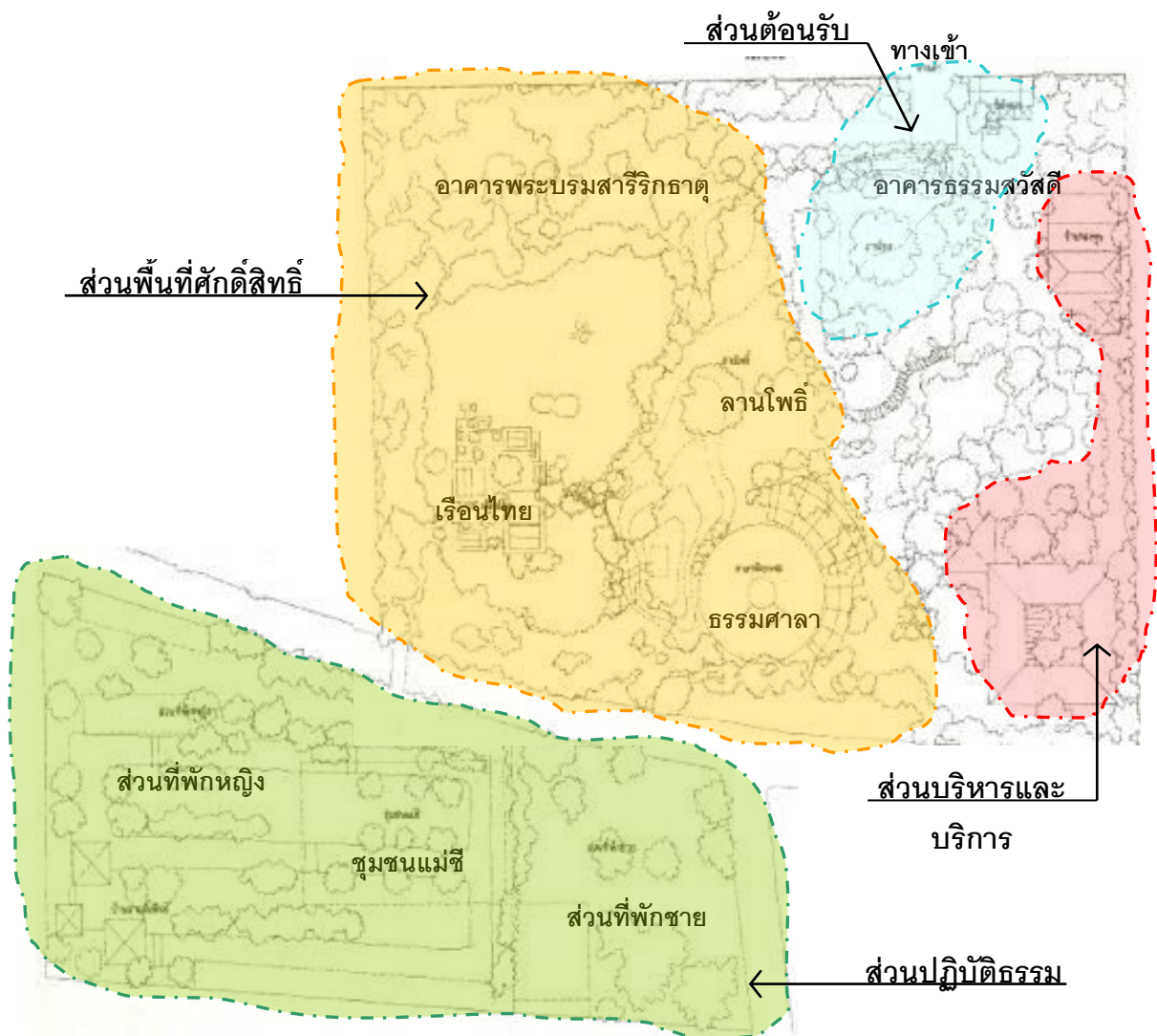
จะเห็นได้ว่าความเชื่อและความศรัทธาของผู้ก่อตั้งมีความสำคัญและมีคุณค่าในตัวเอง ด้วยการเล็งเห็นถึงคุณค่าของชีวิตมนุษย์ที่แท้ว่ามีอยู่ อีกทั้งยังมีความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงแนวทางการพัฒนาชีวิตจิตใจ เพื่อให้บรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่แท่นั้นด้วย ดังที่ท่านได้ระบุไว้ถึงการฝึกฝนพิจารณาชีวิต(ทั้งกายและใจ) ให้เจริญก้าวหน้าด้วยก้าวย่างแห่งสติปัญญาและด้วยสติปัญญานั้นเอง ที่จะเฝ้าดูจิตของตนมิให้สะเทือน โดยที่การฝึกฝนเช่นนี้ ท่านได้จัดวางอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้รองรับหรือมีแนวทางที่เป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้จริง คือเป็นวิถีชุมชนแห่งการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความเป็นชุมชนในการเรียนรู้ตนเองและเรียนรู้จากผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงเกิดพลังของกลุ่ม ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับได้กับแนวทางของพระพุทธองค์ที่ทรงสร้าง “สังฆะ” เพื่อให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการศึกษาปฏิบัติของสงฆ์ ซึ่งเป็นนัยยะสำคัญ ที่จะได้นำไปวิเคราะห์ต่อไปในหัวข้อเรื่องจิตวิญญานสถานที่

๓.๔.๒ การวิเคราะห์สังฆะแห่งสถานที่ จิตวิญญานสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ในกรณีศึกษาครั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งและวิถีปฏิบัติแห่งความเป็น “สังฆะ” ตามคำสอนของพระบรมศาสดาค่อนข้างชัดเจน คือเพื่อการปลูกฝัง บ่มเพาะ หล่อเลี้ยง จิตวิญญาน คือการฝึกปฏิบัติเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับจิตของตน ให้กับผู้ที่มาอบรม ซึ่งเน้นกลุ่มเยาวชนหญิง เด็ก และพ่อแม่ มือใหม่ที่จะให้กำเนิดบุตร ที่ปรารถนาให้ดวงจิตของตนเองผ่องแผ้ว เพื่อปูพื้นฐานจิตอันบริสุทธิ์ของลูก นอกจากนี้ยังรวมทั้งแม่ชีและบุคคลทั่วไป ฉะนั้นการดำเนินงานของเสถียรธรรมสถาน ตั้งแต่แรกก่อตั้งจึงมีเจตนารมณ์เฉพาะในการใช้สถานที่แห่งนี้ให้เป็นดังบ้ำหลอม เป็นที่พักพิง ที่ปฏิบัติกิจกรรมของหมู่คณะกลุ่มคนทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการฝึกจิตพิณิจตน ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าว จึงมีการจัดการที่เป็นระบบ มีความเป็นองค์กร หรือเป็น “ชุมชนแห่งการปฏิบัติ และการเผยแพร่” (Community of Practice) ที่มีประสิทธิภาพและมีพลัง ดังนั้นในพื้นที่ ๑๔ ไร่จึงถูกจัดสรรเพื่อการใช้งานอย่างคุ้มค่าแทบทุกตารางนิ้ว เพื่อต้อนรับกลุ่มคนที่หลากหลาย และมาสถานที่แห่งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่ต่างกันพอสมควร เพื่อร่วมกิจกรรมด้านต่างๆอย่างหลากหลาย การจัดระบบของพื้นที่ใช้สอย จึงต้องเอื้อให้กับผู้ที่เข้ามายังสถานที่แห่งนี้ให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างนั้นได้โดยสะดวก สบาย ทั้งกายและใจ ที่นี้ต้อนรับทุกคนทั้งผู้ที่เข้ามาเป็นครั้งคราว หรือผู้ซึ่งเข้ามาพักปฏิบัติธรรมระยะสั้น ซึ่งมีทั้งรายบุคคลและมาเป็นกลุ่มเป็นคณะ รวมทั้งกลุ่มกิจกรรมพิเศษในวาระโอกาสต่างๆอีกด้วย

การจัดพื้นที่เพื่อรองรับคนจำนวนมาก และมีกิจกรรมที่หลายหลายจึงต้องแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆเพื่อให้เหมาะสมแก่การใช้สอยและการดูแล ตั้งแต่ทางเข้าด้านหน้าที่ติดกับถนนใหญ่ ซึ่งอนุญาตให้รถจอดส่งผู้โดยสารลง แต่ไม่อนุญาตให้นารถเข้าจอดในสถานที่แห่งนี้ ดังนั้นคนที่เข้ามาจึงเดินเข้าถึงบริเวณลานโล่งเล็กๆของส่วนต้อนรับ ที่ซุ้มอาคารธรรมสวัสดิ์ และอาคารซำมือเป็น

เรือนหนังสือและแสดงงานศิลป์ ด้านขวามือเป็นทางนำเข้าสู่อาคารประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ บริเวณส่วนกลางของเสถียรธรรมสถาน ประกอบไปด้วยพื้นที่ทั้งภายในอาคารใหญ่ธรรมศาลา และพื้นที่กว้างกลางแจ้งคือลานโพธิ์ ต่อเนื่องมายังพื้นที่ทำกิจกรรมทั่วไป และส่วนบริหารและบริการ ส่วนพื้นที่ด้านหลังที่ต้องการความวิเวกและความเป็นส่วนตัวโดยเฉพาะ คือบริเวณส่วนปฏิบัติธรรม ซึ่งประกอบด้วยที่พักหญิง ที่พักชาย ซึ่งคั่นกลางด้วยชุมชนแม่ชี รวมทั้งกลุ่มเรือนไทย ซึ่งเป็นที่พักของแม่ชีคณิสยาน์นั่นเอง

ภาพที่ ๓.๕ ผังโครงการเสถียรธรรมสถาน

นอกจากนี้หากดูสภาพแวดล้อมภายนอกของเสถียรธรรมสถานแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นชุมชนเกิดใหม่ ที่เป็นการเติบโตของชานเมืองกรุงเทพมหานคร เดิมทีเมื่อยี่สิบเอ็ดปีก่อน บริเวณนี้ยังเป็นที่ว่างเปล่า ไม่ค่อยมีชุมชน ที่ดินผืนนี้ก็เป็นที่นาโล่ง ถนนหนทางยังไม่กว้างขวาง รอยนตยยังไม่มากและจอบแหม่นเหมือนอย่างในปัจจุบัน แต่ต่อมาเกิดหมู่บ้านจัดสรรและชุมชนอยู่อาศัย การค้าขาย ประกอบ

กิจการต่างๆตามมา จนปัจจุบันมีสภาพเป็นเมืองค่อนข้างหนาแน่น เสถียรธรรมสถานก็ยังคงเป็นลักษณะพื้นที่สีเขียวเหมือนป่าในเมืองนั่นเอง เราจึงเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจนระหว่างสถานที่แห่งนี้กับเมืองที่โอบล้อมอยู่ ดังนั้นการรักษาความสงบวิเวก และการต้อนรับคนได้ทุกโอกาสจึงเป็นความท้าทายที่จะต้องจัดวางพื้นที่อย่างสร้างสรรค์และลงตัว เพื่อสื่อสารกับผู้คนอย่างเหมาะสมไม่ปิดกั้น หากแต่ต้อนรับด้วยท่าทีที่สงบ อ่อนน้อม และเป็นมิตรในเวลาเดียวกัน

๓.๔.๒.๑ ผังสະแห่งสถานที่ (Sense of Place)

ความเป็นเสถียรธรรมสถาน บ่งบอกตัวตนอย่างชัดเจน ในสัมผัสแรกของผู้ที่เข้ามาพบเห็น นั่นคือ ธรรมชาติที่เขียวขจี ร่มรื่น อยู่ท่ามกลางป่าคอนกรีตของความเป็นชุมชนเมือง ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ผู้ก่อตั้งสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อสนองวัตถุประสงค์ของ “ชุมชนแห่งการปฏิบัติเรียนรู้” นี้อย่างตรงไปตรงมาโดยพยายามให้มีพื้นที่ปลูกสร้างไม่เกิน ๓๕ เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่ ๑๔ ไร่ และปลูกต้นไม้ใหญ่แบบให้ร่มเงาเป็นจำนวนมากดังจะเห็นได้จากภาพที่ ๓.๖ และ ๓.๗

ภาพที่ ๓.๖ ลานต้นโพธิ์

“ในตัวมนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นองค์ประกอบสำคัญซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติ คือที่ใดไม่มีธรรมชาติหรือมีน้อยจะส่งผลให้มนุษย์มีความอยากและหยาบ ไม่ละเอียดย ประณีต แต่ธรรมชาติช่วยร่อนความอยากและหยาบออกมาให้ละเอียดย เพราะฉะนั้นธรรมชาติจึงมีอิทธิพลที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงตัวเองได้” จากคำสัมภาษณ์ของผู้ก่อตั้ง

การจัดภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถานในส่วนปฏิบัติธรรม มีบรรยากาศที่แตกต่างจากการจัดภูมิทัศน์ในส่วนต้อนรับภายนอก ซึ่งภูมิทัศน์ในส่วนปฏิบัติธรรมนี้มีลักษณะคล้ายกับสวนป่า มีพืชพันธุ์ธรรมชาติที่หลากหลาย สามารถสร้างบรรยากาศร่มรื่น เย็นสบาย เป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมกิจกรรมการภาวนาปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๓.๗ สภาพแวดล้อมในเสถียรธรรมสถาน ๑ (ส่วนปฏิบัติธรรม)

จากการสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งทำให้ทราบว่าท่านให้ความสำคัญต่อธรรมชาติมาก และผลจากการเคารพ และคำนึงถึงความเป็นธรรมชาติ ท่านจึงได้สร้างสภาพแวดล้อมโดยใช้องค์ประกอบของธรรมชาติเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่สงบร่มเย็น เป็นป่าท่ามกลางเมือง ซึ่งสภาพแวดล้อมลักษณะนี้ช่วยให้เด็กๆ ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการ เมื่อได้มาเดินในเสถียรธรรมสถาน มีลมหายใจเข้าออกของเขาก็จะเป็นความรักของเขาที่มีต่อต้นไม้ เพราะฉะนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงแทบจะไม่ต้องสอนเลย มันอยู่ในสายลมหายใจเข้าหายใจออก ซึ่งท่านได้ยกตัวอย่างไว้ว่า ขณะที่เด็กๆ แม่เมตตา คุณแม่ก็ยื่นดูแล้วถามว่า ลมหายใจเข้าของฉันมาจากไหน เด็กๆ ก็ตอบว่า “มาจากความรักของพี่ต้นไม้” เพราะฉะนั้นลมหายใจของเด็ก ก็จึงเป็นความรักของเขาให้กับต้นไม้ เด็กที่นี้เวลาหักกิ่งลั่นทม แล้วลั่นทมมียาง เขาพูดเลยนะคะว่าพี่ลั่นทมเลือดไหล”

ท่านแม่ชีได้พาเด็กๆ ไปเรียนรู้การปลูกต้นไม้ด้วยตัวท่านเอง

ภาพที่ ๓.๘ เด็กกับการปลูกต้นไม้

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเด็กหรือแม้แต่คนทั่วไป ก็จะไม่มีความกระตือรือร้นหรือตั้งใจ ถ้าคนๆ นั้นได้อยู่ใกล้สิ่งแวดล้อมที่มันเกื้อกูลให้เขาเกิดความรู้สึกสงบร่มเย็น ถ้าสิ่งแวดล้อมถือเป็นกรรมในปัจจุบันที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ หากถามว่าสิ่งแวดล้อมทำให้นุชนเกิดการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ก็ต้องบอกว่ามนุษย์เปลี่ยนแปลงตัวด้วยตนเอง แต่อาศัยสิ่งแวดล้อมเกื้อ ซึ่งมีอิทธิพลมาก แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ไม่ตรัสรู้ในพระมหาราชวัง พระองค์ตรัสรู้ใต้ต้นไม้ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่าตามธรรมชาติ

สรุปได้ว่าผัสสะแห่งสถานที่ของเสถียรธรรมสถานที่น่าสนใจ คือสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นโดยการสร้างสรรค์และดูแลรักษาของเจ้าของสถานที่ ซึ่งมีความเชื่อและเคารพในธรรมชาติว่าเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง และเป็นเป้าหมายลอมบ่มเพาะชีวิตมนุษย์ให้มีชีวิตจิตใจที่อ่อนโยน และกลับมาเรียนรู้ตนเอง เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตวิญญาณ

๓.๔.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

ตามที่กล่าวไว้ในตอนต้น จิตวิญญาณของสถานที่ที่จะเกิดขึ้นได้ด้วยกิจกรรมของบุคคลหรือหมู่คณะในชุมชนที่ดำเนินไปอย่างมีความหมายต่อวิถีชีวิต จิตใจ และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของพื้นที่ ผู้ก่อตั้งได้สร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยการปลูกต้นไม้สร้างสภาพแวดล้อมในลักษณะสวนป่า ที่มีความเงียบสงบร่มเย็นเพื่อรองรับกิจกรรมการปฏิบัติธรรมท่านได้กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าจะสอนว่าถ้าจะสร้างอะไรก็ตาม สิ่งนั้นต้องเป็นไปเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้” ด้วยแนวคิดและความเชื่อนี้เองเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งเสถียรธรรมสถานเพื่อเป็นสถานปฏิบัติธรรม ซึ่งไม่ใช่ปฏิบัติอยู่ในที่นั้งสมาธิ แต่สอนธรรมะให้เข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตจริงๆ ดังนั้นการปฏิบัติธรรมก็จะเกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติจริงในกิจวัตรประจำวัน ซึ่งถูกกำหนดไว้อย่างหลากหลาย

กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในเสถียรธรรมสถานนี้ มุ่งสู่การพัฒนาจิตวิญญาณของเด็กเยาวชนคนไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการออกแบบเฉพาะเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ฝึกฝนปฏิบัติ เรียนรู้ความจริงในจิตใจของตน กิจกรรมต่างๆนี้มีส่วนกำหนดลักษณะของที่ตั้งและใช้พลังจากธรรมชาติมาเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดบรรยากาศของความจริงที่เป็นธรรมชาติทางโลก ซึ่งทุกคนสัมผัสรับรู้ได้ด้วยตนเอง กิจกรรมแห่งการปฏิบัติเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทหลักๆ คือ กิจกรรมประเภทแรกเป็นกิจกรรมหลักที่ค่อนข้างเป็นกิจวัตร คือทำเป็นประจำทุกวันซึ่งมีทั้งกิจกรรมที่สร้างศรัทธาและส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตใจโดยตรง เช่นการสักการะพระบรมสารีริกธาตุ การทำวัตรเช้า-เย็น การบวชแม่ชี รวมถึงการปฏิบัติธรรม ดังตารางกิจวัตรข้างล่างนี้

เวลา	กิจกรรม	เวลา	กิจกรรม
๐๙.๐๐ น.	ระฆังแห่งสติ ทำวัตรเช้า	๑๓.๓๐ น.	ระฆังแห่งสติ
๑๐.๐๐ น.	สนทนาธรรม / สมาธิภาวนา ภาวนากับการทำงานอาสาสมัคร	๑๔.๐๐ น.	เดินเล่นอย่างมีสติ (เดินจงกรม)
๑๑.๓๐ น.	พิจารณาอาหารกลางวัน ณ ร้านสายสัมพันธ์ อาหารสุขภาพ	๑๕.๐๐ น.	คุยกันเล่นเหมือนเป็นเพื่อนทุกข์
๑๒.๐๐ น.	ว่างอยู่ในปัจจุบันขณะ	๑๗.๓๐ น.	ทำวัตรเย็น

ตารางที่ ๓.๑ ตารางปฏิบัติธรรม วิถีแห่งสติ ณ ที่เสถียรธรรมสถาน

ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวบางกิจกรรม เช่นการทำวัตรเย็น หรือการสนทนาธรรม ก็ไม่ได้ถูกจำกัดเฉพาะผู้มาปฏิบัติธรรม หากแต่พนักงานหรือผู้ใช้งานในองค์กรก็จะต้องเข้าร่วมเสมือนเป็นดังวิถีชีวิตประจำวัน และถือเป็นวัฒนธรรมขององค์กรด้วย ด้วยการทำกิจวัตรประจำวันที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง

การพัฒนาจิตใจโดยตรง จึงมีจิตวิญญาณสถานที่อันเป็นรูปแบบเฉพาะของ “ชุมชนแห่งการปฏิบัติ” (ภาวนา) ที่ชัดเจน

นอกจากกิจวัตรประจำวันแห่งการศึกษาปฏิบัติแล้ว กิจกรรมประเภทที่สองที่สำคัญตามวาระและโอกาสต่างๆสำหรับกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ ก็ล้วนเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาจิตใจ ทักษะสติ และพฤติกรรมพื้นฐานต่างๆ เช่น กิจกรรมวันเด็ก โรงเรียนพ่อแม่ ระบายอารมณ์ โครงการจิตประภัสสร โครงการการเผชิญความตายอย่างสงบ เพื่อเรียนรู้ความตายให้เป็นอยู่อย่างไม่ประมาท และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการกิจประจำที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง คือ การเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจให้แก่สาธารณชน คือการทำหนังสือสาวิกา และจัดรายการวิทยุสาวิกาซึ่งก่อให้เกิดผลอย่างยิ่งต่อการเผยแพร่ธรรมะในวงกว้างตามแนวทางของเสถียรธรรมสถานได้อีกด้วย

การปฏิบัติธรรม เสถียรธรรมสถานเชื่อว่าเป็นเวลาแห่งการหาปริยทรัพย์ ดังนั้นผู้ที่มาปฏิบัติจะต้องงดสังเสียดัง งดการคลุกคลี พูดคุยกันเป็นกลุ่ม และงดการเพ่งโทษ งดการติดต่อกับบุคคลภายนอก และการออกนอกบริเวณอบรม มีสติอยู่ในทุกอิริยาบถ ฝึกทำงานและทำกิจวัตรทุกอย่าง ให้เป็นการปฏิบัติธรรม และมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชน

ภาพที่ ๓.๙ กิจกรรมการปฏิบัติธรรม

การสักการะพระบรมสารีริกธาตุเป็นกิจกรรมแรกที่ทุกคนที่เข้ามาในเสถียรธรรมสถานพึงปฏิบัติ การสักการะพระบรมสารีริกธาตุถือเป็นวัฒนธรรมขององค์กรนี้ เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงจิตวิญญาณของเสถียรธรรมสถาน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของชุมชนนี้

ภาพที่ ๓.๑๐ กิจกรรมนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ

การบวชแม่ชีสามารถบวชได้ตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไป เพื่อให้เป็นการทดลองอยู่อย่างไม่มีทรัพย์สินสมบัติ อยู่อย่างต่ำต้อยถือเป็นโอกาสทดลองว่าจะมีชีวิต ที่อยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง ผีก็เจริญสติสัมปชัญญะ ดูกาย ดูใจ รู้ทันกาย ทันใจ ดูจิต รู้จิต ให้ติดต่อกับทุกการกระทบ ทดลองสละทรัพย์สินสมบัติ ของรัก ของพอใจ ทดลองไปทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรทดลอง เป็นกิจกรรมที่สร้างบรรยากาศความ ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ ๓.๑๑ กิจกรรมการบวชแม่ชี

การเลี้ยงลูกเหมือนปลูกต้นไม้ พ่อแม่มีหน้าที่ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี รดน้ำ พรุนดิน ให้อาหาร เอาใจใส่ และเผื่อสังเกตุ เมื่อลงทุนในเหตุเช่นนี้ การเติบโตและผลิบานจะเป็นผลที่ทำให้ลูกเติบโตเป็นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงาแก่โลกได้ การฝึกที่จะเลี้ยงลูกอย่างนี้เพื่อให้ “บ้านหลังโน คือ ใจของเด็กๆ” มีความเข้มแข็งที่จะสร้างความสุขให้กับชีวิตตนเองและผู้อื่นต่อไป ไม่ใช่เป็นเพียงไม้เลื้อยเพราะบางที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ตลอดชีวิต โรงเรียนพ่อแม่ คือกระบวนการเรียนรู้ของพ่อแม่เพื่อสร้างครอบครัวอริยะ โดยพ่อแม่ฝึกฝนที่จะใช้การอบรมเลี้ยงดูลูก เป็นแบบฝึกหัดในการจัดการอารมณ์ตนเอง ด้วยการฝึกฝนตนเองให้เข้าใจธรรมะ คือธรรมชาติของชีวิต เพื่อให้การพบกันครั้งนี้ในฐานะพ่อ-แม่-ลูก เป็นไปอย่างอยู่เย็นเป็นสุข พันทุกชั่วร่วมกัน

ภาพที่ ๓.๑๒ กิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่

จิตประภัสสร คือ สภาวะจิตที่รู้ ตื่น และเบิกบาน ปราศจากความขุ่นมัว เป็นทุนของชีวิตที่จะสร้างสภาวะอารมณ์และสติปัญญาที่ทำให้มีชีวิตในโลกได้อย่างมีความสุข กิจกรรมจิตประภัสสรเป็นโครงการเพื่อส่งเสริมให้พ่อแม่มีลูกอย่างตั้งใจที่จะเป็นพ่อแม่ที่ดี ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกุศล เพื่อสร้างพื้นฐานจิตที่ประภัสสร เป็นทุนของชีวิตให้ลูกตั้งแต่ในครรภ์ เพื่อสร้างชุมชนให้เด็กที่เกิดมามีวงศาคณาญาติที่มีความตั้งใจเดียวกันและเกื้อกูลกันในการเลี้ยงลูกให้เติบโตอย่างมีจิตประภัสสรอย่างต่อเนื่อง และเพื่อสร้างเครือข่ายที่ปรึกษาให้กับครอบครัวอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ตั้งครรภ์จนกระทั่งเลี้ยงดูลูกให้เติบโตอย่างมีความสุขทุกช่วงวัย จึงเป็นโครงการที่ส่งผลดีให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว รวมถึงในระดับ

ภาพที่ ๓.๑๓ กิจกรรมจิตประภัสสร

กิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างสร้างสรรค์ และกิจกรรมอนุสาวรีย์มีชีวิต เป็นตัวอย่างของกิจกรรมเสริมที่ ยังคงคำนึงถึงการฝึกสติ สมาธิ และการเสริมสร้างความคิด นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดี แผงความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในพื้นที่อีกด้วย

ภาพที่ ๓.๑๔ กิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างสร้างสรรค์ และกิจกรรมอนุสาวรีย์มีชีวิต

กิจกรรมการทำวัตรเย็น เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทุกวัน เป็นกิจกรรมสวดมนต์และฟังธรรม ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมนอกจากจะเป็นบุคคลภายนอกผู้ที่มาฝึกภาวนาปฏิบัติ

ภาพที่ ๓.๑๕ กิจกรรมการทำวัตรเย็นและฟังธรรม

ท่านแม่ซีมีความเชื่อว่า การสร้างวัฒนธรรมองค์กร เป็นเครื่องมือหนึ่งในการกำราบความ
ถือดี ถ้าไม่มีเครื่องมือนี้ คนก็จะถือดี เอาดีมาตีกัน ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหา แม้แต่ในเสถียรธรรมสถาน
เองก็มีปัญหาซึ่งโดยส่วนใหญ่คนระดับใช้แรงงานจะอยู่ในวัฒนธรรมได้ง่ายกว่าคนที่ใช้สมอง และม
ความถือดี ท่านแม่ซีได้ยกตัวอย่างว่า “ทุกคนที่เข้ามาที่นี่ต้องไปสักการะพระบรมสารีริกธาตุที่ห้อง
พระบรมสารีริกธาตุทุกวัน ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่สำคัญ แต่คนที่ไม่ปฏิบัติก็จะเป็นพวก
อาสาศรัทธาที่คิดว่าตนแน่ ฉะนั้นวัฒนธรรมองค์กรจึงสำคัญ แล้วต้องทำให้เกิดเพื่อให้นานมันมีพลัง
ด้วย เพราะเป็นการกำหนดจิตวิญญาณให้กับองค์กร”

สรุปเรื่องจิตวิญญาณสถานที่ยของเสถียรธรรมสถาน มีความชัดเจนในการเป็นชุมชนแห่งการ
(เรียนรู้) ปฏิบัติภาวนาเพื่อให้ชีวิตงดงามตั้งแต่เกิดจนตายโดยตรง ซึ่งใช้พื้นที่ภายนอกและภายใน
อาคารอย่างหลากหลาย ยึดหยุ่น ที่สำคัญคือต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่โอบอุ้มด้วยธรรมชาติ การ
เรียนรู้จึงสามารถเกิดขึ้นได้อย่างละมุนละม่อม สององค์ประกอบที่ผสมผสานกันและดำเนินไปอย่าง
ต่อเนื่อง ทำให้เสถียรธรรมสถานมีชีวิต มีลมหายใจ มีระบบแบบแผน และมีการเติบโตที่เปี่ยมด้วย
พลัง ประดุจหน่ออ่อนหรือต้นกล้าที่กำลังเจริญเป็นไม้ใหญ่ ให้ร่มเงาเป็นที่พักพิงอาศัยของสรรพสัตว์
น้อยใหญ่ แม้ในท่ามกลางแดดฝน ลมพายุแรง ดังเช่นสถานการณ์ในยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความ
หลง ก็ยังคงสามารถยืนหยัดต้านทานกระแสเหล่านั้นได้อย่างมั่นคง

๓.๔.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place)

ในกรณีของเสถียรธรรมสถานนี้ แม้จะไม่ใช่วัด แต่โดยพื้นฐานหลักการของการเป็นชุมชน
แห่งการปฏิบัติ(เรียนรู้) เพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์ ทำหน้าที่ในการจัดอบรม ฝึกฝน ปฏิบัติธรรม
อย่างหลากหลาย และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ด้วยการจัดกิจกรรม การปฏิบัติ
ภาวนาเพื่อให้มีชีวิตที่งดงามตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย ให้ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ที่เป็นพ่อแม่

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อจิตวิญญาณสถานที่ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า เสถียรธรรมสถานมีสถานะภาพเป็นทั้งศาสนสถาน หรือเป็นศาสนสถานภาคฆราวาส ที่มีลักษณะเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาอย่างเข้มข้นแห่งหนึ่ง

ดังนั้นการสร้างพื้นที่รองรับจึงเข้ามาผสานนำสู่เป้าหมายนี้เช่นกัน คือเป็นไปเพื่อกระตุ้นเตือนสติ การก่อให้เกิดศรัทธาในพระบรมศาสดาและเกิดความเชื่อมั่นในความดีงาม และการเผชิญความจริงในจิตใจตนเอง แทบทุกพื้นที่ในสถานที่แห่งนี้จึงมีลักษณะของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไปโดยปริยาย เพราะมีความหมายเชิงคุณค่าต่อจิตใจ ช่อนอยู่ภายใต้การใช้สอยได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้นๆทุกขั้นตอน แม้ในเบื้องต้นจะเกิดจากผู้นำทางจิตวิญญาณ คือผู้ก่อตั้งเองที่ได้สะท้อนคุณค่า และความเชื่อถ้อยเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ รวมทั้งความเคารพในธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างสรรค์พื้นที่แทบทุกตารางนิ้ว เป็นพื้นที่ที่มีความหมาย และส่งผลต่อการรับรู้ของบุคคลต่างๆในทุกฝีก้าว โดยผ่านอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กล่าวคือ

๑. ตาได้เห็นรูป ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมอันเขียวขจี รูปสัญลักษณ์ต่างๆที่เป็นรูปเคารพ ภาพวาด ตลอดจนประติมากรรมด้านศิลปะที่มีความหมาย

๒. หูได้ยินเสียง เพลงซึ่งเป็นท่วงทำนอง อ่อนโยน สงบเย็น และคำร้องที่บ่งบอกถึงการฝึกปฏิบัติธรรม และชักชวนให้เกิดการปฏิบัติตามอย่างง่าย เช่น เพลงลมหายใจเข้า-ลมหายใจออก เป็นต้น และรวมถึงเสียงแห่งความเงียบสงบในบริเวณปฏิบัติธรรมที่ต้องการความวิเวก

๓. จมูกได้กลิ่นธรรมชาติ ของพืชพรรณต่างๆ ซึ่งมีกลิ่นหอมของดอกไม้ ใบหญ้า กลิ่นดิน อากาศที่บริสุทธิ์

๔. ลิ้นลิ้มรส คือ อาหารเพื่อสุขภาพซึ่งทางเสถียรธรรมสถานจัดไว้บริการผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ให้ได้รับความสะดวกสบาย และอิ่มเอม

๕. กายที่ได้สัมผัสกับพื้นผิวต่างๆ ในเวลาเดินจงกรมภายใต้ร่มเงาไม้ และอิริยาบถที่นิ่งสงบ ในบริเวณธรรมศาลา พื้นปูเสื่อบนดินที่เย็นและให้ผิวสัมผัสที่ค่อนข้างนุ่ม การเดินอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่งดงามซึ่งเป็นภูมิทัศน์ที่ถูกจัดวางและออกแบบให้ได้สัมผัสกับต้นไม้ ดิน น้ำ ลม ตลอดเวลา

๖. ใจได้น้อมนุชา สักการะพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นจุดแรกที่ผู้มาเยือนทุกคนจะได้สัมผัสรับรู้ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาที่อาคารประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ประสบการณ์ตรงทั้งหมดนี้ จะเข้าสู่การสัมผัสรับรู้ได้ทันทีที่เข้ามาเยือนสถานที่แห่งนี้ ซึ่งจะเห็นความแตกต่างจากสถานที่อื่นๆ หรือแม้แต่บริเวณแวดล้อมภายนอกที่พันรั้วออกไป และการสัมผัสรับรู้เหล่านี้ได้หลอมรวมเข้าด้วยกัน ส่งผลให้เกิดการโน้มน้าวจิตใจให้อ่อนโยน ต่อพระธรรมคำ

สอน ตลอดจนความเลื่อมใสศรัทธาต่อความดีงาม ซึ่งน่าจะมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และทัศนคติของบุคคลได้ไม่น้อย

อย่างไรก็ดี หากจะกล่าวถึงพื้นที่เฉพาะที่ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยตรงของเสถียรธรรมสถาน ก็น่าจะได้แก่ อาคารพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ห้องพระบรมสารีริกธาตุ เป็นห้องที่ใช้เป็นที่เจริญมรณานุสติ ให้เห็นว่าความตายเป็นที่สุดรอบของชีวิต เราจึงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะ อย่างคนที่ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องโดยธรรม ให้เห็นคุณค่าของการได้มาของชีวิต แล้วก็เคารพชีวิตที่ได้มานี้ โดยการใช้ชีวิตอย่างไรไม่ให้ทุกข์ ห้องนี้จะมีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจาก ๓ ประเทศ เนื่องในวาระที่มีความสัมพันธ์ระหว่างศรีลังกาและไทย ๒๕๐ ปี สมเด็จพระสังฆราชไทยกับสมเด็จพระสังฆราชศรีลังกา จึงร่วมกันประทานพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามวงศ์กับลังกาวงศ์ แล้วล่าสุดก็ได้ส่วนหนึ่งมาจากลามาที่นำพระบรมสารีริกธาตุมาจากเทือกเขาไกรลาส จากประเทศทิเบต ห้องนี้เป็นห้องที่ทุกคนที่เข้ามาในเสถียรธรรมสถานจะต้องเข้ามานมัสการก่อนเป็นอันดับแรก ถือเป็นการได้เข้าไปเห็นวัฒนธรรมขององค์กรก่อน เป็นจิตวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ขององค์กร ถือเป็นห้องที่เตือนให้รับรู้วัฒนธรรมของชุมชน แม้กระทั่งชาวคริสต์และมุสลิมที่มาเยี่ยมชมก็เข้าร่วมสวดมนต์กันในห้องนี้ เช่นเดียวกับที่เราไปเยี่ยมเค้าก็ต้องเข้าโบสถ์ก่อน

ภาพที่ ๓.๑๖ อาคารพระบรมสารีริกธาตุ (ภายใน-ภายนอก)

ตัวอาคารเป็นรูปทรงเรขาคณิต พื้นผิวและโครงสร้างอาคารใช้วัสดุที่มาจากระบบอุตสาหกรรมคือเหล็กและกระจก แม้จะทำให้เกิดความรู้สึกแข็งกระด้าง ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ แต่การใช้ผนังที่เป็นกระจกทั้งหมดทำให้เกิดความเชื่อมโยงทางสายตา กับสภาพแวดล้อมที่ปกคลุมด้วยต้นไม้ภายนอกได้เป็นอย่างดี การใช้พื้นที่ปิดล้อมสามารถสร้างบรรยากาศความเงียบให้เกิดขึ้นได้ และขณะเดียวกันก็สามารถสร้างให้เกิดบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์และสงบภายในตัวอาคารได้ เนื่องจากรูปแบบกิจกรรมและการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในตัวอาคาร

โดยสรุปแล้วความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เสถียรธรรมสถานนั้นเกิดขึ้นจากหลายเหตุปัจจัย คือ ทั้งกิจกรรมที่เป็นจิตวิญญาณสถานที่ การอยู่กับธรรมชาติ ตลอดจนอาคารเฉพาะเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ แต่เบื้องหลังเหตุปัจจัยเหล่านี้ น่าจะเป็นประเด็นสำคัญคือการสะท้อนคุณค่าและความเชื่อของแม่ชี ศันสนีย์ เสถียรสุต นั่นเอง ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้านี้เอง เป็นแรงบันดาลใจให้ท่านขับเคลื่อนสถาบันแห่งนี้ด้วยกิจกรรมแห่งการเพาะบ่มจิตใจ ขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผสมกับความเคารพในธรรมชาติจึงส่งผลให้เกิดการสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มเย็น สงบ สะอาด และเกิดสำนึกของการดูแลธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ จนสามารถรักษาสวนป่าแห่งนี้ไว้ได้มาเป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปี แม้สภาพภายนอกสถาบันจะรายล้อมไปด้วยความเร่งรีบและวุ่นวายของความเป็นเมืองก็ตาม

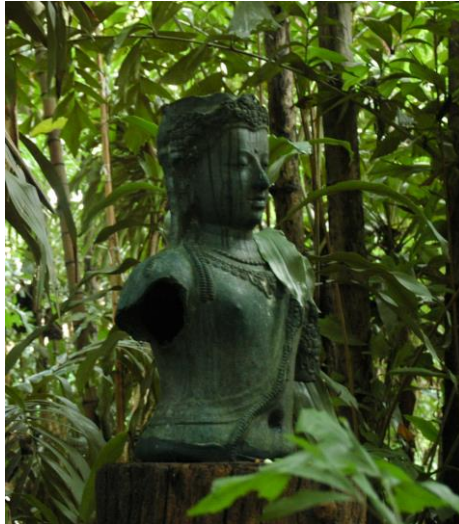
๓.๔.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน

เมื่อทราบถึงที่มาของแนวคิดหลัก ตลอดจนองค์ประกอบสำคัญทั้ง ๓ คือ ผังสระแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ซึ่งส่งผลให้เกิดกิจกรรม ในส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ถึงแนวคิดและวิธีการสร้างวัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูนซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ รวมทั้งตัวอาคารต่างๆ การสร้างอาคารหรือพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆนั้น ผู้ก่อตั้งมีความเชื่อในเบื้องต้นว่า ท่านไม่ได้สร้างเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย แต่เพียงอ้างอิงพระพุทธรูปพจน์ที่ว่า **“จะสร้างอะไรก็ต่อเมื่อสิ่งที่สร้างนั้นต้องเป็นไปเพื่อการเรียนรู้”** ท่านเชื่อว่าท่านไม่ได้คิดสร้างอาคารแบบที่จะเป็นโรงเรียน แต่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ จนในที่สุดมันเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้เอง และท่านยังเชื่อถึงศักยภาพของมนุษย์ในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆได้เอง ดังนั้นในการกำหนดแนวความคิดของอาคารต่างๆ จึงไม่ต้องมีสถาปนิก เป็นการคิดและสร้างที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการจริง ตามลักษณะสภาพแวดล้อมของที่ตั้งจริง การกำหนดแนวคิดและการออกแบบจึงไม่เคยเริ่มจากการเขียนอะไรลงในกระดาษเลย เพราะเวลาที่จะเขียนอะไรลงในกระดาษก่อนนั้นจะเป็นแค่การเขียนไปตามจินตนาการและความอยาก หรือตามค้นหาของคณุนั้นท่านนั้น และจะเป็นผลพวงของการทะเลาะกันอย่างมากมาย

เพราะท่านเชื่อว่าทุกคนทำได้ และไม่ได้เป็นการสร้างให้คนอื่นอยู่ ดังนั้นทำไมไม่ใช้คนอยู่เป็นคนสร้าง เพราะฉะนั้นท่านแม่ซีเอง และบุคลากร รวมถึงเด็กๆ ก็จะเป็นสถาปนิกผู้กำหนดแนวความคิดในเรื่องต่างๆด้วยตนเอง เมื่อเสร็จแล้วก็จะนำสิ่งที่คิดได้ปรึกษากับสถาปนิกเพื่อขยายผล และดำเนินการก่อสร้างในลำดับต่อไป จากการสัมภาษณ์แม่ซีค้นพบว่าท่านได้ให้ความสำคัญในเรื่องการเรียนรู้ธรรมชาติ และรักษาสีเขียวแวดล้อมเป็นพิเศษ ตั้งแต่การเริ่มต้นก่อตั้งเมื่อ ๒๑ ปีก่อนซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีต้นไม้ในพื้นที่ตั้งโครงการเลย โดยความตั้งใจที่จะกตัญญูต่อพระธรรม ตามที่ได้เรียนรู้ที่จะดูแลชีวิต เรียนรู้ในการรดน้ำเมล็ดพันธุ์ให้งอกงาม ป่านี้เป็นป่าที่ปลูกสร้างขึ้นในเมือง ในพื้นที่ ๑๔ ไร่ ที่เดิมไม่มีต้นไม้เลยแม้แต่ต้นเดียว เรียนรู้ที่จะพัฒนาชีวิตร่วมกันอย่างอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องเกื้อกูลให้เราเห็นอิสรภาพภายใน

แต่ในช่วงแรกซึ่งเป็นช่วงที่ยากลำบากเพราะเป็นที่ดินว่างเปล่าซึ่งไม่มีอะไรเลย ท่านจึงเกิดการตั้งคำถามว่า “จะใช้ชีวิตอย่างคนที่อยู่กับธรรมชาติ อย่างเคารพธรรมชาติได้อย่างไร?” จึงได้รับคำตอบว่าต้องปรับจิตใจตนเองเพื่อให้เข้าใจสภาพแวดล้อมนั้นก่อน อย่าคิดว่าเราเป็นผู้ที่จะกำหนดธรรมชาติได้ แต่ถ้าวางจัดสรรสถานที่หรือสร้างสภาพแวดล้อมเป็นการ**เฝ้าสังเกตธรรมชาติ** เราจะเป็นผู้ที่จะเรียนรู้และเข้าถึงธรรมชาติ ถ้าอยากเป็นผู้ที่จะเข้าถึงธรรมชาติ อย่าคิดที่จะไปกำหนดธรรมชาติ แต่จงเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ ท่านแม่ซีจึงได้เรียนรู้จักธรรมชาติของสถานที่ในวิถีชีวิตประจำวันของท่านเอง จากการบอกเล่าของท่านเช่น “การเดินจงกรมทุกพระอาทิตย์ขึ้น ทุกพระอาทิตย์ตกก็จะเห็นและทราบว่าพระอาทิตย์ขึ้นทางไหน และเราก็กว้างใจอยู่กับพระอาทิตย์ นอกจากนั้นก็ทราบว่าลมมาทางทิศไหน เพราะฉะนั้นเวลาจะปลูกต้นไม้ก็จะวางตำแหน่งไปทิศเดียวกันไม่ผิดทิศทางลมต้นไม้ก็ไม่หักไม่โค่น”

ท่านกล่าวว่า “การได้เรียนรู้กับการดูแลชีวิต พระธรรมเหมือนน้ำที่รดให้ชีวิตงอกงามได้ พระอาทิตย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่มีสรรพสิ่งมีชีวิตใด ที่เกิดขึ้นโดยที่ไม่ได้พึ่งพิงกับสิ่งต่าง ๆ การเรียนรู้กับการปลูกป่าใน ๒๑ ปีที่ผ่านมา มันเรียนรู้ไปควบคู่กับการปลูกใจของคนที่อยู่ในชุมชนนี้” จึงวิเคราะห์ได้ว่าการเปิดใจดูแลธรรมชาติตามความเป็นจริงไม่ฝืนธรรมชาติจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนและธรรมชาติเกิดการสื่อสารระหว่างกัน จึงนำไปสู่ความรักและการเคารพซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนหรือเติมแต่งจนเกินพอดี ท่านได้เล่าให้ฟังถึงประสบการณ์ที่ไม่เคารพธรรมชาติของท่านในการรื้อถอนต้นก้ามปูในช่วงแรกของการก่อสร้างเสถียรธรรมสถาน ซึ่งเป็นต้นก้ามปูที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี จึงเป็นเหตุให้ท่านเกิดความทุกข์เสียใจจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันท่านได้เก็บซากของต้นก้ามปูไว้เป็นฐานพระอวโลกิเตศวรในทางเดินเขตรอบ เป็นเครื่องเตือนใจให้มีเมตตามากขึ้น เคารพธรรมชาติด้วยใจมากขึ้น ท่านกล่าวเสริมว่า “คนเก่งมันจะผลอตรงนี้แหละ ภูทำได้ คนเก้งน่ากลัวตรงนี้แหละ ภูทำได้ ภูก็จะทำ แต่ทำแล้วต้องไปเบียดเบียนเขา ถ้าจะทำงานกับธรรมชาติเนี่ย ต้องเอาภูออกจริงๆ เห็นไหม”

ภาพที่ ๓.๑๗ พระอโลติเกศวรที่อยู่บนฐานต้นก้ามปู

ในกรณีนี้จึงได้เรียนรู้ว่า ก่อนที่จะทำการวางแผนออกแบบหรือก่อสร้างสิ่งใดๆก็ตามควรเริ่มจากการเฝ้าสังเกตธรรมชาติของที่ตั้งหรือศึกษาผู้สละแห่งสถานที่เสียก่อน ศึกษาโดยละเอียดแล้วจะพบว่าควรออกแบบอย่างไรให้อยู่กับธรรมชาติของสถานที่นั้นๆได้อย่างไรจึงจะเป็นสุข ละความอยากของผู้ออกแบบวางไว้ก่อน ให้อยู่กับธรรมชาติอย่างเคารพและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ก็จะเกิดประโยชน์ร่วมกัน

จากแนวความคิดอันเป็นที่มาของการออกแบบ และสร้างสรรค์เสถียรธรรมสถานดังที่กล่าวข้างต้นนี้ จึงเป็นแนวทางในการพิจารณาเรื่องวัตถุแห่งการรองรับคำจูนได้ง่ายขึ้น โดยจะจำแนกเป็น ๒ ประเด็นหลักคือ (๑) ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม และ (๒) อาคารซึ่งรองรับการใช้สอยต่างๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม

๑.๑) การเปิดพื้นที่โล่ง

ทำให้เกิดบรรยากาศสะอาด สว่าง สงบ เป็นบรรยากาศที่สะท้อนให้เห็นความสว่างนึ่ง สงบ ที่เชื้อให้เกิดสติสมาธิ

ภาพที่ ๓.๑๘ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๑

๑.๒) การใช้ต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นกำบัง (Shelter)

การจัดแต่งภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถาน มีบรรยากาศร่มรื่น ใช้ธรรมชาติ(ต้นไม้ใหญ่) มาช่วยให้ร่มเงาครอบคลุมทั่วพื้นที่ จึงทำให้เกิดลักษณะของธรรมชาติที่เป็นเครื่องกำบังแก่นมนุษย์ (Nature as Shelter)

การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ จึงทำให้เสถียรธรรมสถานมีความ ร่มรื่น ร่มเย็น สงบเงียบ สามารถสร้างบรรยากาศแตกต่างกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่วุ่นวาย โดยอาศัยองค์ประกอบที่มีอยู่ในธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และความสามารถของผู้นำมาปรุงแต่งให้เกิดบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติขึ้นมาได้

ภาพที่ ๓.๑๙ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๒

๑.๓) การใช้ผืนน้ำ เป็น
ทั้ง Foreground เป็น
ขอบเขตและความเป็น
สัดส่วน จำกัดการเข้าถึง
อาคารไปโดยปริยาย
นอกจากนี้การใช้น้ำมา
จัดสรรภูมิทัศน์ทำให้เกิด
บรรยากาศความชุ่มชื้น
ได้รับกระแสน้ำเย็นตาม
ธรรมชาติ (ทั้งเย็นกายและ
เย็นใจ)

ภาพที่ ๓.๒๐ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๓

การใช้ธรรมชาติในการกำหนดมุมมองและการเข้าถึง ช่วยให้ลดความเด่นชัดของตัวอาคารลง

ภาพที่ ๓.๒๑ ทางเดินในเขตวิเวก ๑

๑.๔) การใช้ต้นไม้เป็นส่วนประกอบหนึ่งของพื้นที่กึ่งภายนอกอาคาร (Semi Outdoor Space) เช่น เป็นร่มเงาให้กับนอกชาน ระเบียงไม้ รวมทั้งโอบอุ้มต้นไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของอาคารที่ให้ร่มเงาแก่หลังคา อาคารจึงมีความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมสูง การออกแบบโดยเคารพธรรมชาติ ยอมให้ธรรมชาติแทรกอยู่ในตัวอาคาร ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับวิถีชีวิตมนุษย์

ภาพที่ ๓.๒๒ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๔

การยื่นชานไม้เข้าไปในบ่อน้ำ แสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้คนที่จะทำให้เกิดความเชื่อมโยงวิถีชีวิตให้เข้าใกล้กับธรรมชาติ

ในช่วงที่มีน้ำมาก ระดับน้ำจะท่วมชานไม้ ใบบัวลอยมาเกย ร่องลอยของใบไม้จากต้นไม้ริมบ่อน้ำ ฝูงปลาที่แหวกว่ายบนชาน เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับชีวิต

ภาพที่ ๓.๒๓ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๕

๑.๕) การใช้สภาพแวดล้อมธรรมชาติมาสนองประโยชน์ใช้สอยโดยตรง ได้แก่

ก. ทางเดินจงกรมในเขตวิเวก

สืบเนื่องมาจากแนวคิดของท่านแม่ชีที่เชื่อว่าสภาพแวดล้อมธรรมชาติมีอิทธิพลสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลนั้นคือป่าไม้ ดังนั้นการเดินผ่านป่าในเขตวิเวก คือ จิตตวิเวก ให้เดินอย่างกายเคลื่อนไหวใจตั้งมั่นอยู่ที่นี้ รู้ทันกายทันใจตัวเองให้ได้

ทางเดินในช่วงแรกก่อนจะเข้าเขตวิเวกเป็นทางเดินที่มีบรรยากาศเสมือน สวนป่าหรือทางเดินในวัดป่า มีธรรมชาติที่เบิกต้นไม้สีเขียว ชุ่มชื้น มีชีวิตชีวา แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือเป็นทางเดินที่เต็มไปด้วยบรรยากาศและความหมายของความ

“สว่าง สะอาด สงบ”

ภาพที่ ๓.๒๔ ทางเดินในเขตวิเวก ๒

ข. ทางเดินจงกรมบนสะพานริมน้ำ

นับว่าเป็นการนำเอากายภาพผนวกกับสภาพแวดล้อมมาช่วยปรับพฤติกรรม โดยเป็นเงื่อนไขให้ผู้เดินต้องมีสติ สัมผัสัญญะอยู่กับตัว ไม่เผลอ หลง เพลิน อยู่กับความคิด หรืออารมณ์ต่างๆ มิฉะนั้นก็จะเกิดอุบัติเหตุได้ จึงต้องกำกับกายใจให้อยู่กับปัจจุบันขณะ และอารมณ์ที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าเท่านั้น

ภาพที่ ๓.๒๕ ภาพบรรยากาศทางเดินจงกรม

ภาพที่ ๓.๒๖ ภาพบรรยากาศสะพานแห่งสติ

ผู้ก่อตั้งกล่าวว่า “ในขณะที่สร้างก็มีเด็กๆ มาช่วยปลูกต้นไม้ ท่านจึงมีความเชื่อว่า วันหนึ่งถ้าเขาเกิดสะดุดใจอะไรขึ้นมา หรือเขาอาจจะหกล้มในขณะที่เดินบนทางเดินนี้ สิ่งเหล่านี้จะเยียวเขา จะให้สติและการเรียนรู้แก่ตัวเด็กเอง”

ทางเดินจงกรมนี้เกิดจากแนวคิดของผู้ก่อตั้งที่ต้องการให้เดินผ่านเนิน แล้วลงไปเดินริมน้ำ เอาสะพานยื่นไปในน้ำ ปลูกต้นไม้ตรงบริเวณที่ต้องการให้เย็นและเกิดร่มเงา เนื่องจากไม่ใช่ทางเดินปกติ สะพานจึงถูกออกแบบให้มีระดับและระยะห่างไม่เท่ากัน ไม้สะพานแต่ละแผ่นมีความสูงต่ำห่างชิด ตามใจผู้สร้าง จึงทำให้ผู้เดินต้องอยู่กับปัจจุบันขณะ เกิดความรู้สึกตัวเองในทุกขณะที่เดินข้ามสะพานนี้ ต้องมีสติในขณะที่เดิน เป็นเสมือนสะพานแห่งสติ

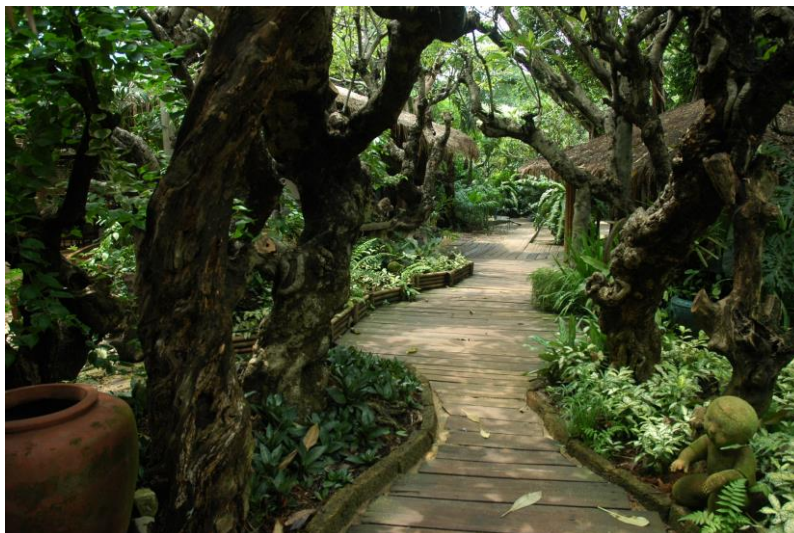
ทางเดินนี้ใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติ มีรูปทรงและเส้นสายที่เป็นทางโค้งที่เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ระดับทางเดินอยู่ระดับเดียวกับระดับดิน และจะถูกยกกระดกขึ้นเพียงเล็กน้อยเมื่อต้องเดินผ่านบ่อน้ำ จึงเกิดความเชื่อมโยงกับธรรมชาติสูง มีความพอดีและเหมาะสมกับการใช้เดินเจริญสติ

ค. ทางเดินทั่วไปได้ร่มไม้

ทางเดินโค้งน้อยๆ สามารถสร้างบรรยากาศในการเจริญสติได้ดี เป็นทางเดินที่เต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่เปิดให้ธรรมชาติได้เข้ามาสนใจและจิตในขณะเดิน

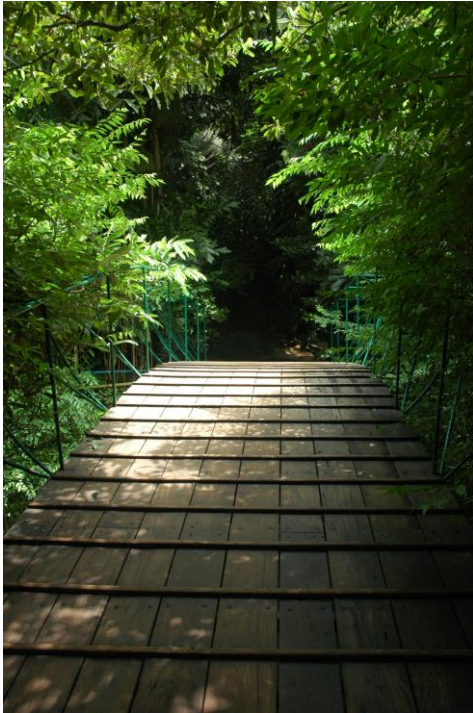

ภาพที่ ๓.๒๗ ทางเดินในเขตวิเวก ๓

การออกแบบทางเดินโดยใช้เส้นสายที่ไม่ใช่เส้นตรงเส้นฉากนี้ ทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการเดิน สร้างความต่อเนื่อง ไหลลื่น และมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ เนื่องจากในธรรมชาติไม่มีเส้นสายที่ตรงเฉียบ หรือเหลี่ยมคม

ภาพที่ ๓.๒๘ รูปแบบภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถาน ๖

สะพานโค้งข้ามลำน้ำ ใช้วัสดุไม้แผ่นบางๆ ผนวกกับราวกันตกสะพานเป็นเหล็กเส้นเล็กๆทางสีเขียว จึงทำให้เกิดความรู้สึกเบาโลย ในขณะที่ยวกันก็เกิดความเชื่อมโยงกับธรรมชาติได้มาก เนื่องจากไม่มีความรู้สึกที่ถูกปิดกั้นจากราวสะพาน

ภาพที่ ๓.๒๙ ทางเดินในเขตวิเวก ๔

ทางเดินริมลำน้ำได้จัดวางแผ่นไม้เป็นทางเดินอย่างเรียบง่าย มีความเป็นสมถะ สันโดษ สัมผัสและเข้าถึงธรรมชาติได้อย่างเรียบง่าย

ภาพที่ ๓.๓๐ ทางเดินในเขตวิเวก ๕

สะพานที่เป็นทางโค้งนอกจากจะช่วยให้เกิดบรรยากาศที่ดีในขณะที่เดินแล้ว ยังช่วยในการฝึกเดินเจริญสติ และมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๓.๓๑ ทางเดินในเขตวิเวก ๖

บรรยากาศทั่วไปในทางเดินมีความสวยงามและร่มรื่นตามสภาพธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ใช้ต้นไม้ปกคลุมตลอดทางเดิน (Nature as Shelter) และใช้วัสดุธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางด้านรูปลักษณ์ และผิวสัมผัสแต่ยังคงมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ผนวกกับการออกแบบให้เส้นทางเดินไม่ตรงและมีการเปลี่ยนระดับตามธรรมชาติของพื้นที่ทำให้ต้องเดินช้าลงจึงเกิดสมาธิในการเดิน

ทางเดินที่เป็นไม้ สร้างให้เกิดการสัมผัสถึงความเป็นธรรมชาติได้เป็นอย่างมาก ผิวสัมผัสและระดับที่ไม่เท่ากัน การดู รวมถึงความไม่ประดิษฐ์ประดอย สามารถสื่อถึงความเป็นธรรมชาติได้ดี

ภาพที่ ๓.๓๒ การใช้วัสดุพื้นไม้

นอกจากนี้การที่ผู้ก่อตั้งให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและเป็นนักเพาะพันธุ์ ปลูกต้นไม้ จึงทำให้ในปัจจุบันนอกจากจะไม่ต้องเสียงบประมาณในการซื้อต้นไม้แล้ว ยังสามารถสร้างรายได้จากการ เพาะพันธุ์ต้นสาละจนกลายเป็นเศรษฐกิจของชุมชนนี้สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้

ภาพที่ ๓.๓๓ ต้นสาละ

ต้นสาละถือเป็นสัญลักษณ์ทางธรรม ถูกนำมาใช้ในการจัดแต่งภูมิทัศน์อย่างเหมาะสม และเกิดผล

๒) อาคารสถานที่ซึ่งรองรับการใช้สอยต่างๆ

ในเสถียรธรรมสถานมีการจัดสร้างอาคารหลายหลังกระจายอยู่รอบพื้นที่ ส่วนมากเป็นอาคารหลังโดดๆ มีระยะห่างกันพอสมควร และพบว่ารูปแบบอาคารมีความหลากหลาย ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับภาระของประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างกัน ดังที่จะแสดงรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑) ห้องธรรมสวัสดี

บริเวณด้านหน้าเสถียรธรรมสถานมีอาคาร หรือศาลาที่ใช้เป็นที่ปฏิสังขารธรรมในการต้อนรับที่ชื่อว่า "ห้องธรรมสวัสดี" เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ถึงการทักทายผู้คนให้เกิดความสวัสดี โดยการมีธรรม ห้องนี้จะมีข้อตกลงที่เป็นข้อเตือนสติของผู้ทำงานว่า จะไม่เลือกปฏิบัติต่อคนที่อยู่ข้างหน้าเรา ไม่ว่าเขาจะเป็นคนรวย คนจน เป็นคนมีการศึกษาหรือไม่ เป็นคนที่แข็งแรงหรือพิการ หรือเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ แต่เราจะมองคนทุกคนเป็นชีวิตที่ออกมาได้ และเคารพหัวใจของกันและกัน โดยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ธรรม ที่จะพัฒนาสติปัญญาเพื่อเป็นสิ่งที่จะทำให้เราเข้าถึงธรรมชาติดอย่างแท้จริง

ที่น่าสนใจคือโครงสร้างอาคารใช้วัสดุธรรมชาติ เป็นโครงสร้างไม้ไผ่ ผนังเป็นดินฉาบตามการก่อสร้างแบบบ้านดิน หลังคามุงจากมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทั้งในแง่ของการเลือกใช้วัสดุ และสัดส่วนของอาคารกับผู้ที่เข้ามาโครงการ (Intimate Scale) การเปิดโล่งด้านหน้าให้ความอบอุ่นต้อนรับและเป็นมิตร ตัวอาคารอยู่ในระดับพื้นดิน มีความสูงเพียงประมาณ ๓.๕ เมตร ผนวกกับการที่มีต้นไม้รายรอบ ปกคลุมตัวอาคารจึงทำให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติสูง

ภาพที่ ๓.๓๔ อาคารธรรมสวัสดี

อาคารนี้สามารถเห็นได้ชัดเจนจากภายนอกเพราะเป็นอาคารต้อนรับ แต่เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งอยู่ใกล้และปะทะโดยตรงกับถนนภายนอก จึงต้องเผชิญกับเสียงดังจากการจราจรที่คับคั่งซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความสงบของพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันตัวอาคารก็ทำหน้าที่เป็นเสมือนผนังกันเสียง (Buffer Wall) จากภายนอกมิให้รบกวนภายในพื้นที่ ดังนั้นเมื่อผ่านอาคารหลังนี้เข้าไปสู่ภายในด้านหลังของอาคารแล้ว ก็จะพบกับบรรยากาศที่แตกต่างทันที นับว่าเป็นความฉลาดของการออกแบบ เลือุกที่ตั้ง และจัดสร้างให้สมประโยชน์ได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน

๒.๒) ธรรมศาลา

อาจกล่าวได้ว่า อาคารนี้คือศูนย์กลางการเรียนรู้ของเนกประสงค์ของเสถียรธรรมสถานแห่งนี้ เพราะธรรมศาลาใช้เป็นสถานที่ ฝึกปฏิบัติ ฟังธรรม ศึกษาธรรม เรียนรู้ธรรมอันเป็นเครื่องออกจากความทุกข์ ซึ่งใช้ในหลายโอกาสหลายกิจกรรม ศาลานี้มีลักษณะทรงโปร่ง กลม ที่มีลมพัดผ่านได้สะดวกจนสามารถได้กลิ่นหอมของดอกไม้ในฤดูกาล ศาลานี้จะมีคนเข้ามาใช้ในช่วงศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ บางครั้งมาปฏิบัติพักค้างกันเป็นร้อยชีวิต และมีบางคนที่เข้ามาอยู่ ๓ วัน ๗ วันหรือตามความต้องการ ศาลานี้ก็จะป็นห้องประชุม สนทนา กลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้าง แล้วแต่กิจกรรมที่เสถียรธรรมสถานจัดขึ้น เพื่อที่จะทำให้คนทุกเพศทุกวัยได้ใช้ความเหมาะสมในการศึกษาธรรมตามวัยนั้น ๆ

ภาพที่ ๓.๓๕ อาคารธรรมศาลา

เมื่อครั้งเริ่มสร้างผู้ก่อตั้งได้ศึกษาจากพระสูตรความว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงเสด็จเข้าไปในป่า แล้วมีศาลาทรงกลมเป็นที่ประทับอยู่ในป่า จึงนำความคิดนี้ไปบอกกับทางสถาปนิกว่าต้องการศาลาทรงกลมแต่ไม่เอาเสากลาง แล้วขอนั่งกับดิน สามารถนั่งสมาธิและเดินจงกรมได้ในเวลาที่ไม่มีการใช้งาน พอสถาปนิกออกแบบและก่อสร้างเสร็จแล้ว ท่านพบว่ามียาวทั้งหมด ๑๒ ต้น โดยแบ่งเป็น ด้านหน้าอาคาร ๘ ต้น ด้านหลัง ๔ ต้น จึงเกิดการแปลความหมายเป็น**ธรรมสังยุต** คือเสา ๘ ต้น ด้านหน้าศาลาเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนเสา ๔ ต้นด้านหลังเป็นอริยสัจ ๔ พอรวมกันได้ ๑๒ ต้นก็จะเท่ากับปัจจุสมุปบาท ๑๒ อากาโร เป็นการตีความภายหลังจากการสร้าง เป็นการตีความโดยผู้รู้ ซึ่งก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการกำหนดความหมายอาคาร

การที่ระดับพื้นในอาคารอยู่ในระดับเดียวกับพื้นดินภายนอก ผนวกกับการใช้เสาในการปูพื้น นั้น เป็นการเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก และเชื่อมโยงกับธรรมชาติ (ดิน) ได้เป็นอย่างดี การเป็นศาลาที่เปิดโล่งไม่มีผนังนอกจากจะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยง รับรู้ทางประสาทสัมผัสกับธรรมชาติ โดยรอบแล้ว ยังช่วยให้ได้รับความเย็นที่เกิดจากลมที่พัดพาตัวเข้าออกอาคารได้อีกด้วย

ภาพที่ ๓.๓๖ บรรยากาศภายในธรรมศาลา

ภาพที่ ๓.๓๗ พระพุทธรูปภายในธรรมศาลา

เนื่องจากมีการจัดประดิษฐานพระพุทธรูปยืนในตำแหน่งศูนย์กลาง สถาปนิกจึงออกแบบให้มีแสงสว่างจากหลังคาลงมาในตำแหน่งของพระพุทธรูป ผนวกกับการออกแบบให้อาคารเป็นทรงกลมมีความสมดุลและมีขนาดสูงใหญ่ จึงทำให้อาคารมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นทางการ อาคารถูก

รายล้อมด้วยต้นไม้ ห่างจากถนนจึงทำให้สงบเงียบ อาศัยความเย็นตามธรรมชาติที่เกิดจากอาคารได้เปิดโล่งไว้ทุกด้านและใช้เสื่อปูบนพื้นดิน แทนพื้นคอนกรีต

ท่านแม่ชีกล่าวว่า “ในตอนแรกของการสร้างเสถียรธรรมสถานจะพบปัญหามากในด้านการปรับการออกแบบให้เข้ากับธรรมชาติ มันเหมือนกับฝนตกก็เปียก พระอาทิตย์ขึ้นก็ร้อน” แต่สังเกตได้ว่าพอท่านได้เรียนรู้และเข้าถึงคุณค่าของธรรมชาติแล้ว ก็เกิดการฟังพาทิ้งกันและกัน ธรรมศาลาก็ออกแบบและใช้สอยได้โดยไม่ต้องมีเครื่องปรับอากาศ ทำให้ช่วยลดมลภาวะและค่าใช้จ่ายลดได้ด้วย

๒.๓) เรือนจิตประภัสสร

โครงการจิตประภัสสรตั้งแต่นอนอยู่ในครรภ์ เป็นโครงการที่ทำงานป้องกันปัญหาสังคมเชิงรุก โดยช่วยให้พ่อแม่ได้เตรียมความพร้อมต่อการให้กำเนิดชีวิตทั้งกายและจิตอย่างสมดุล ซึ่งเป็นทุนของชีวิตที่พ่อแม่ให้ลูกได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ โดยดูแลตั้งแต่การปฏิสนธิ ไปจนกระทั่งการภวนากับลูกในครรภ์ตลอดระยะเวลา ๙ เดือน

ภาพที่ ๓.๓๘ เรือนจิตประภัสสร

เนื่องจากเป็นอาคารที่มีการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่และเด็ก จึงคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นหลัก ดังนั้นผนังอาคารจึงใช้กระจกใสยาวตลอดพื้นจรดเพดาน ตลอดโดยรอบอาคาร เพื่อให้สามารถมองเห็นได้ง่ายหากเกิดอุบัติเหตุ การใช้กระจกทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางสายตากับสภาพแวดล้อมภายนอกโดยรอบได้ แต่ด้วยวัสดุและสีของอาคารทำให้ตัวอาคารค่อนข้างแปลกแยกกับสภาพธรรมชาติโดยรอบ ภายในอาคารรับรังสีความร้อนที่ส่งผ่านผนังกระจก รู้สึกถึงความแข็ง

กระด้างของวัสดุ การเชื่อมโยง กลมกลืนกับธรรมชาติเป็นไปเฉพาะมุมมอง ในขณะที่การใช้สอยมีความสะดวกสบาย ชั้นบนเป็นห้องพักที่มีหน้าต่างเปิดได้โดยรอบ แต่เป็นบานกระทุ้งซึ่งเปิดได้ไม่เต็มที่ จึงอาจจะไม่พอเหมาะกับความเหมาะสมอยู่ທີ່อิงกับธรรมชาติโดยตรง

นอกจากนี้ยังมีอาคารอื่นๆที่มีรูปแบบแตกต่างกันออกไป คล้ายกับการออกแบบปลูกสร้างที่เกิดขึ้นต่างกรรมต่างวาระ และมีความต้องการทางการใช้สอยที่แตกต่างกันออกไป และอาจขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตั้ง ทิศทางลม แดด ฝน เหล่านี้เป็นเหตุปัจจัยแก่การออกแบบอาคารแต่ละหลัง และส่งผลให้เกิดความหลากหลาย

โดยภาพรวมของวัตถุแห่งการรองรับที่เสถียรธรรมสถานนี้ พบว่าการใช้สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติถึงเกือบ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ได้ช่วยโอบอุ้มและรองรับให้เกิดความกลมกลืนสอดรับกันได้ และการกระจายตัวอาคารไว้รายรอบพื้นที่ดิน โอบล้อมที่ว่างไว้ในส่วนกลาง พร้อมทั้งจัดภูมิทัศน์ที่เป็นต้นไม้ใหญ่น้อยที่ให้ร่มเงาและเป็นอาณาเขตของอาคารที่แยกออกจากกัน แต่กลับเชื่อมต่อกันด้วยทางสัญจรเดินเท้าที่ลัดเลาะไปตามซุ่มท่มุ่มไม้ เป็นวิธีการที่ทำให้สถานที่นี้ดูกว้างขวาง มีมุมมองที่น่าสนใจ หลากหลาย และน่าติดตาม บางแห่งดูลึกลับ แต่สลับกับการเปิดโล่ง ได้บรรยากาศที่น่าดูไม่รู้จักและไม่น่าเบื่อพร้อมกับความร่มรื่น จึงทำให้สถานที่แห่งนี้เป็นที่ซึ่งสร้างความพอใจผู้มาเยือน และได้รับความผ่อนคลายเหมือนมาพักผ่อน ซึ่งคงจะเป็นกุศโลบายของผู้ก่อตั้งที่ปรารถนาจะต้อนรับคนทุกคนซึ่ง “เป็นชีวิตที่ออกงามได้” นั่นเอง

๓.๔.๔ สรุป

จากการวิเคราะห์กรณีเสถียรธรรมสถานนี้ สามารถสรุปได้ว่าเสถียรธรรมสถานเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่มีลักษณะเป็นสวนกลางเมือง ใช้องค์ประกอบทางธรรมชาติมาประกอบให้เกิดความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็น และมีความเป็นระเบียบ กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในเสถียรธรรมเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางจิตวิญญาณ ตั้งแต่การเกิดถึงการตาย จึงเกี่ยวข้องกับเด็กและแม่โดยตรง ดังนั้นเมื่อเข้ามาในเสถียรธรรมสถานแล้วจึงสัมผัสได้ถึงบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ที่เต็มไปด้วยความอบอุ่น เป็นความอบอุ่นที่เกิดขึ้นจากความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ความรักของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ และความรักของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ

ส่วนวัตถุแห่งการรองรับคำจูน หรืออาคารต่าง ๆ นั้น จากการวิเคราะห์พบว่าตัวอาคาร มีรูปแบบที่แตกต่างกัน บางหลังเป็นเรือนไทยใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้างจึงทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและการทำงาน แต่บางหลังก็ใช้วัสดุที่เป็นอุตสาหกรรม เช่นเหล็กและกระจก มีรูปทรงเป็นกล่องเรขาคณิต ซึ่งค่อนข้างแปลกแยกกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ อย่างไรก็ตาม

โดยภาพรวมแล้ว ความขัดแย้งดังกล่าวได้ถูกลดทอนลงจากการที่มีต้นไม้ปกคลุมโดยรอบอาคารและต้นไม้มีความสูงกว่าตัวอาคาร จึงสามารถสร้างความกลมกลืนได้ในระดับหนึ่งโดยการใช้อาคารเข้าช่วย

ส่วนภาพรวมของภูมิทัศน์นั้นมีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย สวยงาม หรือกล่าวได้ว่าจัดวางไว้ด้วยการปรุงแต่งเสริมเติมธรรมชาติมากขึ้น แต่โดยรวมแล้วก็คือการอาศัยองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นหลัก คือการเว้นที่ว่างเกือบ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ เพื่อปลูกต้นไม้บ้าง เป็นสนามใหญ่ที่มีต้นไม้รายรอบบ้าง การกระจายตัวของอาคารเป็นหลังโดดๆที่อยู่ห่างกัน เพื่อความโปร่งโล่ง และใช้ต้นไม้เสริมเป็นขอบเขต การจัดทำบ่อน้ำ สระบัวขนาดใหญ่ และการใช้ทางเดินที่มีต้นไม้เป็นเครื่องก้ำบังแดด เหล่านี้นับว่าเป็นแนวทางการจัดการทางกายภาพที่ชัดเจนสอดคล้องกับเจตนารมณ์ ความเชื่อ และความคิดของสถาบันแห่งนี้

อย่างไรก็ตามกรณีศึกษาที่มีประเด็นที่น่าสนใจ คือการสะท้อนคุณค่าและความเชื่อของท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต จากความเลื่อมใส ศรัทธาในพระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาของท่าน และจากความเคารพในธรรมชาติและการศึกษาธรรมชาติของที่ตั้งก่อนที่จะทำการสร้างสิ่งใดๆ จึงทำให้เสถียรธรรมสถานเกิดผัสสะแห่งสถานที่และจิตวิญญาณสถานที่ จากกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น และส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ร่มเย็น สงบ สะอาด มีการดูแลธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ ท่านแม่ชีได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความเชื่อของท่าน ตามที่ท่านได้กล่าวว่า “การสร้างให้สอดคล้องกับธรรมชาติ พึงดูง่ายแต่เป็นการกระทำที่ไม่ใช่แค่การออกแบบหรือก่อสร้างที่จะส่งผลทางกายภาพหรือรูปลักษณะของอาคารเท่านั้น แต่หากเข้าไปถึงระบบคุณค่าแล้ว การประหยัดพลังงาน หรือรักษาสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ” ดังนั้นจากการวิเคราะห์กรณีศึกษานี้ถือได้ว่าท่านประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง ที่สามารถสร้างบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นได้ ในขณะที่สภาพแวดล้อมภายนอกโครงการเต็มไปด้วยความรีบเร่ง วุ่นวาย ตรงกันข้ามกับเสถียรธรรมสถานทุกประการ

๓.๕ กรณีศึกษาที่ ๒ โรงเรียนรุ่งอรุณ

๓.๕.๑ ข้อมูลทั่วไป และความเป็นมา

โรงเรียนรุ่งอรุณ ตั้งอยู่ที่ถนนพระราม ๒ ซอย ๓๓ แขวงท่าข้าม บางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นโรงเรียนทางเลือกที่มีการเรียนการสอนเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา พื้นที่โรงเรียนทั้งหมดมีจำนวน ๕๐ ไร่ เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาพเดิมเป็นสวนส้มมะพร้าว ๙ ประกอบกับที่ตั้งของโรงเรียนนั้นไม่ได้ติดกับถนนใหญ่ ห่างจากการถูกรบกวนจากความ เป็นเมือง จึงทำให้โรงเรียนยังคงบรรยากาศธรรมชาติ มีความสงบ และร่มรื่น

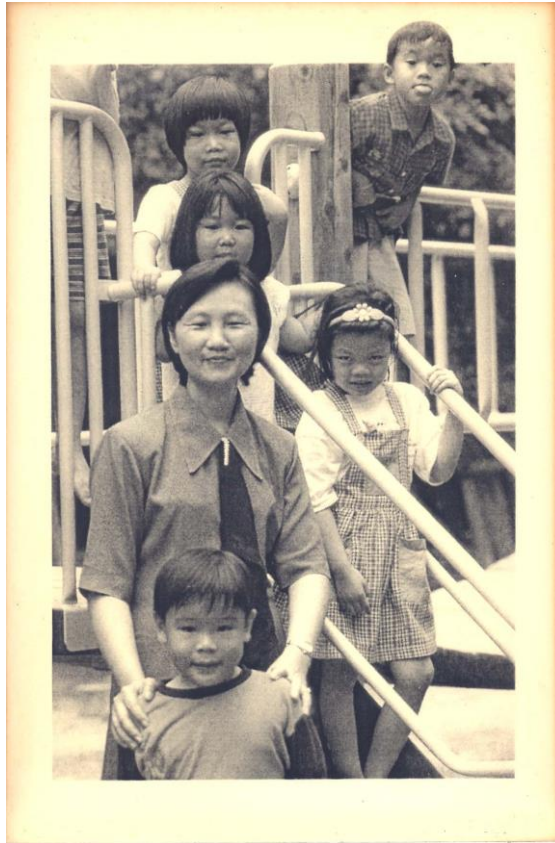

ภาพที่ ๓.๓๙ แผนที่โรงเรียนรุ่งอรุณ

โรงเรียนรุ่งอรุณก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๐ จากปัญหาของระบบการศึกษาที่เน้นการแข่งขัน สนใจแต่การสอนในเนื้อหาวิชาการ โดยละเลยเรื่องการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจ กระบวนการเรียนการสอนที่ไม่มีการปรับให้สอดคล้อง กับการเรียนรู้ในสภาวะที่สังคมมีความ สลับซับซ้อน มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว จากความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะสร้างโรงเรียนเพื่อ ทิศทางใหม่ของการศึกษาให้เป็นสมบัติของสังคมไทยโรงเรียนรุ่งอรุณจึงถือกำเนิดขึ้น

ปัจจุบันรุ่งอรุณ มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑,๐๖๕ คน มีครูจำนวน ๑๒๐ คน และมีบุคลากร ฝ่ายต่างๆอีกประมาณ ๑๐๐ คน ประกอบด้วย ฝ่ายธุรการ ฝ่ายการเงิน การบัญชี พัสดุ จัดซื้อ ฝ่าย ทะเบียนและประเมินผล ห้องสมุดและคอมพิวเตอร์ ฝ่ายสุขอนามัย ฝ่ายสิ่งแวดล้อม ฝ่ายอาคาร สถานที่ ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ยานพาหนะ และการออกภาคสนาม รวมทั้งชมรมผู้ปกครองต่างๆ

ที่เข้ามาทำกิจกรรมในโรงเรียนอยู่เนืองๆ ทำให้โรงเรียนรุ่งอรุณเสมือนเป็นชุมชนย่อยๆ แห่งหนึ่ง ที่มีวิถีชีวิตและวิถีการเรียนรู้ควบคู่กันไปในชีวิตประจำวันโดยมีแบบแผนการอยู่ร่วมกัน และสร้างวัฒนธรรมประเพณีที่ดีอย่างพร้อมเพรียงกัน

ภาพที่ ๓.๔๐ รูปผู้ก่อตั้งโรงเรียนรุ่งอรุณ

แนวคิดหลักของการก่อตั้งโรงเรียนรุ่งอรุณ

"รุ่งอรุณ" เป็นชื่อที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ซึ่งได้รับเชิญเป็นประธานคณะกรรมการโรงเรียน กฤดาตั้งให้โดยหมายถึง การเกิดรุ่งอรุณทางปัญญา (The Dawn Of Wisdom) และท่านยังระบุว่า "โรงเรียนรุ่งอรุณ ถือเป็นโครงการนำร่องในการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งที่มนุษย์จะพึงทำได้ โดยรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ดีที่สุดของเราเองและประเทศต่างๆ ทั่วโลก มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้ได้วิธีที่คิดว่าดีที่สุด ทดลองทำ ประเมิน แล้วปรับ แล้วประเมิน อย่างนี้ เพื่อพัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้นเรื่อยไป ไม่มีที่สิ้นสุด ในกระบวนการอย่างนี้ โรงเรียนรุ่งอรุณไม่เพียงแต่จัดการเรียนการสอนที่คิดว่าดีที่สุดแก่นักเรียนจำนวนหนึ่งเท่านั้น แต่จะสร้างผู้เชี่ยวชาญในเรื่องการเรียนการสอนคนแบบใหม่ขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะไปช่วยอบรมครูโรงเรียนของรัฐและเอกชนอื่นๆ ให้สามารถจัดการเรียนการสอนที่ดีขยายออกไปจนทั่วประเทศ โรงเรียนรุ่งอรุณจึงไม่ใช่เป็นเพียงโรงเรียนหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติอย่างหนึ่งที่เดียว"

ในการดำเนินงานของโรงเรียนรุ่งอรุณนั้น คณะผู้ก่อตั้งมีเจตนารมณ์ที่จะไม่แสวงหากำไร จึงได้จัดตั้งมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณขึ้น เพื่อนำรายได้ที่เหลือจากการบริหารจัดการไปดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ โดยเฉพาะการเผยแพร่ และให้บริการทางวิชาการแก่สถาบันองค์กรและสถานศึกษาอื่นๆ ทั้งในรูปสื่อสิ่งพิมพ์ การจัดอบรม การดูงาน และนำความรู้ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกมาพัฒนา ปรับปรุง และวิจัยในโรงเรียนรุ่งอรุณอีกครั้ง โรงเรียนรุ่งอรุณจึงเปรียบเสมือนห้องทดลองทางด้านการพัฒนามนุษย์ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและไม่หยุดนิ่งนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามแนวพุทธธรรม

รองศาสตราจารย์ประภาภัทร นิยม ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ดีงาม หรือพูดสั้นๆ ว่า **การศึกษาคือการพัฒนาคนให้มีชีวิตที่ดีงาม** แต่การที่จะพบกับชีวิตที่ดีงามนั้นต้องเดินทางอย่างไร จึงเกิดคำถามต่อไปว่า **“ทางชีวิตที่ดีงาม คือทางอย่างไร? และจุดหมายของทางนั้นคืออะไร?”** จุดหมายของชีวิตที่ดีงามนั้น ถ้าพูดตามหลักพุทธธรรมก็คือ ความดับ ทุกข์ หรือ ภาวะไร้ปัญหา คือการแก้ปัญหาได้ หรือการที่เรื่องราวและสิ่งต่างๆ ไม่เกิดเป็นปัญหาขึ้นแก่ชีวิต ตลอดจนชีวิตนั่นเองไม่เกิดเป็นปัญหา เพราะปฏิบัติต่อมันอย่างถูกต้อง และเพราะแก้ไขให้ปัญหาหมดไปได้ ซึ่งอาจจะเรียกว่าความหลุดพ้นหรืออิสรภาพปราศจากการบีบคั้น กดดันจำกัด ขัดข้อง ซึ่งบางครั้งบางทีก็เรียกว่าสันติและความสุข

ความจริง พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่หลักปฏิบัติก่อนมรรค หรือการนำเข้าสู่ทางนี้เป็นอย่างมาก โดยทรงแสดงหลักธรรมไว้หมวดหนึ่ง มี ๗ ข้อ เรียกว่า **บุพนิมิตแห่งมรรค** คือ สิ่งที่ส่อแสดงหรือเครื่องหมายนำหน้า ซึ่งส่อแสดงว่าการปฏิบัติตามมรรคกำลังจะเกิดขึ้น ใช้คำไทยง่ายๆ ว่า **แสงเงิน แสงทองของชีวิตที่ดีงาม** ถ้าโยงเข้ามาหาการศึกษา ก็เรียกได้ว่าเป็น รุ่งอรุณของการศึกษา ธรรมหรือหลักปฏิบัติและคุณสมบัติ ๗ ประการนี้ เป็นทั้งตัวนำเข้าสู่ทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นตัวกำกับประทับประคองให้คนเดินหน้าไปด้วยดีในทางดำเนินชีวิตที่ดีงามนั้น เพื่อให้กระบวนการการศึกษาและการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นระบบที่ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยเฉพาะจะต้องถือเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา ที่จะสร้างเสริมให้เด็กหรือนักเรียน นักศึกษา มีธรรม ๗ ประการนี้เป็นพื้นฐานของชีวิตแต่เบื้องต้น อันได้แก่ (๑) กัลยาณมิตตตา (๒) สีสัมปทา (๓) ฉันทสัมปทา (๔) อตตสัมปทา (๕) ทิฏฐิสัมปทา (๖) อัปมาทสัมปทา และ (๗) โยนิโสมนสิการ

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ห้วงสະแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่าการก่อเกิดสถานศึกษานี้ มาจากความเชื่อและศรัทธาต่อการเรียนรู้ในแนวทางคำสอนของพระบรมศาสดา ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม คือทั้งกายใจและปัญญา การรู้เท่าทันชีวิตตนเองและผู้อื่นเข้าถึงความจริงของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการพัฒนาจิตใจและปัญญานั้นต้องควบคู่ไปด้วยกัน มิได้แยกออกจากกัน รุ่งอรุณจึงจัดกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป คือเน้นพื้นฐานการปฏิบัติ เน้นกระบวนการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ คือการสังเกต คิดวิเคราะห์สืบค้น แสวงหาความรู้ ทดลองลงมือทำบนการงานจริง และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการฝึกฝนตนเอง บนการจัดการความสัมพันธ์อย่างก่อประโยชน์ ดังนั้นการที่โรงเรียนรุ่งอรุณจะดำเนินการและจัดการให้เกิดกระบวนการเช่นนั้นได้ จะต้องอาศัย การจัดระบบ แบบแผนปฏิบัติ ซึ่งจำเป็นต้องเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ในทุกขั้นตอน ให้เกิดการขับเคลื่อนที่ไม่หยุดนิ่งเป็นพลวัต และเกิดการตรวจสอบตนเองได้ตลอดเวลา และพร้อมที่จะเรียนรู้ปรับปรุงตนเองอย่างเหมาะสมในกาลเทศะต่างๆ และก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง การจัดระบบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติที่มีคุณลักษณะขององค์กรแห่งการเรียนรู้ นอกจากจะต้องออกแบบระบบการจัดการที่ยืดหยุ่น ระบบการเรียนการสอนที่พร้อมจะเดินออกจากข้อจำกัดทั้งของตนเองและสภาพแวดล้อม ตลอดจนแบบฉบับของการเรียนในระบบแล้ว ยังต้องผสมผสานกับการฝึกฝนบุคลากร ให้มีวิสัยทัศน์ต่อการเรียนรู้มากกว่าที่จะเป็นเพียงลูกจ้างหรือผู้ประกอบการอาชีพ การกล่อมเกล่าและหล่อเลี้ยงให้เมล็ดพันธุ์ใหม่ๆ เหล่านี้เติบโตงอกงามในหัวใจทุกคนที่ตัดสินใจมาร่วมกันพลิกฟื้นการเรียนรู้ขึ้นใหม่นี้ ต้องอาศัยผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งหมายถึง “สัปปายะ” อันประกอบไปด้วย การรองรับที่เอื้อเพื่อให้บุคคล หมู่คณะเกิดการตื่นตัวและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพัฒนาตนเองได้

สัปปายะ หรือการรองรับที่เอื้อเพื่อดังกล่าวนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมและวัตถุธรรมส่วนที่เป็นนามธรรมได้แก่การมีครูบาอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้นำความคิดความรู้ คำบอกกล่าวต่างๆ มาสอน มาแนะนำ อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับการพัฒนา หรือปัญหาข้อติดขัดต่างๆ ให้ได้คลี่คลายลุล่วงไป และนามธรรมอีกประการหนึ่งคือ ความรู้ คำสอน ซึ่งมีทั้งทางโลกที่เป็นส่วนวิชาการ สาระต่างๆ และทางธรรม คือการศึกษา เจริญสติ สัมปชัญญะ เพื่อการเรียนรู้ตนเองและโลก

อีกส่วนหนึ่งที่เป็นวัตถุธรรม ที่มีความสำคัญอันไม่ควรมองข้ามนั้นคือ อาหาร อากาศ(ธาตุ) และอาวาส (อาคาร-สถานที่-สิ่งแวดล้อม) ที่โรงเรียนรุ่งอรุณได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในส่วนนี้ ในด้านที่จะต้องจัดการให้เกิดขึ้น อย่างเอื้อต่อการเรียนรู้ของบุคคลในชีวิตประจำวัน โดยซึมซับไปตลอดเวลาอย่างเป็นอัตโนมัติ ทั้งในด้านที่เป็นการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคลและหมู่คณะ ซึ่งหมายความว่า ตัวอาคารสถานที่และการกินอยู่นั้นมีส่วนกำหนดแบบแผนทางพฤติกรรม ด้วยสิ่งที่ตาเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส โดยเน้นให้เกิดการเสพและความคุ้นเคยใน

แบบอย่างรสนิยมที่พอเหมาะพอดี สอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต กิจวัตร เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมซึ่งรวมถึง การเข้าถึงคุณธรรมและก่อเกิดจริยธรรม ที่ปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียงกัน ยกตัวอย่างเช่นการอยู่ในสถานที่ซึ่งโปร่งโล่ง ท่ามกลางหมู่ไม้ที่เขียวขจี การจัดการเรื่องอาหารเพื่อสุขภาพที่ดีของทุกคนในโรงเรียน การแต่งกายที่ไม่วิ่งตามแฟชั่นแต่มีความเหมาะสมกับภูมิอากาศ และลักษณะการทำงานที่คล่องแคล่วในห้องทำงานและห้องเรียนที่ไม่ได้ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ การจัดการขยะแบบของเสียเหลือศูนย์ (Zero Waste) เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง การทำประดิษฐ์สิ่งต่างๆขึ้นใช้เองโดยไม่ต้องซื้อ เช่นการหมักปุ๋ย ทำน้ำชีวภาพ การปลูกผักสวนครัว การซ่อมบำรุงอาคารสถานที่ การทำเฟอร์นิเจอร์เครื่องเรือนต่างๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เน้นให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันคือ ผู้ใช้มีส่วนลงมือทำไปด้วย นอกเหนือจากมีเจ้าหน้าที่ประจำรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ พวกเขาจึงมีบทบาทเป็นครูให้กับนักเรียนไปด้วย ในคราวที่นักเรียนต้องลงมือทำด้วยตนเอง

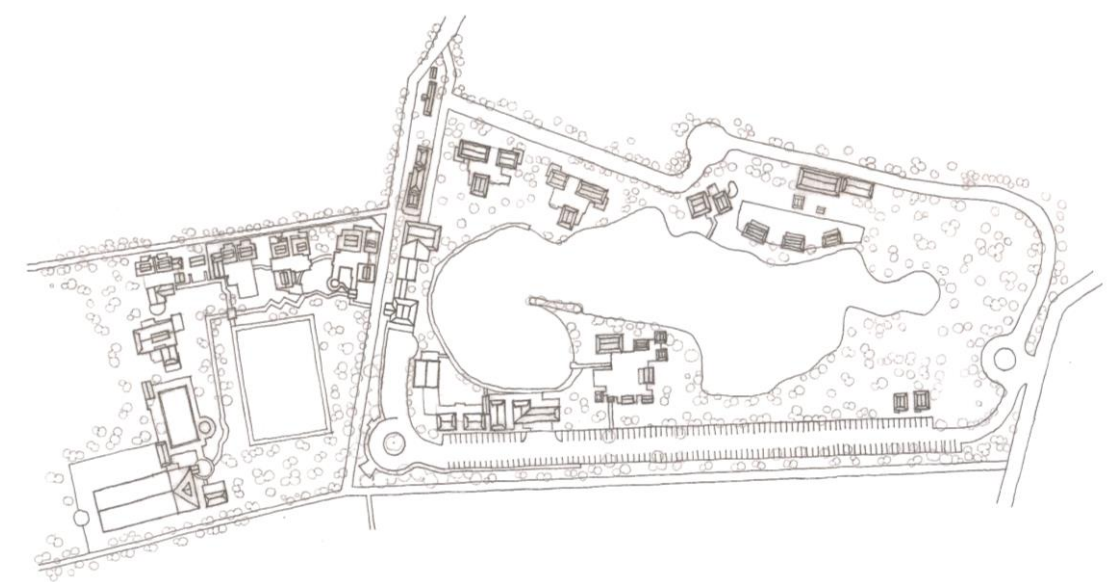
ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเป็นอยู่ในท่ามกลางวัฒนธรรมอันเป็นสปีปายะเหล่านี้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงคุณค่า ความหมายต่อการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผลมีสุนทรียภาพได้ง่าย ณ ที่แห่งนี้จึงมีความชัดเจนในองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการที่งานวิจัยนี้ระบุไว้เบื้องต้น นั่นคือ ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะอธิบายในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๓.๕.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)

ในกรณีโรงเรียนรุ่งอรุณ คำว่าผัสสะแห่งสถานที่ค่อนข้างเห็นและสัมผัสได้ง่ายชัดเจน เพราะสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์ที่เป็นธรรมชาติ อาคารและส่วนประกอบของอาคารต่างๆถูกออกแบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติของพื้นที่อย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เดิมทีพื้นที่ในละแวกนี้รวมทั้งพื้นที่ก่อสร้างโรงเรียนยังมีสภาพเป็นสวนส้มและสวนมะพร้าว แต่ด้วยหลักกรรมและความเชื่อดังกล่าว ผนวกกับการที่อาจารย์ประภาภรณ์มีพื้นฐานเป็นสถาปนิก จึงส่งผลให้การออกแบบและก่อสร้างโรงเรียนรุ่งอรุณ มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเดิมที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด โดยเก็บพื้นที่สวนไว้ให้มากที่สุด เพื่อให้โรงเรียนรุ่งอรุณมีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เพื่อทุกคนรวมทั้งนักเรียนได้สำรวจ ค้นหาความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล พอเหมาะพอดี ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และตนเอง เป็นดังพื้นที่ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนได้เรียนรู้ และแบ่งปันความเข้าใจ รวมถึงประสบการณ์ให้กับผู้อื่น เป็นเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียน

๑) การจัดวางผังบริเวณให้มีพื้นที่ว่างสำหรับธรรมชาติเป็นสัดส่วนที่มากกว่า ๒ ใน ๓ จากแผนผังการจัดวางอาคาร และการจัดที่ว่างให้เป็นภูมิทัศน์ดังที่แสดงในแผนผัง (ภาพที่ ๓.๔๑) ข้างล่างนี้ ทำให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของการใช้พื้นที่ ซึ่งเน้นองค์ประกอบของธรรมชาติ เป็น

ที่รองรับ โอบล้อมอาคารและสิ่งปลูกสร้างไว้ ธรรมชาติจึงเด่นชัดกว่าสิ่งประดิษฐ์โดยมนุษย์ ซึ่งเป็นการสื่อโดยอ้อมที่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มิได้เหนือกว่าธรรมชาติ จึงมีการใช้เนื้อที่ขุดบ่อน้ำขนาดใหญ่ และพื้นที่ด้านหน้าโรงเรียนในการปลูกป่าย่อมๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เห็นได้ทันทีที่เข้าถึงโรงเรียน

ภาพที่ ๓.๔๑ ผังโรงเรียนรุ่งอรุณ

การสื่อความหมายเชิงคุณค่าของธรรมชาติเช่นนี้ ผู้ออกแบบมีความประสงค์ให้เกิดผลทันทีที่ต่อผู้พบเห็นถึงการสัมผัสความสดชื่น สงบ เย็น ดังแสดงในภาพที่ ๓.๔๒ ยิ่งไปกว่านั้น หากผู้ที่ได้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในที่นี่ และสามารถใช้ธรรมชาติเป็นกระฉกเงา สะท้อนย้อนมองธรรมชาติของชีวิตตนได้ ก็จะช่วยให้เกิดการยอมรับในสัจธรรม ความจริงได้ง่ายขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าผู้ปกครองหลายกลุ่มใช้สถานที่ในโรงเรียนเป็นที่หมายของการร่วมกันทำกิจกรรมที่ตนเองถนัดและสนใจด้วยกันอย่างไม่เป็นทางการ แต่สม่ำเสมอต่อเนื่อง เช่นกลุ่มปิกนิกริมน้ำร่วมรับประทานอาหารเข้าหลังจากส่งลูกเข้าโรงเรียนหรือกลุ่มสวดมนต์ที่ศาลาธรรมิมน้ำ เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองที่เข้ามาใช้สถานที่ในการทำกิจกรรมก็ดี หรือบุคคลและองค์กรภายนอกที่เข้ามาของใช้สถานที่ประกอบกิจกรรม การอบรมต่างๆก็ดี ทำให้ทราบว่าด้วยกายภาพของที่นี่มีส่วนช่วยให้ผู้ที่มาเข้าอบรมเกิดการซึมซับ และยอมรับในสุนทรียภาพ และโน้มน้าวจิตใจสู่ความดีงามได้ง่าย แม้เพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆนั่นเอง

ดังนั้นจึงอาจสรุปเป็นเบื้องต้นได้ว่าผัสสะแห่งสถานที่อันดับแรกคือ ความงามตามธรรมชาติ หรือการอิงอาศัยธรรมชาติ ซึ่งสิ่งนี้ยังคงอยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์เสมอ ขอเพียงได้มีโอกาสสัมผัส และมีประสบการณ์ตรงกับธรรมชาติเท่านั้น

ภาพที่ ๓.๔๒ โรงเรียนรุ่งอรุณ บริเวณภูมิทัศน์ส่วนกลาง

๒) การกำหนดความสูงของอาคารให้มีขนาดเล็ก และจัดวางแบบกระจายตัว

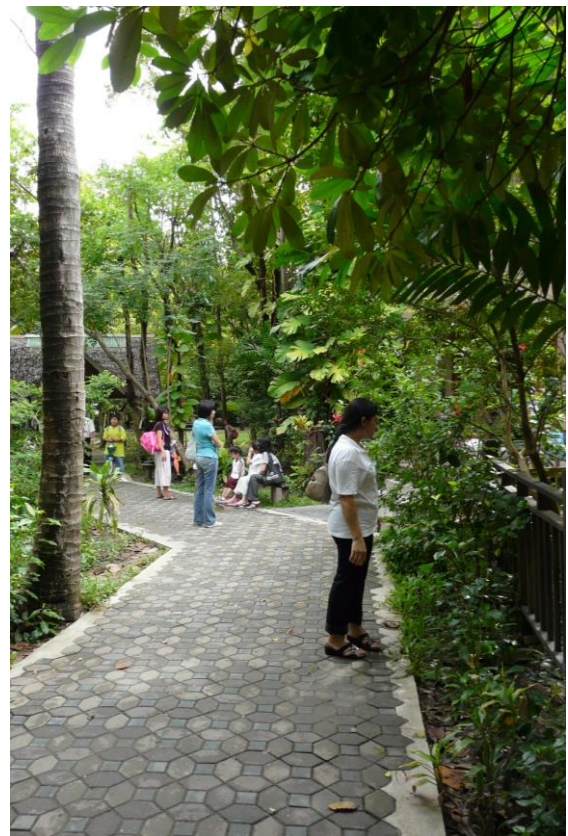
นอกจากนี้ผู้สละแห่งสถานที่ ในลำดับรองลงมาที่เห็นได้ชัดเจนอีกเช่นกัน คือ ตัวอาคารและส่วนประกอบอาคารต่างๆที่ได้รับการออกแบบจัดวางให้เป็นอาคารขนาดเล็ก มีความสูง ๒ ถึง ๓ ชั้น (ภาพที่ ๓.๔๓) กระจายตัวอยู่ในท่ามกลางธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่อย่างใกล้ชิด ในร่มท่มพุ่มไม้ ร่มน้ำ แม้จะต้องเดินติดต่อกันภายนอกอาคาร ก็ถือว่าเป็นการออกมาสัมผัสกับธรรมชาติ ตามปกติ วิสัยที่มนุษย์เราจะต้องเผชิญกับฝนตก แดดออกบ้าง ดังนั้นเราจึงเห็นการทำทางเดินสะพานไม้เลาะ ร่มบ่อน้ำ เป็นทางสัญจรไปสู่อาคารเรียนต่างๆ หรือทางเดินที่คดเคี้ยวไปได้ร่วมไม้ ดังแสดงไว้ในภาพ ที่ ๓.๔๔ และ ๓.๔๕ เป็นต้น

ภาพที่ ๓.๔๓ ทศนียภาพที่เห็นอาคารโดยรอบสระน้ำ

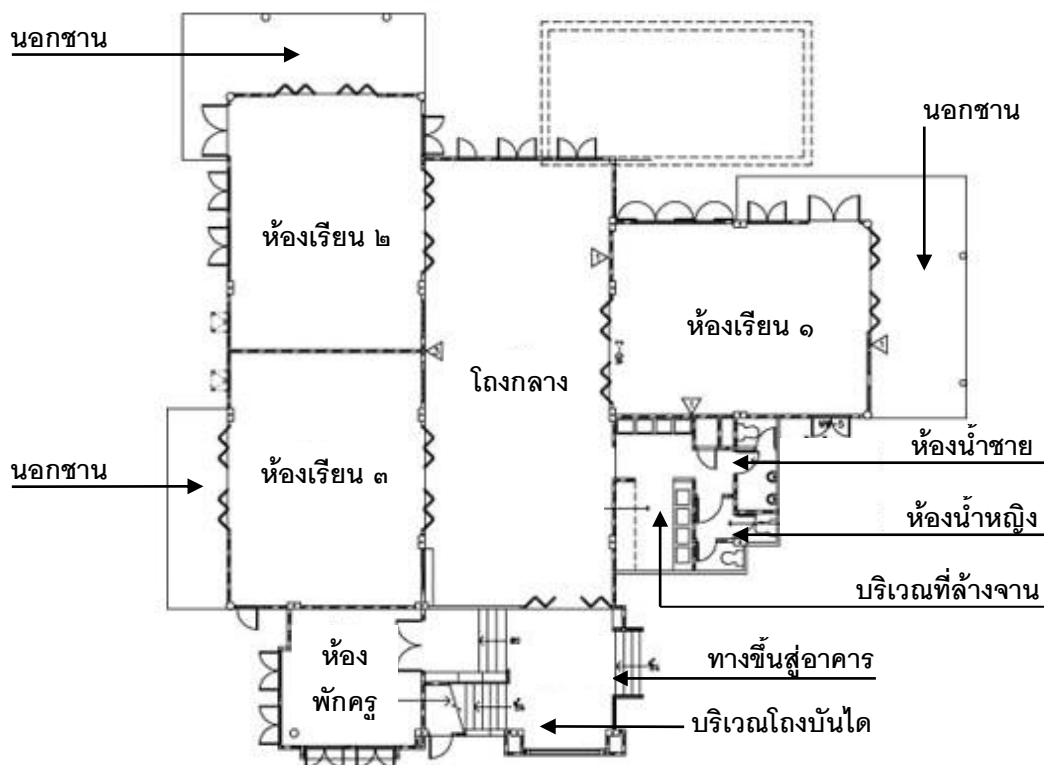
ภาพที่ ๓.๔๔ ทางเดินริมสระน้ำ

ภาพที่ ๓.๔๕ ทางเดินเข้าโรงเรียนประถมผ่าน หน้าโรงเรียนอนุบาล

๓) อาคารที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ของผู้คน

สำหรับการออกแบบอาคารเรียนของรุ่งอรุณ ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวตั้งแต่การวางแปลน การใช้วัสดุ รูปแบบของอาคาร เพื่อให้เกิดการตอบสนองการใช้สอยที่ลงตัว และการรับลมบังแดดให้เกิดภาวะ “น่าสบาย” โดยไม่ใช่เครื่องปรับอากาศ อาคารจึงมีความโปร่งโล่งเพื่อถ่ายเทอากาศได้โดยอบ (ดูภาพที่ ๓.๔๖) และที่สำคัญอีกกำหนดพื้นที่แบ่งบริเวณพื้นที่ทางสัญจรที่มีความหมายมากขึ้น และเป็นการจัดกายภาพที่บ่งบอกหรือเชื้อให้เกิดกิจกรรมความสัมพันธ์ของนักเรียนกับครูได้ง่ายขึ้น เช่น แทนที่โรงเรียนจะวางห้องเรียนเรียงแถวกันและเชื่อมต่อด้วยระยะเบี่ยงทางเดินยาว (Corridor) ด้านหน้าห้อง ซึ่งทำให้การพบปะกันของนักเรียนและครูเป็นเพียงการเดินผ่านกันเท่านั้น และไม่เชื้อให้ทำกิจกรรมอะไรได้มากไปกว่าการเข้าแถวหน้าห้องเรียน ดังนั้นโรงเรียนรุ่งอรุณจึงปรับการวางผังห้องเรียนให้เป็นกลุ่ม (Cluster) สำหรับ ๓ ห้องเรียนต่อหนึ่งชั้น เชื่อมต่อกันด้วยโถงกลาง (Common Hall) เป็นบริเวณอเนกประสงค์คือ เป็นทางสัญจร เป็นบริเวณเฝ้าทำงานครูของระดับชั้นนั้นๆ เป็นบริเวณที่นักเรียนและครูในระดับชั้นสวดมนต์ร่วมกัน เป็นพื้นที่ประชุมรวมและจัดกิจกรรมในวาระโอกาสต่างๆ เช่น การประชุมผู้ปกครอง การประชุมทีมครู จัดนิทรรศการ จัดเตรียมอาหารว่าง อาหารกลางวัน ซึ่งรับประทานในห้องเรียน นอกจากนี้โถงนี้ยังประกอบด้วย บริเวณห้องน้ำชาย-หญิง บริเวณคัดแยกขยะย่อย บริเวณอ่างล้างพานะถ้วยชาม และบันไดทางขึ้นลงระหว่างชั้น

ภาพที่ ๓.๔๖ แปลนผังห้องเรียนแบบกลุ่ม (Cluster)

จะเห็นได้ว่าเมื่อกายภาพของพื้นที่เอื้อเฟื้อ และเหมาะสมที่จะรองรับกิจกรรมแห่งวิถีความเป็นไปในชีวิตกิจวัตรแล้ว การเกิดแบบแผนความเป็นอยู่ของกลุ่มคนหมู่มากจึงดำเนินไปได้อย่างพร้อมเพรียงและมีวัฒนธรรม

ภาพที่ ๓.๔๗ ภาพในโถงกลางเอนกประสงค์ของชั้นเรียนใช้สำหรับกิจกรรมต่างๆ

๔) อาคารเอนกประสงค์ที่ประหยัดและยืดหยุ่น

ผังสะแห่งสถานที่ยังปรากฏในรายละเอียดต่างๆอีกมากมาย ที่แสดงถึงการอยู่อย่างพอเพียง ประหยัด เรียบง่าย และเป็นมิตรกับธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดการใช้พื้นที่ทั้งภายในและภายนอกอาคาร อย่างยืดหยุ่น เอนกประสงค์ ตัวอย่างเช่นห้องประชุมใหญ่ที่จุคนได้ประมาณ ๑๐๐ คน สามารถปรับวิธีการใช้งานได้อย่างหลากหลาย เพราะโต๊ะเก้าอี้ที่เคลื่อนที่ปรับเปลี่ยนหรือเก็บได้สะดวก พื้นห้องเป็นพื้นไม้เรียบระดับเดียว มีหน้าต่าง-ประตูยาวจรดพื้นถึงเพดาน สามารถเลือกใช้งานได้ทั้งที่ไม่ต้องอาศัยเครื่องปรับอากาศในกรณีที่มีจำนวนคนไม่มาก ห้องประชุมที่ชื่อว่า “รับอรุณ” นี้จึงสนองประโยชน์ได้หลากหลายมาก ไม่ว่าจะเป็นการประชุมอย่างเป็นทางการ การฟังบรรยาย การอบรมเชิงปฏิบัติการกลุ่มย่อย การอบรมในรูปแบบต่างๆ การรับรองอาคันตุกะซึ่งมาเยือนโรงเรียนรุ่งอรุณ การจัดงานแสดง “หยดน้ำแห่งความรู้” ของนักเรียนระดับชั้นต่างๆในรูปแบบที่หลากหลาย การแสดงดนตรี ละคร การไหว้ครู ฯลฯ

ห้องประชุมรับอรุณนี้เลือกใช้วัสดุและเน้นการออกแบบที่ประหยัด แม้แต่กระเบื้องหลังคา ก็เป็นวัสดุที่ทำขึ้นเองซึ่งมีน้ำหนักเบาและทนทาน เพื่อประหยัดโครงสร้างหลังคา และเพิ่มชนวนกันความร้อนชั้นในอีกที เป็นต้น ทำให้อุณหภูมิภายในห้องไม่สูง หากใช้เครื่องปรับอากาศก็เป็นไปอย่างประหยัด ซึ่งรุ่งอรุณเลือกใช้ระบบปรับอากาศแบบแยกส่วน (Split Type A/C) คือเป็นเครื่องขนาดเล็ก หลายเครื่อง จึงเลือกเปิดหรือปิดในจุดใดก็ได้ เพื่อให้สอดคล้องยืดหยุ่นกับจำนวนคนในห้องประชุมที่มากหรือน้อยและสภาพอากาศทั่วไป ซึ่งจะแตกต่างจากระบบปรับอากาศแบบรวม (Central Type A/C) เมื่อเปิดแล้วจะเปิดเต็มพิกัดของกำลังเครื่อง ไม่สามารถลดหย่อนหรือยืดหยุ่นได้ คนภายนอกที่เข้ามาในที่นี้ค่อนข้างจะพอใจกับรูปแบบที่เรียบง่ายแต่ยืดหยุ่น และการจัดการเรื่องการใช้พลังงานอย่างสมประโยชน์

ภาพที่ ๓.๔๘ ภาพเรือนรับอรุณ

ภาพที่ ๓.๔๙ ภาพภายในห้องประชุมรับอรุณ

๕) การนำรูปแบบ เอกลักษณะ และภูมิปัญญาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาประยุกต์กับการใช้สอยปัจจุบัน

ผัสนะแห่งสถานที่แห่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งบ่งบอกโดยการจัดวางอาคารและองค์ประกอบต่างๆทางภูมิทัศน์ของรุ่งอรุณค่อนข้างมีมากเพราะการใช้ทางสัญจร สะพานทางเชื่อมภายนอกอาคาร และพื้นที่กึ่งภายนอกอาคาร (Semi Outdoor Space) เช่น ระเบียง ชาน ตามจุดต่างๆอย่างหลากหลาย ที่เรียกว่าพื้นที่เปลี่ยนผ่าน (Transition Space) หรือพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างภายนอกภายใน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในพื้นที่เขตร้อนชื้น ดังเช่นประเทศไทยที่ภูมิอากาศมีอิทธิพลต่อการสร้างบ้านแปงเมือง และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่ช่วยให้การอยู่อาศัยสอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากการอยู่อาศัยในภูมิประเทศที่หนาวจัดหรือร้อนจัด ที่ต้องปกป้องตนเอง หลีกหนีจากอุณหภูมิที่รุนแรงแล้วเข้าไปอยู่ใช้สอยพื้นที่ภายในมากกว่า การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆไว้ภายในจึงจำเป็นในภูมิอากาศดังกล่าว แต่สำหรับเขตร้อนชื้นกลับเน้นที่การใช้พื้นที่ภายนอกควบคู่ไปกับการใช้พื้นที่ภายใน และมีการเปิดช่องโหว่ให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก เพื่อลดอุณหภูมิและความชื้นด้วยกระแสลมประจำทิศใต้และตะวันตกเฉียงใต้ ดังนั้นในการวางทิศทางของอาคารจึงมีส่วนช่วยให้เกิดภาวะน่าสบาย คือให้ด้านยาวที่มีช่องเปิดมากกว่านั้นเผชิญกับทิศทางลม (เหนือ-ใต้) และในด้านแคบหรือด้านที่มีช่องเปิดน้อยให้เผชิญกับทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ดังนั้นการนำเอาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

มาประยุกต์ใช้กับอาคารสมัยใหม่จึงได้ประโยชน์มาก และช่วยลดการใช้พลังงานที่ต้องปรับสภาวะ
นำสบายภายในให้แตกต่างจากภายนอก ผลที่ตามมาคือสุขภาพ พลังงานของผู้ใช้สอยอาคารที่
สามารถเผชิญ (Expose) และปรับตัวเข้ากับอุณหภูมิปกติไม่เก็บตัวอยู่แต่ภายใน รูปแบบอาคารจึงมี
ช่องเปิดมากกว่าผนังทึบ ดูโปร่งโล่งใช้แสงธรรมชาติช่วย ตลอดจนการจัดวางอาคาร กระจายตัวห่าง
กันไม่บังลม รวมทั้งการใช้ต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ให้ร่มเงากับอาคารไปด้วย โดยภาพรวมจึงเกิดผัสสะแห่ง
สถานที่ซึ่งมีความสอดคล้องกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศท้องถิ่น และสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้
สอยในปัจจุบันสมัยได้

สรุปได้ว่าผัสสะแห่งสถานที่ที่รุ่งอรุณค่อนข้างเด่นชัด และเกิดจากเจตนารมณ์ของผู้ออกแบบ
และผู้ใช้สอยอาคาร ทั้งภายนอกและภายใน ที่มีความคิดร่วมกันในการตัดสินใจเลือกที่จะเป็นอยู่ใน
วิถีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และเลือกรูปแบบวัตถุแห่งการรองรับที่สอดคล้องกับธรรมชาติด้วย
เช่นกัน โดยมีปัจจัยสำคัญ ๕ ประการดังนี้ (๑) การจัดวางผังให้มีพื้นที่ว่างสำหรับธรรมชาติเป็น
สัดส่วนมากกว่า ๒ ใน ๓ (๒) การกำหนดขนาดของอาคารให้เป็นขนาดเล็ก กำหนดความสูงของ
อาคารให้ไม่เกิน ๒-๓ ชั้น (ไม่เกินกว่า ๑๐ เมตร) และจัดวางอาคารแบบกระจายตัวแทรกอยู่ใน
ธรรมชาติ (๓) การออกแบบอาคารที่ส่งเสริมกิจกรรมแห่งความสัมพันธ์ของคนอย่างตรงตามวิถี
กิจวัตร (๔) การออกแบบอาคารที่ประหยัดและยืดหยุ่น และประเด็นสุดท้ายคือ (๕) การนำรูปแบบ
เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาประยุกต์ใช้กับหน้าที่ใช้สอยในปัจจุบัน
ทั้งหมดนี้เป็นผลลัพธ์ที่สัมผัสได้อย่างชัดเจน สำหรับผู้ที่เข้ามาใช้สถานที่แห่งนี้ทั้งเป็นประจำหรือ
ชั่วคราวก็ตามให้ได้สัมผัสรับรู้ถึงความหมายและคุณค่าที่ซ่อนอยู่โดยปราศจากคำบรรยาย

๓.๕.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

จิตวิญญาณสถานที่ หมายถึง วิถีชีวิตกิจวัตร กิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำใน
สถานที่หนึ่งๆ อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง แล้วทำให้สถานที่แห่งนั้นดูราวกับมีชีวิต ด้วยความเชื่อใน
คุณค่าบางอย่างร่วมกันจึงเกิดความสัมพันธ์และแบบแผนปฏิบัติเฉพาะ ซึ่งมีความเข้มข้นในการหล่อ
หลอมบ่มเพาะพฤติกรรมของหมู่คนนั้นๆ ให้ดำเนินไปบนทำนองคลองธรรม เพื่อช่วยโน้มน้าวจิตใจ
ของเขาเหล่านั้น ให้เข้าถึงความจริงและความดีงามได้ง่าย

ในกรณีของโรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งเป็นสถานศึกษาทางเลือกที่ใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐาน
ในการจัดการศึกษา ให้ความสำคัญกับเด็กที่มาจากครอบครัวคนชั้นกลาง ซึ่งเป็นผู้มีวิถีชีวิตค่อนข้างแตกต่างจาก
วิถีของรุ่งอรุณพอสมควร รุ่งอรุณจึงต้องมีความชัดเจนในแบบแผนปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางให้ทุกคน
ได้ดำเนินตามได้โดยง่าย และไม่ฝืนความเคยชินเดิมมากเกินไป แต่ให้โอกาสในการเรียนรู้และทำ
ความเข้าใจ เพื่อการปรับเปลี่ยนและสร้างความเคยชินใหม่ๆ สุทธิรุ่งอรุณอย่างพร้อมเพรียงกัน โดยที่

แบบแผนหรือพฤติกรรมของหมู่คณะเหล่านี้เริ่มที่ครูและนักเรียนก่อน ต่อเมื่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเด็ก คือภาวะการณ์เป็นผู้เรียนรู้ได้ด้วยตนเองเป็นที่น่าพอใจ ผู้ปกครองก็ย่อมยอมรับโดยง่ายและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ

แบบแผนปฏิบัติสำหรับหมู่คณะ และกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนรุ่งอรุณไม่แยกออกจากกันแต่กลมกลืนกันไป เพราะมีเป้าหมายเดียวกัน คือ เป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยมีลักษณะกระตุ้นให้เมล็ดพันธุ์แห่งความดีและการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วในจิตใจของทุกคน ได้เติบโตและงอกงามเต็มที่ ในภาวะเช่นนั้นเขาจะมีความสุขที่มีใช้ความสุขจากการเสพ แต่เป็นความสุขจากการได้กระทำ และได้เรียนรู้สิ่งใหม่ แม้บางกรณีอาจจะพบอุปสรรค ความขัดข้องอยู่บ้าง แต่กลับเป็นโจทย์ให้ได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หาทางออกและคลี่คลายปัญหาร่วมกัน จนเกิดภาวะของ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้”

การวิเคราะห์เรื่องจิตวิญญาณสถานศึกษาของโรงเรียนรุ่งอรุณ จึงเริ่มที่กิจกรรมการเรียนการสอน และกิจวัตรประจำวันของนักเรียน อันเป็นกิจกรรมศูนย์กลางที่เป็นหัวใจหลัก แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมประกอบสนับสนุนอื่นๆ ซึ่งมีอยู่มากมายหลากหลาย เป็นลำดับดังต่อไปนี้

๑) กิจวัตรประจำวัน การเปิดพื้นที่ให้กับกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน เป็นปัจจัยแรกที่ทำให้เกิด “บรรยากาศของบ้านหลังที่ ๒” มากกว่าที่จะเป็นโรงเรียนโดยมีครูทำหน้าที่เสมือนพ่อแม่คนที่ ๒ ที่มีได้สอนแต่เฉพาะเนื้อหาวิชาเท่านั้น แต่คอยกระตุ้น เตือนสติ ให้นักเรียนได้เกิดการพินิจพิจารณา ไตร่ตรอง เรื่องต่างๆ ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยท่าทีของการเรียนรู้อยู่เสมอ ยกตัวอย่างเช่น กิจวัตรประจำวันของนักเรียนไม่ว่าจะเป็นนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงมัธยมปลาย เมื่อจะขึ้นอาคารเรียน เขาจะต้องถอดรองเท้า แล้วจัดวางไว้ที่ชั้นซึ่งจัดเตรียมไว้อย่างเป็นระเบียบ ต่อจากการเก็บของใช้ส่วนตัวในที่เก็บของ ก็จะต้องจัดอย่างเป็นระเบียบเช่นกัน เด็กชั้นประถมเป็นต้นไปจะต้องช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียน ปิดกวาดเช็ดถูตั้งแต่ ตู้ โต๊ะ พื้นห้อง จัดเก็บของใช้ส่วนรวม ในระหว่างวันจะมีการบริการอาหารว่าง และอาหารกลางวัน ซึ่งรับประทานกับครูในห้องเรียน ทุกห้องมีหม้อหุงข้าวของตนเอง มีการจัดเวรดู และทุกคนต้องล้างถ้วยชามเอง ทุกห้องจะจัดหน่วยบริการเพื่อนและครู และในบางสัปดาห์มีการทำอาหารกลางวันเอง ส่วนชั้นมัธยมปลายจะมีเวรทำอาหารในแต่ละวัน โดยให้ไปตลาดเอง ลงมือเตรียมและปรุงกันเอง เพื่อสำหรับทุกคนในระดับมัธยมปลาย รวมทั้งคุณครูด้วย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมคัดแยกขยะ และนำไปส่งต่อยังศูนย์แยกขยะของโรงเรียน สำหรับกิจวัตรประจำวันอื่นๆ ที่สำคัญ คือ การเข้าแถวเคารพธงชาติตอนเช้า และการสวดมนต์ไหว้พระ และโฮมรูม ทั้งหมดนี้ช่วยให้ความเป็นชุมชนที่มีแบบแผนความเป็นอยู่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสอดแทรกอยู่ในระหว่างวัน เหมือนระบบขับเคลื่อนหล่อเลี้ยง ให้ชีวิตดำเนินไปได้และเกิดการเรียนรู้ถึงเหตุผล ความเหมาะสม ที่มาที่ไปของการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์นั่นเอง

ภาพที่ ๓.๕๐ การจัดวางรองเท้าชั้นอนุบาล ประถม และมัธยม บริเวณพื้นที่ใต้หน้าบันไดอาคาร

ภาพที่ ๓.๕๑ นักเรียนประถมกำลังทำความสะอาดภายในห้องเรียน

ภาพที่ ๓.๕๒ นักเรียนนำขยะที่แยกแล้วจากชั้นเรียน มาส่งศูนย์แยกขยะกลาง

ภาพที่ ๓.๕๓ นักเรียนประมณกำลังเตรียมอาหารว่างเพื่อบริการเพื่อนฯ

ภาพที่ ๓.๕๔ นักเรียนกำลังล้างจานในบริเวณที่จัดให้น้ำอาคารเรียน

ภาพที่ ๓.๕๕ นักเรียนประถมนกำลังโฮมรูมและสวดมนต์ในห้องเรียน

ภาพที่ ๓.๕๖ นักเรียนเตรียมตัวเข้าห้องเรียนก่อนเข้าเรียน

๒) กิจกรรมการเรียนการสอนที่ลงมือปฏิบัติจริงอย่างหลากหลาย ส่วนการเรียนการสอนโดยตรงนั้น จะประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนที่หลากหลาย ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่รุ่งอรุณ คือ การลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงเชิงประจักษ์ ผสมผสานกับการเข้าถึงความรู้ด้วยทักษะและความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นห้องเรียนจึงมีลักษณะยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนการจัดวาง โต๊ะเก้าอี้ กระดานซึ่งเคลื่อนที่ได้สอดคล้องกับรูปแบบใช้งานในแต่ละสถานการณ์ของการเรียน/กิจกรรมการเรียนนั้นๆ การใช้สื่อที่หลากหลายและการออกไปสัมผัสนอกห้องเรียน เช่นการเรียนวิชาธรรมชาติศึกษา วิทยาศาสตร์ ที่มีการสำรวจธรรมชาติในบริเวณโรงเรียนทั้งในระดับอนุบาล ประถม มัธยม และการเข้าค่ายค้างแรมที่โรงเรียน การเรียนศิลปะที่เริ่มจากการใช้สีจากวัสดุธรรมชาติ การสร้างเครื่องมือเอง การใช้เครื่องมือ ช่างไม้ ช่างทอ ช่างปั้น ตลอดจนการเรียนรู้ไทย-สากล ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ทุกสาระวิชา จะอยู่บนพื้นฐานของการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งที่เป็น Activity-Based หรือ Project-Based ก็ตาม

ภาพที่ ๓.๕๗ ภาพภายในห้องเรียน (แสดงความยืดหยุ่นในการใช้พื้นที่)

ภาพที่ ๓.๕๘ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เรือนศิลปะ งานแกะสลักไม้

ภาพที่ ๓.๕๙ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เรือนศิลปะ งานทอ

ภาพที่ ๓.๖๐ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เรือนศิลปะ งานวาดเขียน

ภาพที่ ๓.๖๑ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เรือนศิลปะ งานปั้นดิน

ภาพที่ ๓.๖๒ กิจกรรมการเรียนรู้ภายในห้องเรียน ชีววิทยาของนักเรียนมัธยมปลาย

ภาพที่ ๓.๖๓ กิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะในธรรมชาติ

ภาพที่ ๓.๖๔ กิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะภายนอกเรียน โดยมีธรรมชาติเป็นต้นแบบ

ภาพที่ ๓.๖๕ กิจกรรมการเรียนรู้พลศึกษาภายนอกห้องเรียน บริเวณลานทราย

ภาพที่ ๓.๖๖ บรรยากาศการเรียนรู้ภายนอกห้องเรียน (การปลูกข้าว) นักเรียนประถม ๕

การเรียนการสอนเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนกับครู ภายใต้บรรยากาศทางกายภาพที่เป็นเสมือนบ้านหลังที่ ๒ ไม่เป็นทางการมากนัก ทั้ง ๒ ฝ่ายมีอิสระในการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ด้วยการออกแบบทางกายภาพและมีแนวทางในการสอนเช่นนี้ บรรยากาศความเป็นกัลยาณมิตรจึงเกิดได้โดยง่าย และเป็นธรรมชาติ

ภาพที่ ๓.๖๗ บรรยากาศการเรียนการสอนภายในห้องเรียนอนุบาล ๓

ห้องโถงนี้เป็นเสมือนห้องโถงของบ้าน เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่าน(Transition Space) และเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน หรือนักเรียนกับครู ได้มาร่วม พบปะกัน ก่อนที่จะเข้าห้อง นอกจากนี้บริเวณโถงยังเป็นพื้นที่สวดมนต์ รับประทานอาหาร และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากการเรียนการสอนในห้อง

ภาพที่ ๓.๖๘ บรรยากาศผู้ปกครองพบครูประจำชั้นที่ห้องโถงกลาง

๓) การทำงานเป็นทีม กลุ่มการเรียนรู้ นอกจากกิจกรรมการเรียนการสอนเหล่านี้แล้ว เบื้องหลังคือการทำงานของครูที่ต้องวางแผนออกแบบแผนการสอน รายเทอม รายสัปดาห์ รายวัน เพื่อให้การเรียนรู้แบบบูรณาการนี้ เป็นไปอย่างราบรื่น มีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน มีสื่อต่างๆ ที่พอเหมาะพอดี มีสาระความรู้ ใบงาน และแบบฝึกหัด เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกฝน จนกระทั่งการทดสอบ และประเมินผล การทำงานเหล่านี้จะอยู่ในบรรยากาศของการทำงานเป็นทีม ที่ต้องอาศัยการประชุม ทั้งกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ เพื่อติดตามให้ทันต่อสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน หรือ ความรู้ใหม่ๆ ดังนั้นบรรยากาศในโรงเรียนรุ่งอรุณจึงเต็มไปด้วย ปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้ที่สดใหม่ อยู่ตลอดเวลา ความกระตือรือร้นของครูและนักเรียน และการเปิดพื้นที่การเรียนรู้แบบกลุ่ม เพื่อ แลกเปลี่ยน และร่วมกันประเมินความรู้ที่ดูธรรมดาแต่กลายเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยใจเช่นกันทั้ง ในชั้นเรียนและในหมู่คณะของครู จะมีให้เห็นตลอดเวลา

๔) กิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้ ที่รุ่งอรุณถือว่าการงานทุกชิ้นต้องทำอย่างปราณีต และรู้เหตุ รู้ผล มิใช่การทำงานแบบเครื่องจักร ที่เพียงทำซ้ำและให้งานเสร็จ แต่ควรเห็นคุณค่าและแสวงหา คุณค่าในงานนั้นๆ ด้วย ดังนั้นงานของแม่บ้านก็ดี ช่างก่อสร้าง ช่อมบำรุงดูแลอาคารสถานที่ เครื่องใช้ เพอร์นิเจอร์ต่างๆ งานดูแลภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมก็ดี ฝ่ายผลิตตำรา ตลอดจนงานจิตอาสาต่างๆ ฯลฯ ซึ่งเราเลือกที่จะมีเจ้าหน้าที่ทำเอง หรือแม้แต่คนขับรถและยานพาหนะ ก็มีใช้เพียงขับรถได้อย่างเดียว แต่ทุกคนได้รับการฝึกฝนให้มีใจที่จะรับรู้ความประสงค์ของการเดินทางนั้นๆ ไม่ว่าด้วยงานด้าน ธุรการ บริการรับ-ส่ง ครูและนักเรียน งานภาคสนาม คนขับรถจะมีความสำคัญที่จะช่วยให้ทุกคน บรรลุจุดหมายปลายทางได้ทันเวลาและปลอดภัย ดังนั้นทุกชีวิตในรุ่งอรุณจะมีความหมาย และการ ทำงานของทุกคนอยู่ในแนวทางเดียวกัน คือการเรียนรู้ สื่อสารและประสานกันตลอดเวลาเป็นหัวใจ สำคัญ

ภาพที่ ๓.๖๙ ภาพการจัดดอกไม้ของเจ้าหน้าที่รุ่งอรุณ

การทำลายพิมพ์ไปไม้บนพื้น
อาคารได้อย่างละเอียดอ่อนเพียง
นี้ เป็นการแสดงออกถึงการเห็น
คุณค่าของธรรมชาติ และความ
พยายามของช่างที่จะเชื่อมโยง
ธรรมชาติให้เข้ากับการงานใน
ชีวิตประจำวัน

ภาพที่ ๓.๗๐ ลายพิมพ์ไปไม้บนพื้นอาคาร

สรุปการวิเคราะห์จิตวิญญาณสถานที่ที่โรงเรียนรุ่งอรุณนั้น อาจเปรียบเทียบกับเป็นดัง
ร่างกายมนุษย์ที่มีลมหายใจและระบบหมุนเวียนโลหิต ระบบย่อยและดูดซึมอาหาร ตลอดจนระบบ
ภูมิคุ้มกันที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงประสานในทำนองเดียวกัน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรม
หลักๆ ๔ ประเภท คือ (๑) กิจกรรมประจำวันที่มีแบบแผนและวัฒนธรรม (๒) กิจกรรมการเรียนการ
สอนแบบลงมือปฏิบัติ (๓) การทำงานเป็นทีมและกลุ่มเรียนรู้ (๔) กิจกรรมสนับสนุนการเรียนเป็นการ
งานที่ทำด้วยใจทั้งหมดนี้ช่วยให้องค์กรหรือสถานศึกษาแห่งนี้ มีบุคลิกที่มีชีวิตชีวา มีความสดพร้อมที่
จะเผชิญการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ การทำงานที่แทนกันได้หากหน่วยใดหน่วยหนึ่ง
ขัดข้อง ก็พร้อมที่จะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความฉับไว และการระดมความคิด ระดมแรงงาน
ร่วมกันทำเรื่องต่างๆ ได้อย่างพร้อมเพรียง ภูมิจลัดสำคัญน่าจะอยู่ที่ การสื่อสารและรับรู้และเอื้อเฟื้อกัน
อย่างทั่วถึง มีสติสัมปชัญญะพอที่จะรู้ตัว ทั้งนี้พบว่ารุ่งอรุณจัดให้มีการอบรมธรรมะ เจริญสติ-
สัมปชัญญะในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นครูนักเรียน ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ พนักงาน รวมไปถึงผู้ปกครองใน
บางโอกาสด้วย

๓.๕.๒.๓ ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place)

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มนุษย์รังสรรค์ขึ้นจากความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งที่มี
อิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์ ในกรณีของโรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งใช้หลักการหรือแนวทางพุทธธรรมเป็น
พื้นฐาน ไม่เฉพาะแต่หลักการศึกษารูปแบบหรือในระบบของหลักสูตรเท่านั้น แต่ยังใช้เป็นพื้นฐาน
ในการดำเนินวิถีชีวิตขององค์กรทั้งหมดให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรมด้วย จึงจำเป็นที่จะต้องสร้าง

พื้นที่เพื่อส่งเสริม สนับสนุนความเชื่อ ความศรัทธาดังกล่าว แม้ว่ารุ่งอรุณจะไม่ใช่วิทยาสถาบัน แต่ก็ เป็นเรื่องปกติสำหรับสังคมไทย ที่นิยมประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในสถานที่ต่างๆ ตั้งแต่ในบ้านเรือน หรืออาคารสาธารณะต่างๆ ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อมาถึงปัจจุบัน แม้ในห้องประชุมขนาดใหญ่ต่างๆ ก็จะมี ประดิษฐานสัญลักษณ์ของชาติ (ธงชาติ) ศาสนา (พระพุทธรูปหรือโต๊ะหมู่บูชา) และพระมหากษัตริย์ (พระบรมฉายาลักษณ์) ไว้ด้วยกัน ดังนั้นการประดิษฐานพระพุทธรูปในโรงเรียนรุ่งอรุณ จึงถือเป็น เรื่องที่กระทำได้เป็นปกติเช่นกัน

อย่างไรก็ดี วิธีการที่รุ่งอรุณจัดสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยการประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อไว้ใน จุดต่างๆ นั้น อาจมีความแตกต่างจากที่อื่นๆ อยู่บ้าง เนื่องจากทางโรงเรียนพยายามหล่อหลอมให้ ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ และผู้ปกครอง ให้มีศรัทธาในการเป็นพุทธศาสนิกชน ด้วยความเข้าใจในคุณค่า ของการเข้าถึงความดีงามด้วยการปฏิบัติ มิใช่ปล่อยให้สัญลักษณ์ รูปหล่อ ปิดบังหลักธรรม คำสอน และการปฏิบัติตามคำสอนนั้นๆ ดังนั้นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานประจำโรงเรียน อนุบาล ประถม และ มัธยม จึงสร้างขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย (ดังรายงานในหนังสือ หล่อพระหล่อใจ นำไป พุทธาภิเษกยังเวชนียสถาน ที่ประเทศอินเดีย) ตั้งแต่ครูศิลาปะ ผู้ปั้นต้นแบบที่คัดเลือกให้เหมาะสมกับ โรงเรียนแต่ละระดับดังนี้

๑) พระพุทธรูปประจำโรงเรียนอนุบาล คือพระอรุโณภาสศาสดา (พระศาสดาผู้ทรงเป็นดุจ แสงแห่งรุ่งอรุณ) เป็นปางประสูติซึ่งหมายถึงเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อครั้งยังอยู่ในวัยเยาว์ แต่ทรง สามารถประกาศเจตนารมณ์อย่างแน่แน่ว โดยเปล่งอาสภิวาจาหรือพระวาจาอันองค์อาจว่า

อคฺโคหมสมิ โลกสุส	เราเป็นผู้เลิศในโลก
เขฏโฐหมสมิ โลกสุส	เป็นผู้ใหญ่ที่สุดในโลก
เสฏโฐหมสมิ โลกสุส	เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก
อยมนฺติ มาเมชาติ	นี่เป็นชาติสุดท้าย
นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว	ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป

ความหมายดังกล่าว จะสื่อให้เด็กๆ อนุบาลรับรู้ว่า แม้พระพุทธรูปเจ้าซึ่งเคยเป็นเด็กเหมือนกันก็ สามารถตั้งจิตอธิษฐานที่จะกระทำความดีอันยิ่งได้ ดังนั้นการประดิษฐานพระอรุโณภาสศาสดา ไว้ที่ ด้านหน้าโรงเรียนอนุบาล เพื่อให้ให้นักเรียนทุกคนได้บูชาเมื่อมาถึงโรงเรียนทุกเช้า จึงทำให้เด็กๆ น้อม ระลึกถึงและซึมซับสู่จิตใจที่ละเล็กละน้อย

ภาพที่ ๓.๗๑ พระพุทธรูปโรงเรียนอนุบาล

นอกจากนี้บริเวณชานไม้หน้าพระพุทธรูป นี้ยังเป็นสถานที่สำหรับพิธีกรรมต่างๆที่สำคัญๆ ของโรงเรียนอนุบาล และในตอนเย็นหลังเลิกเรียนก็เปิดเป็นพื้นที่อ่านหนังสือซึ่งอยู่ติดกับห้องสมุด ที่พ่อแม่สามารถนำหนังสือนิทานออกมาอ่านกับลูกๆได้ ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เด็กๆ ได้ใกล้ชิดกับพระพุทธรูปโดยไม่แปลกแยก กลายเป็นสัญลักษณ์ของโรงเรียนอนุบาลที่น่าเลื่อมใสและอบอุ่น

๒) พระพุทธรูปประจำโรงเรียนประถม คือพระพุทธรูปท้าวเวสสุวรรณ (พระพุทธรูปเจ้าผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด แห่งเหล่าชนที่ได้พัฒนาตนแล้ว) เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีความหมายถึงการบำเพ็ญเพียรด้วยพระปัญญาที่ทำให้ทรงบริสุทธิ เพื่อเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณที่เด็กๆควรมีความกตัญญูตเวที ปฏิบัติตนเป็นพุทธบูชาซึ่งจะทำให้ชีวิตของเขาเป็นอยู่ด้วยปัญญาเช่นกัน

ภาพที่ ๓.๗๒ พระพุทธรูปโรงเรียนประถม

การประดิษฐานพระพุทธรูป จัดไว้ในบริเวณจุดศูนย์กลางของกลุ่มเรือนประถม เป็นลานกว้างขวางปูพื้นด้วยอิฐมอญ และต่อเนื่องกับสนามหญ้าเรียบ จึงเข้าเป็นบริเวณสวดมนต์เข้า และจัดพิธีกรรมต่างๆร่วมกัน ทำให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความหมาย สำหรับครู-นักเรียนตลอดจนผู้ปกครอง ระดับประถม

๓) พระพุทธรูปประจำโรงเรียนมัธยม คือพระชินาธิคมพรหมวิชัย (พระผู้ทรงมีชัยชนะ มีความสำเร็จอันประเสริฐ ซึ่งเป็นที่หมายของผู้มีชัยที่แท้) หรืออีกนามหนึ่งคือ พระพุทธทศพลญาณพิชิตมารโลกวันทนีย์ (พระพุทธเจ้าผู้ทรงทศพลญาณ ทรงชนะมารแล้ว เป็นที่เคารพกราบไหว้ของชาวโลก) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เพื่อสื่อความหมายแก่นักเรียนวัยรุ่น หรือวัยเกือบจะเป็นผู้ใหญ่ ที่จะต้องพึ่งพาสติปัญญาตนเองเพิ่มขึ้น โดยการเอาชนะใจหรือกิเลสความเศร้าหมองในใจตนเองได้

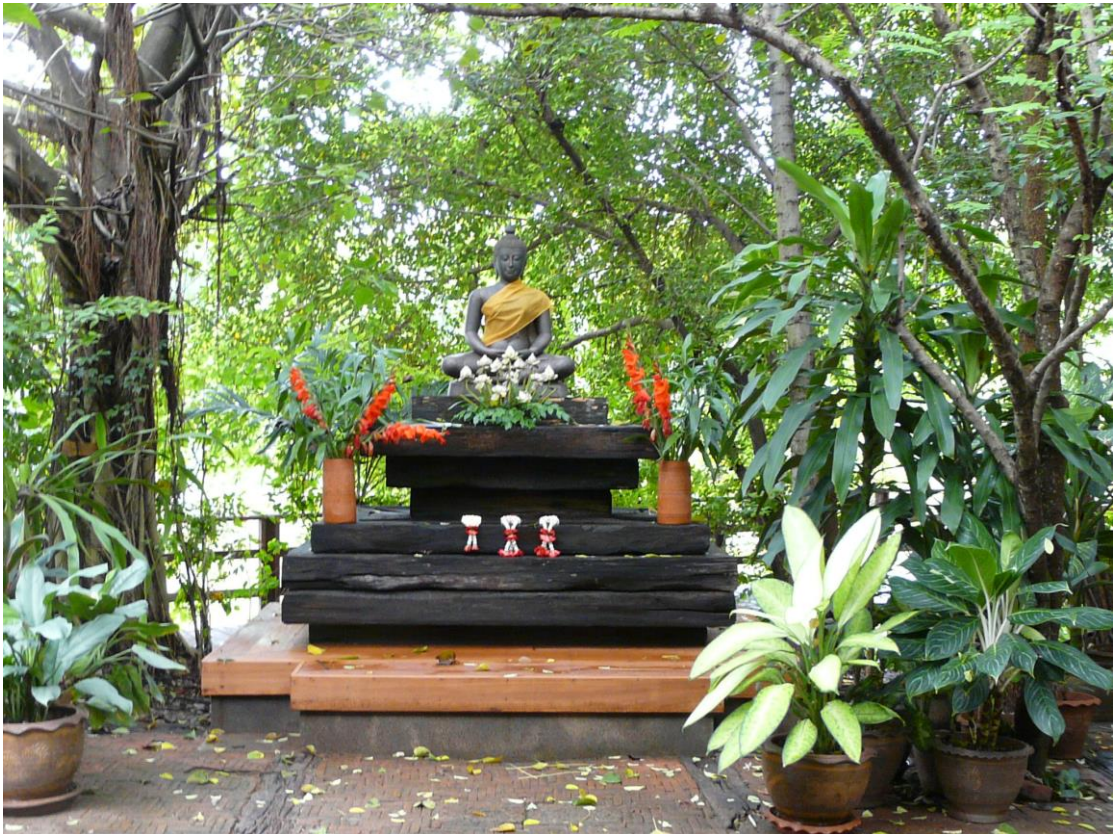

ภาพที่ ๓.๗๓ พระพุทธรูปโรงเรียนมัธยม

ลานพระพุทธรูปของโรงเรียนมัธยม มีลักษณะคล้ายกับของโรงเรียนประถม คือเป็นบริเวณส่วนกลางระหว่างอาคารเรียนของชั้นมัธยมที่หันหน้าเข้าหากัน และเป็นลานอเนกประสงค์ที่ปูพื้นด้วยอิฐมอญ มีไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงา จึงเหมาะในการทำกิจกรรมกลางแจ้งร่วมกันของทุกคน และเป็นจุดที่นักเรียนจะเดินเข้า-ออกอาคารเรียนตลอดเวลา พระพุทธรูปจึงอยู่ในสายตาของเขาเสมอ ทุกคนจะได้รับการปลูกฝังให้คุ้นเคยและรู้จักทำความเคารพ และสวดมนต์ถวายวาจาให้เป็นปกติ ดังนั้นการมีสถานที่เช่นนี้ในจุดที่เหมาะสม จึงมีความหมายต่อพฤติกรรมของหมู่คณะให้คล้อยตามกันไปได้ง่าย

นอกเหนือจากการเลือกประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ทั้ง ๓ ลักษณะให้มีความหมายต่อนักเรียนในแต่ละวัย และการจัดวางในตำแหน่งแห่งที่ที่เหมาะสมกับการสัมผัสรับรู้และเข้าถึงตลอดจนสอดคล้องกับการจัดพิธีกรรมสำคัญ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยความเชื่อความศรัทธาในความดีงามแล้ว ภายในอาคารแต่ละหลังยังมีการตั้งโต๊ะหมู่บูชาในโถงแต่ละระดับชั้นอย่างทั่วถึง เพื่อให้มีพื้นที่สวดมนต์ นั่งสมาธิ และแผ่เมตตาก่อนกลับบ้านอีกด้วย

ส่วนบริเวณนอกอาคารแต่ละโรงเรียน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนกลาง เช่นโถงรับอรุณ (ที่รับส่งนักเรียน) และที่ศาลาธรรม (บริเวณอาคารธุรการ) ก็ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปบูชาไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งมีผลเชื้อให้เกิดกลุ่มสวดมนต์ นั่งสมาธิของผู้ปกครอง และทำกิจกรรมงานบุญต่างๆ ร่วมกันเสมอมา

ภาพที่ ๓.๗๔ พระพุทธรูปโถงรับอรุณ

ภาพที่ ๓.๗๕ โต๊ะหมู่บูชาภายในศาลาธรรม

สรุปความเข้าใจเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของโรงเรียนรุ่งอรุณ จะเห็นว่าเกิดจากความศรัทธา และแนวทางในการปฏิบัติบูชาในพระพุทธศาสนา หมายถึงมีใช้เพียงเชื่อถือในคุณของพระพุทธศาสนา หรือรูปจำลองสัญลักษณ์แห่งองค์พระศาสดาเท่านั้น แต่ทางรุ่งอรุณได้จัดการให้มีกิจกรรมและกิจวัตรของการปฏิบัติตามคำสอนด้วยตนเอง ในวาระโอกาสที่หลากหลายและมากน้อย สม่่าเสมอแตกต่างกัน จึงเป็นโอกาสที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติวัฒนธรรมไปโดยปริยาย ซึ่งผลที่เกิดขึ้นเห็นได้ชัดเจน ในทางพฤติกรรมและการเลือกดำเนินวิถีชีวิตที่พอเพียงของทั้งนักเรียน ครู ผู้ปกครอง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ หรือผู้ที่เข้ามาเยือนอยู่เนืองๆ และมีข้อสังเกตว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในกรณีของรุ่งอรุณซึ่งเป็นสถานศึกษา ที่มีผู้คนและมีกิจกรรมที่หลากหลายนี้ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ก็มีใช้ว่าจะต้องเป็นสถานที่ปลอดภัย หรือเงียบสงบ ปราศจากเสียงเสมอไป ทั้งนี้ด้วยการเลือกรูปหล่อหรือสัญลักษณ์ ที่เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรรมที่มีอิทธิพลต่อผู้พบเห็น-อยู่เองในทางที่สื่อความสงบนิ่ง เยือกเย็น และเมื่อรวมกับส่วนประกอบที่เป็นธรรมชาติ เป็นความธรรมดาด้วยแล้ว ทุกคนก็รับรู้ความหมายแห่งจริยวัตรที่พระพุทธองค์ทรง ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพาน ในบริเวณได้ร่วมไม่ในสวนป่าได้เป็นอย่างดี จุดนี้จึงเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในรุ่งอรุณอย่างหนึ่งทีเดียว

๓.๕.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน

จากที่ได้วิเคราะห์มาตามลำดับตั้งแต่ ผัสสะสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางจิตใจ ในกรณีของรุ่งอรุณจะเห็นได้ว่าทั้ง ๓ องค์ประกอบนั้นจะอิงอยู่กับพื้นที่รองรับ และ/หรือ การเลือกที่ตั้ง วัสดุ ตลอดจนรูปแบบของอาคารต่างๆ อย่างแทบจะแยกกันไม่ออก ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากการมีรูปแบบของวิถีชีวิตที่ชัดเจน ดังนั้นสิ่งที่ตามมาก็คือ การออกแบบพื้นที่รองรับทางกายภาพหรือวัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน หมายถึงตัวอาคารและพื้นที่กิจกรรม ตลอดจน วัสดุ รูปแบบ ซึ่งจะจำแนกการวิเคราะห์หรือออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) สภาพโดยรวมของที่ตั้งโรงเรียน และ(๒) รูปแบบของพื้นที่และอาคารต่างๆ

๑) สภาพแวดล้อมของที่ตั้งโรงเรียน เนื่องจากผู้ดำเนินการออกแบบและก่อสร้างมีความเชื่อว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างต้องค้ำขึ้นสู่แผ่นดิน ไม่ได้มีใครเป็นเจ้าของตลอดกาล ทรัพยากรในโลกนี้เราก็เป็นเพียงผู้ผ่านมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง มาใช้งาน มาใช้ประโยชน์ ไม่ได้คิดว่าใครจะเป็นเจ้าของ” ดังนั้นถึงแม้จะเป็นการเช่าที่มาทำโรงเรียน ซึ่งถือเป็นการลงทุนที่สูงโดยมิได้เป็นเจ้าของอาคารก็ตาม แต่ประโยชน์ที่ได้รับก็คือสามารถเช่าพื้นที่ได้มากขึ้น และเป็นพื้นที่ที่มีสภาพค่อนข้างเป็นธรรมชาติสูง เพราะเป็นพื้นที่ชนเมือง

หลังจากได้พื้นที่ตั้งแล้วจึงค่อยๆสร้างสภาพแวดล้อม โดยการปลูกต้นไม้ ส่วนการขุดบ่อนั้น ผู้ที่มาพัฒนาที่ดินไว้เป็นผู้ทำการขุดดินขึ้น เพื่อถมในบริเวณปลูกสร้างอาคารให้สูงขึ้น เนื่องจากบริเวณนี้ค่อนข้างเป็นที่ต่ำ น้ำท่วมได้ง่าย ดังนั้นจึงนำดินบางส่วนมาทำคันดินกั้นน้ำ อยู่โดยรอบบริเวณที่ติดกับลำคลองด้วย เป็นการปรับปรุงพื้นที่ที่เป็นไปอย่างให้ความเคารพธรรมชาติ เนื่องจากผู้ก่อตั้งเห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติ ไม่ใช่แค่ความสบายทางกายหรือเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่เพียงอย่างเดียว แต่เห็นเข้าไปถึงความเชื่อในคุณค่าที่มีต่อจิตใจ ต่อการกลมกลืนเกลาจิตใจ ให้คนมีความอ่อนโยน และเปลี่ยนแปลงตนเองได้ การรู้คุณค่าของธรรมชาติเป็นเรื่องของจิตใจ และเมื่อจิตใจเข้าไปถึงระดับของคุณค่าได้ จิตใจก็จะมีคุณภาพขึ้นมาระดับหนึ่ง เป็นระดับที่ทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างธรรมชาติกับตัวมนุษย์ได้ เมื่อรู้คุณค่านั้นมนุษย์ก็สามารถยกระดับจิตใจของตนเองให้ประณีตขึ้นและให้เข้าสู่สิ่งที่ตั้งงามได้ง่ายมากขึ้น ดังนั้นการปรับปรุงพื้นที่หรือสร้างสิ่งใดจึงเป็นไปในลักษณะที่คนกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างพอดีๆ ไม่ได้เอาธรรมชาติมาสนองความต้องการของตนเองให้เป็นเพียงเครื่องประดับ ตกแต่งขึ้นชมเพื่อความสวยงาม หรือปฏิเสธธรรมชาติไปโดยสิ้นเชิง ซึ่งมักจะเป็นการปิดกั้นมิให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกันว่าเราก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และธรรมชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของเรา ที่รุ่งอรุณจึงมีการปรุงแต่งน้อย ไม่มีความแปลกปลอมหรือวิจิตรมากมาย ให้ความเคารพในสิ่งที่เป็สภาพแวดล้อมจริงของเขาที่เขาจะอยู่ได้ และค่อยๆตามความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

การที่เปิดพื้นที่ให้เกิดโอกาสในการเรียนรู้ธรรมชาติ ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสเสริมสร้างจินตนาการ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ต้นไม้ก็ไม่ได้เป็นเพียงต้นไม้ หากแต่เป็นบ้าน เป็นเครื่องเล่น เป็นเพื่อน เป็นครู และเป็นอะไรได้หลายอย่าง ตามแต่เด็กและต้นไม้จะเปิดโอกาสการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ภาพที่ ๓.๗๖ ความสัมพันธ์ของเด็กนักเรียนกับธรรมชาติ ๑

การถ่ายทอดคุณค่า และพลังที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติซึ่งประกอบด้วย ท้องฟ้า ผืนน้ำ และหมู่ต้นไม้ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น โอบอ้อม และช่วยลดความเป็นตัวตนลง ศิโรราบต่อธรรมชาติ ตัวอาคารที่แทรกอยู่ในสภาพธรรมชาติ มองเห็นเพียงรำไรแสดงถึงความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติของผู้ออกแบบ ต้นไม้ที่ไม่ได้ตั้งใจปลูกเพื่อแสดงความงามทางสายตา แต่เป็นการปลูกตามความต้องการร่มเงาของแต่ละพื้นที่ ทำให้เกิดความรู้สึกง่ายๆ สบายๆ และผ่อนคลาย ความงามที่เกิดขึ้นโดยไม่ประชันรู้ แต่ปล่อยให้ธรรมชาติจัดสรรเอง

ภาพที่ ๓.๗๗ การถ่ายทอดคุณค่าของธรรมชาติภายในรุ่งอรุณ

ด้วยสภาพแวดล้อมที่เน้นความเป็นธรรมชาติเช่นนี้ เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กนักเรียนสามารถสัมผัสและเข้าถึงองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นการสร้างพื้นที่ให้นักเรียนค่อยๆ พาตัวเองเข้าไปสู่การประจักษ์ความจริงที่อยู่ในธรรมชาติด้วยตัวของเขาเอง

การที่เปิดพื้นที่ให้เกิดโอกาสในการเรียนรู้ธรรมชาติ ทำให้เห็นว่านอกจากเราจะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็จะเป็นครูให้เราได้ศึกษา ซึ่งจะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้แบบสองทาง นักเรียนก็จะเปิดโสตประสาทเพื่อการรับฟังรับรู้สิ่งที่ธรรมชาติบอก ซึ่งเป็นช่องทางให้นักเรียนสามารถเข้าถึงคุณค่าของธรรมชาติได้ด้วยตนเอง

ภาพที่ ๓.๗๘ ความสัมพันธ์ของเด็กนักเรียนกับธรรมชาติ

แม้ในปัจจุบันโรงเรียนจะเปิดมาถึง ๑๐ ปีแล้ว ผู้สร้างก็ยังเฝ้าสังเกตสภาพธรรมชาติภายในโรงเรียนอยู่เสมอ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงและก่อสร้างอาคารเพิ่มขึ้น ซึ่งท่านก็มักจะตั้งคำถามกับตนเองเสมอว่า “มันจะมากเกินไปหรือยัง เอ๊ะ...ทำไมป่าเรามันถึงได้หอมเหม็นอย่างนี้” จากนั้นก็จะเริ่มมีการค่อยๆ ปรับปรุงต้นไม้เพิ่มขึ้น แลดูแลรักษาให้อยู่ในอ้อมแขนธรรมชาติ

ภาพที่ ๓.๗๙ ภูมิทัศน์ธรรมชาติในโรงเรียนรุ่งอรุณ

เมื่อสืบค้นเรื่องการดูแลรักษาให้รุ่งอรุณยังคงเป็นธรรมชาติอยู่ แม้เวลาจะล่วงเลยไปถึง ๑๐ ปีแล้วก็ตาม จึงพบว่าจากพื้นฐานความเชื่อในการเรียนรู้อยู่กับธรรมชาติแล้ว ผู้สร้างก็จะไม่ยอมให้ระดับของการเปลี่ยนแปลงเกินขีดที่จะไม่เป็นธรรมชาติ สิ่งที่ถือปฏิบัติหรือปฏิพานี้ได้เกิดการสะท้อนคุณค่าไปสู่กลุ่มบุคลากรภายในโรงเรียน เป็นแบบอย่างให้กลุ่มคนที่ดูแลเรื่องของการรักษาสภาพแวดล้อม และอาคารตลอดจนการก่อสร้างต่างๆ เป็นการดูแลอย่างรอบครอบไปถึงแนวคิดและคุณค่าไม่ใช่เพียงแค่การดูแลต้นไม้เท่านั้น

๒) รูปแบบของพื้นที่และอาคารต่างๆ

กลุ่มอาคารเรียนทั่วไปจะมีความสูงประมาณ ๒-๓ ชั้น มีรูปแบบเป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ลักษณะอาคารเป็นเหมือนบ้านหลังย่อมๆ เรียงรายกันไปตามทางสัญจร รายรอบด้วยต้นไม้เพื่อให้ได้รับความเย็นตามธรรมชาติจากร่มเงาของต้นไม้

เนื่องจากเป็นอาคารถาวรจึงใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นหลัก แต่พื้นเป็นไม้ปาร์เก้ วงกบและประตูหน้าต่างเป็นไม้จริง ส่วนฝาผนังมีทั้งไม้จริง และมีบางส่วนเป็นไม้เทียมที่ต้องการให้ทนแดดทนฝนได้นาน รวมทั้งพื้นระเบียงภายนอกก็ใช้วัสดุเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๓.๘๐ รูปแบบอาคารเรียนอนุบาล

อาคารที่อยู่ภายใต้ร่มไม้ นอบน้อมต่อธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันต้นไม้ก็ให้ความร่มรื่น และความรู้สึกปลอดภัย ภายใต้การคุ้มกันของร่มไม้

ช่องแสงที่เจาะมาถึงพื้นและจังหวะของช่องเปิดที่มีลีลาสนุกสนาน ทำให้อาคารดูมีชีวิตชีวา

การออกแบบใช้วัสดุและทาสีอาคารเลียนแบบธรรมชาติทำให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ไม่แปลกแยก

สำหรับอาคารรุ่นแรกเป็นกลุ่มอาคารอนุบาลที่มีรูปแบบค่อนข้างแตกต่างจากอาคารประถม และมัธยมเล็กน้อย เพราะใช้ระบบการก่อสร้างต่างกัน คือเป็นกิ่งสำเร็จรูป ส่วนอาคารรุ่นต่อมา ซึ่ง รุ่งอรุณทั้งออกแบบ และบริการการก่อสร้างเองนั้น จะเรียบง่ายขึ้นและประหยัดขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งการ ดูแลรักษาก็จะสะดวกและง่ายขึ้นด้วย ในที่สุดอาจจะกล่าวได้ว่าการออกแบบและก่อสร้าง เปรียบเสมือนงานประจำต่อเนื่อง ที่ต้องมีทั้งการสร้างต่อเติมใหม่ และการดูแลรักษาที่ทำได้เองในทุก ระบบ ทั้งโยธา ประปา ไฟฟ้า สุขาภิบาล ต่อเนื่องไปสู่การไม่ผลัดภาระ การกำจัดของเสียให้กับ สภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย

ตัวชานบ้านทำหน้าที่เป็นพื้นที่ เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ใช้สอยภายใน และธรรมชาติภายนอก

ประตูบานเฟี้ยมที่เปิดกว้างทำให้ ภายในห้องรู้สึกโปร่งโล่งและเกิด ความเชื่อมโยงกับต้นไม้ และ ธรรมชาติรอบๆอาคาร

ประตู ใต้อัฒจันทร์เล็ก เป็นการ ออกแบบที่คำนึงถึงสัดส่วนของเด็ก

ภาพที่ ๓.๘๑ รูปแบบอาคารเรียนและห้องสมุด โรงเรียนประถม

อาคารหลังนี้ออกแบบโดยคำนึงถึง การใช้งานในภาวะน่าสบาย โดยไม่ ต้องใช้พัดลม เน้นการใช้งานที่ เชื่อมต่อกับธรรมชาติแวดล้อม และดึงเอาความสวยงามของน้ำ ต้นไม้ สวนป่าที่อยู่ด้านหน้าอาคาร เข้ามาในอาคารด้วยการใช้ช่อง เปิดรับมุมมอง เก็บต้นไม้เดิมของ พื้นที่ไว้ให้มากที่สุด อาคารสูงเพียง สองชั้นเพื่อความสะดวกกลมกลืนกับ อาคาร และธรรมชาติโดยรอบ

ภาพที่ ๓.๘๒ รูปแบบอาคารเรียนมัธยม

กลุ่มอาคารธุรการ และอาคารใช้สอยพิเศษ

นอกจากอาคารเรียนแล้ว อาคารอื่นๆก็มียูสแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม บริบทของที่ตั้ง เช่นกัน ทั้งทางด้านภูมิประเทศและวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น กลุ่มอาคารธุรการ ซึ่งอยู่ด้านหน้าโรงเรียนนั้น เป็นเรือนไทยภาคกลางที่มีความสูงเพียง ๒ ชั้น ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ใช้สอยสมัยใหม่ คือ เป็นที่ทำงานของพนักงานได้อย่างพอเหมาะพอ

ภาพที่ ๓.๘๓ เรือนไทยรุ่งอรุณ

เรือนไทยที่แทรกตัวอยู่ท่ามกลางหมู่ไม้ ด้วยเส้นสายที่เว้าโค้ง ไม่เป็นมุมเป็นฉาก และการใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก จึงให้ความรู้สึกกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

เป็นสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น เหมาะสมกับตำแหน่งที่ตั้ง เป็นหนึ่งเดียวกับบริเวณตรงนั้น

ภาพที่ ๓.๘๔ ชานไม้บริเวณเรือนไทย

ต้นไม้ที่แทรกขึ้นผ่านชานระเบียง เป็นเสมือนชีวิตที่แทรกตัวขึ้นมาบนพื้นที่ใช้งานที่มนุษย์สร้างขึ้น แสดงออกถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของ ธรรมชาติ ชีวิตและการทำงานของมนุษย์

พื้นชานระเบียงใช้วัสดุไม้จริงซึ่งมีมูลค่าสูงแต่ก็แสดงออกทางคุณค่าได้สูงเช่นกัน มีความเป็นธรรมชาติ และ สื่อได้ถึงธรรมชาติ ความอนิจจังไม่เที่ยง

กลุ่มอาคารเพื่อการใช้สอยพิเศษอื่นๆ ได้แก่ บ้านช่างซึ่งเป็นอาคารเรือนไม้จริง อาคารมีความสูงสองชั้น มีการใช้งานเป็นพื้นที่ของการเรียนการสอนศิลปะ หัตถกรรมเชิงช่างหลายสาขาวิชา อันได้แก่ การแกะสลักไม้ การทอผ้า การปั้นดิน การวาดภาพจิตรกรรม ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ภายในเรือนหลังเดียวกัน ซึ่งเรือนหลังนี้ตั้งอยู่ติดกับเรือนดนตรีไทยด้วย

อาคารเป็นลักษณะใต้ถุนเปิดโล่ง ทำให้อากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ร้อน สามารถเชื่อมโยงกับธรรมชาติ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนได้ เช่นนักเรียนที่เรียนจิตรกรรม ก็สามารถมองเห็นการเดินโซน ซึ่งเป็นศิลปะในสาขาที่เกี่ยวข้องได้ เป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดโอกาสได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

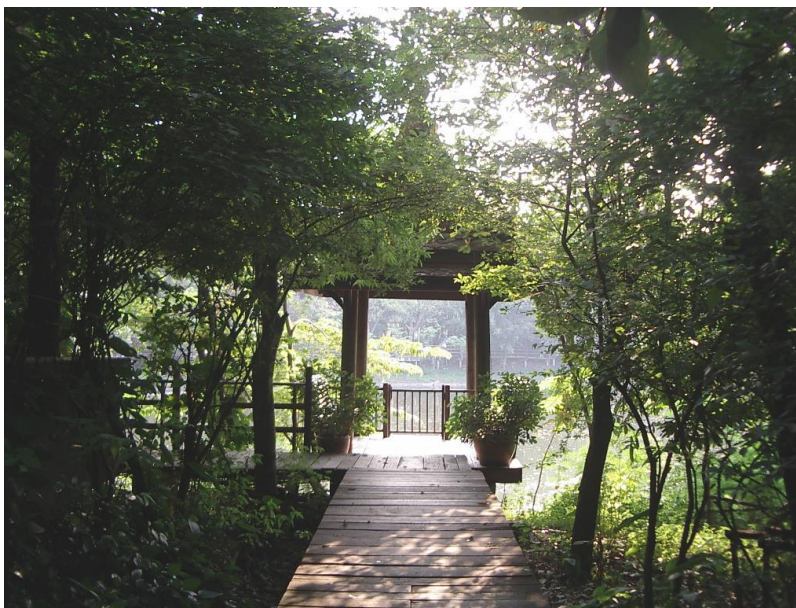
ภาพที่ ๓.๘๕ บ้านช่าง

อาคารพิเศษอีกกลุ่มหนึ่ง คือ อาคารของกลุ่มสุขภาพวิถีไทย ซึ่งเป็นเรือนไทยใต้ถุนโล่ง ระดับพื้นที่ใต้ถุนอยู่ในระดับไล่เลี่ย กับระดับพื้นดิน และลานทรายด้านข้างที่ใช้ทำกิจกรรมและการเรียน กระบี่ กระบอง มวยไทย ตลอดจนการออกกำลังกายหลากหลายรูปแบบ อาคารจึงเกิดความต่อเนื่องกับกิจกรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมที่จำเป็นแก่การใช้สอย ส่วนชั้นสองเป็นห้องทำงานของครู สามารถมองเห็นลูกศิษย์ที่ทำกิจกรรมหรือเรียนในบริเวณลานทรายได้

ภาพที่ ๓.๘๖ อาคารสุภาพวิถีไทย (เรือนไทยอาจารย์วิชิต)

นอกจากกลุ่มอาคารและสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปแล้วยังมีองค์ประกอบอื่นๆอีกที่เป็นวัตถุแห่งการรองรับที่ผสมผสานกับวิถีการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ศาลาท่าน้ำ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของสถาปัตยกรรมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งในด้านสัดส่วนอาคารที่มีความสูงไม่เกินแนวต้นไม้ เส้นสายของอาคารที่อ่อนช้อย รวมถึงวัสดุที่ทำจากไม้จริง เป็นที่นั่งพักผ่อนที่สบายและเป็นจุดนัดพบ หรือสนทนากันที่มีความเป็นสัดส่วนพอสมควร แต่ไม่ตัดขาดออกจากที่ว่างทั้งหมด

ภาพที่ ๓.๘๗ ศาลาท่าน้ำ

ภาพที่ ๓.๘๘ บริเวณทางเข้าโรงเรียน

บริเวณทางเข้า ที่ถูกออกแบบไว้อย่างเรียบง่ายมีเพียงองค์ประกอบทางธรรมชาติคือต้นไม้ กับป้ายชื่อสถานที่ขนาดเล็กที่ทำจากไม้ เป็นการแสดงออกถึงตัวตนเพียงเล็กน้อย แต่ได้แสดงเจตนารมณ์และแนวคิดของโรงเรียนโดยการปลูกต้นไม้ คือเป็นการใช้ธรรมชาติมาบอกเล่าถึงแนวทางความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน

ภาพที่ ๓.๘๙ บ่อน้ำ

บ่อน้ำ การใช้น้ำมาเป็นวัตถุแห่งการก่อประกอบ ผนวกกับตำแหน่งที่ของบ่อน้ำนี้ได้วางไว้อยู่ใจกลางของโรงเรียน ทำให้ความรู้สึกรู้สึกเย็น ชุ่มชื้นกระจายไปทุกส่วนของโครงการ นอกจากนั้นบ่อน้ำนี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตจำนวนมาก สิ่งมีชีวิตต่างๆเหล่านี้ ถือได้เป็นส่วนในการสร้างจิตวิญญาณและผัสสะแห่งสถานที่ให้เกิดขึ้นแก่ผู้มาเยือนได้

ภาพที่ ๓.๙๐ ภาพตัวอย่างทางเดินภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ

ทางเดิน ต่างๆที่เกิดขึ้นในโรงเรียน รุ่งอรุณส่วนใหญ่จะใช้วัสดุธรรมชาติ เป็นทางเดินที่ใช้ร่มเงาจากต้นไม้เป็นหลัก เนื่องจากทางเดินนี้ไม่ได้ใช้เป็นที่สัญจรเพียงอย่างเดียว แต่จะถูกใช้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติอีกด้วย ดังนั้นจึงสังเกตว่า ราวระเบียบทางเดินจะมีเฉพาะจุดที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุเท่านั้น

ภาพที่ ๓.๙๑ สถานีกัดแยกขยะ

สถานีกัดแยกขยะ เป็นอาคารชั้นเดียว เปิดโล่ง พื้นภายในมีระดับเดียวกับพื้นดินภายนอกจึงง่ายต่อการขนย้ายขยะ อาคารมีพื้นที่ประมาณ ๒๕ ตร.ม. เป็นพื้นที่ที่มีความพอเพียงกับการใช้งานใช้เป็นพื้นที่ในการคัดแยกขยะ ขยะต่างๆจะถูกจัดเป็นหมวดหมู่ไว้อย่างเป็นระเบียบ สะอาดด้วยการจัดเก็บเช่นนี้ทำให้รู้สึกว่าขยะมีคุณค่า ไม่ใช่ของทิ้งเสียเปล่า

ภาพที่ ๓.๙๒ ศาลาธรรม

ศาลาธรรม เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว เปิดโล่ง ครอบคลุมด้วยหลังคาขนาดใหญ่ ทำให้อากาศถ่ายเทได้อย่างสะดวก ไม่ร้อนและกันฝนได้เป็นอย่างดี ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ใต้ร่มบุษบา ทำให้อาคารหลังนี้เป็นเสมือนใจบ้าน หรือพื้นที่อเนกประสงค์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงส่งผลให้ ครู เจ้าหน้าที่ นักเรียน และผู้ปกครอง ได้ใช้พื้นที่แห่งนี้ในการทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ ๓.๙๓ ห้องประชุมรับรอง

เรือนรับรอง เป็นอาคารที่ออกแบบโดยการคำนึงถึงสภาวะน่าสบาย ซึ่งเป็นแนวคิดที่คำนึงถึงอิทธิพลจากสภาพอากาศโดยรอบ ดังนั้นในการสร้างสภาวะน่าสบายจึงไม่ใช่เป็นการสร้างแต่เพียงภายในอาคารโดยตัดขาดกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ จึงทำให้ประหยัดพลังงาน และยังเปิดโอกาสให้เราสามารถนำพลังงานจากธรรมชาติเข้ามาใช้ในอาคารได้ด้วย

ภาพที่ ๓.๙๔ ที่ล้างจาน

พื้นที่ล้างจาน ได้ถูกออกแบบไว้ในลักษณะเปิดโล่ง เป็นที่ล้างจานที่สามารถล้างได้หลายๆคนพร้อมกัน ตามลำดับของการล้างจาน เนื่องจากการล้างจานได้ถูกกำหนดไว้เป็นกิจกรรมที่ทุกคนต้องทำ นอกจากเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบแล้ว ทุกคนยังมีส่วนช่วยในการประหยัดทรัพยากร นอกจากนั้นยังเป็นพื้นที่พบปะพูดคุยของชุมชนอีกแห่งหนึ่งด้วย

สรุปวิเคราะห์เรื่องวัตถุแห่งการรองรับ ซึ่งเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ สัมผัสจับต้องได้ของรุ่งอรุณ จะมีข้อสังเกตดังนี้ คือการประเมินในการเข้าถึงคุณค่า ของการเลือกรูปแบบ การจัดวาง การใช้วัสดุ ตลอดจนการรักษาสภาพแวดล้อม ล้วนมีที่มาหรือหลักการ คือ กายภาพที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมหรือวิถีชีวิตต่างๆที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนรุ่งอรุณ จึงส่งผลสะท้อนได้ถึงระบบคุณค่าที่รุ่งอรุณต้องการสื่อให้กับผู้คนได้รับทราบ ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง รวมไปถึงบุคลากรของรุ่งอรุณ ซึ่งสามารถประเมินผลได้จากการเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน และจากเรื่องราวจากการสัมภาษณ์ดังนี้

ผู้ก่อตั้งได้กล่าวว่า “การออกแบบสถานที่เพื่อให้เกิดผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place) ก็สามารถช่วยได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะช่วยในการกำกับพฤติกรรมไปโดยไม่ต้องบังคับหรือบอกกล่าว แต่ว่าถ้าเราไม่ใส่ใจวิถี (Spirit of Place) ที่ชัดเจนเข้าไปคนก็จะไปไม่ถึงเหมือนกัน คือไปไม่ถึงคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ คุณค่าของความเป็นรุ่งอรุณคือการอยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น เป็นบ้านนั้นได้ตามติดตัวนักเรียนไปแม้จะจบการศึกษาแล้ววันหนึ่งมีศิษย์เก่ามาร่วมก็พาสีกับน้อง ปรากฏว่าวิ่งมาคุยกับอาจารย์ และก็คุยไม่หยุดเลย บอกว่าคิดถึงโรงเรียนมากเลย อยากจะมาบอกน้องๆ ที่เรียนอยู่ว่าโชคดีมากที่ได้อยู่ที่นี้ เพราะบรรยากาศอย่างนี้จะไม่อีกแล้ว หาที่ไหนก็ไม่เหมือน” จากตัวอย่างก็แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์แบบนี้ มีคุณค่าต่อจิตใจ ระบบคุณค่าของการมาเรียนที่นี้ได้เข้าไปถึงจิตใจของนักเรียน ซึ่งการพาคนให้เข้าไปถึงระบบคุณค่านั้นแท้จริงแล้วไม่ใช่เรื่องยาก แต่ต้องรู้จักการชักนำให้แต่ละคนได้ประจักษ์ด้วยตนเอง เพราะมนุษย์โหยหาเรื่องของคุณค่าและความหมายเป็นปรกติอยู่แล้ว

นอกจากนักเรียนแล้วผู้ปกครองก็ได้เข้าถึงคุณค่าดังกล่าวเช่นกัน วิเคราะห์ได้จากพฤติกรรมที่เกิดขึ้น อย่างเช่นที่จอดรถของโรงเรียนก็ถูกจัดไว้ได้ร่มเงาของต้นไม้ ติเส้นแบ่งขอบเขตไว้ชัดเจนเพื่อให้จอดได้สะดวก และจัดไว้มีจำนวนมากเพียงพอ แต่ก็มักจะพบผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบ อย่างเช่นว่า จอดคาบเส้น การจอดขวางกลางถนนเพื่อส่งลูกของตนโดยไม่คำนึงถึงรถคันอื่นๆ หรือ บางกรณีก็ถอยรถไปชนรถข้างๆ แล้วก็หนี ซึ่งก็จะพบว่าผู้ปกครองอีกส่วนหนึ่งก็จะลุกขึ้นมาทำหน้าที่แก้ไขปัญหเหล่านี้ เพราะรู้สึกว่าจะต้องดูแลผู้ปกครองกลุ่มนี้ก็ได้เอาป้ายมาติดและจัดการทำสติ๊กเกอร์ให้รถที่เข้าออกโรงเรียนทุกคนต้องติดสติ๊กเกอร์ เพื่อเป็นการป้องกันรถแปลกปลอมเข้ามาภายในโรงเรียน ส่วนเรื่องอื่นๆ ในการใช้พื้นที่ เช่นการรักษาความสะอาดในบริเวณร้านค้าถ้าหากมีขยะที่ทิ้งโดยนักเรียน ผู้ปกครองก็จะทำการตักเตือนโดยที่โรงเรียนไม่ต้องเข้าไปจัดการ รวมถึงกิจกรรมกลุ่มสวดมนต์ในทุกเช้าวันพุธผู้ปกครองก็เป็นผู้จัดขึ้นเอง โดยใช้พื้นที่ศาลาธรรมของโรงเรียน เพราะผู้ปกครองกลุ่มนี้มีความรู้สึกรู้ว่าต้องมีส่วนร่วมในการช่วยทำให้ความเชื่อในพระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่ขยายออกไป

ผู้ปกครองมีจิตอาสาค่อนข้างมาก ทางโรงเรียนได้ไปร่วมงานการประกวดโครงการเฉลิมพระเกียรติ เยาวชนไทยทำดีถวายในหลวงทั่วประเทศจึงต้องใช้กรรมการที่จะไปตัดสินเป็นจำนวนมาก ผู้ปกครองกลุ่มนี้ก็อาสาไปเป็นกรรมการ เพราะพวกเขารู้สึกว่าเป็นเรื่องราวของตนเองที่จะต้องเอาคุณค่าเหล่านี้ออกไปให้เป็นประโยชน์กับคนอื่น ผู้ปกครองฝ่ายหญิงก็ได้รวมเป็นกลุ่ม เรียกว่า “กลุ่มแม่บ้านรุ่งอรุณ” เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ถักหมวกไหมพรมไปถวายพระที่ประเทศอินเดีย หรือ ช่วยกันระดมการบริจาคหนังสือจากแต่ละบ้านไปให้โรงเรียนต่างจังหวัด เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าทุกคนพอเห็นโอกาสแห่งสถานที่เอื้อให้ ก็ได้มาทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of Place) ขึ้นมา ทุกคนก็เข้าถึงคุณค่า แม้เขาจะมาจากสถานที่และวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมาก แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ ทุกคนก็มาปรับหลอมรวมให้อยู่ในวิถีแบบนี้ และก็สัมผัสถึงคุณค่าได้

ภาพที่ ๓.๙๕ แสดงกิจกรรมที่ผู้ปกครองได้จัดขึ้นเอง

นอกจากนักเรียนและผู้ปกครองแล้ว บุคลากรของรุ่งอรุณเอง เช่นแม่บ้านและช่างก่อสร้างก็สะท้อนถึงความคิดเห็นคุณค่าดังกล่าวเช่นกัน อย่างเช่นการจัดดอกไม้ในระยะแรกจะใช้วิธีการซื้อมาจัด แต่ระยะหลังแม่บ้านก็จะใช้ดอกไม้ที่อยู่รอบๆโรงเรียน และไม่ซื้อดอกไม้จากภายนอกเลย (ภาพที่ ๓.๖๙) หรือแม้แต่ช่างก่อสร้างที่มาทำที่รุ่งอรุณก็เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น การที่ผู้ก่อตั้งให้ความสำคัญและชื่นชมกับธรรมชาติ ก็ส่งผลให้ช่างก็เข้าถึงคุณค่าของธรรมชาติได้ง่ายมากขึ้น และทำตามด้วยการเอาไปไม่ไปสร้างลวดลายตามพื้นปูนเวลาที่ทำทางเดิน (ภาพที่ ๓.๗๐) และเศษจากวัสดุก่อสร้างก็ลดลง เพื่อเป็นการกำจัดขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ เวลาจะทำงานก็ต้องมีทีมที่คอยตามเก็บเศษขยะ เป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมในทางหนึ่งด้วย การก่อสร้างก็จะไม่ทำแบบดาดๆ แต่จะมีความละเอียดและประณีตมากขึ้น เป็นการเข้าถึงระบบคุณค่าโดยไม่รู้ตัว

๓.๕.๔ สรุปจิตวิญญาณและความเป็นชีวิตในรุ่งอรุณ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมด จึงสรุปได้ว่าความสำเร็จของการสื่อคุณค่าผ่านทางวัตถุแห่งการก่อประกอบและวัตถุแห่งการรองรับคำจูนของโรงเรียนรุ่งอรุณนั้นเกิดขึ้นได้เพราะการสะท้อนคุณค่าจาก ความเชื่อ แนวคิดและวิถีปฏิบัติของผู้ก่อตั้ง ที่ได้ส่งสะท้อนให้เกิดจิตวิญญาณของรุ่งอรุณขึ้น ซึ่งการส่งสะท้อนได้แสดงออกมาใน ๓ ลักษณะได้แก่ (๑) ในด้านผัสสะแห่งสถานที่ อันได้แก่การออกแบบพื้นที่และตัวอาคารที่แสดงถึงการเคารพต่อธรรมชาติ มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เพื่อให้ธรรมชาติได้สอนและแสดงถึงความจริงสูงสุดที่มีอยู่ในธรรมชาติได้ และ (๒) จิตวิญญาณสถานที่ ซึ่งได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของนักเรียนและผู้คน เมื่อมาอยู่ในสิ่งแวดล้อมลักษณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายที่โดยมากมักจะใส่ชุดผ้าทอของไทย อันเนื่องมาจากการแต่งกายที่เข้ากับสภาพภูมิอากาศ รวมไปถึงกิจกรรมยาตราที่ส่วนใหญ่ก็จะมีลักษณะที่ค่อนข้างอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ค่อยมีอหังการ เป็นคนที่มีอัธยาศัย จะทักทายผู้อื่นก่อน จึงเข้ากับคนอื่นได้ค่อนข้างง่าย และเป็นธรรมชาติ ซึ่งสิ่งนี้เป็นเสียงสะท้อนจากผู้อื่นที่จะกล่าวถึงชาวรุ่งอรุณ และ (๓) ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เปิด และตอบสนองต่อการเข้าถึงของผู้คนได้อย่างหลากหลาย และเต็มไปด้วยการลงมือปฏิบัติที่มีความหมายต่อการบูชาด้วยศรัทธา

สำหรับกรณีของโรงเรียนรุ่งอรุณนี้มีประเด็นที่สำคัญอีกจุดหนึ่งที่ทำให้วัตถุแห่งการรองรับคำจูนสามารถสื่อออกมาได้ตรงกับความต้องการของผู้มาได้ เพราะเนื่องจากผู้ก่อตั้ง มีพื้นฐานเป็นสถาปนิก และเป็นผู้กำหนด ออกแบบสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของอาคารด้วยตนเอง จึงทำให้วัตถุแห่งการรองรับคำจูนที่เกิดขึ้นในโรงเรียนรุ่งอรุณมีความสอดคล้องกับแนวคิดของผู้ก่อตั้งทั้งในด้านพุทธศาสนา การเคารพธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่เป็นเสมือนจิตวิญญาณของชาวรุ่งอรุณได้

ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ ก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้กล่าวถึงความประทับใจในวัตถุแห่งการรองรับคำจูนของโรงเรียนรุ่งอรุณ โดยรองศาสตราจารย์ประภาภรณ์ นิยม ได้บันทึกไว้ในเอกสารงานเขียนในหัวข้อเรือนกาย เรือนใจ เรือนไทย โดยมีเนื้อหาดังนี้ จากเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ครั้งเมื่อที่ท่านได้ขึ้นเรือนบ้านช่าง (หลังเก่า) ท่านได้ขึ้นบันไดไปหยุดยืนอยู่บนนอกชานหน้าเรือน แล้วมองออกไปรอบๆ ไล่เรื่อยไปตั้งแต่พื้นปากไม้ไผ่ ชายคา มองตามสิ่งต่างๆ ภายในเรือน แล้วจึงมองเลยตัวเรือนไปยังบริเวณรอบนอก ที่เป็นพุ่มไม้ใบหญ้าและสนามกว้าง ในที่สุดท่านเงยหน้าขึ้นแขนมองท้องฟ้า ในจังหวะที่ท่านยิ้มและพูดว่า “นอกชานนี้เขาต้อนรับท้องฟ้า” แล้วหยุดมองมายังพวกเราที่นั่งอึ้งกันชั่วคราว เพราะสะดุดใจในคำของท่าน “มนุษย์เล็กๆ อย่างเราได้สรรค์สร้างพื้นที่แห่งการต้อนรับตะวันในเวลากลางวัน ส่วนในยามค่ำคืนนั้นก็สัมผัสผืนดาวและเดือน และย้อมเอี่ยมไปถึงจักรวาลอันไร้ขอบเขต”

จะเห็นได้ว่าวัตถุแห่งการรองรับคำจูนหรือสถาปัตยกรรม “ธรรมดาฯ” อย่างเรือนไทยเครื่องผูกนี้สามารถยกระดับจิตและเตือนใจเราได้ อาคารไม่ได้ทำหน้าที่เพียงต้อนรับผู้คน และใช้งานประจำวันเท่านั้น หากยังช่วย “เปิดใจ” เราให้พร้อมที่จะหยั่งลึกในสัมผัส ความหมายแห่งการดำรงอยู่ของใจมนุษย์ ที่มีได้อาศัยอยู่แต่ลำพังในกายเท่านั้น ด้วยเพราะธรรมชาติแห่งจิตใจมนุษย์ ย่อมอยู่อาศัยในทุกหนแห่ง แม้นอนันตรจักรวาล โดยนัยนี้เองสถาปัตยกรรมที่เข้าใจชีวิตจึงเป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องเตือนให้มนุษย์ระลึกถึงอิสรภาพและสัมพันธภาพ อันเป็นหนึ่งเดียวกันของสรรพสิ่งรวมทั้งกายและใจมนุษย์

๓.๖ กรณีศึกษาที่ ๓ ประเทศภูฏาน

๓.๖.๑ ข้อมูลทั่วไป

ภูฏานเป็นประเทศเล็ก ๆ ที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน มีเนื้อที่ประมาณ ๔๖,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือเทียบเท่ากับพื้นที่ของ ๖ จังหวัดเหนือสุดของประเทศไทย คือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน ลำปาง และแพร่ รวมกัน พรมแดนทิศเหนือของภูฏานติดกับทิเบต ซึ่งตอนนี้เป็นเขตปกครองอิสระของประเทศจีน ส่วนอีกสามทิศที่เหลือถูกห้อมล้อมด้วยดินแดนของประเทศอินเดีย ส่วนประเทศเนปาลจะอยู่เลยไปเล็กน้อยทางทิศตะวันตก

เพื่อรักษาหิมาลัยอันปกคลุมไปด้วยหิมะตลอดทั้งปี ทอดตัวยาวผ่านตอนบนของภูฏานทั้งแถบ ลดหลั่นลงมาบรรจบกันเป็นหุบเขาในบริเวณตอนกลางของประเทศ แล้วค่อยๆ ลดระดับลงจนจรดที่ราบทางตอนใต้ที่ต่อเนื่องมาจากอินเดีย ทำให้ภูฏานมีภูมิประเทศหลากหลายรูปแบบที่แตกต่างกันสุดขีด ตั้งแต่ยอดเขาสีขาวโพลนที่สูงกว่า ๗,๐๐๐ เมตรทางตอนเหนือ ไปจนถึงที่ราบลุ่มเขียวขจีสูง ๓๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล ตามแนวขอบประเทศทางตอนใต้

ภาพที่ ๓.๙๖ แผนที่ประเทศภูฏาน

ภูฏานไม่มีทางออกทะเล แต่มีแม่น้ำหลายสายที่ไหลลงมาจากยอดเขาหิมาลัย ตัดผ่านประเทศตามแนวเหนือใต้ ความอุดมสมบูรณ์ของภาคกลางและใต้ ส่งผลให้ชาวภูฏานส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณหุบเขาตอนกลางของประเทศ (ระดับความสูง ๑,๑๐๐ ถึง ๒,๖๐๐ เมตร) และบริเวณตอนใต้ (ระดับความสูง ๓๐๐ ถึง ๑,๖๐๐ เมตร) เพื่อรักษาสูงชันจากเหนือไปได้ที่ลดหลั่นลงมาจาก

หิมาลัย เป็นกำแพงกั้นระหว่างหุบเขาตอนกลางต่างๆ ตัดขาดชุมชนออกจากกัน ทิ้งให้หมู่บ้านส่วนใหญ่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่สามารถไปมาหาสู่ระหว่างกันได้สะดวก เป็นสาเหตุหลักที่ภูฏานมีภาษาท้องถิ่นถึง ๒๐ กว่าภาษา แม้จะเป็นประเทศเล็กๆก็ตาม และทั้งประเทศเพิ่งถูก “รวบรวม” เข้าอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ปกครองคนเดียวกันเมื่อไม่ถึง ๕๐ ปีที่ผ่านมา

๓.๖.๒ การวิเคราะห์ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จิตวิญญาณสถานที่ และผัสสะแห่งสถานที่ของภูฏานนั้น หากจะวิเคราะห์จากคำกล่าวที่ว่า “ธรรมชาติสร้างนิสัย ธรรมวินัยสร้างชาติ”^๖ แล้วก็จะพบว่าประเทศภูฏานเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ตรงกับคำพูดดังกล่าวอย่างชัดเจน จากการสำรวจและวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่าน่าจะมาจากปัจจัยหลัก ๒ ปัจจัยคือ (๑) ลักษณะภูมิประเทศที่มีเอกลักษณ์ จึงทำให้เกิดกิจกรรม วิถีชีวิต และผัสสะแห่งสถานที่ได้อย่างชัดเจน และ (๒) การสืบทอดสืบทอดของคติความเชื่อจากผู้นำประเทศ เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งได้แยกการวิเคราะห์ตามหัวข้อต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๖.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงชันกินเนื้อที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้ภูฏานมีประชากรบางตา ปัจจุบันทั้งประเทศมีประชากรเพียง ๗๐๐,๐๐๐ คน คิดเป็น ๔๕ คนต่อตารางกิโลเมตรเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนภูเขาที่ระดับความสูงระหว่าง ๓,๕๐๐ ถึง ๕,๐๐๐ เมตร แต่ที่ระดับความสูงเกินกว่า ๕,๐๐๐ เมตร บริเวณภาคเหนือสุดของประเทศ ต้นไม้ไม่สามารถเติบโตขึ้นได้ ภูเขามียิมะปกคลุมตลอดปี ความแตกต่างสุดขั้วของภูมิประเทศ ทำให้ภูฏานมีทิวทัศน์สวยงามน่าตื่นตาตื่นใจตลอดสองข้างทางหลวงแผ่นดิน ที่เชื่อมหุบเขาหลักตอนกลางของประเทศทั้งหมดเข้าด้วยกัน จากตะวันตกไปจรดตะวันออก ลัดเลาะไปตามขอบภูเขานับไม่ถ้วน อันเนื่องมาจากพลังที่เกิดขึ้นมาจากภูมิประเทศที่เป็นธรรมชาตินั่นเอง

พลังของธรรมชาตินี้ มีความยิ่งใหญ่และสามารถส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนได้ เนื่องจากเป็นธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ มีเสน่ห์เฉพาะตัว และภูฏานเป็นประเทศที่มีสัดส่วนของธรรมชาติมากเมื่อเทียบกับพื้นที่เมือง ดังนั้นจึงเป็นเรื่องง่ายที่ทำให้ผู้ที่มาเยือนภูฏานสามารถรับรู้และเกิดผัสสะแห่งสถานที่ได้อย่างชัดเจน **สัมผัสได้ถึงพลังที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ พลังที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ทำให้ความมีตัวตนลดลง** ดังนั้นจึงทำให้ผู้ที่มาเยือนภูฏานส่วนใหญ่นอกจากจะชื่นชมความงามของธรรมชาติแล้ว ยังเป็นการเยือนที่เต็มไปด้วยความเคารพต่อพื้นที่ด้วย

^๖ สฤณี อาชวานันทกุล. ภูฏาน อารยธรรมแห่งสุดท้าย. สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก: กรุงเทพฯ. ตุลาคม ๒๕๔๙

ภาพที่ ๓.๕๗ ภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีพลังของภูฏาน ๑

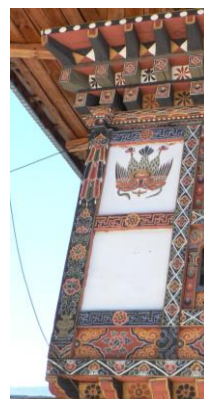

ภาพที่ ๓.๔๘ ภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีพลังของภูฏาน ๒

ภาพที่ ๓.๔๙ ภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งมีพลังของภูฏาน ๓

นอกจากจะสัมผัสถึงพลังอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติแล้ว ยังสัมผัสถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมและสิ่งประกอบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วย ยกตัวอย่างเช่น ธงมนต์ กงล้ออวนา หรือแม้แต่ลวดลายที่ถูกวาดบนผนังอาคาร เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นทั้งพื้นที่ในเมืองและนอกเมืองครอบคลุมทั่วประเทศ เป็นการสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาและความเชื่อทางจิตวิญญาณของชาวภูฏาน จึงทำให้ภูฏานมีผัสสะของความศักดิ์สิทธิ์ครอบคลุมไปทั่วประเทศ เป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากพลังของธรรมชาติ (สภาพภูมิประเทศ) และสิ่งประกอบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ภาพที่ ๓.๑๐๐ ผัสสะแห่งสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ประเทศภูฏาน

๓.๖.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

จากคำกล่าวที่ว่า “ธรรมชาติสร้างนิสัย” นั้น เป็นคำกล่าวที่เกิดขึ้นจริงและเห็นอย่างชัดเจน ที่ภูฏาน จากสภาพภูมิประเทศนี้เองเป็นตัวกำหนดให้คนภูฏานประกอบอาชีพ สร้างกิจกรรม และรวมถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งชาวภูฏานมีลักษณะเด่นตรงที่**ไม่เอาชนะข้อจำกัดทางภูมิประเทศ แต่เลือกที่จะปรับตนเองให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ** จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศภูฏาน คงความเป็นธรรมชาติไว้ได้มาก และเมื่อกิจกรรมต่างๆ มีความสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม จิตวิญญาณสถานที่ก็เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนภูเขาที่ระดับความสูงระหว่าง ๓,๕๐๐ ถึง ๕,๐๐๐ เมตร ยังชีพด้วยการปลูกข้าวบาร์เลย์และพืชหัวที่ปลูกในดินแบบขั้นบันได พืชหัวหลักของภูฏาน คือมันฝรั่ง ชนิดหัวใหญ่ มีรสชาติหวานมัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นความโชคดี เพราะข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ทำให้อาหารภูฏานไม่มีความหลากหลายเท่าไรนัก (อาหารประจำชาติคือมันฝรั่งผัดพริกใส่เนยแข็งเรียกว่า **เอมา ดาซี**)

ภาพที่ ๓.๑๐๑ นาแบบขั้นบันได สอดคล้องกับภูมิประเทศในภูฏาน

การทำนาแบบขั้นบันไดนี้เป็นลักษณะการทำนาที่ลดหลั่นไปตามความลาดชันของพื้นที่ ไม่ได้มีการปรับที่ดินผืนใหญ่เพื่อเป็นพื้นที่ทำนา ดังนั้นจึงมีทำให้ผืนดินของสถานที่ยังคงอยู่ **สัมผัสได้** ถึงลักษณะเดิมของพื้นที่และเห็นถึงกิจกรรมที่กระทำโดยมนุษย์

ในระดับความสูงประมาณ ๓,๐๐๐ เมตรนี้ ผู้คนยังสามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรได้ แต่ที่ระดับความสูงกว่า ๕,๐๐๐ เมตรนั้น ไม่สามารถประกอบกิจกรรมทางการเกษตรได้ ดังนั้นชาวภูฏานอาศัยอยู่บนที่สูงระดับนี้จึงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายด้วยการเลี้ยงจามรีเอาชน เนื้อ นม และเนยแข็ง มาใช้อุปโภคบริโภค

ภาพที่ ๓.๑๐๒ วิถีชีวิตและการเพาะปลูกของชาวภูฏาน

ซีกตะวันออกของภูฏานอุ่นกว่าซีกตะวันตก ที่ถูกกระหน่ำด้วยพายุหิมะในฤดูหนาว ฤดูที่อากาศดีที่สุดของปีคือฤดูใบไม้ผลิ ตั้งแต่กลางเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน เพราะอุณหภูมิกำลังสบายๆ ประมาณ ๑๖-๑๘ องศาเซลเซียสในช่วงกลางวัน แม้ว่ากลางคืนดีๆ อุณหภูมิจะกว้างไปติดลบ พอเข้าต้นเดือนมิถุนายนลมจะเริ่มแรง พัดฝุ่นจากพื้นดินตลบขึ้นมาเป็นก้อน หลังคาบ้านที่ส่วนใหญ่เป็นสังกะสีจะถูกลมพัดปลิวไปก่อกองนี้ ชาวภูฏานไม่ตอกหลังคาบ้านติดกับตัวเรือน แต่จะใช้หินก้อนใหญ่ๆ ทับหลังคาไว้ เพื่อดูดความร้อนจากแสงแดดช่วงฤดูหนาวแล้วจึงนำมาแช่ในอ่างน้ำเพื่อให้อบน้ำในช่วงเย็น นอกจากนี้เมื่อยกหินออกก็สามารถเปิดหลังคาบ้านรับลมและอากาศได้ในช่วงฤดูร้อน

ภาพที่ ๓.๑๐๓ หลังคาบ้านของชาวภูฏาน

มรสุมจะเริ่มธำโสมเข้าสู่บ้านเรือนราวๆ กลางเดือนมิถุนายน เป็นสัญญาณบอกว่าฤดูฝนมาถึงแล้ว ฝนจะตกหนักเรื่อยไปจนถึงเดือนกันยายน ตกหนักที่สุดในภาคใต้ของประเทศที่อยู่ใต้แนวกำแพงภูเขา เพราะต้องรับเอามรสุมจากทางใต้ที่ก่อตัวในอ่าวเบงกอลของอินเดีย พัดผ่านที่ราบลุ่มมาทางเหนือไปเต็มๆ ในฤดูนี้แทบไม่มีทางมองเห็นเทือกเขาหิมาลัยเลย เพราะทั้งประเทศมีเมฆฝนปกคลุมตลอดทั้งวัน เมื่อถึงกลางเดือนกันยายน มรสุมทั้งหมดก็จะหายไป ท้องฟ้าเปิดรับฤดูใบไม้ร่วง อากาศเย็นสบายคล้ายกับตอนฤดูใบไม้ผลิ ติดลบตอนกลางคืนแต่จะอบอุ่นจากแสงแดดจ้าตอนกลางวัน เพราะเนื่องจากเป็นฤดูที่มีน้ำหลากที่สุดจึงทำให้เกิดกิจกรรมล่องแก่งเกิดขึ้นในภูฏาน อากาศจะดีเรื่อยไปจนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน เวลาที่ฤดูหนาวอันหฤโหดจะเวียนมาเยือนอีกครั้ง เป็นผลให้นักท่องเที่ยวทั้งหมดออกจากประเทศ เป็นการจำกัดจำนวนประชากรในประเทศโดยธรรมชาติ และรอเวลาที่ฤดูใบไม้ผลิรอบใหม่จะเวียนมาถึง มรสุมและพายุหิมะที่กระหน่ำช่วงฤดูฝนและฤดูร้อน ทำให้ฤดูใบไม้ผลิ และฤดูใบไม้ร่วงเป็นเพียงสองช่วงหกเดือนในรอบปีที่ผู้คนภายนอกจะเข้าไปเยือน

ด้วยภูมิอากาศที่หนาวเหน็บทำให้ชาวภูฏานมีข้อจำกัดในการแต่งกาย เพราะต้องแต่งกายมิดชิดให้ร่างกายอบอุ่นอยู่ตลอดเวลา แต่ข้อจำกัดนี้ก็กลายมาเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่พบเห็นได้โดยทั่วไปจากการแต่งกายชุดประจำชาติของชาวภูฏาน ปัจจุบันการแต่งกายประจำชาตินี้ได้ถูกกำหนดเป็นกฎหมายที่ชาวภูฏานต้องถือปฏิบัติ เหตุปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ภูฏานมีอัตลักษณ์ผ่านทางวัฒนธรรมการแต่งกาย และเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้เกิดจิตวิญญาณสถานที่

ชุดแต่งกายประจำชาติของผู้ชายเรียกว่า **โคห์** ของผู้หญิงเรียกว่า **คิร่า** เป็นแบบกระโปรงทั้งคู่ กระโปรงโคห์ของผู้ชายมีลักษณะคล้ายกระโปรงชายชาวสก๊อต แต่ไม่มีจีบ สั้นกว่าคิร่าของผู้หญิง มีกระเป๋าจิ้งจี้หน้าท้อง เอาไว้ใส่เงินและของประจำตัว โดยเฉพาะมีดและถ้วยเหล้า

ภาพที่ ๓.๑๐๔ ชุดแต่งกายประจำชาติ

วัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งที่แสดงออกถึงจิตวิญญาณของภูฏานได้ดีคือประเพณี งาน ประเพณีของประเทศภูฏานมีชื่อว่า งานเซกู เป็นงานเทศกาลประจำปีของชาวภูฏาน เป็นงานสังสรรค์ ของชาวบ้าน และเป็นวันประกอบพิธีสำคัญทางศาสนาด้วย เมืองใหญ่ทุกเมืองในภูฏานจะมี ประเพณีเซกูเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ชาวบ้านจะแต่งกายมาด้วยชุดที่ดีและสวยที่สุดที่มีอยู่ ชาวบ้านที่มาร่วมงานนั้นก็จะมีทั้งมาเพื่อร่วมงานสังสรรค์ พบญาติ หรือนั่งจับกลุ่มจิบน้ำชากัน บาง คนก็มาไหว้พระ ส่วนบางคนก็มาเพื่อชมการรำนาคา

ส่วนใหญ่แล้วงานจะถูกจัดขึ้นบริเวณลานโล่งใกล้กับซอง**** ประจำเมือง ตรงลานด้านหน้า จะทำการติดตั้งภาพของคุรุรินโปเซ มีการประกอบพิธีทางศาสนา พระสังฆราชและพระราชาวงศ์เป็น ประธานในพิธี มีพระชั้นผู้น้อยนั่งเรียงกันอย่างเป็นระเบียบนั่งบิ้วยรูป เพื่อประกอบพิธีกรรม

ภาพที่ ๓.๑๐๕ เทศกาลเซกู ๑

พระในภูฏานจะแบ่งหน้าที่กันชัดเจน กลุ่มแรกจะทำหน้าที่เทศน์สอน กลุ่มที่สองวาดรูปทาง ศาสนา และกลุ่มที่สามรำนาคา เรื่องราวของทำเต็นจะเกี่ยวข้องกับประวัตินักบุญ หรือไม้กัต่านาน เรื่องเล่าทางศาสนา

**** ซอง (Dzong) คือ พื้นที่ที่รวมหลักที่หลักของเมืองไว้สามอย่างได้แก่ ศูนย์กลางราชการ วัดประจำเมือง โรงเรียนสงฆ์(หอไตร)

ภาพที่ ๓.๑๐๖ เทศกาลเซจู ๒

ภาพที่ ๓.๑๐๗ การภาวนาของชาวภูฏาน

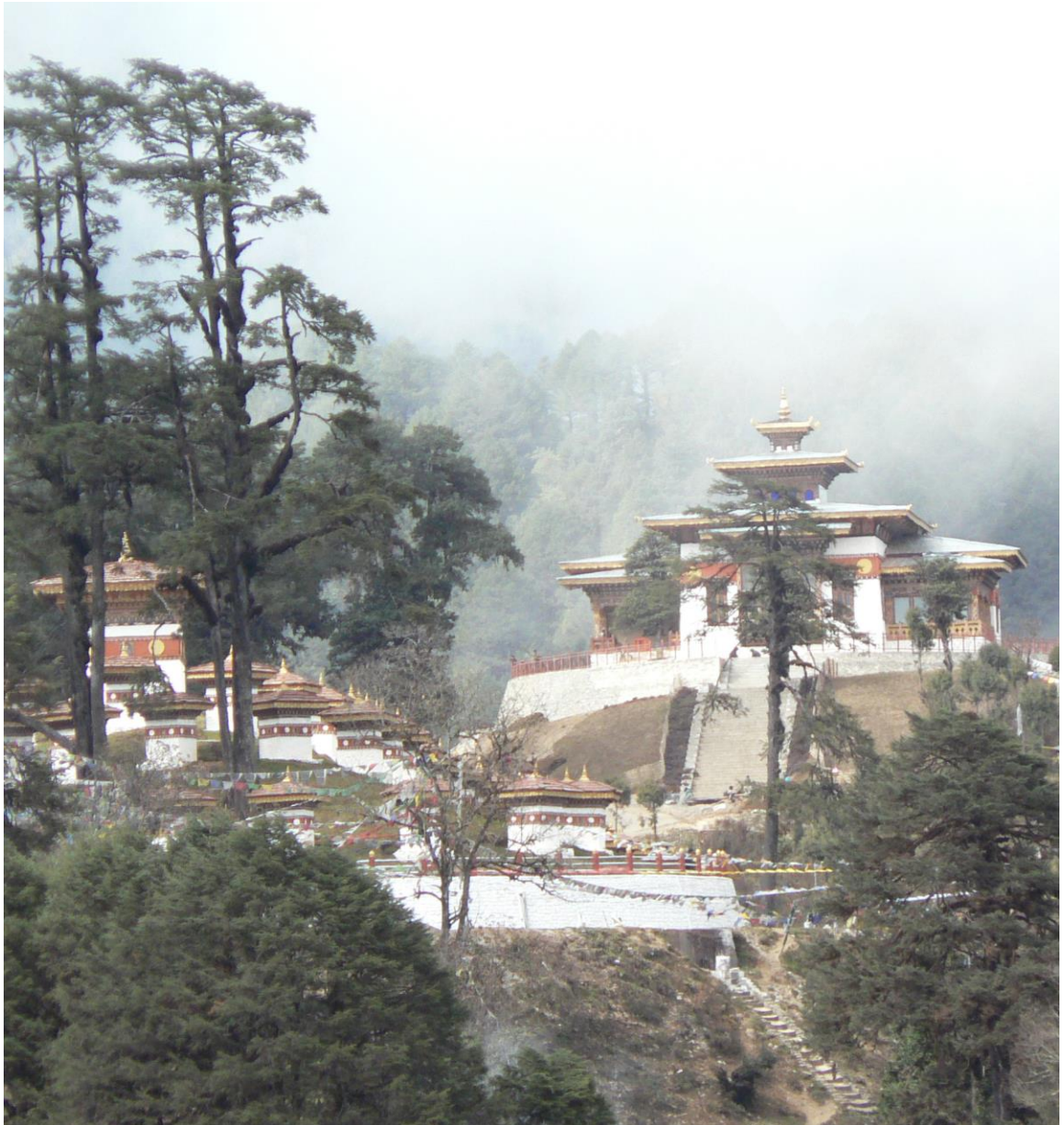
ภาพที่ ๓.๑๐๘ กลองสวดมนต์แบบมือถือ

ผลจากการที่ชาวภูฏานเป็นผู้เคร่งศาสนา ทำให้ชาวภูฏานไม่ฆ่าสัตว์ ถือศีลและปฏิบัติภาวนาได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเวลา นั่ง หรือเดิน ก็มักจะเห็นถือกลองสวดมนต์ติดมือไว้อยู่เสมอ แม้แต่บนทางเดินตามถนนหนทางต่างๆ ก็มักจะพบกลองสวดมนต์ติดอยู่ที่หน้าบ้านหรือหน้าร้านค้า เพื่อให้แขกไปใครมาได้หมั่นเพื่อสวดมนต์ เป็นการเชื้อให้เกิดการพัฒนาทางจิต และสร้างเสริมบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นได้อย่างเรียบง่ายและพบเห็นได้โดยทั่วไป นอกจากนี้ชาวภูฏานส่วนใหญ่นิยมส่งลูกไปบวชเรียนอย่างน้อยหนึ่งคนในครอบครัว ดังนั้นจำนวนพระในประเทศภูฏานจึงมีมาก และพบเห็นได้โดยทั่วไป

ภาพที่ ๓.๑๐๙ คุณค่าของศาสนาที่ถูกปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก

แม้ส่วนใหญ่ของประเทศจะมีอากาศที่เย็นหนาว แต่ก็ไม่ใช่อุปสรรคต่อชาวภูฏานที่จะแสดงถึงจิตวิญญาณ ตามความเชื่อในศาสนาของตน จากการสำรวจพบว่าวัดส่วนใหญ่ในภูฏานมักจะตั้งอยู่บนที่สูงที่สุดในบริเวณที่ต้องการสร้างวัด ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการสร้างวัดไว้บนที่สูงนั้น มาจากความเชื่อว่าเป็นตำแหน่งที่เข้าใกล้พระโพธิสัตว์ได้มากที่สุด และจากตำแหน่งของวัดที่อยู่บนที่สูงนี้เองจึงทำให้เกิดการเดินทางจากที่พักของตนขึ้นไปวัด หรือปีนเขาหลายกิโลเป็นกิจวัตรเพื่อไปปลีกวิเวกเจริญภาวนาอยู่ในถ้ำหรือศาลาเล็กๆ ที่อยู่บนชะง่อนเขาสูงกว่า ๒,๐๐๐ เมตร

ภาพที่ ๓.๑๑๐ วิถีทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์และมีพลังของภูฏาน ๔

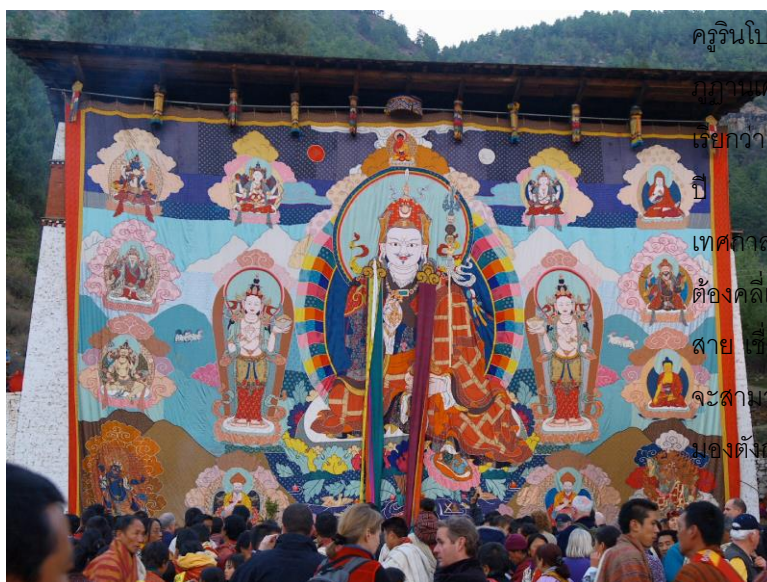
ภาพที่ ๓.๑๑๑ ธรรมชาติอันสวยงามในฤดูหนาวของภูฏาน

ธรรมชาติอันสวยงามแต่โหดเหี้ยมไร้ความปราณี บังคับให้ชาวภูฏานส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอยู่อย่างล่อแหลมเหมือนแขวนอยู่บนเส้นด้าย หากเดินเขาหรือขับรถพลาดนิดเดียวอาจหมายถึงการตกลงเหวสู่ปรโลก หากโชคร้ายอาจถูกเสือ หมี หรือสัตว์ป่าอันตรายชนิดอื่นๆ ขย้ำตายระหว่างทาง ภูมิประเทศอันตัดกันสุดขั้ว แปลว่ามรสุมและพายุหิมะอาจก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็วโดยไร้สัญญาณบ่งบอกเวลาเป็นเขา ชาวภูฏานทุกคนถูกสอนตั้งแต่เล็กให้ระวังหมอกภูเขา (mist ในภาษาอังกฤษ) ที่สามารถลอยมาปกคลุมเขาทั้งลูกได้อย่างรวดเร็ว ทำให้มองไม่เห็นทาง ทำได้อย่างเดียวคืออยู่เฉยๆ รอให้หมอกจาง มิฉะนั้นอาจหลงทางหรือตกเขาตายได้ เพราะหมอกนี้อยู่ได้หลายชั่วโมงหรือเป็นวันๆ ไม่มีใครคาดเดาได้ ทำให้ชาวภูฏานไม่ชนของพระพุทธรูป “คำไหนนอนนั้น” และพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉินตลอดเวลา

จากปัจจัยต่างๆไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิประเทศ ความเชื่อทางศาสนา ส่งผลให้ประเทศภูฏานมีเอกลักษณ์และมีจิตวิญญาณสถานที่ที่แสดงถึงความซื่อ บริสุทธิ์ และความศักดิ์สิทธิ์ ที่สื่อผ่านออกมาจากพลังของธรรมชาติ และวิถีชีวิตของผู้คนชาวภูฏาน ที่ยังคงวิถีชีวิตการเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับภูมิประเทศเดิม และยังคงความเชื่อทางศาสนาไว้อย่างเหนียวแน่น จึงไม่น่าแปลกใจที่ชาวภูฏานที่อาศัยอยู่ในเมือง หรือแม้จะเป็นผู้ร่อนเร่อาศัยอยู่ตามเทือกเขาสูงก็ยังคงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด เป็นคนใจบุญ แต่ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะนิสัยเด็ดเดี่ยวไม่กลัวใคร รักพวกพ้องแต่ก็รักสันโดษ ขยันทำงานแต่ใจเย็น มีความเป็นมิตรและนอบน้อม พุดน้อยแต่ยิ้มง่าย และเหนือสิ่งอื่นใดก็คือการพึ่งตนเองได้และมีความเป็นตัวของตัวเองสูง

๓.๖.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place)

ในส่วนคำกล่าวที่ว่า “ธรรมวินัยสร้างชาติ” นั้นก็ปรากฏขึ้นจริงในประเทศภูฏานเช่นกัน จากที่กล่าวไว้ในช่วงต้น ภูฏานมีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ครอบคลุมไปทั่วประเทศ ซึ่งบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์นี้ประกอบด้วย ความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากพลังของธรรมชาติ ส่วนอีกปัจจัยหนึ่งเกิดจากการส่งเสริมความเชื่อของผู้นำ ซึ่งวิเคราะห์ได้จากตำนานประวัติศาสตร์ที่บันทึกได้ของภูฏาน เริ่มขึ้นปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หรือประมาณ ๑,๓๐๐ ปีที่แล้ว เมื่อพระอรหันต์ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์องค์หนึ่งชื่อ **ครูรินโปเซ** หรือชื่อบาลีว่า **ปทุมสมภพ** (Padmasambhava) ซึ่งเสด็จมาจากทิเบต ร่อนลงบนหิ้งเขาสูงในหุบเขาพาโร ซึ่งหิ้งเขานี้ต่อมาเรียกว่า “วังเลือ” หรือ ทักซัง ในภาษาท้องถิ่น เมื่อปี พ.ศ. ๑๒๙๐ และเริ่มเผยแผ่ศาสนาพุทธนิกายวัชรยาน (หรือที่คนไทยคุ้นหูในชื่อตันตระ) ให้กับชาวภูฏานซึ่งสมัยก่อนนับถือเพียงภูตผีและเทวดาในความเชื่อท้องถิ่น

ครูรินโปเซ หรือพระปทุมสมภพ พระที่ชาวภูฏานเคารพที่สุด นี่เป็นผ้าถักผืนใหญ่เรียกว่า “ตังก้า” ตังก้าผืนนี้เก่าแก่กว่า ๓๐๐ ปี คลื่อนออกมาให้คนชมปีละครั้งเท่านั้นในเทศกาลชกูเมืองพาโร คลื่อนออกตั้งแต่เช้ามืด ต้องคลี่เก็บก่อนตังก้าจะโดนแสงอาทิตย์ยามสาย เชื่อกันว่าใครที่ปฏิบัติธรรมมาจนแก่กล้าจะสามารถบรรลุนิพพานได้ เมื่อเพ่งสมาธิมองตังก้าผืนนี้

ภาพที่ ๓.๑๑๒ ตังก้า (ผืนผ้า) ภาพของครูรินโปเซ

ครูรินโปเซประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระธรรมในภูฏาน จนทำให้ชาวภูฏานขนานนามว่าเป็น “พระพุทธเจ้าองค์ที่สอง” หลังจากนั้นก็มีพระทิเบตอีกหลายรูปที่รุดงค์มาสานต่อเจตนารมณ์ ทำให้ศาสนาพุทธนิกายนี้ได้รับความนิยมจากประชาชนทั้งประเทศภายในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งนอกจากสอนศาสนาแล้ว พระจากทิเบตเหล่านี้ยังเป็นผู้นำทางการเมืองและการทหารอีกด้วย เพราะทิเบตยกทัพมาตีภูฏานอยู่เนืองๆ และในภูฏานเองก็เกิดการต่อสู้ระหว่างนิกายย่อยต่างๆ ในพุทธวัชรยาน เพื่อช่วงชิงอิทธิพลระหว่างกัน (วัชรยานจากทิเบตแตกสาขาออกเป็นนิกายย่อยสี่กลุ่มความคิด คือ **คายู** **นิงมา** **ดักยา** และ **เกลัก** ในภูฏานกลุ่มคายู และกลุ่มนิงมา มีอิทธิพลสูงสุด พระทะไลลามะองค์ปัจจุบันเป็นพระในนิกายเกลัก)

ในที่สุดราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ภูฏานทั้งประเทศก็ถูกรวมให้เป็นปึกแผ่นภายใต้พระลามะปกครองผู้ยิ่งใหญ่ชื่อ **ชัปดรุง นกาวัง นัมกัล** ผู้เป็นพระในสายคาถาชื่อ **ดรุกลา** (คำว่า “ดรุกล” แปลว่า “มังกร”) ชัปดรุงผู้นี้รวบรวมกฎหมายให้เป็นปึกแผ่น ยึดอำนาจจากพระในนิกายอื่นๆ แต่ยอมให้คู่แข่งสำคัญของคาถา คือ นิกายนิงมา เผยแพร่ศาสนาในภูฏานต่อไปได้ในภาคกลางและตะวันออกของประเทศ ปัจจุบันพระในนิกายนิงมามีจำนวนประมาณหนึ่งในสามของพระทั้งหมดในภูฏาน อยู่ได้ด้วยเงินบริจาคจากชาวบ้าน ที่เหลือเป็นพระในสายดรุกลา คาถา ของชัปดรุง ที่สถาปนาขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ พระเหล่านี้เลี้ยงดูโดยภาครัฐ

ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่สุดของชัปดรุงที่ยังยืนมาจวบจนปัจจุบัน คือการใช้ระบบการปกครองแบบคหุขนาน โดยแบ่งอำนาจการปกครองสูงสุดระหว่างตำแหน่งผู้นำทางธรรม และผู้นำทางโลกย์ แบ่งประเทศออกเป็นมณฑล แต่ละมณฑลมีผู้นำทั้งทางโลกย์ และทางธรรมปกครองร่วมกัน

ชัปดรุงปกครองประเทศจากซองประจำมณฑลพุนาคา ซึ่งเป็นหนึ่งในซองที่สวยงามที่สุดของประเทศ จวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ปัจจุบันศพของชัปดรุงถูกเก็บรักษาไว้ในห้องศักดิ์สิทธิ์ด้านในสุดของซอง ไม่อนุญาตให้คนธรรมดาหรือแม้แต่พระมหากษัตริย์เข้าไปเยือน

ภาพที่ ๓.๑๑๓ พุนาคาซอง

เห็นได้ว่าพระทิเบตไม่เพียงแต่นำพระธรรมมาเผยแพร่เท่านั้น แต่ยังวางรากฐานการปกครองและรวบรวมประเทศเป็นปึกแผ่น จับาอุดต่อสู้เพื่อสันติสุขของประชาชน จึงไม่น่าแปลกใจที่คนภูฏานส่วนใหญ่นับถือและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตตามพระธรรมคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด ปัจจุบันทักซัง จุดที่ครูรินโปเสนาศาสนาพุทธเข้ามาเผยแพร่ เป็นที่ตั้งของวัดอันสวยงามเป็นที่เคารพบูชาที่สุดของคนภูฏาน ตั้งอยู่บนชะง่อนเขาสูงกว่า ๓,๐๐๐ เมตร มีพระสงฆ์อาศัยอยู่สืบเนื่องมากกว่าพันปี

ภาพที่ ๓.๑๑๔ วัดทักซัง ๑

ชัยชนะอันเด็ดขาดของนิกายดรุกรา ค่ายของขับดรุ ทำให้ปัจจุบันคนภูฏานเรียกประเทศตัวเองว่า **ดรุค ยูล** (Druk Yul) ซึ่งแปลว่า ดินแดนแห่งมังกรคำราม ที่โดดเด่นอยู่บนธงชาติภูฏานบนพื้นเหลืองตัดสีแดง สีเหลืองแสดงอำนาจของพระมหากษัตริย์ และสีแดงเหมือนจักรพรร เป็นสัญลักษณ์ของวัดในนิกายดรุกรา

ภาพที่ ๓.๑๑๕ ธงชาติประเทศภูฏาน

หลังสิ้นขับดรุ ภูฏานก็เข้าสู่ช่วงสงครามกลางเมืองอันร้อนระอุอีกครั้ง เมื่อเจ้าเมืองของมณฑลต่างๆ แย่งชิงอำนาจระหว่างกัน สงครามนี้กินเวลากว่าสองร้อยปี จนกระทั่งเจ้าเมืองของมณฑล **ตรงซา** ชื่อ **อูเก็น วังชุก** กำชัยชนะเด็ดขาดเหนือเจ้าเมืองอื่นๆ และสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกของภูฏาน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ หลังจากนั้นภูฏานก็อยู่อย่างสงบสุขเรื่อยมา จนกระทั่งรัฐบาลจีนบุกยึดประเทศทิเบตในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เหตุการณ์นี้ทำให้ภูฏานตัดความสัมพันธ์กับจีน และเริ่มหันไปคบหากับประเทศอินเดีย นอกจากนั้น พระเจ้าจิกมี ดอร์จี ก็ทรงเล็งเห็นว่าภูฏานควรสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เพื่อหาแนวร่วมจากประชาคมโลก ป้องกันในกรณีที่จีนเกิดลุกขึ้นมาบุกจริงๆ การตัดสินใจของพระเจ้าจิกมี ดอร์จี จึงถือได้ว่าเป็น “จุดเปลี่ยน” ที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ภูฏาน ภูฏานได้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ และนำไปสู่การเปิดประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๑๗

หลังจากที่ภูฏานตัดสินใจผูกไมตรีกับอินเดียแล้ว อินเดียก็เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปประเทศภูฏานให้เป็นสมัยใหม่แทบจะทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและสาธารณสุข โภค แลกกับค่าจ้างและไฟฟ้า ปัจจุบันภูฏานมีโรงไฟฟ้าพลังน้ำที่ผลิตไฟฟ้าส่งอินเดียหลายแห่ง เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ นอกจากนั้นยังรวมไปถึงการก่อสร้างทางหลวงสายแรกและสายเดียวของประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ อีกด้วย

แม้จะมีเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เกิดขึ้น แต่ประเทศภูฏานยังคงความเป็นตัวของตนเองไว้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านความเชื่อทางศาสนาพุทธที่ได้ถูกสะท้อนจากผู้นำและวางรากฐานมาอย่างเหนียวแน่น เป็นรากที่ยังลึกลงไปจิตใจของผู้คน จนปรากฏออกมาเป็นกิจกรรมในวิถี

ชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่นคนภูฏานเชื่อว่า ครุรินโปเซ พระทิเบตที่นำศาสนาพุทธเข้ามาเผยแพร่ เป็นคนสอนให้คนภูฏานกินหมาก เพราะในสมัยโบราณ ตอนที่คนภูฏานยังนับถือแต่ภูตผีเทวดาในความเชื่อพื้นเมืองที่เรียกว่า “บอน” และทำสงครามกับทิเบต และระหว่างเผ่าพื้นเมืองต่างๆ นั้น การกินคนถือเป็นเรื่องปกติ ครุรินโปเซอยากให้ชาวบ้านเลิกกินคน เลยสอนให้คนกินใบพลูแทนเนื้อคน ลูกหมากแทนกระดูกคน และมะนาวแทนสมองคน ส่วนผสมของสามอย่างนี้รวมกันมีสีแดง ก็ให้ถือว่ามันคือเลือดคนตั้งแต่นั้นคนภูฏานเลยเลิกกินคน หันมากินหมากแทน จึงเห็นได้ว่าคนภูฏานแม้คนหนุ่มคนสาวก็ยังคงเคี้ยวหมากพูล ทั้งๆที่หมากฝรั่งก็มาขาย

นอกจากนี้สิ่งที่พบเห็นได้ง่ายๆในทุกพื้นที่ของประเทศ ก็คือสัญลักษณ์ที่ใช้การภาวนาสวดมนต์ ไม่ว่าจะเป็นการเดินภาวนาไปตามถนนก็จะมีกงล้อสวดมนต์อยู่ตลอดสองข้างทาง หรือการขับรถบนถนนหลวงที่ลดเลี้ยวเคี้ยวคด ก็มักจะพบกงล้อสวดมนต์ที่ใช้พลังงานเป็นแรงผลักดันให้กงล้อหมุน สร้างความหมายของการเดินทางที่ปลอดภัย และเป็นแหล่งน้ำที่ให้ความชุ่มชื้นได้เกิดขึ้นทั้งทางกายและใจแก่ผู้สัญจรไปมา และธงมนต์ที่จะโบกสะบัดทุกครั้งเมื่อต้องลม เปรียบเสมือนบทภาวนาที่เขียนไว้ในผืนธงนี้ได้ล่องลอย กระจายไปทั่วประเทศ ทั่วโลก จนไปถึงสรวงสวรรค์ ไปยังวิญญูณและบุคคลที่ผู้ปกครองต้องการส่งบุญไปถึง รวมถึงภาพสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านมักจะนำไปวาดไว้ที่ผนังบ้าน สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นวัตถุแห่งการก่อประกอบ ที่ทำให้ประเทศภูฏานเกิดจิตวิญญาณสถานที่ขึ้นอย่างชัดเจน

หากสัญลักษณ์ทางศาสนาเป็นเครื่องวัด “แรงศรัทธา” อย่างหยابแล้วไซ้ร ก็ต้องนับว่าพุทธศาสนิกชนในภูฏานมีศรัทธาแก่กล้าไม่แพ้ใครในโลก เพราะสัญลักษณ์ทางศาสนาไม่ได้อยู่แต่ในวัด ศาล หรือบ้านคนเท่านั้น หากอยู่ท่ามกลางป่าเขา ละเมียดละไมกลมกลืน จนดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ

ภาพที่ ๓.๑๑๖ กงล้อสวดมนต์

ศาลากงล้อภาวนาปลั่งน้ำหมุน
เอื้อยเอื้อยคร่อมธารน้ำทุกสาย
ศาลากงล้อภาวนาปลั่งลมเฝ้าล้อ
ลมบนยอดเขาทุกลูก

ภาพที่ ๓.๑๑๗ กงล้อสวดมนต์ปลั่งน้ำ

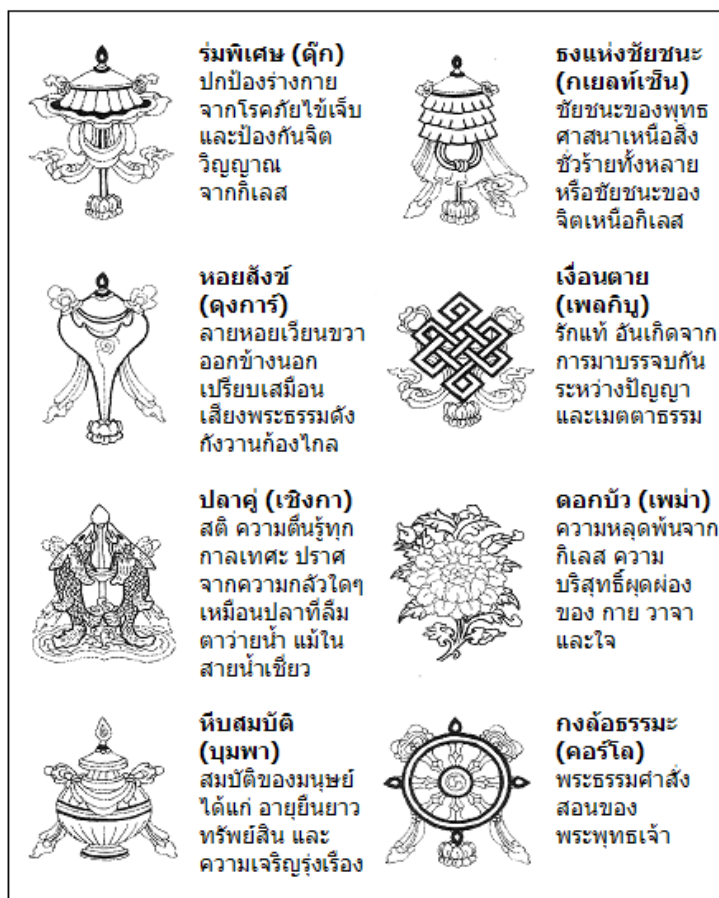
ธมมนต์ภาวนาหลากสี
แบบแขวนห้อยระโยง
ระยางระหว่างต้นไม้ ธง
แบบปักบนก้านไม้ไผ่
พลิ้วไสวตามลม ยิ่งสูง
ยิ่งแน่น เรียงติดกันนับ
ร้อยนับพันจนตาละลาย

ภาพที่ ๓.๑๑๘ ธมมนต์ภาวนา

ชาวนาของภูพานจะผิวปากเพื่อเรียกลมให้มาช่วยพัดเปลือกข้าว เป็นการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เพื่อให้มาช่วยเหลือในการประกอบกิจกรรมการร่อนข้าวเปลือก

ภาพที่ ๓.๑๑๙ กิจกรรมการร่อนข้าวเปลือก

สัญลักษณ์มงคลแปดอย่างที่ชาวภูพานเรียกว่า **ทาชี่ ทักเย** เป็นชุดสัญลักษณ์ที่สรุปหัวใจหลักของศาสนาพุทธได้อย่างเข้าใจง่ายและครบถ้วน ทาชี่ ทักเยจึงเป็นสัญลักษณ์ที่พบเห็นได้ทุกหนทุกแห่งในภูพาน บนผนังวัด บนกรอบหน้าต่าง ในบ้านคน บนรถสิบล้อ ลายสลักบนกำไลกระดุกจามรีที่วางขายนักท่องเที่ยวตามตลาดในเมือง ส่งเสริมให้มีความศรัทธาที่เกิดขึ้นได้

ภาพที่ ๓.๑๒๐ สัญลักษณ์มงคลแปดอย่าง

ภาพที่ ๓.๑๒ สัญลักษณ์ทางศาสนาที่ชาวภูพานนิยมวาดไว้บนอาคารบ้านเรือน

จากภูมิประเทศที่เป็นเอกลักษณ์ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการอยู่อาศัย รวมถึงการส่งสะท้อนความเชื่อของผู้นำประเทศ ที่มุ่งเน้นความเชื่อทางศาสนา ซึ่งสะท้อนออกมาโดยผ่านทางกิจกรรม วัฒนธรรม รวมถึงวัตถุแห่งการประกอบต่างๆตามที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ส่งผลให้ภูพาน มีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์แบ่งออกเป็น ๒ ระดับได้แก่ (๑) ระดับที่ครอบคลุมทั่วประเทศ ซึ่งมีผลมาจากพลังของธรรมชาติที่เป็นภูเขาสูง และกิจกรรมของผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ เช่น การเดินภาวนา การปลุกวิเวก และการปักธมณต์เป็นต้น และ(๒) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะจุด ซึ่งมีผลมาจากการส่งสะท้อนความเชื่อทางศาสนาพุทธ ของผู้นำ ทำให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะจุด ซึ่งได้แก่ วัดของ กงล้อสวมนตที่มีอยู่ตามวัดและกระจายตัวอยู่จุดต่างๆบนทางเดินริมถนน สถูปเจดีย์ รวมถึงบริเวณที่ปักธมณต์ภาวนาหลากสี หรือแม้แต่ลวดลายศักดิ์สิทธิ์ที่ประดับตามบ้าน ก็เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อของชาวภูพานที่มีต่อความศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้มาเยือนสามารถสัมผัสได้

จิตวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ของภูพานนี้ไม่ได้แสดงออกผ่านเพียงตัวกิจกรรม วัฒนธรรม และวัตถุแห่งการประกอบเท่านั้น แต่ยังได้แสดงออกอย่างชัดเจนในด้านวัตถุรองรับคำจูนด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงเป็นลำดับต่อไป

๓.๖.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน

เนื่องจากกรณีศึกษานี้มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ ดังนั้นการวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูนนี้จะเลือกตัวอย่างวัตถุประสงค์แห่งการรองรับกิจกรรมประเภทละหนึ่งแห่งเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วย ของวัด และบ้าน

ซอง (Dzong)

ซอง (Dzong) หากแปลความหมายของภูฏานแล้ว แปลว่าป้อมปราการ (Fortress) ซึ่งในอดีตใช้เป็นที่ป้องกันมณฑลจากการรุกรานของศัตรู ในปัจจุบันซองไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อป้องกันศัตรูอีกต่อไป แต่เป็นพื้นที่ที่รวมหน้าที่หลักของเมืองไว้สามอย่างได้แก่ (๑) ศูนย์กลางราชการ (๒) วัดประจำเมือง และ (๓) โรงเรียนสงฆ์(หอไตร)

ทุกๆเมืองในภูฏานจะมีซองประจำเมือง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการแบ่งอำนาจการปกครองของ ชับดรุง นกาวัง นัมกัล คือการแบ่งอำนาจการปกครองสูงสุดระหว่างตำแหน่งผู้นำทางธรรม (พระสังฆราชสูงสุด) เรียกว่า เจอ เคนโป และผู้นำทางโลกย์ เรียกว่า เดชี ดรุค (พระมหากษัตริย์) การปกครองประเทศจะแบ่งออกเป็นมณฑล เรียกว่า ซองคัก แต่ละมณฑลจะมีผู้นำทางโลกย์ คือเจ้าเมือง (เรียกว่า เพนลือป) และผู้นำทางธรรม (เรียกว่า เจอเคนโป) ปกครองอยู่โดยสถานที่เดียวกันก็คือ ซองนั่นเอง

ภาพที่ ๓.๑๒๒ ตำแหน่งของสำคัญในประเทศภูฏาน

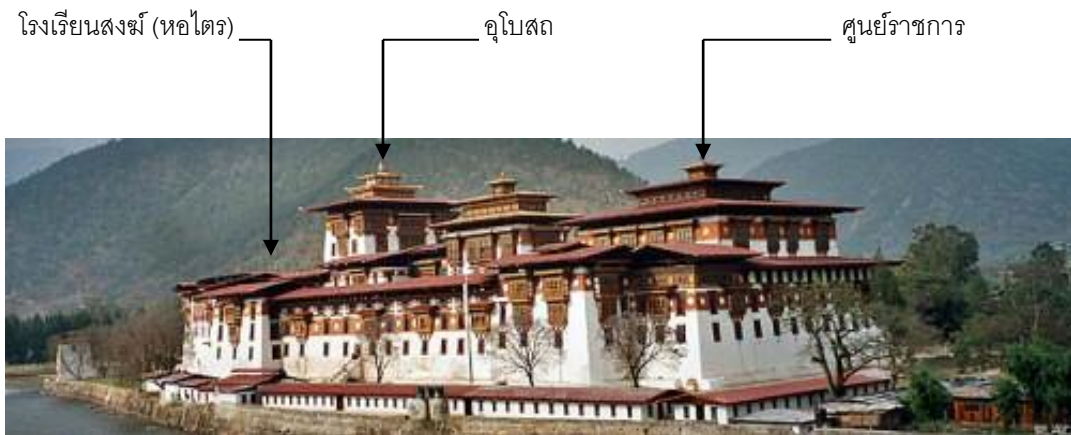
จากการที่ผู้นำได้กำหนดกิจกรรมหลักของเมืองทั้งสามมาไว้ในพื้นที่เดียวกัน สันนิฐานได้ว่าเป็นกุศโลบายหนึ่งที่ทำให้ชาวภูฏานเกิดความใกล้ชิด และผูกพันกับศาสนา จึงทำให้ชาวภูฏานส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนา ใจบุญ เป็นการสะท้อนความเชื่อของผู้นำที่ซึมซาบเข้าไปถึงจิตใจคนภูฏานที่ละเล็กทีละน้อย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภูฏานคงบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์เอาไว้ได้ เป็นความเคร่งครัดทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากใจ ไม่ใช่ด้วยการบังคับ

การยกตัวอย่างวัตถุแห่งการรองรับคำจูนของกรณีภูฏาน ในประเภทของนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้ พุนาคาซองเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ เนื่องจาก พุนาคา ซอง มีความสมบูรณ์และมีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ

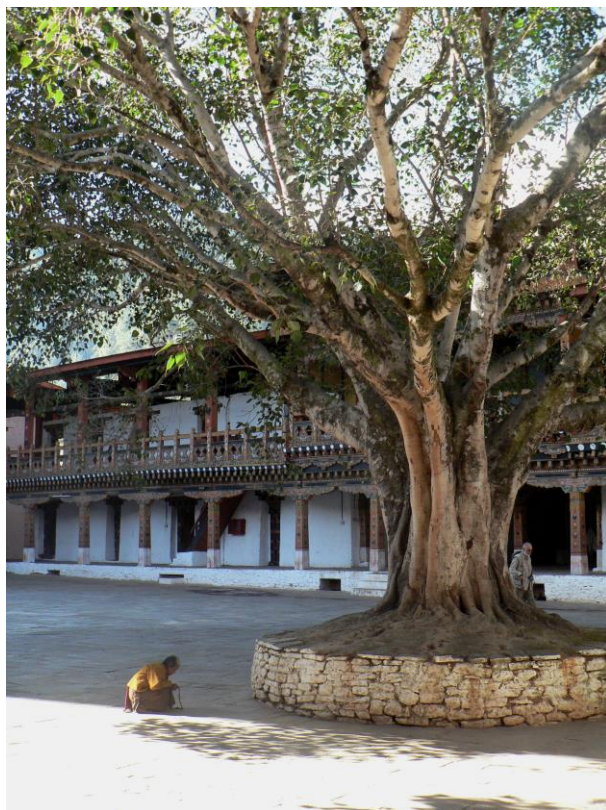
ภาพที่ ๓.๑๒๓ ของเมืองพุนาคา

พุนาคา ซอง (Punakha Dzong) เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่มีตำนานเล่าว่า ครู รินโปเซ ได้เดินทางมาพบเข้าในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๘ และได้ทำนายทายทักว่า ณ เขารูปร่างวงช้างแห่งนี้ในอนาคตจะมีบุรุษผู้มากบุญบารมี นาม นัมเกล มาสร้างซองขึ้นที่นี่ กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๑๕๙ ยุคที่ ภูฏาน แบ่งเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย พระลามะนาม งาวังนัมเกล ที่ถูกปองร้ายหมายเอาชีวิตได้หลบหนีเข้ามาในภูฏาน ณ บริเวณจุดที่แม่น้ำสองสายไหลมาบรรจบกันคือแม่น้ำโฟ (Pho Chu) และแม่น้ำโม (Mo Chu) ซึ่งก็คือพุนาคา ซองในปัจจุบัน (Chu ในภาษาซองคาแปลว่าแม่น้ำ) งาวังนัมเกลเมื่อมาถึง ณ จุดนี้ ทิมตามล่าก็ยิ่งกระชั้นชิดเข้ามา ท่านจึงออกอุบายแกล้งทิ้งพระบรมสารีริกธาตุลงในแม่น้ำ ทำให้ฝ่ายศัตรูพากันกระโดดลงไปมหาพระบรมสารีริกธาตุจนถูกกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวคร่าชีวิตไปเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เหลือรอดก็หนีกลับรีบไป หลังศัตรูแพ้พ่าย งาวังนัมเกลได้ตั้งค่ายพักแรมในบริเวณนี้ และท่านก็ได้ยินคำทำนายของครู รินโปเซ ในความฝัน รุ่งขึ้นตัดสินใจว่าจะสร้างซองขึ้น ณ บริเวณนี้ที่อยู่หน้าเขารูปวงช้าง ครั้นงาวังนัมเกลสามารถรวบรวมภูฏานเป็นหนึ่งเดียว(ก่อนจะได้รับการยกย่องให้เป็น ชัปดรุง งาวัง นัมเกล หลังจากได้รวบรวมภูฏาน จากแคว้นเล็กแคว้นน้อยให้กลายเป็นหนึ่งเดียว) ท่านก็ได้สถาปนาพุนาคาเป็นเมืองหลวงและลงมือสร้างพุนาคา ซอง ขึ้นในราว ปี พ.ศ. ๒๑๘๐

ภาพที่ ๓.๑๒๔ ตำแหน่งขององค์ประกอบทั้งสามในพุนาคาของ

พุนาคา ชอง ตั้งอยู่เหนือระดับน้ำทะเล ๑,๔๖๘ เมตร สภาพโดยทั่วไปมีอากาศอบอุ่นสบาย ภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ท่าน ชับดรุงจาวังนมเกล่นำมาจากทิเบต ซึ่งถือเป็นหนึ่งในพระบรมสารีริกธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก (ในอดีตชาวทิเบตได้ยกทัพมาตีเมืองพุนาคาอยู่บ่อยครั้งเพื่อจะแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ แต่ไม่สำเร็จ) การขึ้นสู่พุนาคาของต้องปีนบันไดสูงชันขึ้นไป ครั้นเข้าเขตชองก็จะได้พบกับโบสถ์และวิหาร ๒๑ หลัง มีโบสถ์หลังหนึ่งเป็นที่เก็บพระอัฐิของ ชับดรุง จาวังนมเกล โดยผู้ที่จะเข้าโบสถ์หลังนี้มีเพียงเจ้าอาวาสเท่านั้น

ภายในพุนาคาของ บริเวณที่เชื่อมต่อกันระหว่างศูนย์ราชการกับอุโบสถ

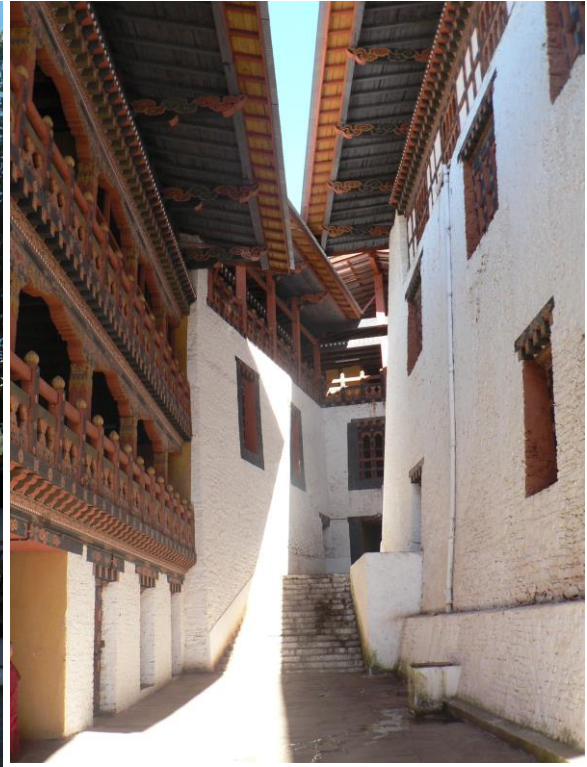
จากภาพจะเห็นได้ว่าในพื้นที่ลานนี้มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ ซึ่งจะมีชาวภูฏานนั่งคุกเข่าสวดมนต์อยู่ แม้ลานนี้จะอยู่ในส่วนพื้นที่ศูนย์ราชการ แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวภูฏาน และเป็นสิ่งยืนยันในข้อสันนิษฐานที่ว่า การรวมกิจกรรมทั้งสามให้อยู่ในพื้นที่เดียวกันนั้น น่าจะเป็นกุศโลบายที่ทำให้ผู้คนได้ซึมซับและเข้าถึงคุณค่าของศาสนาและความศักดิ์สิทธิ์ได้

ภาพที่ ๓.๑๒๕ ลานโล่งภายในพุนาคาของ

พูนาคาของ (รวมถึงซองอื่นๆ) ถูกวางผังไว้ได้อย่างกลมกลืนกับภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมของที่ตั้งเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากอาคารทุกหลังในซองไม่มีเส้นหรือมุมฉากเลย ลักษณะทั่วไปก็มีเป็นเสมือนกำแพงสูงที่มีเส้นรอบรูปตามขอบเขตของที่ดิน ดังนั้นรูปทรงของอาคารและการวางผังที่เกิดขึ้นจึงมีรูปทรงอิสระตามขอบเขตของพื้นที่ตั้ง อาคารภายในก็จะมี ความสูงลดหลั่นกันไปตามหน้าที่และความจำเป็น เมื่อมองแล้วจะกลมกลืนกับความสูงและการลดหลั่นกับของภูเขาโดยรอบ

ภาพที่ ๓.๑๒๖ สัดส่วนที่สอดคล้องกับภูเขา

ภาพที่ ๓.๑๒๗ หลังคาลดหลั่นกันตามความสูงของที่ตั้ง

สันนิษฐานว่าสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ตัวอาคารมีความกลมกลืน กับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง นั้นมาจาก คุณสมบัติของวัสดุก่อสร้าง ผนังเป็นผนังดินฉาบ จึงสามารถจัดแต่งรูปทรงได้อย่างอิสระ ผนังดินเป็นผนังที่ต้องการความหนาเพื่อให้สามารถรองรับน้ำหนักของตัวอาคารได้ (Wall Baring) เมื่อผนังทุกด้านมีความจำเป็นต้องมีความหนา (โดยเฉลี่ย ๖๐ ซม.) ภายในห้องจะมีอุณหภูมิที่อบอุ่น อาคารจึงเกิดความสอดคล้องกับภูมิอากาศ วัสดุอีกประเภทหนึ่งที่ทำให้เกิดความสอดคล้องดังกล่าวคือ ไม้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไม้สนขนาดใหญ่ที่หาได้ภายในประเทศ ไม้จะถูกใช้ในส่วนเสาโครงสร้าง บางส่วน พื้นอาคาร รวมถึงส่วนประกอบต่างๆของอาคาร เช่น บันได ประตูหน้าต่าง หลังคา และ รวมถึงลวดลายประดับส่วนต่างๆของอาคาร ซึ่งต้องใช้ไม้เพราะสามารถปรับแต่งรูปทรงให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ได้

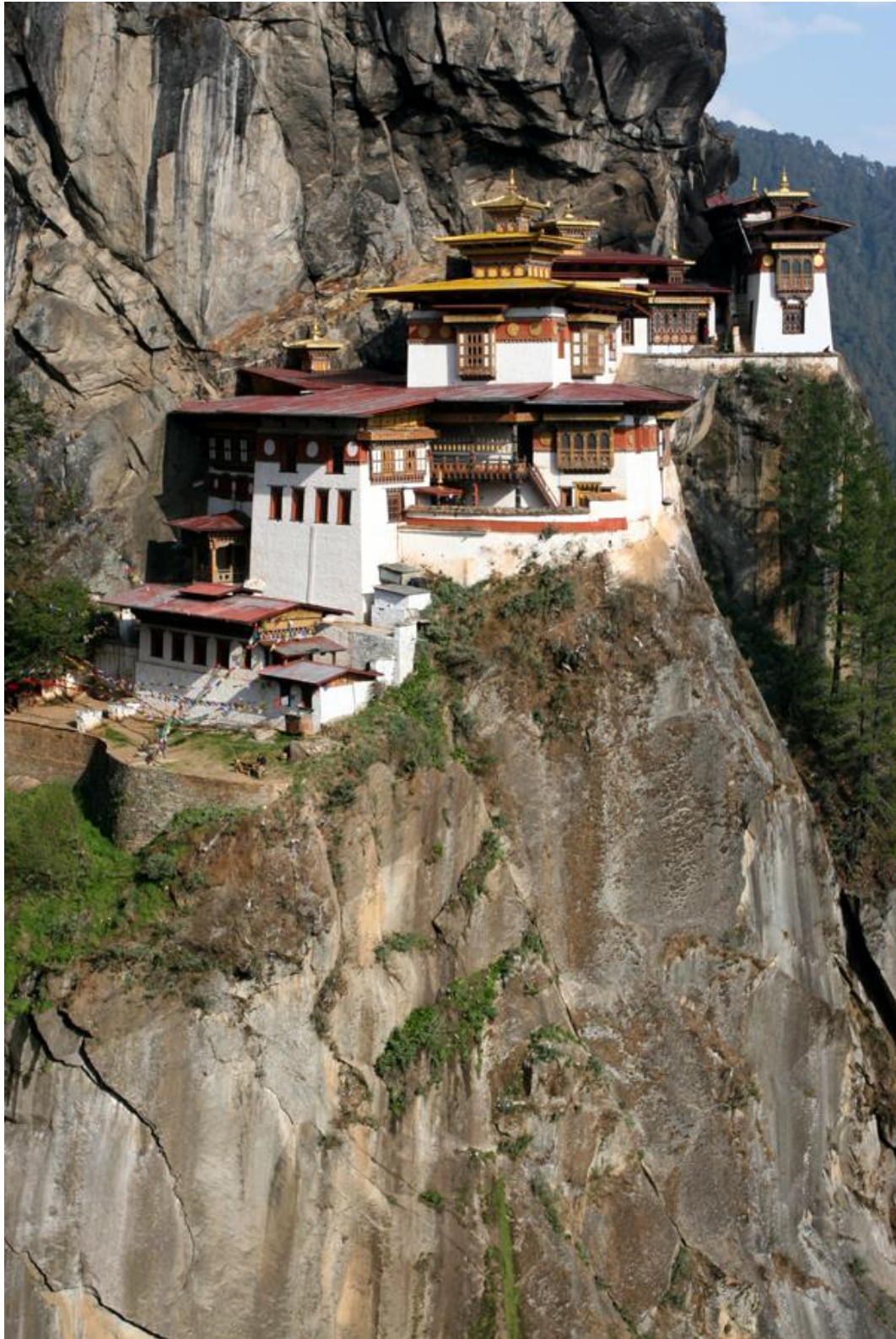
อีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือลวดลายที่ประดับตกแต่งอาคาร ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าลวดลายต่างๆ นั้นไม่ได้ถูกเขียนขึ้นเพื่อความสวยงามเท่านั้น หากแต่เป็นลวดลายที่มาจากคติความเชื่อ สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนานิกายวัชรยาน ที่แฝงไว้ด้วยคุณค่าและความหมายทางศาสนา เพื่อยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้ามาเยือนในสถานที่แห่งนี้

ภาพที่ ๓.๑๒๘ ลวดลายที่สร้างบรรยากาศให้ศักดิ์สิทธิ์ในปูนาคาของ

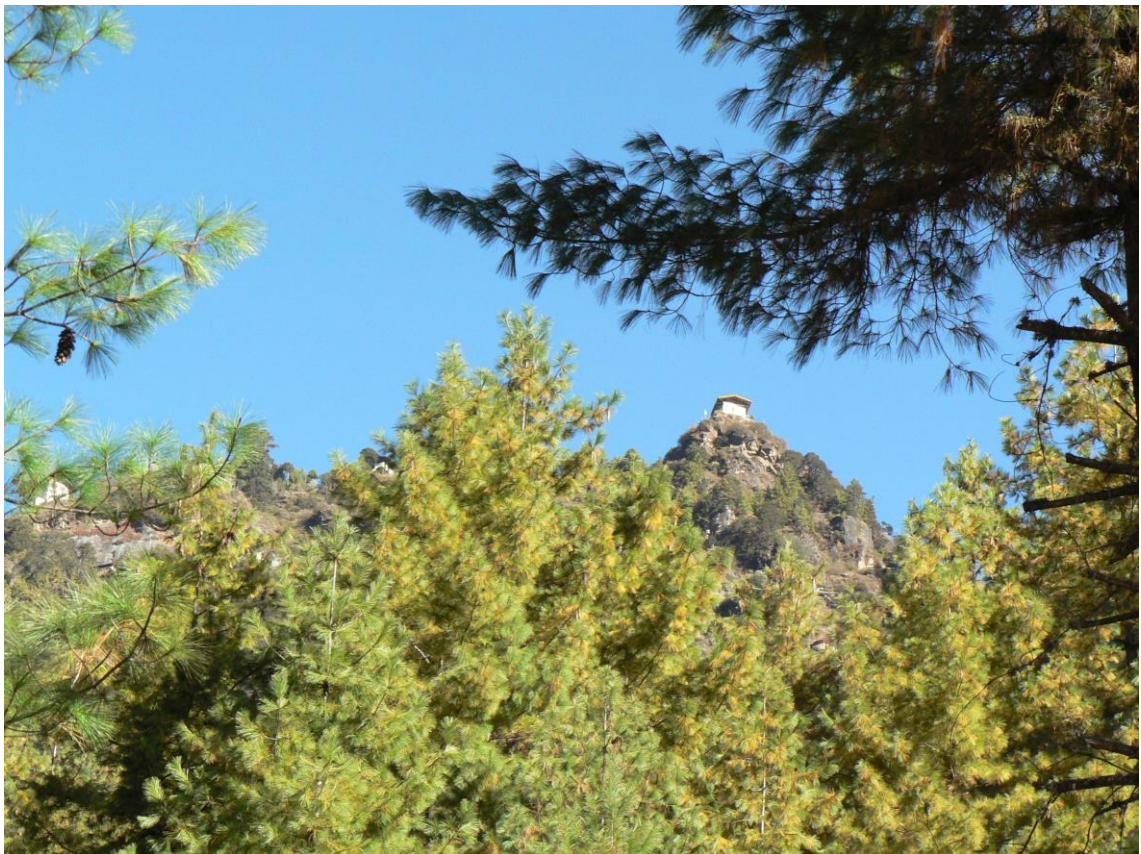
วัด (Lhakhang)

จากข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของผู้วิจัยที่ว่า การสร้างวัดของภูฏานมักจะเลือกที่ตั้งให้อยู่บนที่สูง เนื่องจากความเชื่อที่ว่าเข้าใกล้สวรรค์นั้น วัดทักซัง เป็นวัดหนึ่งที่สามารถพิสูจน์ข้อสันนิษฐานนั้นได้

ภาพที่ ๓.๑๒๙ วัดทักซัง ๒

วัดทักซัง (Taksang Lhakhang) หรือวัดรังเสือ มีความสำคัญระดับประเทศ ในแง่ของประวัติศาสตร์และตำนานในการสร้างชาติ ตามตำนานความเชื่อเก่าเล่าต่อกันมาว่า ครู รินโปเซ ผู้นำพุทธศาสนาแบบตันตระหรือลัทธิลามะเข้ามาในภูฏานนั้น มีอิทธิฤทธิ์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศ และแปลงร่างได้ โดยท่านได้แปลงร่างเป็นยักษ์ขึ้นหลังเสือ(ว่ากันว่าเสือตัวนี้คือร่างแปลงของภรรยาท่าน) เหาะขึ้นไปนั่งทำสมาธิบนเขาแห่งนี้เป็นเวลา 3 เดือน และนี่ก็คือจุดกำเนิดของการขึ้นไปทำสมาธิวิปัสสนาบนเขาแห่งนี้ของพระลามะรุ่นต่อมา ครั้นมาถึงยุคของ ซับดรุง งาวันงัมเกล ผู้รวบรวมภูฏานเป็นหนึ่งเดียวในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (และผู้สร้างปาโรซอง) ได้คิดที่จะสร้างวัดขึ้นบนเขาแห่งนี้เพื่อรำลึกถึง ครู รินโปเซ แต่ว่าท่านได้อำลาจากโลกไปเสียก่อน กระนั้นปรารภของ ซับดรุง งาวันงัมเกล ก็เป็นจริงขึ้นมาเมื่อ Desi Tenzing Rabgye ได้สร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๕ ก่อนที่จะมีการสร้างส่วนอื่นเพิ่มเติมมากขึ้น จนมีอาคารทั้งหมด ๑๓ หลังในปัจจุบัน

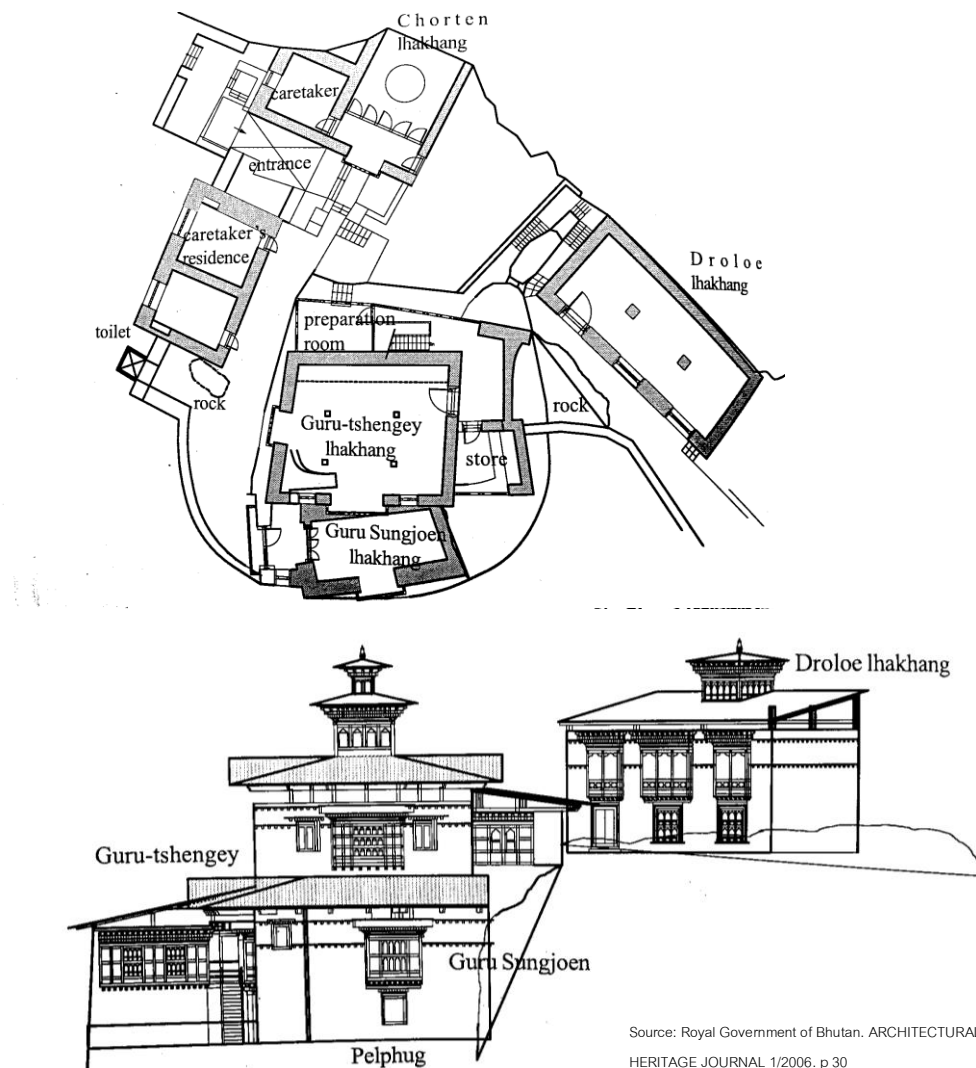

ภาพที่ ๓.๑๓๐ ทิวทัศน์ระหว่างทางเดินไปสู่วัดทักซัง

วัดทักซัง เป็นดินแดนแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวภูฏานเชื่อว่าในชีวิตต้องขึ้นไปเยือนสักครั้ง เพราะเปรียบได้กับการขึ้นสวรรค์เลยทีเดียว แต่ทว่า การขึ้นสู่สวรรค์ที่วัดทักซังนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะวัดแห่งนี้ ตั้งอยู่บนเขาสูงจากระดับน้ำทะเลถึง ๓,๐๐๐ เมตร ที่นอกจากอากาศจะเบาบางแล้ว ช่วง ๘๐๐ เมตรสุดท้ายถือว่าสมบุกสมบันและต้องใช้ความทรหดไม่น้อยทีเดียว สำหรับนักท่องเที่ยว

สามารถเข้ามาเพื่อความสะดวกในการขึ้นวัด แต่สำหรับชาวภูฏานแล้วส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเดินซึ่งใช้เวลาประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ระยะทางจากเชิงเขาไปสู่วัดถือเป็นเส้นทางที่มีวิวทิวทัศน์ที่งดงามแต่ในขณะเดียวกันก็ถือเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่าน (Transition space) เพื่อให้ผู้เดินได้มีระยะเวลาในการเตรียมตัว เตรียมใจ เดินอย่างมีสติก่อนที่จะขึ้นสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เส้นทางเดินนี้จะผ่านทุ่งกว้าง ป่าสน ดงไฉ็ก ดงกุหลาบพันปี ก่อนที่จะไปถึงยังลานกว้างที่มีธงปลิวไสว เพื่อเดินต่อไปอีกประมาณ ๒ ชั่วโมง ซึ่งในระหว่างทางที่เต็มไปด้วยดอกไม้ป่า มอส เฟิน จะต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะเป็นทางเดินเลาะหน้าผาแคบๆ ที่ทั้งหนาวและอากาศเบาบาง ฉะนั้นการค่อยๆ เดินไปเรื่อยๆ แบบมีสมาธิและสติจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำที่สุด

วัดทักซังมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง อันเนื่องมาจากการวางผังที่ปรับรูปทรงอาคารไปตามความคดเคี้ยวของภูเขา สัดส่วนของอาคารที่มีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับฉากหลังที่เป็นภูเขาผืนใหญ่ รวมถึงรูปทรงอาคารที่ลดหลั่นกันไปตามรูปทรงภูเขา

Source: Royal Government of Bhutan. ARCHITECTURAL HERITAGE JOURNAL 1/2006. p 30

ภาพที่ ๓.๑๓๑ ผังและรูปด้านวัดทักซัง ที่แสดงความสอดคล้องของที่ตั้ง

ภาพที่ ๓.๑๓๒ ภาพบรรยากาศที่เหมือนสวรรค์ของวัดทักษ์

ผู้มาเยือนสามารถเข้าชมได้เป็นบางหลังที่เด่นๆก็จะมีโบสถ์ ๓ หลังที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงผาหน้าวัด โบสถ์หลังแรกแม้จะเล็กที่สุดแต่กลับมีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เพราะมีถ้ำ Pelphug อยู่ภายใน ด้านโบสถ์หลังที่ ๒ ที่อยู่เหนือหลังแรกไปเล็กน้อยภายในมีรูปปั้นของ ครู รินโปเช อยู่รวมถึงจิตรกรรมฝาผนังแบบภูฏานที่น่านมอง ส่วนโบสถ์หลังที่ ๓ ที่มีขนาดใหญ่สุดนั้นสร้างขึ้นเพื่อถวายแด่ ครู รินโปเช โดยเฉพาะ นอกจากนี้บริเวณภายนอกของวัดทักษ์ยังมีเมฆขาวฟูฟ่องลอยล่องไต่ระเี่ยคลอเคล้า ให้ความรู้สึกเหมือนอยู่วิมาน ซึ่งนอกจากความศักดิ์สิทธิ์แล้ว บรรยากาศและความขรึมขลังของวัดทักษ์แห่งเมืองปาโรว์นี้เปรียบได้ดั่งสวรรค์บนพื้นพิภพทีเดียว หากเดินทางมาในวันที่อากาศเป็นใจ ก็จะสามารถบันทึกภาพเขาโจโมลฮารี ซึ่งเป็นยอดเขาศักดิ์สิทธิ์ได้ด้วย

บ้าน

บ้านของชาวภูฏานส่วนใหญ่มี ๔ ชั้น ผนังทำจากดินตากแห้งนำมาก่อและฉาบทับด้านด้วยดินอีกชั้นหนึ่ง หน้าต่างทำจากไม้ทาสีมีลวดลายสวยงามตามประเพณี หลังคาจะปูด้วยแผ่นไม้แล้วใช้หินทับไว้ในฤดูร้อนก็ยกหินออกเพื่อเปิดหลังคารับแดด ภูฏานมีกฎหมายบังคับให้อาคารบ้านเรือนทุกหลังต้องสร้างตามรูปแบบประเพณีเท่านั้น จึงทำให้บ้านเรือนในภูฏานมีความกลมกลืนกันหมด

สวยงาม เรียบง่าย แต่มีประโยชน์ใช้สอยสูง ชั้นล่างสุดของบ้านจะเป็นพื้นที่ของสัตว์เลี้ยง เช่นม้าหรือหมู เพื่อให้ไถ่จากสัตว์ช่วยบรรเทาความหนาว ชั้นสองเป็นห้องเก็บของ เครื่องมือเครื่องครว ชั้นสามเป็น ครว ห้องหมักเหล้าขาว ห้องพระ และห้องนั่งเล่น ส่วนชั้นบนสุด มักจะเปิดเป็นห้องโล่งใต้หลังคา ใช้เป็นที่ตากผ้าในหน้าร้อน และตากฝางในหน้าหนาว

ชาวภูฏานจะไม่มีห้องนอน ในฤดูหนาวก็นอนในห้องครวเพราะอุ่น ส่วนในฤดูร้อนก็จะย้ายขึ้นไปนอนชั้นบนสุด เพราะรับลมได้เต็มที่ไม่มีผนัง ส่วนในช่วงอากาศปรกติก็จะนอนในห้องรับแขกที่น่าประทับใจสำหรับบ้านคนภูฏานก็คือ ห้องพระ เพราะเป็นห้องที่ชาวภูฏานให้ความสำคัญ เป็นห้องที่มีขนาดใหญ่ที่สุด แบ่งพื้นที่ออกเป็นสามส่วน ประกอบด้วย ห้องเก็บพระพุทธรูป ห้องใหญ่ให้พระนั่งเทศน์เวลามาเยี่ยมบ้าน และห้องน้ำ ซึ่งแน่นอนความศรัทธาของชาวบ้านนั้นได้แสดงออกมาภายนอกบ้าน ด้วยการวาดสัญลักษณ์มงคลไว้บนผนังบ้าน

ภาพที่ ๓.๑๓๓ บ้านของชาวภูฏาน

จึงสรุปได้ว่าบ้านของชาวภูฏานมีลักษณะเด่นที่ดี ๕ ประการคือ(๑) มีความสอดคล้องกับภูมิประเทศและภูมิอากาศ (๒) มีความสันโดษ พอเพียง ทั้งในด้านงบประมาณและพื้นที่ใช้งาน (๓) มีความเรียบง่าย สื่อตรงต่อการใช้งาน (๔) สะท้อนออกได้ถึงความเชื่อทางศาสนา ๕) ไม่แสดงตัวตน ทุกบ้านรูปแบบคล้ายคลึงกัน จึงมีความกลมกลืนและเป็นเอกลักษณ์

ภาพที่ ๓.๑๓๔ คติความเชื่อที่ชาวภูฏานแสดงออกผ่านทางผนังเรือน

ภาพที่ ๓.๑๓๕ ความกลมกลืนของบ้านภูฏาน

๓.๖.๔ สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ประเทศภูฏานนี้ ได้พบประเด็นหลัก ๔ ประเด็น ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่เป็นคำตอบถึงที่มาแห่งความศักดิ์สิทธิ์ครอบคลุมไปทั่วประเทศ เป็นบรรยากาศที่ส่งผลต่อการยกระดับจิตใจของคนได้ ซึ่งได้แก่

- ๑) พลังจากธรรมชาติ ภูฏาน งดงามไปด้วยทิวทัศน์ของขุนเขาอันสลับซับซ้อนและป่าเขาลำเนาไพรที่อุดมสมบูรณ์ มีภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์
 - ๒) ความเชื่อในศาสนา ภูฏาน เป็นประเทศหนึ่งเดียวในโลกที่กำหนดให้ศาสนาพุทธนิกายวัชรยานแบบตันตระเป็นศาสนาประจำชาติ
 - ๓) วัดถูกรับค้ำจุนที่มีความสอดคล้องกับบริบทของภูมิประเทศ ผู้คน ความเชื่อ ที่มีรูปแบบเรียบง่าย งานสถาปัตยกรรม วัด วัง บ้าน ที่มีศิลปกรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและโดดเด่นของภูฏาน
 - ๔) การส่งสะท้อนของผู้นำทางจิตวิญญาณของ ภูฏาน ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวเมืองที่ยังคงดำรงวิถีอยู่ในจารีต วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณอย่างแนบแน่น ซึ่งมีความรากฐานมาจากความเชื่อ และความเคารพในผู้นำ ทั้งทางศาสนาและการปกครอง
- สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้ภูฏาน กลายเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ ชาวภูฏานมีชีวิตอย่างเรียบง่าย แต่อย่างมากไปด้วยรอยยิ้ม ความสุข เต็มไปด้วยอริยาไยไมตรี และแนบแน่นกับจารีตประเพณีด้วยความเต็มใจ

ลมพัดธงปลิวพร

มงคลขจร

กำจายทั่วถิ่นมณฑล

โลมได้แผ่นภูวดล

เป่าเมฆเศกมนต์

มาเคล้าแดดต่ำวันฉาย

หอน้อยลอยทองผ่องพราย

บรรจงลงลาย

ประดับประดาดอกดวง

แต่งแต้มแจ่มใสชนปวง

รักแสนแทนหวง

ให้อยู่ให้อยู่ฐาน

ธงปลิวพรบันดาล

สันติสุขสืบสาน

จงทั่วพิภพโลกเทอญ

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

มตินิสิตสุสิปดาห์ ฉบับที่ ๑๓๑๖

๓.๗ กรณีศึกษาที่ ๔ สำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ

๓.๗.๑ ข้อมูลทั่วไป

สำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ เป็นสถานที่เพื่อการปลีกวิเวก วิปัสสนากรรมฐาน ตั้งอยู่ที่ ๑/๒ วัดสนามชัย ถนนเพชรเกษม ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาพที่ ๓.๑๓๖ แผนที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ

สำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ เป็นกรณีศึกษาที่มีขนาดเล็ก แต่มีประเด็นที่น่าสนใจ คือมีความสันโดษ เรียบง่าย และมีความวิเวก ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับต่อไป

๓.๗.๒ การวิเคราะห์ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

สำนักวิภูฏะก่อตั้งโดยอาจารย์ปราณี สำเร็จราชย์ ก่อนที่อาจารย์จะมาตั้งสำนัก ท่านได้เป็นผู้ฝึกปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ที่จังหวัดอยุธยา ปลีกวิเวกอยู่ในพื้นที่ป่า ท่านต้องการปฏิบัติด้วยตัวคนเดียว เพราะท่านเชื่อว่าการเข้าถึงจิตใจตนเอง และรู้จักตนเองนั้น ไม่สามารถบรรลุด้วยการเรียนหรืออ่านตำราได้ ต้องผ่านการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมเท่านั้น ท่านได้กล่าวว่า “เป็นไปได้ไง เรียนตัวเอง รู้จักตัวเองโดยไม่ต้องปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ไม่มี ถ้าเป็นก็ต้องเป็นพระพุทธรูปเจ้าเสียเอง....รู้จักตัวเอง คือต้องบรรลุจนถึงรู้ความจริง ไม่งั้นก็ยังไม่เรียกว่ารู้จักตัวเอง รู้ไม่ทันตัวเองอยู่ดี”

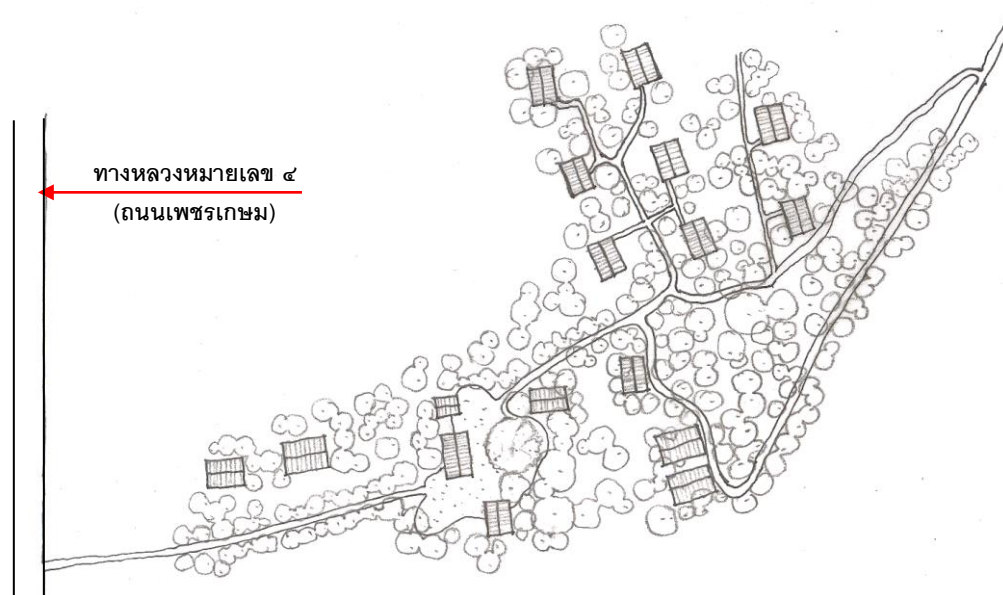
แต่ในที่สุดท่านก็มีความจำเป็นที่ต้องย้ายมาก่อตั้งสำนักวิวิฏฐะ ณ ที่ อ.ปราณบุรี จ. ประจวบคีรีขันธ์แห่งนี้ ซึ่งท่านไม่ได้ตั้งใจมาก่อน และจากการย้ายสำนักมานี้ก็เป็นภาระของท่านไม่น้อย ท่านกล่าวว่า “ดิฉันไม่ได้คิดอย่างนั้นหรอกอาจารย์ คิดว่าจะเอาตัวเองเท่านั้นเอง ปฏิบัติคนเดียวอยู่ที่โน่นนะ ที่นี้ต่อมามันเลยเป็นสำนัก พอย้ายมาก็เลยเป็นสำนักจริง ๆ ที่โน่นไม่ได้มี มีแต่ว่าจะไปทำตัวเองให้มันพ้น อันนี้มันจำเป็นต้องมา เพราะอยู่ไม่ได้ เมื่อมาแล้วมันก็เลยเป็นแบบนี้ เป็นสำนักขึ้นมา ไม่ได้คิดไว้ก่อน มันไม่ง่ายหรอกค่ะอาจารย์ ค่อยเป็นค่อยไป ยี่สิบกว่าปีแล้ว แต่ไม่ได้หรอกนะอาจารย์ เป็นภาระมาก”

แม้จะเป็นภาระ แต่ท่านก็ได้มีแนวทางจัดการสถานที่โดยอาศัยหลักง่ายๆ คือ ต้องมีความเรียบง่าย ท่านกล่าวว่า “ยังมีคนเยอะขึ้น บ้านเยอะขึ้น ความวุ่นวายก็มากขึ้น จึงต้องมีความเรียบง่ายมากขึ้น” จากแนวคิดของท่านจึงทำให้ที่นี่เกิดบรรยากาศ และมีรูปแบบที่น่าสนใจ ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับต่อไปดังนี้

๓.๗.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)

จากการที่ท่านเคยฝึกปฏิบัติมาด้วยตัวท่านเองในสภาพแวดล้อมที่เป็นป่า และจากที่ท่านเชื่อในหลักพุทธศาสนา แนววิปัสสนากรรมฐาน ท่านจึงได้สมาทานความเชื่อของท่านมาเป็นหลักในการสร้างสถานที่เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆที่จะเกิดขึ้น ณ ที่นี้

ท่านได้กล่าวว่า “สภาพแวดล้อมมีผลมาก เราถึงได้อยู่ป่าอยู่เขาไว้ **เพื่อให้ใจมันวิเวก**” ดังนั้นสำนักวิวิฏฐะจะมีสภาพแวดล้อมคล้ายกับสวนป่า พื้นที่ทั้งหมดถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ (๑) พื้นที่ในส่วนต้อนรับ จะประกอบด้วย ลานโล่ง และ เรือนครัว ที่รับประทานอาหาร และ บ้านพักของอาจารย์ กับเจ้าหน้าที่ และ (๒) พื้นที่ส่วนปฏิบัติธรรม

ภาพที่ ๓.๑๓๗ แผนผังสำนักปฏิบัติธรรมวิวิฏฐะ

เมื่อเข้ามาในพื้นที่ของสำนักวิวิญญะในส่วนต้อนรับ จะสัมผัสได้ถึงความร้อน เย็นสบายจากร่มเงาของต้นไม้ สงบ สะอาด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ภาพที่ ๓.๑๓๘ บรรยากาศภายในส่วนต้อนรับ

และเพราะเนื่องจากเป็นสถานปฏิบัติธรรมแบบปลีกวิเวก วิปัสสนากรรมฐาน ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมจะต้องอยู่ในความสงบ สำรวม ทุกคนต้องอยู่กับปัจจุบันขณะ ซึ่งจากการสัมภาษณ์อาจารย์ได้กล่าวว่า “สำรวมนี้ยาก ตาก็ไป ฟังก็ไป ไปหมด ก็ไ้อ้ตา หู จมูก ลิ้น มันท้ายไป รับอารมณ์เยอะแยะ มันก็ยาก อารมณ์เค้ามีตลอด ลืมตาก็ต้องเห็น มีเสียงได้ยินเห็นมัย มีเสียงอะไรขึ้นมา หูก็ต้องได้ยิน จมูกก็เหมือนกัน ถ้ามีกลิ่นมาก็ต้องรู้ อย่างไ้อ้สอย่างนี้ ต้องใส่ปาก มันก็เพลินไปตามอารมณ์ สภาพแวดล้อมที่ดีมีส่วนช่วยให้เกิดการสำรวมได้”

ดังนั้นผู้ก่อตั้งจึงได้ สร้างบรรยากาศในส่วนบริเวณปฏิบัติธรรมให้เกิดบรรยากาศที่วิเวก สงบ เย็น และกำหนดให้ผู้มาปฏิบัติธรรม ห้ามส่งเสียงพูดคุยกัน

ภาพที่ ๓.๑๓๙ บรรยากาศภายในส่วนปฏิบัติธรรม ทางเดินจงกรม

ดังนั้นเมื่อเข้ามาในสำนักปฏิบัติธรรมวิวิฏฐะ จึงสัมผัสได้ถึงบรรยากาศที่ สงบ ร่มเย็น เรียบง่ายแต่มีระเบียบ ซึ่งเป็นบรรยากาศที่สร้างความวิเวกให้เกิดขึ้นได้

๓.๗.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

จิตวิญญาณสถานที่ของสำนักวิภูฏะ เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม ปลีกวิเวก อาจารย์ได้กล่าวถึงกิจกรรมของผู้ที่มาปฏิบัติธรรมว่า “เค้ามีหน้าที่อยู่วิเวก แล้วก็สำรวม ไม่ทำสิ่งที่ไม่จำเป็น ทำได้แต่สิ่งที่จำเป็น เช่น จำเป็นต้อง นั่ง ต้องยืน ต้องนอน ต้องเดิน ต้องรับประทานอาหาร ตื่นเช้าขึ้นมาต้องล้างหน้าแปรงฟัน แล้วก็ต้องสำรวม มีสติไปตลอด”

ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมจะต้องใช้เวลาในการปลีกวิเวกอย่างต่ำ ๗ วัน โดยจะแยกกันอยู่ในเรือนหนึ่งหลังต่อหนึ่งคน เรือนแต่ละหลังจะห่างกันพอประมาณ เพื่อรักษาระยะห่าง สร้างความวิเวก ไม่ให้เกิดการรบกวนซึ่งกันและกัน ผู้มาปฏิบัติธรรมไม่ต้องทำอาหารเองจะมีเจ้าหน้าที่เตรียมอาหารให้วันละสองมื้อ เพื่อให้เกิดการเจริญสติอย่างเต็มที่ ผู้ปฏิบัติธรรมนอกจากจะต้องอยู่วิเวก อย่างสำรวมแล้ว ก็จะมีกิจกรรมในการรับฟังคำสอนจากอาจารย์ ซึ่งไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความจำเป็นมากน้อยของแต่ละบุคคล

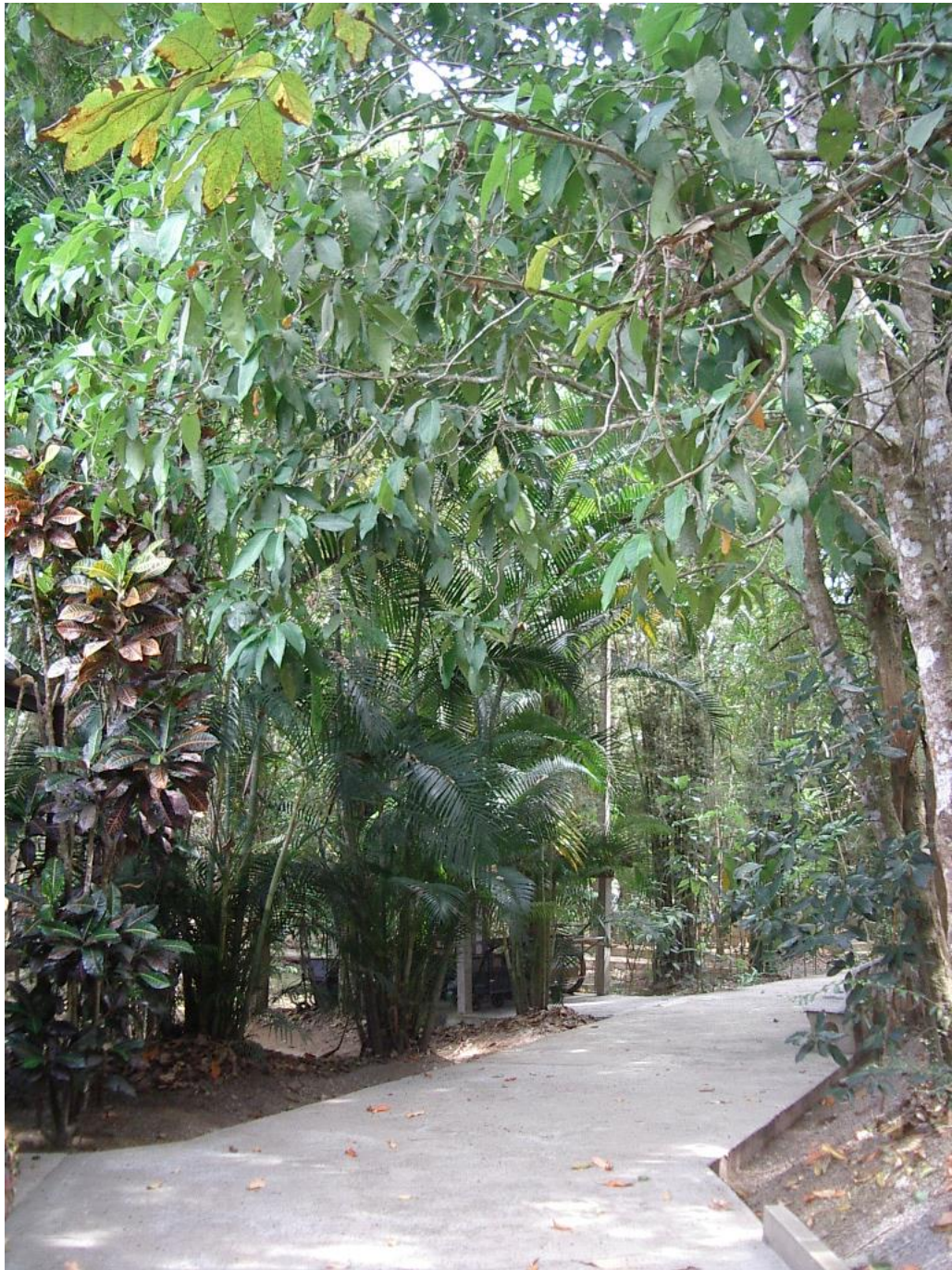

ภาพที่ ๓.๑๔๐ บรรยากาศบริเวณเรือนปฏิบัติธรรม

ดังนั้นจิตวิญญาณสถานที่ของสำนักวิภูฏะที่สื่อออกมาก็จะไม่แตกต่างจากสถานปฏิบัติธรรมโดยทั่วไปมากนัก คือเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่มีความวิเวก สันโดษ และเรียบง่าย

๓.๗.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred of Place)

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในสำนักวิภูฏะนั้น ไม่ได้มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะจุด เนื่องจากไม่ได้มีวัดหรือสถานที่ที่มาร่วมกิจกรรมทางจิตวิญญาณเฉพาะ แต่จากการสำรวจในพื้นที่สวนปลีก็พบบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ อันเนื่องมาจากกิจกรรมปฏิบัติธรรม การปลีก็เวก ผนวกกับพลังที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะเหมือนอยู่ในสวนป่า ทำให้เกิดบรรยากาศที่สงบร่มเย็น ส่งผลให้เกิดสติและสมาธิได้

ภาพที่ ๓.๑๔๑ บรรยากาศทางเดินภายในสวนปฏิบัติธรรม

๓.๗.๓ การวิเคราะห์วัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน

บ้านพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ถือเป็นวัตถุประสงค์แห่งการรองรับคำจูน เป็นพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมหลักของสำนักวิวิธภูมิ ซึ่งผู้ก่อตั้งเป็นผู้กำหนดที่ตั้ง ทิศทาง และระยะห่างของบ้านแต่ละหลังด้วยตนเอง การที่อาจารย์ต้องกำหนดเองนั้นเพราะอาจารย์เห็นว่า การมาปลีกวิเวกนั้น จะต้องมีความที่รองรับที่เป็นสปปายะ ซึ่งท่านก็ได้เชื่อตามหลักปฏิบัติของพุทธศาสนานั่นเอง อาจารย์กล่าวว่า “ที่มาอยู่อย่างนี้เพื่อให้ห่างไกลจากกามคุณ พระพุทธเจ้าสอนภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย โน่นโคนไม้ โน่นเรือนว่าง ท่านบอกเลยนะคะ เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจเกิด เธออย่าได้ประมาท เธออย่าได้เป็นผู้ต้องเค็ดร้อนในภายหลังเลย นี่เป็นอนุศาสน์ของเรา นี่เป็นพุทธพจน์ตอนหนึ่ง โน่น ชีโน่น โน่นโคนไม้ โน่นเรือนว่าง แล้วใครเอามั่ง โคนไม้ เรือนว่าง ของดิฉันก็มีเรือนว่างไว้อย่างนี้ แต่ว่าแข็งแรงแน่นหนา สะอาด สะอ้าน มีพร้อมทุกอย่าง ก็เชิญ ใครมาปฏิบัติตลอดภัยทุกอย่าง มีเหล็กดัดหมด มีเครื่องนอน มีอะไรต่ออะไรพร้อม ห้องน้ำอยู่ในนั้นเสร็จ มีปิ่นโตมาส่งถึงบ้านเลย”

ภาพที่ ๓.๑๔๒ บรรยากาศบริเวณบ้านพักของผู้ปฏิบัติธรรม

อาจารย์ได้ให้ความหมายของความสปปายะคือ “สะดวก ไม่ติดกันเกินไป มีอากาศถ่ายเทได้ดี ไม่ร้อนเกินไป มีหน้าต่างหมดรอบ มีระเบียบให้เดินได้ ถูกต้องสุขอนามัย ระเบียบเดินแก้มือย นั่งอย่างเดียวมันไม่ไหว ต้องเดินด้วย แต่ว่าก็ของใครของมัน ไม่ใช่พื้นที่รวมกัน”

ระหว่างเรือนแต่ละหลังจะปลูกต้นไม้ น้อยใหญ่ไว้โดยรอบ ตามความจำเป็น เช่น ด้านที่รับแดดจะมีพุ่มสูง ด้านที่รับลมใช้พุ่มเตี้ยไม่ให้บังลม หรือให้เป็นลำต้นที่มีลักษณะชะลุขึ้นไป และคอยกวาดใบไม้ไม่ให้รก ไม่ให้เป็นที่อยู่ของสัตว์เลื้อยคลานที่จะเป็นอันตรายหรือสร้างความไม่พอใจในพื้นที่แก่ผู้มาปฏิบัติธรรม

ภาพที่ ๓.๑๔๓ บ้านพักของผู้ปฏิบัติธรรม

ตัวบ้านถูกออกแบบให้สัปปายะ ในขณะเดียวกันก็มีความสันโดษ คือ มีพื้นที่ใช้สอยอย่างสะดวก พอเพียงกับคนหนึ่งคน ประมาณ ๒๕ ตร.ม. มีหน้าต่างโดยรอบ และเกล็ดระบายอากาศได้หลังคาเพื่อให้เกิดความโปร่ง โฉง สบาย ถูกสุขลักษณะ ใช้โครงสร้างเพื่อรองรับน้ำหนักเท่าที่จำเป็น ขนาดเสาประมาณ ๑๕ ซม. บ้านถูกยกใต้ถุนสูง เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย

จากการสำรวจและความหมายที่อาจารย์ให้ไว้ จึงวิเคราะห์ได้ว่า พื้นที่รองรับค้ำจุนให้เกิดผลต่อการพัฒนาทางจิตใจนั้น ต้องมีความสัปปายะที่เหมาะสมกับการวิเวก เพื่อให้เรารู้จิตรู้ใจตนเอง ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยว ๆ อยู่ห่าง ๆ กัน ไม่ใกล้ชิดกัน มีความสันโดษ คือมีพื้นที่รองรับอากัปกิริยา นั่ง นอน ยืน เดิน อย่างพอดี ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป มีระยะห่างซึ่งกันและกันอย่างพอเหมาะ เพื่อมิให้การอยู่อาศัยรบกวนกัน หรือมองเห็นกันมากจนเกินไปสะอาด เรียบร้อยถูกสุขลักษณะ มีความโปร่ง ให้ลมผ่านได้สะดวก

๓.๗.๔ สรุป

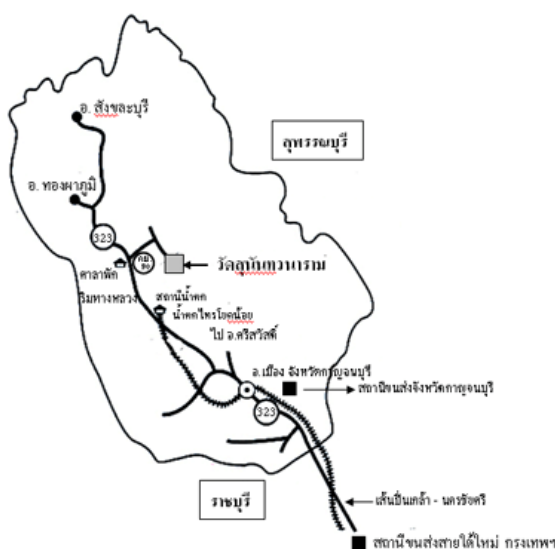
กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมวิวิธฐานนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ แนวคิดในการกำหนดรูปแบบวัตถุแห่งการรองรับคำจูน ที่เกิดจากการยึดหลัก ๓ ประการ คือ สัมปายะ สันโดษ และวิเวกมาประยุกต์ใช้กับการกำหนดรูปแบบวัตถุแห่งการรองรับคำจูน จึงทำให้อาคาร นั้นสื่อออกมาถึง **ความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ชัดตรงต่อหน้าที่ในการรองรับกิจกรรมปลีกวิเวก มีความพอดีและเหมาะสมทั้งกับพื้นที่ใช้สอย และสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ** ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเมื่อเข้ามาในสำนักปฏิบัติธรรมวิวิธฐานแล้ว จะสัมผัสได้ถึงบรรยากาศสงบ เรียบง่าย เป็นระเบียบ ไม่วุ่นวาย

๓.๘ กรณีศึกษาที่ ๕ กรณีวัดป่าสุ่นันทนาราม และวัดป่านานาชาติ

เนื่องจาก วัดป่าสุ่นันทนาราม และวัดป่านานาชาติ เป็นวัดสาขาจากวัดหนองป่าพง เจ้าอาวาสทั้งสองแห่งเป็นศิษย์ของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา) จึงมีรากฐานแนวคิด ความเชื่อและปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน ดังนั้นสำหรับกรณีศึกษาที่ ๕ นี้ จึงเป็นการวิเคราะห์สถานที่สองแห่งร่วมกัน

๓.๘.๑ ข้อมูลทั่วไป

วัดป่าสุ่นันทนาราม ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๑๑๐ บ้านท่าเตียน ตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นวัดสาขาที่ ๑๑๗ ของวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันมีพื้นที่ในความรับผิดชอบประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ สภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นที่ราบเชิงเขา ล้อมรอบไปด้วยภูเขา เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือพระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก

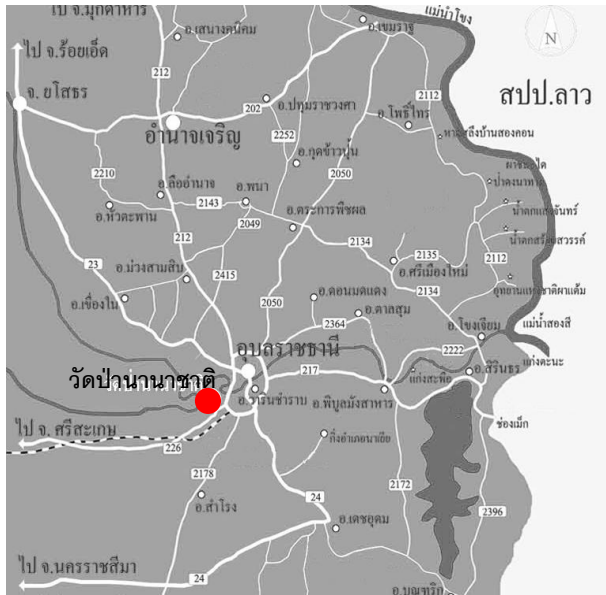

ภาพที่ ๓.๑๔๔ แผนที่ตั้งวัดป่าสุ่นันทนาราม

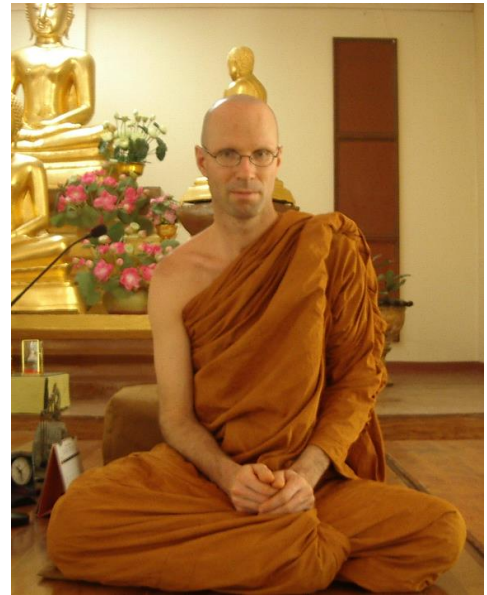

ภาพที่ ๓.๑๔๕ พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก

วัดป่านานาชาติ ตั้งอยู่ ณ บ้านบุงหวาย หมู่ที่ ๗ ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดที่พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา) ประสงค์ให้เป็นที่พักของพระสงฆ์ชาวต่างประเทศที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ปฏิบัติธรรมและปกครองดูแลกันเอง เนื่องจากชาวต่างประเทศทราบถึงกิตติศัพท์ด้านวิปัสสนากรรมฐานของพระโพธิญาณเถร ณ วัดหนองป่าพงเป็นอย่างดี จึงอุปสมบทฝากตัวเป็นลูกศิษย์จำนวนมาก ทั้งนี้ขนบธรรมเนียมและภาษาแตกต่างกันอาจทำให้เกิดปัญหาทางการปกครองสงฆ์ได้ จึงตั้งที่สาธารณประโยชน์(ป่าช้า) พื้นที่ ๓๖๕ ไร่ ณ บ้านบุงหวายเป็นที่พักสงฆ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ห่างจากวัดหนองป่าพงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๘ กม. เป็นวัดแห่งเดียวในประเทศไทยที่เป็นวัดเฉพาะของพระสงฆ์ชาวต่างชาติเพื่อจำวัดเมื่อครองเพศบรรพชิต เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือพระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี

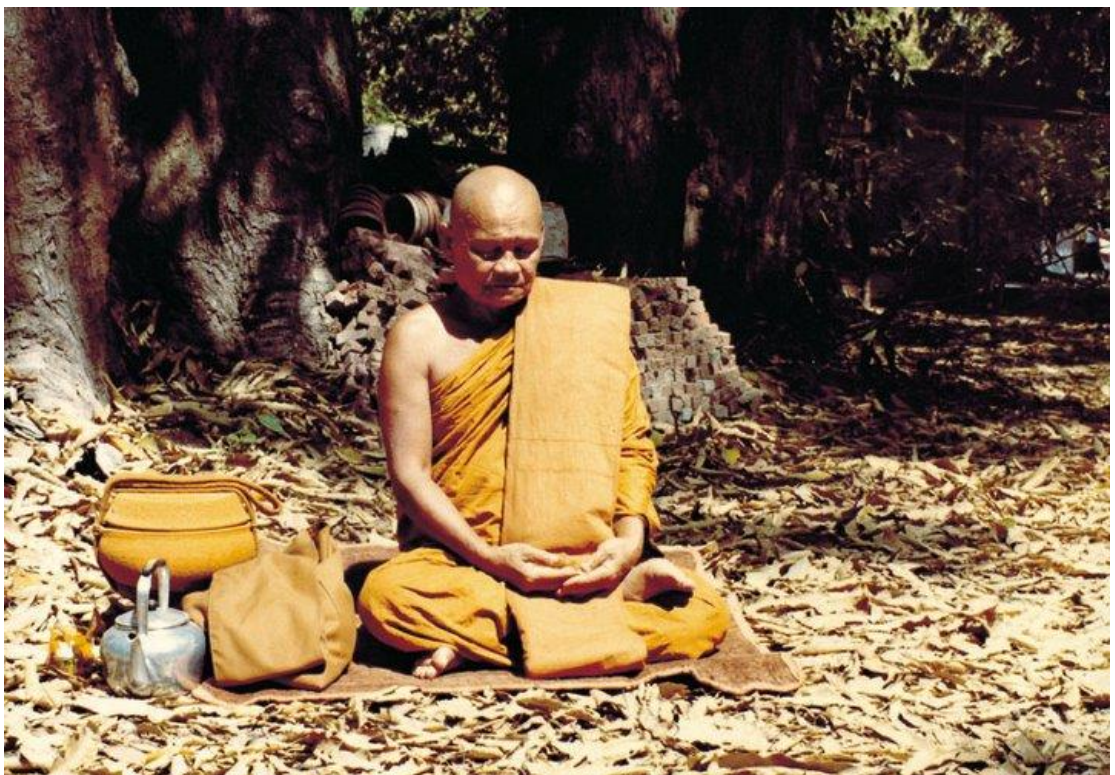
ภาพที่ ๓.๑๔๖ แผนที่ตั้งวัดปานานาชาติ

ภาพที่ ๓.๑๔๗ พระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี

แนวคิด ที่มา และพื้นฐานความเชื่อของวัดป่าสุนันทวนาราม และวัดปานานาชาติ

พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก และพระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี เป็นศิษย์ของพระโพธิญาณเถร หลวงปู่ชา สุภัทโท ซึ่งคำสอนของหลวงปู่ชาี้เองที่เป็น รากฐานความคิด และปฏิบัติของพระอาจารย์ทั้งสอง ในการปกครองดูแลวัด

ภาพที่ ๓.๑๔๘ หลวงพ่อพระโพธิญาณเถร หลวงปู่ชา สุภัทโท

คำสอนของหลวงปู่ชาทั้งหมด สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. จุดหมาย : มรรค ผล นิพพาน พันทุกข์
๒. เนื้อหา : ศีล สมาธิ ปัญญา
๓. วิธีการ : สมถ วิปัสสนา
๔. กลวิธี : มองเข้าหาตัว ฝ่าดูธรรมชาติ เปรียบเทียบธรรมะกับธรรมชาติ ทำให้ดู แล้วรู้ตาม

หากจะวิเคราะห์หลักคำสอนของหลวงปู่ชาโดยเฉพาะกลวิธีของการปฏิบัติธรรม (ข้อ ๔) ก็พบว่าสาเหตุที่ทำให้วัดป่าสุทธนามาราม และวัดป่านานาชาติ มีสภาพแวดล้อมเป็นป่าธรรมชาติ ซึ่งจากการสัมภาษณ์พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก และพระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี พบว่าท่านทั้งสองต่างก็มีแนวคิดในการรักษาพื้นที่ป่าไว้ให้มากที่สุด เนื่องจากในป่ามีธรรมชาติบริสุทธิ์ เป็นพื้นที่รองรับคำสอนในการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามวิธีสมถ วิปัสสนา

นอกจากแนวคิดที่ทำให้ทั้งสองกรณีศึกษามีสภาพแวดล้อมในลักษณะเดียวกันแล้ว วิธีหรือแนวทางปฏิบัติก็คล้ายคลึงกันด้วย คือ สมถ วิปัสสนา ฝึกให้รู้สึกตัวให้ตนอยู่ในปัจจุบันขณะ หรืออานาปานสติ

ความหมายของอานาปานสติ ตามศัพท์

อานะ (อัสสาสะ)	ลมหายใจเข้า
อาปานะ (ปัสสาสะ)	ลมหายใจออก
อานะ + อาปานะ	อานาปานะ
สติ	ความระลึก การกำหนดรู้

ดังนั้นอานาปานสติหากแปลความหมายตามศัพท์ คือ การระลึกรู้ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกในปัจจุบันขณะ ซึ่งโดยพจนานุกรมแล้ว ถ้าเราระลึกถึงอะไรอยู่ ทุกลมหายใจเข้า ลมหายใจออกในปัจจุบันแต่ละขณะ ก็เรียกว่าอานาปานสติได้ทั้งนั้น พระอาจารย์มิตซูโอะ ได้บันทึกไว้ในหนังสือ ชั่วโมงแห่งความดี (คู่มือเบื้องต้น อานาปานสติ) นอกจากที่จะต้องเตรียมร่างกาย เตรียมจิตใจ และปรับชีวิตประจำวันให้เหมาะแก่การเจริญอานาปานสติแล้ว การเตรียมสถานที่ให้สงบ สะอาด ไม่เกิดความวุ่นวายรบกวนผู้อื่น ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้การเจริญอานาปานสติได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วัดทั้งสองต้องการความสงบ และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ลดความวุ่นวายที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม(ภายนอก)ที่จะส่งผลกระทบต่อจิต(ภายใน)ให้มากที่สุด แนวทางการปฏิบัติธรรมทุกอย่าง รวมถึงกิจวัตรประจำวันก็จะเป็นการปฏิบัติตามพระวินัย ให้เกิดศีล ซึ่งนำไปสู่สมาธิ และปัญญา เพื่อบรรลุจุดหมาย หรือเพื่อพ้นทุกข์ ถึงมรรคผลนิพพานนั่นเอง

๓.๘.๒ การวิเคราะห์ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

๓.๘.๒.๑ ผัสสะแห่งสถานที่ (Sense of Place)

ตามหลักคำสอนของหลวงปู่ชาที่ใช้สภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติมาเป็นเครื่องรองรับในการปฏิบัติธรรม ดังนั้นเมื่อเข้าไปในวัดป่าสุนันทวนาราม และวัดป่านานาชาติ จะได้พบกับป่าผืนใหญ่เป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ จึงสัมผัสได้ถึงพลังของธรรมชาติและความคิดถึงที่ที่อยู่ในธรรมชาติ ต้นไม้ขนาดใหญ่ร่มรื่นนบพันต้นที่ปกคลุมพื้นที่ไว้ทำให้ตัวตนของคนถูกลดลง ความสงบ เย็น ที่ได้ยินแต่เสียงที่เกิดจากธรรมชาติทำให้ผู้ที่เข้าไปในพื้นที่นั้นเกิดความรู้สึกว่า ไม่กล้าตะโกนโหวกเหวก

จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี และพระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก ท่านทั้งสองได้กล่าวถึงธรรมชาติที่เป็นป่าไว้ว่า “การทำให้จิตสงบ เราต้องเข้าหาธรรมชาติ ต้องเข้ามาอยู่ในป่า เพราะป่าไม่มีเจตนาของมนุษย์ แต่ในเมืองเต็มไปด้วยเจตนาของมนุษย์” “อยู่ในป่าสามารถสัมผัสสัจธรรมของธรรมชาติได้ ธรรมชาติเข้าใจง่าย และที่สำคัญเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ”

ภาพที่ ๓.๑๔๙ ภาพธรรมชาติภายในวัดป่านานาชาติ ๑

หากวิเคราะห์ตามคำกล่าวซึ่งเป็นการเชื่อของท่านอาจารย์ทั้งสองแล้วก็จะพบว่าธรรมชาติในลักษณะที่เป็นป่านี้ เป็นพื้นที่ที่ไม่มีกิจกรรมหรือการกระทำใดๆของมนุษย์ ไม่ปรากฏเจตจำนงของมนุษย์ จึงเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์ ดังนั้นในป่าจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้เราสามารถสัมผัสได้ถึงกฎเกณฑ์ หรือความจริง

สูงสุดได้ ป่าจึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สอนและส่งผลต่อเราในการยกระดับหรือพัฒนาจิต เมื่อจิตได้รับการพัฒนายกระดับขึ้น เราก็จะเกิดปัญญา เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ และที่สำคัญการที่ท่านอาจารย์กล่าวว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั้น แสดงให้เห็นชัดว่า การที่คนอยู่ในป่า อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติสามารถทำให้จิตของเราบริสุทธิ์และเกิดปัญญาได้ ซึ่งต่างจากคนในปัจจุบันที่พยายามแยกตัวเองออกมาจากป่า ออกจากธรรมชาติ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นเมือง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาขึ้นอย่างมากมาย เราจึงไม่ควรแยกตัวออกจากธรรมชาติเพราะเราเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

เมื่อเข้าสู่สำรวจพื้นที่แล้ว ก็พบว่าตัวอาคารต่างๆ ที่อยู่ภายในบริเวณวัดป่านี้ ส่งผลต่อการรับรู้ได้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากตัวอาคารส่วนใหญ่จะสอดแทรกอยู่ในธรรมชาติ มีต้นไม้เป็นฉากหน้า ไม่มีอาคารหลังใดเลยที่มีความสูงเกินกว่าต้นไม้ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างก็เป็นวัสดุธรรมชาติ ตัวอาคารมีขนาดเล็กและกระจายตัวอยู่ห่างกันอย่างสันโดษ ดังนั้นผัสสะที่ได้รับส่วนใหญ่จะมาจากสภาพป่าธรรมชาติ มากกว่ามาจากตัวอาคาร

ภาพที่ ๓.๑๕๐ สภาพธรรมชาติที่แวดล้อมอาคารในวัดป่านานาชาติ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการที่วัดป่าทั้งสองแห่งนี้มีลักษณะแวดล้อมที่เป็นป่าธรรมชาติ ซึ่งป่าธรรมชาตินั้น เป็นพื้นที่บริสุทธิ์ ไม่แสดงถึงเจตนารมณ์ของมนุษย์ หากแต่แสดงถึงสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือคาดเดาได้ ดังนั้นสภาพแวดล้อมในลักษณะป่า จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และส่งผลต่อการพัฒนาทางจิต

ภาพที่ ๓.๑๕๑ ภาพธรรมชาติภายในวัดป่านานาชาติ ๑

ภาพที่ ๓.๑๕๒ ภาพธรรมชาติภายในวัดป่านานาชาติ ๒

นอกจากความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าแล้ว ความเชื่อหรือคติธรรมก็ได้ส่งผลต่อการเกิดผัสสะแห่งความศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่นี้เช่นกัน จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก และพระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี ท่านทั้งสองได้กล่าวว่า **“ธรรมะ คือ สว่าง สะอาด สงบ”** ซึ่งเป็นคติธรรมที่หลวงปู่ชาได้สอนไว้ ดังนั้นท่านจึงให้หลักธรรมนี้มาปฏิบัติและดำเนินการเพื่อให้สถานที่นี้เกิดความสุข สว่าง สะอาด สงบ ซึ่งเป็นสภาวะที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตนี้ หากวิเคราะห์แล้วก็จะพบว่าความสุข สว่าง สะอาด สงบ นี้เป็นสภาวะ ที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมรวมถึงคนทั่วไปเกิดสติและสมาธิได้ง่ายขึ้น หรือทำให้เกิดบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง **ความสว่าง**ทำให้การรับรู้ทางสายตาระจาง เห็นหนทางและสภาพพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงเกิดภาวะรู้ในตำแหน่งแห่งที่ ลดภาวะสงสัยซึ่งเป็นปัจจัยหรืออุปสรรคในการเข้าถึงธรรม **ความสะอาด**ทำให้ผู้คนมีความกล้าและไว้วางใจในการสัมผัส เมื่อไว้วางใจในผัสสัมผัสประสาทสัมผัสก็จะถูกใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสัมผัสกับสิ่งต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นการจับ การนั่ง การเดิน หรือการนอน เมื่อไว้วางใจในพื้นที่ต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติกิจวัตร ความคลางแคลงใจหรือไม่วางใจในพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ก็ไม่เกิด ดังนั้นความสะอาดนี้ก็เป็นสภาวะที่ส่งเสริมในการเข้าถึงธรรมได้ **ความสงบ**โดยทั่วไปแล้วมักจะเข้าใจว่าเป็นความเงียบ แต่ในความเป็นจริงแล้วความสงบหรือความเงียบไม่ได้หมายถึงการไม่ได้ยินหรือปิดประสาทสัมผัสทางหู แต่ความสงบนี้ทำให้เราได้ยินเสียงของความเงียบ ได้ยินเสียงจากธรรมชาติและได้ยินเสียงของผู้อื่นมากขึ้น แล้วเราก็จะพูดน้อยลง จึงทำให้เราเกิดความสงบ ดังนั้นความสงบในที่นี้จึงน่าจะหมายถึงความสงบจากภายใน สงบจากตนเอง ดังนั้นความเงียบจึงไม่ใช่ความสงบ แต่ความเงียบเป็นเสมือนประตูบานหนึ่งที่เชื่อมต่อกับความสงบได้

ภาพที่ ๓.๑๕๓ ภาพความสุข สว่าง สะอาด สงบ ในพระอุโบสถ วัดป่าสุคันทวนาราม

ภาพที่ ๓.๑๕๔ การออกแบบที่ทำให้เกิดความ
สว่างทางเดินจงกรม

ภาพที่ ๓.๑๕๕ การจัดเตรียมพื้นที่วางรองเท้า
เพื่อความเป็นระเบียบ

ภาพที่ ๓.๑๕๖ ภาพเพื่อเชิญให้เกิดความสงบในวัดป่าสุนันทวนาราม

ภาพที่ ๓.๑๕๗ ภาพความสว่าง สะอาด สงบ ภายในวัดป่าสุนันทวนาราม

ภาพที่ ๓.๑๕๘ ภาพความสว่าง สะอาด สงบภายในวัดป่านานาชาติ ๑

ภาพที่ ๓.๑๕๙ ภาพความสว่าง สะอาด สงบภายในวัดป่านานาชาติ ๒

ดังนั้นสภาพแวดล้อมที่อยู่ในภาวะ สว่าง สะอาด สงบ ดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นการสร้างผัสสะ หรือบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมรวมถึงผู้ที่เข้ามาในพื้นที่นี้เกิดความรู้สึกที่สงบ วางใจต่อพื้นที่รองรับในการประกอบศาสนกิจ เมื่อมีความรู้สึกสงบและวางใจเกิดขึ้นแล้ว กายก็จะพร้อมในการปฏิบัติธรรม จิตก็จะประภัสสร ผ่องใส และบริสุทธิ์

๓.๘.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

ตามที่กล่าวไว้ในบทวิเคราะห์ตอนต้น จิตวิญญาณสถานที่ก็คือสิ่งต่างๆที่เป็นการกระทำของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นในกรณีศึกษาที่เป็นวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม นั้นก็ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณและส่งผลต่อการเกิดบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์

แต่ในกรณีวัดป่าทั้งสองแห่งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องหลักความเชื่อ และรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างไปจากสถานปฏิบัติธรรมประเภทอื่นๆ กล่าวคือในวัดป่านี้เน้นหลักการปฏิบัติธรรม ตามแนวทางหรือวิธีการของหลวงปู่ชา สมณะ วิปัสสนา คือการรู้สึกตัวในทุกขณะ ด้วยหลักความเชื่อของสมถะ วิปัสสนาและอานาปานสตินี้เอง ที่ทำให้การกระทำไม่ว่าจะเป็นการ ยืน เดิน นั่ง นอน หรือ กิจกรรมทุกอย่าง เช่นทำอาหาร ทำความสะอาด เป็นต้น ก็จะเป็นการเจริญสติ เป็นการกระทำอย่างมีสติ

ภาพที่ ๓.๑๖๐ การเจริญสติผ่านการกวาดลานภายในวัดป่าสุบรรณารามและวัดป่านานาชาติ

ดังนั้นจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นกับทั้งสองกรณีศึกษานี้ จึงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกิจกรรมหรือเฉพาะช่วงเวลา จิตวิญญาณสถานที่ของทั้งสองแห่งนี้เป็นจิตวิญญาณที่แสดงถึงความเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่เต็มไปด้วยการตื่นรู้ ในทุกการกระทำ ทุกกิจกรรม ดำเนินไปอย่างเรียบง่ายแต่งดงาม เป็นจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและเกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่เฉพาะในช่วงเวลาของการปฏิบัติธรรม

เวลา	กิจกรรม	เวลา	กิจกรรม
๒.๔๕	สัญญาณระฆัง	๑๕.๐๐-๑๖.๐๐	ถาม-ตอบปัญหา
๓.๐๐	นั่งสมาธิ	๑๖.๐๐	น้ำปานะ สรีระกิจ
๔.๐๐	ทำวัตรเช้า	๑๘.๐๐	เดินจงกรม
๕.๐๐	ฟังธรรมรับอรุณ	๑๙.๐๐	ทำวัตรเย็น
๘.๐๐	รับประทานอาหาร	๒๐.๐๐	ฟังธรรม นั่งสมาธิ
๑๑.๐๐-๑๒.๐๐	ปฏิบัติธรรม/เจริญอานาปานสติ (เช้า)	๒๑.๐๐	เจริญสติ
๑๓.๐๐-๑๔.๐๐	ปฏิบัติธรรม/เจริญอานาปานสติ (เย็น)		ฝึกฝนตามอัธยาศัย

ตารางที่ ๓.๒ ตารางปฏิบัติธรรมของวัดป่านานาชาติและวัดป่าสุนันทวนาราม

หากดูตามตารางการปฏิบัติธรรมแล้วจะพบว่า ในการปฏิบัติธรรมของวัดป่าทั้งสองแห่งนี้เป็นกิจกรรมการปฏิบัติธรรมอย่างเข้มงวด เมื่อเทียบกับสถานปฏิบัติธรรมทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการตื่นนอนตั้งแต่เวลาสองนาฬิกาสี่สิบห้านาที หรือรับประทานอาหารเพียงวันละหนึ่งมื้อ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแม้ในทุกขณะของการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้นต้องดำเนินไปอย่างมีสติ ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติธรรมตลอดเวลาแล้วก็ตาม แต่กฎกติกาหรือกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติธรรมร่วมกันนั้นได้ถูกกำหนดไว้อย่างเข้มข้น หากวิเคราะห์แล้วพบว่า การจะดำเนินให้จิตวิญญาณของสถานที่ได้คงอยู่ต่อไปนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตวิญญาณสถานที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางจิตด้วยแล้ว การกำหนดรูปแบบกิจกรรมและเวลาในการประกอบพิธีกรรมอย่างเข้มงวดจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ผู้ทำกิจกรรมที่ตื้นนั้นยังคงปฏิบัติอยู่ หากผู้คนยังประกอบกิจกรรมที่ดีอยู่ จิตวิญญาณที่ดีก็จะยังคงอยู่ หากวินัยไม่เข้มข้น ผู้ปฏิบัติหย่อนยาน จิตวิญญาณที่ดีก็จะเลือนลางจางหายไปที่สุดในที่สุด

๓.๘.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred of Place)

ในกรณีวัดป่าทั้งสองแห่งนี้ จากการเข้าสำรวจพบว่าพื้นที่ทั้งในส่วนพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติและพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมมีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ครอบคลุมอยู่ทั้งหมด ส่วนสาเหตุที่มีความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดนั้น จากการวิเคราะห์สันนิษฐานว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากลักษณะทางกายภาพที่แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ “วัด” และ “ป่า” นั่นเอง

“วัด” เป็นพื้นที่ประกอบศาสนกิจ ซึ่งในที่นี้หมายถึง อุโบสถ กุฏิสงฆ์ และรวมถึงพื้นที่อาคารต่างๆเพื่อรองรับกิจกรรมทางศาสนา อันได้แก่ ศาลาธรรม โรงครัว ลานธรรม เป็นต้น ทั้งหมดทั้งหลายนี้อาจถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากการประกอบกิจในทุกด้านของวัดป่า ผู้ปฏิบัติจะต้องกระทำโดยมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ ในทุกเวลา ตามหลักของ สมถ กรรมฐาน หรืออานาปานสติ การประกอบกิจต่างๆอย่างมีสตินั้น จะผ่านออกมาทางรูปแบบกิจกรรม และอากัปกริยา ในทุกขณะไม่ว่าจะเป็นการ เดิน นั่ง ยืน นอน สวดมนต์ หรือ กวาดเรือน ก็ถือเป็นการปฏิบัติธรรมในทุกช่วงเวลา เมื่อ

ทุกพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรม ทุกกิจกรรมถือเป็นการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาและยกระดับจิต ดังนั้นทุกพื้นที่ที่กล่าวมาในความหมายของ “วัด” นี้จึงถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ ๓.๑๖๑ พระพุทธรูปภายในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม

ภาพที่ ๓.๑๖๒ พระพุทธรูปด้านหลังศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม

ภาพที่ ๓.๑๖๓ พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม

“ป่า” เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ พลังจากธรรมชาติได้ส่งผลต่อเราโดยตรงทั้งการรับรู้ทางด้านกายภาพและทางด้านจิตใจ ป่าไม่มีเจตนาของมนุษย์ ไม่ชี้บ่งความต้องการใดๆ มีความเงียบ ร่มรื่น แต่แฝงไว้ด้วยกฎเกณฑ์ที่ยิ่งใหญ่ จึงทำให้เราเกิดความสงบ สบาย ผ่อนคลายและถ่อมตัว เมื่อร่างกายเราสงบผ่อนคลาย เราก็จะเกิดสติ สมาธิ จิตเราก็พร้อมที่จะถูกพัฒนา ดังนั้นพื้นที่ป่าจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ หรือหากจะอธิบายตามหลักวิทยาศาสตร์ตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ในบทที่ ๒ ว่า ในสภาพแวดล้อมที่มีสภาพเป็นธรรมชาติ จะมีคลื่นอัลฟาซึ่งเป็นคลื่นความถี่ต่ำ มีผลต่อการพัฒนาทางสมองทำให้คนเกิดสมาธิ และมีจิตใจที่สงบได้ ซึ่งในสภาพแวดล้อมแบบเมืองจะไม่มีคลื่นดังกล่าว ดังนั้นพื้นที่เมืองจึงมีแต่ความวุ่นวาย เร่งรีบ คนก็จะมีปฏิสัมพันธ์หรือตอบโต้กันอย่างฉับพลัน ไม่ใช่สติในการพิจารณาตัดสินใจ

นอกจากนี้การปฏิบัติธรรมตามสายวัดป่า ของหลวงปู่ชา ยังเชื่อว่าพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ธรรมะ หลวงปู่ชาได้ใช้พื้นที่ป่าเป็นกลวิธีในการปฏิบัติธรรมตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า “มองเข้าหาตัว ดูธรรมชาติ เปรียบเทียบ กับธรรมชาติ ทำให้ดู แล้วรู้ตาม” ดังนั้นเมื่อพื้นที่ป่าถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิต พื้นที่ป่าจึงถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ ๓.๑๖๔ การเดินอานาปานสติในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ วัดป่าสุนันทวนาราม

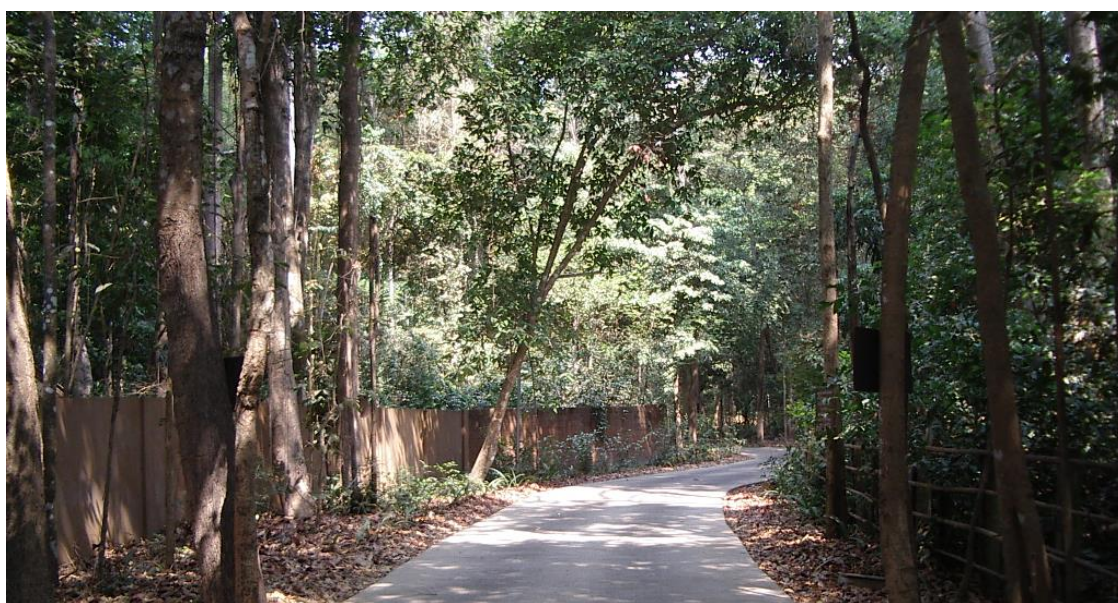
ภาพที่ ๓.๑๖๕ สภาพแวดล้อมป่าธรรมชาติ วัดป่านานาชาติ

จากการวิเคราะห์โดยการแบ่งตามสภาพทางกายภาพออกเป็น ๒ ลักษณะคือ “วัด” และ “ป่า” นี้ หากวิเคราะห์โดยลึกแล้วก็จะพบว่า ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดป่านั้นไม่ได้แยก ว่าวัดศักดิ์สิทธิ์กว่าหรือป่าศักดิ์สิทธิ์กว่า หรือแบ่งเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชัดเจน และไม่ได้แยกว่าป่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบคลุม วัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะจุด เหมือนเช่นในกรณีอื่นๆที่วิเคราะห์ไว้ แต่สำหรับกรณีวัดป่านั้นจะมีความหมายว่า วัด+ป่า และ/หรือ ป่า+วัด ดังนั้นในกรณีนี้จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันในทั้งสองพื้นที่แม้จะมีความแตกต่างในทางกายภาพก็ตาม

๓.๘.๓ วัดอุทยานรองรับคำจูน

ในการวิเคราะห์กรณีศึกษาทั้งหมดที่ผ่านมา ไม่ได้รวมพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติไว้ในกรณีวิเคราะห์วัดอุทยานรองรับคำจูน แต่สำหรับกรณีวัดป่านี้นั้น พื้นที่ป่าถือเป็นพื้นที่แห่งการรองรับคำจูนด้วย เนื่องจากป่าเป็นพื้นที่ศึกษาธรรมชาติ ดังนั้นในการวิเคราะห์วัดอุทยานรองรับคำจูนนี้จึงเริ่มจากการวิเคราะห์ในพื้นที่ป่าก่อนแล้วจึงวิเคราะห์ตัวอาคารเป็นลำดับต่อไป

ตามหลักการปฏิบัติธรรมของหลวงปู่ชา การศึกษาป่าศึกษาธรรมชาติเป็นกลวิธีในการปฏิบัติธรรมตามที่กล่าวไว้ในตอนต้น ดังนั้นพื้นที่ป่าต้องมีความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ เหมาะสมเพียงพอแก่การเป็นพื้นที่รองรับคำจูนในการศึกษาธรรมะ จากการสำรวจพบว่าสภาพป่าของกรณีศึกษาทั้งสองแห่งนี้ยังคงความสมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากวัดป่าสุนันทวนารามตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติศรีนครินทร์ ส่วนวัดป่านานาชาติตั้งอยู่บริเวณป่าช้าเดิม แม้ในปัจจุบันพื้นที่รอบนอกของวัดป่านานาชาติจะมีสภาพค่อนข้างเสื่อมโทรมเนื่องจากการลักลอบตัดไม้ แต่ในพื้นที่ของวัดเองก็ยังคงสภาพเป็นป่าอยู่ ผืนป่าทั้งสองแห่งนี้ได้รับการดูแลตามธรรมชาติ กล่าวคือดูแลโดยธรรมชาติเอง ไม่ได้มีการตัดแต่ง รดน้ำ พรวนดิน และให้ปุ๋ยแต่อย่างใด หรือเรียกได้ว่าให้เทวดาเลี้ยง

ภาพที่ ๓.๑๖๖ ทางเข้าด้านหน้า วัดป่านานาชาติ

ดังนั้นนอกจากต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และหนาแน่นพอสมควรแล้ว ก็พบว่ามีนก กระรอก และแมลงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แม้ป่าจะมีสภาพค่อนข้างหนาแน่นแต่บริเวณที่เป็นทางเดินหลักก็จะถูกวางให้เรียบ มีความสะอาด สว่าง ตามสมควรเพื่อให้เกิดความปลอดภัยในขณะเดิน

ภาพที่ ๓.๑๖๗ ทางเดินดิน วัดป่านานาชาติ

จากการสอบถามพระอาจารย์ทั้งสองท่านในเรื่องของการรักษาป่าและสภาพธรรมชาติ พระอาจารย์มีสฐโธะกล่าวว่า “การที่เราอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบนี้ อยู่ในป่า การเห็นด้วยตาที่ดี เสี่ยงธรรมชาติก็ทำให้จิตใจผ่อนคลาย” ส่วนพระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลี ได้กล่าวว่า “ธรรมชาติทำให้จิตสงบในป่าไม่มีเจตนาของมนุษย์ เราสามารถพิจารณาสังขารตามธรรมชาติได้ ในเมืองมีสิ่งแปลกปลอมแต่ธรรมชาติเข้าใจง่าย” เมื่อวิเคราะห์จากการสอบถามดังกล่าวแล้วจึงทราบว่าสาเหตุของการอนุรักษ์ป่านั้นนอกจากจะมีพื้นฐานความเชื่อที่ได้รับจากหลวงปู่ชาแล้ว ท่านทั้งสองเองก็มีเหตุผลในการรักษาสภาพธรรมชาติและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ดังนั้นท่านทั้งสองจึงมีแนวคิดในการอนุรักษ์ผืนป่าให้คงอยู่ทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพของความเป็นป่าไว้ให้มากที่สุด เป็นการดูแลรักษาผืนป่าให้อยู่ในสภาพธรรมชาติโดยไม่เน้นด้านความสวยงาม โดยการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมและได้มีบทบาทการอนุรักษ์ป่ามาตั้งแต่เริ่มเข้าไปก่อตั้งที่พักสงฆ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ด้วยวัตรปฏิบัติอันงดงามของพระสงฆ์ จึงเป็นเหตุสำคัญของการหยุดยั้งการทำลายป่า ส่วนการล่าสัตว์ป่าได้บรรเทาลง

วัดสุন্নทวาราม ได้ดำเนินงานดังกล่าวเรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงได้ขอเข้าร่วมโครงการพระสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้ ด้วยเห็นว่า นอกจากพื้นที่ซึ่งได้รับการถวายจากราษฎรแล้ว พื้นที่ที่ติดกับบริเวณที่ตั้งของที่พักสงฆ์ ยังมีพื้นที่ป่าเขาโดยรวมถึง ๕,๖๐๐ ไร่ ซึ่งต้องอนุรักษ์ไว้

ภาพที่ ๓.๑๖๘ บริเวณทางเข้าด้านหน้าวัดป่าสุন্নทวาราม

ดังนั้นผืนป่าของกรณีศึกษาทั้งสองแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติที่สมบูรณ์ ยังคงความเป็นพื้นที่รองรับคำจูนในค้นหาสัจธรรม และปฏิบัติธรรมได้

ส่วนวัตถุประสงค์การรองรับคำจูน ในรูปแบบของอาคารนั้น จะขอเริ่มการวิเคราะห์จากกรณีวัดป่านานาชาติก่อน แล้วจึงค่อยวิเคราะห์อาคารในส่วนของวัดสุন্নทวารามเป็นลำดับต่อไป ในกรณีทั้งสองนี้ไม่สามารถวิเคราะห์ภูมิสงฆ์ได้ เนื่องจากเป็นเขตสงบ เป็นพื้นที่ที่เข้าได้เฉพาะสงฆ์เท่านั้น จึงสามารถวิเคราะห์ได้เฉพาะอุโบสถ และอาคารส่วนกลางต่างๆเท่านั้น

๓.๘.๓.๑ วัดุแห่งการรองรับคำจุนในวัดป่านานาชาติ

ในกรณีสถานปฏิบัติธรรมโดยทั่วไปแล้ว วัดุแห่งการรองรับคำจุนจะเกิดมาจากกิจกรรมหรือ การส่องสะท้อนของผู้นำ ในกรณีวัดป่านานาชาตินี้ก็เช่นกัน จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลิพบว่าอาคารต่างุนี้เกิดจากเจ้าอาวาสองค์ก่อน ซึ่งโดยหลักแล้วท่านให้ยึดถือแนวทางของหลวงปู่ชาคือ การไม่ยึดมั่นถือมั่น ส่วนตัวพระอาจารย์เฮนนิ่ง เกวลิเองท่านก็มีความเห็นว่าอาคารควร กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ควรสร้างอะไรที่ใหญ่เกินกว่าธรรมชาติ ด้วยแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐาน ของการสร้างวัดุแห่งการรองรับคำจุน ในวัดป่านานาชาติ

ศาลาธรรม

ศาลาธรรมเป็นพื้นที่รวมสำหรับปฏิบัติธรรม ประกอบกิจทำวัตร และเป็นที่นั่งหมายของเจ้า อาวาสในการพบปะผู้มาเยือน อาคารนี้มีพื้นที่ประมาณ ๒๕๐ ตารางเมตร มีผนังล้อมรอบทั้งสี่ด้าน เป็นผนังไม้ทาสีน้ำตาล มีหน้าต่างบานใหญ่ติดตั้งอยู่ในทุกช่วงเสาตลอดแนวอาคาร หลังคาจั่วทรงสูง และมีปีกนกคลุมอาคารโดยรอบ พื้นภายในถูกยกกระดั้บจากพื้นภายนอกเพียง ๑ นิ้ว (โดยประมาณ) ส่วนพื้นภายนอกได้ถูกทำให้มีความลาดกระจายตัวออกไปโดยรอบอาคาร

ภาพที่ ๓.๑๖๙ ศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่านานาชาติ

เมื่อวิเคราะห์แล้วก็พบว่า ผนังของศาลาธรรมญูททาเป็นสื่อน้ำตาลทำให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าไม้ ตัวผนังเองทำมาจากไม้ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น หน้าต่างบานใหญ่ที่มีอยู่ในทุกช่วงเสานั้น ก็ช่วยให้เกิดการถ่ายเทอากาศได้อย่างสะดวก รับแสงแดดและลมเย็น ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการก่อประกอบจากธรรมชาติ ทำให้ภายในมีความสว่างอย่างเพียงพอและมีอุณหภูมิเย็นจึงเกิดภาวะน่าสบาย หลังคาจั่วทรงสูงนั้นก็มีความเหมาะสมกับการอยู่ในป่าเนื่องจากทำให้มีความรวดเร็วในการระบายน้ำฝน และมีส่วนช่วยลดความร้อนภายในอาคาร ส่วนปีกนกขนาดใหญ่ครอบคลุมโดยรอบอาคารนั้นทำให้ป้องกันอาคารจากแสงแดดและความร้อนยามบ่าย และป้องกันฝนที่จะสาดเข้าสู่อาคารได้อย่างเพียงพอ ส่วนพื้นภายในอาคารมีความสูงเพียงประมาณ ๑ นิ้ว มองจากภายนอกดูเหมือนจะเป็นระดับเดียวกับพื้นภายนอก ทำให้รู้สึกถึงความสอดคล้องต่อเนื่องในระดับพื้น ส่วนพื้นภายนอกที่ได้ถูกทำให้มีความลาดกระจายตัวออกไปโดยรอบอาคารนั้นส่งผลให้ระดับพื้นภายในไม่ต้องยกให้สูงจนขาดความต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้การระบายน้ำมีความสะดวก ไม่กักขังน้ำ ระบายได้ดีเมื่อในฤดูฝนหลาก

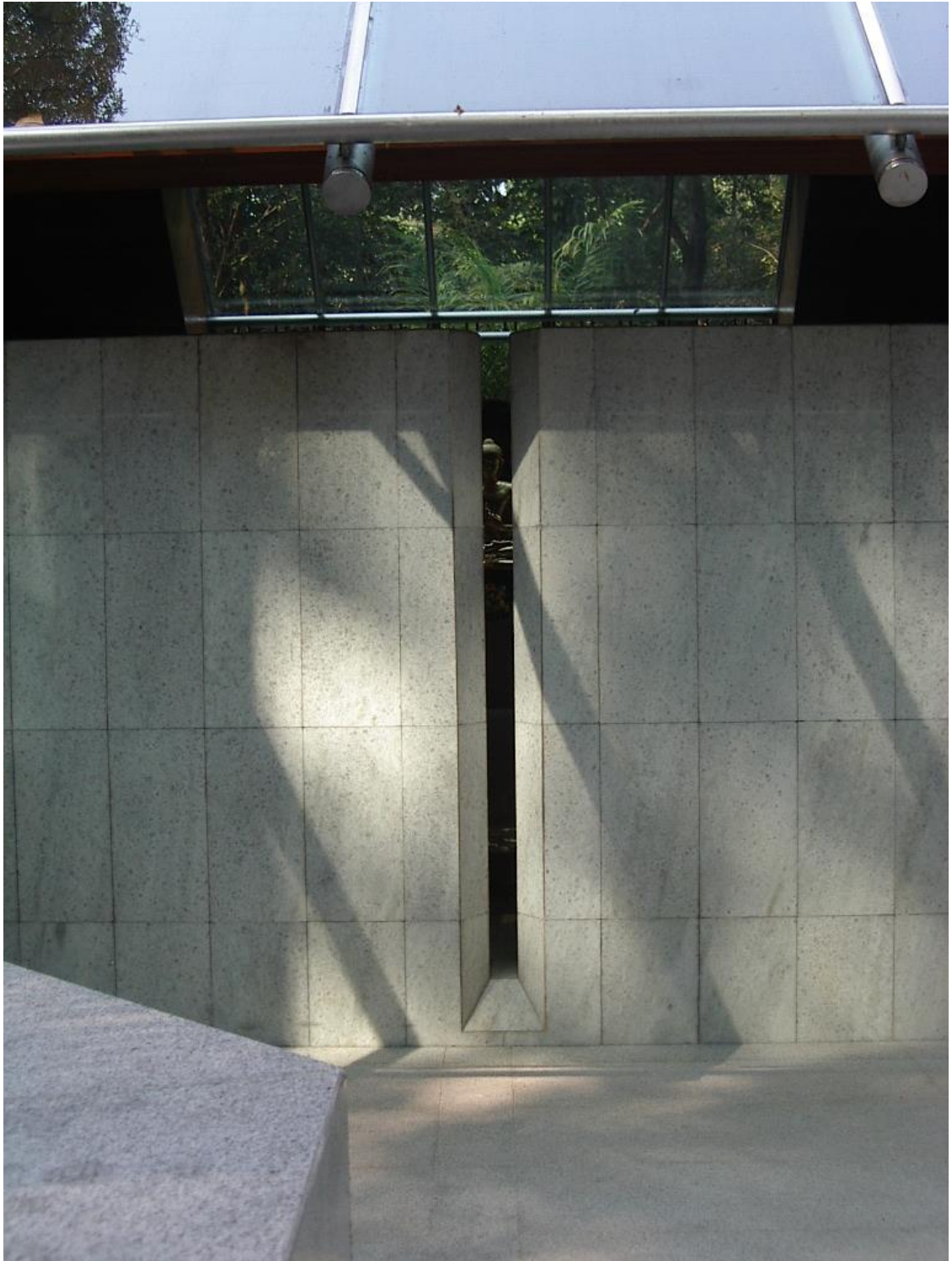
อุโบสถ

อุโบสถ เป็นอาคารใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นในบริเวณด้านซ้ายมือเยื้องจากทางเข้าหลัก แทรกตัวอยู่ในทิวไม้ ผนังและพื้นทั้งภายนอกและภายในกรุด้วยหินแกรนิต หลังคาปั้นหยาทรงสูง ยอดหลังคาประดับด้วยปฏนักรูปทรงสถูปทาดด้วยสีทอง มีปีกนกที่ใช้กระจกใสเป็นวัสดุครอบคลุมโดยรอบอาคาร

ภาพที่ ๓.๑๗๐ อุโบสถ วัดป่านานาชาติ

พื้นที่ภายในถูกออกแบบให้อยู่ในระดับเดียวกับพื้นดินภายนอก ทำให้เกิดความต่อเนื่องในขณะเดิน หากมองจากภายนอกจะไม่สามารถเห็นพระประธานที่ตั้งอยู่ภายในตัวอาคาร มีเพียงช่องมองทางแนวนั่งซึ่งมีความกว้างเพียง ๕ เซนติเมตร ที่สามารถจะมองเห็นทะลุเข้าไปเห็นองค์พระประธานได้

ภาพที่ ๓.๑๗๑ ผนังภายนอกอุโบสถ ที่สามารถมองเห็นองค์พระประธานในอุโบสถ วัดป่านานาชาติ

เมื่อเข้าสู่ภายในอาคาร พื้นจะถูกยกระดับขึ้น ภายในมีอุณภูมิเย็นซึ่งเป็นผลมาจากหลังคาทรงสูง และพื้นที่ปูด้วยหินแกรนิตที่ทำให้เย็นเท้าในขณะที่เดิน ฉากด้านหลังขององค์พระประธานถูกเปลี่ยนจากผนังแกรนิตเป็นผนังกระจกใส ทำให้สามารถมองเห็นป่าที่อยู่ด้านหลังอุโบสถได้ บรรยากาศบริเวณพระประธานจึงมีความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้น

ภาพที่ ๓.๑๗๒ ภายในอุโบสถ วัดป่านานาชาติ

แต่หากเปรียบเทียบระหว่างอุโบสถกับศาลาธรรมแล้ว ความกลมกลืนกับธรรมชาติของอุโบสถจะมีน้อยกว่าศาลาธรรม เนื่องจากวัสดุอาคารที่เน้นการใช้หินแกรนิตในลักษณะผิวเรียบและมัน จึงทำให้อาคารดูแข็ง แม้ตัวอาคารจะแทรกตัวอยู่ท่ามกลางต้นไม้ก็ตาม

๓.๘.๓.๒ วัดอุแห่งการรองรับคำจุนในวัดสุนันทวนาราม

จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์มิสสุโอะ คเวสโก พบว่าท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบวัดอุแห่งการรองรับคำจุนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การเป็นผู้กำหนดที่ตั้งอาคารต่างๆ รวมถึงการแบ่งพื้นที่ในการใช้สอย ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าท่านมีหลักการในการกำหนดดังนี้

- ๑) รักษาสภาพธรรมชาติ และให้มีรูปแบบสอดคล้อง เชื่อมโยงกับธรรมชาติมากที่สุด เนื่องจากธรรมชาติช่วยให้จิตใจคนผ่อนคลาย
- ๒) ไม่ยึดมั่นถือมั่น คือมีรูปแบบอย่างไรก็ได้แต่ให้สอดคล้องกับธรรมชาติ
- ๓) ไม่สุดโต่งในด้านใดด้านหนึ่ง คือไม่ใช่วัดในเมืองที่สร้างอาคารจนเต็มพื้นที่ ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่แบบวัดป่าที่ไม่มีพื้นที่อาคารเลย

จากหลักการทั้งสามข้อนี้ ท่านจึงได้มอบให้กับผู้ออกแบบเพื่อให้ดำเนินการต่อในการทำแบบเพื่อการก่อสร้าง ผู้ออกแบบอาคารศาลาธรรม และอุโบสถในวัดป่าสุนันทวนาราม คือ คุณนิธิ สถาปิตานนท์ สำนักงานสถาปนิกเอสี่สิบเก้า (A49) จึงได้ทำการออกแบบโดยดูที่ตั้ง และพยายามศึกษาอาคารประเภทเดียวกันในละแวกนี้เพื่อดูเป็นกรณีศึกษา แล้วจึงทำการออกแบบ ก่อสร้างจนแล้วเสร็จ แม้จะมีข้อจำกัดทางด้านงบประมาณการก่อสร้าง แต่จากความเข้าใจในการออกแบบวัดป่า ซึ่งท่านเคยบวชที่วัดหนองป่าพง และจากพื้นฐานของผู้ออกแบบที่ชอบความเรียบง่ายซึ่งตรงกับแนวคิดพื้นฐานของวัดป่า ส่งผลให้อุโบสถของวัดสุนันทวนารามนี้ได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยม ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗

อุโบสถ

อุโบสถ เป็นอาคารหลังเล็กๆ ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา สำหรับอุโบสถหลังนี้พระอาจารย์มิสสุโอะ ได้เน้นหลักของการไม่สุดโต่ง คือแบ่งพื้นที่แนวราบออกเป็นสามส่วน ให้สร้างเป็นตัวอาคารเพียงแค่ว่าหนึ่งส่วน อีกสองส่วนปล่อยไว้เป็นที่โล่ง เนื่องจากโดยปกติท่านจะใช้พื้นที่โล่งธรรมชาติในการประกอบศาสนกิจ พื้นที่ในส่วนที่อาคารจะใช้เฉพาะในช่วงแดดร้อนจัดหรือมีฝนตกเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ด้านหน้าวัดจึงมีลานโล่ง ปลูกต้นไม้ และมีธรรมชาติเพื่อให้พระสงฆ์ได้นั่งเทศน์ธรรม

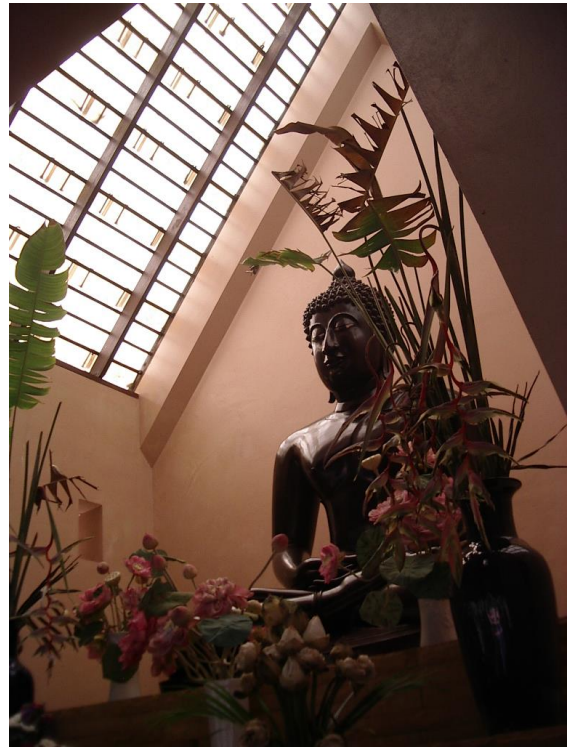
ภาพที่ ๓.๑๗๓ อุโบสถ วัดป่าสุนันทวนาราม

ส่วนตัวอาคารมีลักษณะเปิดโล่งสามด้าน มีเพียงด้านหลังเท่านั้นที่เป็นผนังทึบเพื่อเป็นที่ประดิษฐานองค์พระประธาน ผู้ออกแบบได้กำหนดให้แสงธรรมชาติเข้าบริเวณด้านบนขององค์พระประธาน แสงที่ลงมานั้นมีคุณภาพมาก ปริมาณแสงไม่มากเกินไป แสงที่ส่งลงมาเป็นสีเหลืองทอง จึงทำให้เกิดบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ ๓.๑๗๔ ภายในอุโบสถ วัดป่าสุมนันทนาราม

ผู้ออกแบบใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง และออกแบบโครงหลังคาเป็นแบบโครงถัก จึงทำให้มีลักษณะคล้ายกับต้นไม้ เกิดความสอดคล้องกับบริบทโดยรอบที่เป็นป่า

ภาพที่ ๓.๑๗๕ การออกแบบควบคุมปริมาณแสงสว่างจากหลังคาและบริเวณองค์พระประธาน

แม้อาคารจะมีลักษณะเปิดโล่งแต่ภายในก็ไม่ร้อน เนื่องจากมีหลังคาจั่วทรงสูงมุงด้วย กระเบื้องลอนเย็นชายคาลงมาห่างจากพื้นประมาณ ๑.๕๐ เมตร ทำให้ลมสามารถพัดผ่านได้ใน ขณะเดียวกันก็สามารถป้องกันฝนสาด และควบคุมปริมาณแสงที่เข้าสู่ตัวอาคารได้ ทำให้ภายใน อาคารมีความเย็นสบาย และมีแสงนวลไม่สว่างจ้าจนเกินไป

ภาพที่ ๓.๑๗๖ ภายนอกอุโบสถ วัดป่าสุทธนันทาราม

ศาลาธรรม

ศาลาธรรม เป็นพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมปฏิบัติธรรม พระอาจารย์มิตซูโอะ จะใช้พื้นที่นี้ในการสอนอานาปานสติ และลงเทศน์เมื่อมีผู้ปฏิบัติธรรมมาเป็นจำนวนมาก เป็นอาคารชั้นเดียวไม่มีผนัง ด้านหน้าศาลามีลานโล่งตามแนวคิดของพระอาจารย์มิตซูโอะ มีเส้นทางเดินจงกรมอยู่ล้อมรอบอาคาร

ภาพที่ ๓.๑๗๗ ศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทาราม

เนื่องจากงบประมาณจำกัด โครงสร้างหลักจึงเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กฉาบปูนโดยไม่ทาสี ส่วนพื้นเป็นพื้นไม้ที่มีขนาดไม่เท่ากันเนื่องจากเป็นไม้ที่ได้รับการบริจาค แต่ก็เป็นการแสดงออกถึงความสันโดษ เรียบง่าย ตรงไปตรงมา ใช้งานได้อย่างเหมาะสม และไม่ได้มีความบกพร่องต่อหน้าที่ใช้สอยใดๆเลย

เช่นเดียวกับอาคารอุโบสถ ผนังที่เปิดโล่งแต่อยู่ภายใต้การปกคลุมของหลังคา ทำให้จึงภายในอาคารมีความเย็นสบาย และสามารถความคุมแสงให้เกิดความสลัวได้ ในขณะที่ออกแบบให้แสงธรรมชาติเข้ามาโดยตรงจากด้านบนของพระประธาน จึงทำให้บรรยากาศภายในศาลาธรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ ๓.๑๗๘ พระประธานภายในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม

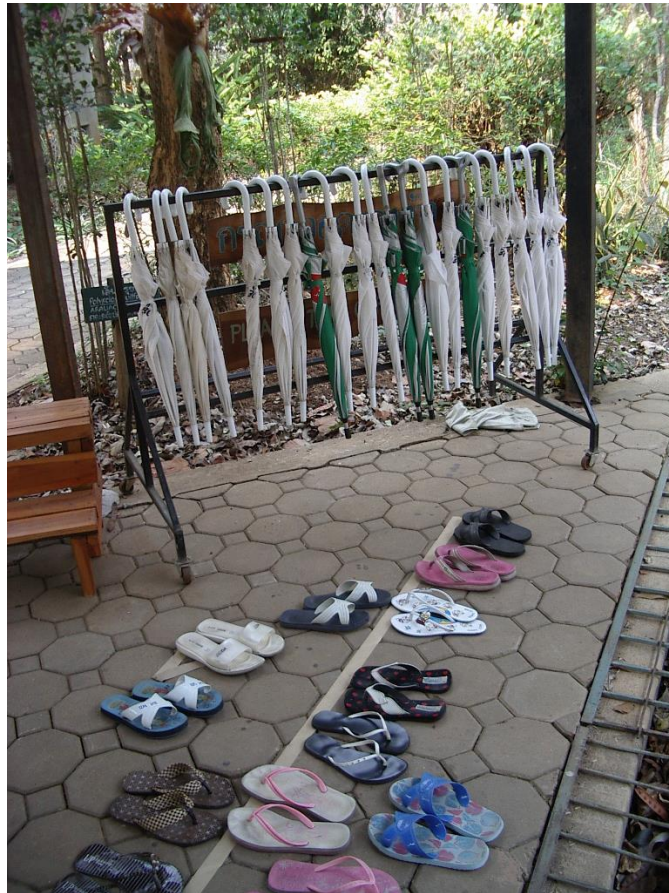

ภาพที่ ๓.๑๗๙ ความสันโดษ เรียบง่ายภายในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม

ภาพที่ ๓.๑๘๐ การใช้หลังคาไม้ไผ่สร้างความสลับให้เกิดขึ้นในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าสุนันทวนาราม

ภายใต้คตินิยม “สว่าง สะอาด สงบ” นี้จึงส่งผลให้ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ได้ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนไม่เพียงแต่อาภักปกริยาในการปฏิบัติธรรม แต่ปรากฏออกมาผ่านทาง การออกแบบพื้นที่รองรับทางกายภาพด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบที่วางรองเท้าและเก็บร่ม หรือการ ตีเส้นบนทางเดินจงกรมเพื่อให้ความเป็นระเบียบ งดงามในการเดินปฏิบัติธรรม ความมีระเบียบนี้เอง ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดสติ และอยู่ในความสำรวมในทุกขณะ

ภาพที่ ๓.๑๘๑ การจัดระเบียบที่วางรองเท้าและที่เก็บร่ม วัดป่าสุคันทวนาราม

จากการวิเคราะห์วัตถุแห่งการรองรับคำจูนของกรณีวัดป่าทั้งสองแห่งนี้ สามารถสรุปได้ว่า พื้นที่ธรรมชาติหรือป่าก็ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจาก(๑) ป่าเป็นพื้นที่ในการปฏิบัติธรรม เป็นกุศโลบายในการเรียนรู้ธรรมะจากธรรมชาติ (๒) ในป่ามีสัจธรรม เป็นสัจธรรมแท้จริงไม่มีเจตนาของมนุษย์ และ (๓) ธรรมชาติในลักษณะที่เป็นป่าทำให้จิตใจเกิดความผ่อนคลาย เมื่อจิตเกิดความผ่อนคลาย จิตก็สามารถพัฒนาได้ง่าย

ส่วนวัดที่รองรับคำจูนที่เกิดจากมนุษย์สร้าง คือ อาคารและส่วนประกอบอื่นๆ ก็สามารถสรุปได้ว่าเป็นอาคารที่รองรับการประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือมีความเหมาะสมใน ด้านงบประมาณ พื้นที่เพียงพอต่อการใช้สอย มีการออกแบบที่สอดคล้องกับภูมิอากาศและภูมิประเทศ เรียบง่ายและไม่รุกรานธรรมชาติ

เหตุที่ทำให้อาคารหรือสถาปัตยกรรมมีความสมณะและสันโดษได้เช่นนี้ จากการวิเคราะห์พบว่าเกิดมาจาก ๓ แนวคิดหลัก อันได้แก่ (๑) การไม่ยึดมั่นถือมั่น ทำให้ไม่ยึดติดกับรูปแบบภายนอก (๒) การไม่สุดโต่ง ไปด้านใดด้านหนึ่ง แต่มีความพอเพียงแก่การใช้สอย คือไม่สร้างจนเต็มพื้นที่ จึงเกิดอัตราส่วนอาคารต่อที่ว่างประมาณ ๑:๓ (๓) การสร้างสิ่งใดๆ ไม่ควรใหญ่เกินธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ หรือไม่เบียดเบียนครอบงำธรรมชาติ ทำให้ตัวอาคารเกิดความกลมกลืนและมีความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ

นอกจากนี้การที่สถาปนิกผู้ออกแบบ เคยปฏิบัติธรรมและบวชที่วัดหนองป่าพง จึงทำให้เกิดความเข้าใจบริบททุกด้านของความเป็นวัดป่า ดังนั้นผู้ออกแบบจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัตถุประสงค์ของการรองรับคำจูนนั้นเกิดความสำเร็จสอดคล้องตรงกับแนวคิดและแนวทางปฏิบัติต่างๆ ของวัดป่า

๓.๘.๔ สรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์กรณีวัดป่าทั้งสองแห่งนี้ ได้พบประเด็นสำคัญในการกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ ทุกแห่งในพื้นที่ของวัดป่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติหรือพื้นที่ในอาคาร วัด ก็จะมี ความศักดิ์สิทธิ์เท่าเทียมกัน ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาอื่นๆ จากการวิเคราะห์พบว่าสาเหตุมาจากปัจจัยหลัก ๒ ปัจจัยคือ (๑) แนวทางในการปฏิบัติธรรมะ สมถวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้นในทุกขณะจึงทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมประกอบกิจอย่างมีสติ ในทุกพื้นที่จึงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และ (๒) คำสอนและปฏิปทาของหลวงปู่ชาั่นเอง ซึ่งเป็นการส่งสะท้อนความเชื่อของผู้นำ คำสอนหลักที่มีผลต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วยหลักธรรม ๓ ประการดังนี้

๑) “ธรรมะคือธรรมชาติ” หากวิเคราะห์แล้วจะพบว่า หากเราเฝ้าศึกษาธรรมชาติ เราก็จะพบกับกฎเกณฑ์ต่างๆ เช่นเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ธรรมดาๆ แต่เป็นความจริงแท้ที่ยิ่งใหญ่ สิ่งนี้เองที่เรียกว่าธรรมะ มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือแก้ไขกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้ เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ดังกล่าวนั่นเอง ดังนั้นหลวงปู่ชาจึงให้ศึกษาธรรมะจากธรรมชาติ เรียนรู้สังขารในธรรมชาติ และจากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวว่า “ใครพบธรรมผู้นั้นพบเรา” ซึ่งก็หมายถึงว่าหากเราศึกษา เฝ้าดูธรรมชาติ เราก็จะพบกับธรรมะ และหากเราพบธรรมะเราก็จะพบกับองค์พระพุทธเจ้า ซึ่งในที่นี้น่าจะหมายถึงสังขารหรือความจริงสูงสุดนั่นเอง

ดังนั้นสภาพธรรมชาติของวัดป่าจึงมีลักษณะเป็นป่าบริสุทธิ์ ไม่ใช้การปรุงแต่งพื้นที่ให้มีลักษณะเหมือนป่าธรรมชาติ เพราะการปรุงแต่งมีเจตนาของมนุษย์ หากเราปรุงแต่งธรรมชาติมากเท่าไร เราก็จะยิ่งห่างจากสังขารหรือความจริงสูงสุดมากขึ้นเท่านั้น

๒) “ไม่ยึดมั่นถือมั่น” หลักธรรมนี้ทำให้อาคารไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบเดิม หรือรูปแบบวัดไทย ประเพณี ทำให้ผู้ออกแบบมีอิสระในการออกแบบมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการออกแบบก็ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหลักที่ว่า “ธรรมะคือธรรมชาติ” จึงทำให้รูปแบบอาคารที่ปรากฏออกมานั้นมีความ สันโดษ สมถ เรียบง่ายไม่ทำลายสภาพธรรมชาติ มีความสอดคล้องกลมกลืน และมีความพอเพียง เหมาะสมกับบริบททั้งในด้านสภาพที่ตั้ง ภูมิอากาศ และงบประมาณ

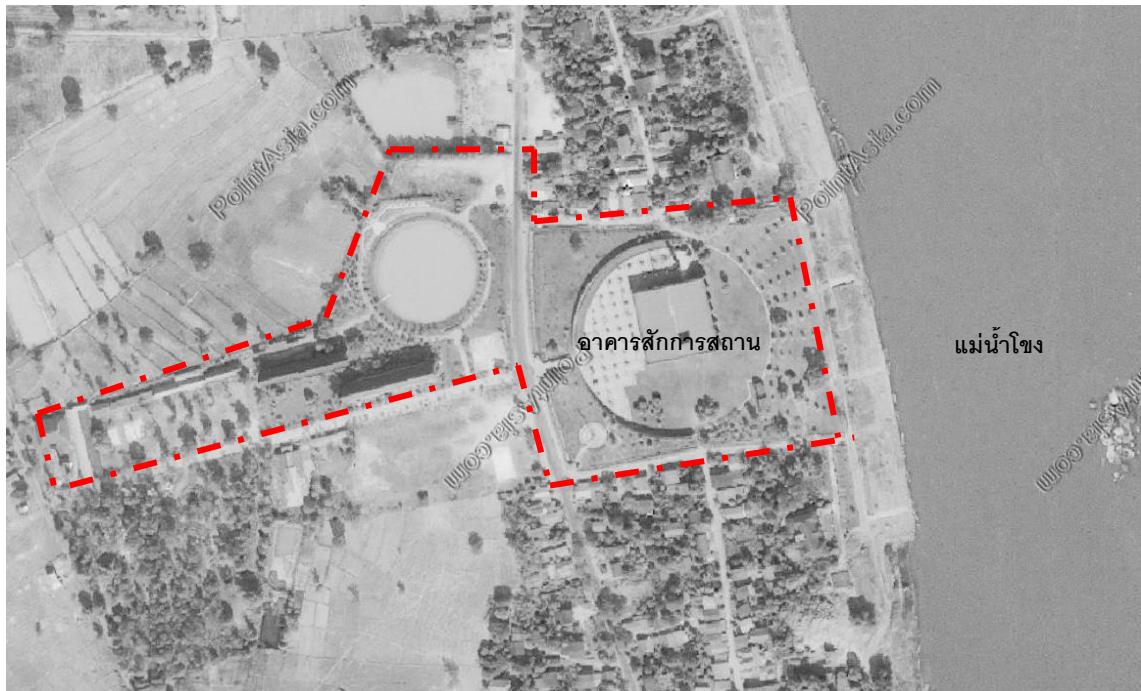
๓) “ธรรมะ คือ สว่าง สะอาด สงบ” ความสว่าง สะอาด สงบ นี้เองเป็นภาวะที่ทำให้ผู้ปฏิบัติ ธรรมเกิดความวางใจในพื้นที่รองรับ เมื่อเกิดการวางใจ จิตก็จะผ่อนคลาย เกิดผัสสะแห่งความสงบ กายและใจจึงพร้อมต่อการปฏิบัติธรรม พัฒนาจิต ดังนั้นการจัดการให้เกิดแบบแผนระเบียบปฏิบัติ กับพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ตลอดจนการดูแลรักษาให้วัตถุแห่งการรองรับเหล่านี้คงอยู่ในสภาพ “สว่าง สะอาด สงบ” จึงถือปฏิบัติไปตามหลักธรรมนี้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้เบื้องหลังของสถาปนิกผู้ออกแบบก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ จากกรณีนี้จะเห็นได้ ชัดว่าผู้ออกแบบมีแนวคิดที่ชอบความเรียบง่าย เป็นผู้ที่เคยผ่านการบวชที่วัดหนองป่าพง จึงทำให้มี ความเข้าใจในหลักการของวัดป่าเป็นอย่างดี ส่งผลให้ให้วัตถุแห่งการรองรับคำจูนมีความ สมถะ สันโดษ เรียบง่าย สอดคล้องตามแนวทางของวัดป่าได้เป็นอย่างดี

๓.๙ กรณีศึกษาที่ ๒ กรณีสักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย

๓.๙.๑ ข้อมูลทั่วไป ความเป็นมาและแนวคิด

สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย เป็นศาสนสถานของคริสตศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ตั้งอยู่ที่ บ้านสองคอน กิ่งอำเภอร้วนนใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ริมฝั่งแม่น้ำโขง ตรงข้ามประเทศลาว ขนาดที่ดิน ๗๕ ไร่ เจ้าของโครงการ คือสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๓.๑๘๒ แผนที่ตั้ง สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย

สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทยแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงผู้ที่ยอมสละชีพเพื่อยืนยันความเชื่อในศาสนาของตน ซึ่งทางคริสต์ศาสนาเรียกว่าบุญราศีมรณสักขี (Blessed Martyr) เป็นเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ที่บริเวณหมู่บ้านสองคอน กิ่งอำเภอร้วนนใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ดังนั้นสักการสถานแห่งนี้จึงเป็นอาคารที่ก่อสร้างขึ้น ณ สถานที่เกิดเหตุเพื่อรำลึกถึงบุญราศีทั้ง ๗ และใช้เป็นที่พักผ่อนศาสนกิจ (มิสซา) ประจำวันของชาวบ้านสองคอน จำนวน ๔๐๐-๕๐๐ คน อีกทั้งยังเป็นที่พักผ่อนและฉลองบุญของคริสตชนทั่วไป ซึ่งจะมีพิธีกรรมใหญ่ในวันที่ ๒๒ ตุลาคมของทุกปี เพื่อเป็นการรำลึกและเฉลิมฉลองบุญราศีชาวไทย ในวันดังกล่าวนี้จะมีผู้มาร่วมพิธีกรรมกว่าหมื่นคน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

แนวคิด และที่มาของสักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย

กรณีศึกษานี้มีความแตกต่างจากกรณีศึกษาแห่งอื่นๆที่ได้ศึกษามา เนื่องจากกรณีศึกษาแห่งนี้เป็นวัดในศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก อยู่ในเขตการปกครองของสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง ซึ่งศาสนจักร คาทอลิกในประเทศไทยได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๐ สังฆมณฑล โดยมีสังฆมณฑลกรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางในการปกครอง วัด สำนักสงฆ์ และสถานปฏิบัติธรรมทุกแห่งที่จะทำการก่อตั้งจะต้องได้รับอนุมัติจากสังฆมณฑลกรุงเทพฯเท่านั้น รวมถึงกิจกรรมหลักต่างๆก็ได้ถูกกำหนดโดยตรงจากส่วนกลางซึ่งเป็นรูปแบบกิจกรรมเหมือนกันทั่วประเทศ เจ้าอาวาสหรือผู้นำของวัดจะมีการโยกย้ายในทุกๆ ๒-๔ ปี ด้วยโครงสร้างการปกครองนี้จึงทำให้เจ้าอาวาสหรือผู้นำมีส่วนในการกำหนดรูปแบบกิจกรรมได้ไม่มากนัก เนื่องจากระยะเวลาในการอยู่ประจำวัดสั้นเพียง ๒ ปี ก็ต้องโยกย้ายไปประจำวัดอื่น วัดเดิมที่เคยอยู่ก็จะมีเจ้าอาวาสคนใหม่เข้ามา ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมก็จะปฏิบัติตามรูปแบบกิจกรรมที่ได้ถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง การส่งสะท้อนความเชื่อจากผู้นำจึงไม่ได้เกิดขึ้นโดยตัวบุคคล แต่เกิดขึ้นตามแนวทางปฏิบัติจากส่วนกลาง

อย่างไรก็ตามแม้กรณีศึกษานี้จะไม่มี การส่งสะท้อนของผู้นำโดยตรง แต่สถานที่แห่งนี้ก็มีที่มาและสาเหตุอันเกิดจากการยืนยันความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านธรรมดาๆ ๗ คน ซึ่งแสดงการยืนยันความเชื่อของตนด้วยการสละชีวิต ดังนั้นการศึกษาในส่วนนี้จะเป็นการกล่าวถึงที่มาและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อความเชื่อทางคริสต์ศาสนาของสถานที่แห่งนี้ แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงที่มาและคุณค่าดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องแจกแจงก่อนว่าวัดของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกนั้นมีเพื่ออะไรและมีกี่ประเภท ซึ่งทั่วไปแล้ววัดของชาวคริสต์นั้นเกิดขึ้นเพื่อรองรับวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อเป็นพื้นที่ในการนมัสการและรำลึกถึงพระเจ้า พระเยซูเจ้า พระแม่มาเรีย และนักบุญต่างๆ (๒) เป็นพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา มิสซา การล้างบาป การประกอบพิธีศพ และ(๓) เป็นพื้นที่ในการสื่อสารกับพระเจ้า เพื่อขอพระพร และขอประทานอภัยบาป (โดยการแก้บาป)

จากการศึกษาพบว่าวัดของศาสนาคริสต์นั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่

- วัดสัตบุรุษ (Parish Church)
- วัดโดยการเทียบเคียง (Quasi - Parish Church)
- วัดที่ไม่ใช่วัดสัตบุรุษ(Non - Parish Church)

เมื่อนำมาเทียบกับการแบ่งตามประเภทของวัดแล้วจะพบว่า กรณีศึกษานี้เป็นวัดสัตบุรุษที่จัดอยู่ในประเภทสักการสถานหรือปูชนียสถาน (Shrine) ซึ่งสักการสถานนี้มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างจากวัดทั่วไป เพราะเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระสังฆราชผู้ปกครอง อนุญาตให้ใช้เป็นสถานที่ที่คริสตชนไปแสวงบุญอันเนื่องมาจากเหตุผลทางความศรัทธาพิเศษ ซึ่งจะเป็น Living Monument หรือ Dead Monument ก็ได้ โดยประกอบด้วยการปกครอง 3 ระดับคือ

- ระดับสังฆมณฑล (Diocesan Shrine) ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของพระสังฆราชผู้ปกครอง
- ระดับประเทศ (National Shrine) ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของสภาพระสังฆราชฯ
- ระดับนานาชาติ (International Shrine) ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของสันตะสำนัก (The Holy See) เช่น St. PETER (ITALY) และ สักการะสถาน แม่พระที่ลาวาง (เวียดนาม) เป็นต้น

ในกรณีศึกษาแห่งนี้จัดเป็นสักการะสถานระดับประเทศ สร้างขึ้นเพื่อการรำลึกถึงคนไทยที่เป็นชาวบ้านธรรมดาๆ แต่ยอมตายเพื่อยืนยันในความเชื่อและเลื่อมใส ศรัทธาในศาสนาคริสต์ที่ตนนับถือ โดยเรื่องราวทั้งหมดเกิดขึ้นเมื่อปลายปีพ.ศ. ๒๕๔๓ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยได้เกิดข้อพิพาทกับฝรั่งเศสเรื่องพรมแดน เป็นสาเหตุข้อความขัดแย้งที่คนไทยมีต่อชาวต่างชาติ ซึ่งหมายรวมถึงผู้ที่นับถือศาสนาจากชาติตะวันตก หรือศาสนาคริสต์ด้วย ด้วยเหตุนี้เองเหตุการณ์ที่น่าสลดจึงเกิดขึ้น การประหารคนไทยที่นับถือศาสนาคริสต์ทั้ง ๗ คนได้เกิดขึ้นบนพื้นที่แห่งนี้ และจากการที่ท่านทั้ง ๗ ได้เชื่อในศาสนาคริสต์ ปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง จนยอมใช้ตนเองเป็นเครื่องพิสูจน์ความเชื่อ บุคคลทั้ง ๗ ท่านประกอบด้วย ชิสเตอร์ ๒ รูปคือ ชิสเตอร์ฟิลา ทิพย์สุข (อายุ ๓๑ ปี) และชิสเตอร์คำบาง สีคำฟอง (อายุ ๒๓ ปี) มีครู ๑ ท่าน คือ นายสีฟอง อ่อนพิทักษ์ (อายุ ๓๓ ปี) มีสตรีสูงวัย ๑ ท่าน คือ นางพุดทา ว่องไว (อายุ ๕๙ ปี) และเด็กสาวอีก ๓ คน คือ นางสาวบุญดี ว่องไว (อายุ ๑๖ ปี) นางสาวคำไพ ว่องไว (อายุ ๑๕ ปี) และเด็กหญิงพร ว่องไว (อายุ ๑๔)

ฟิลิป สีฟอง อ่อนพิทักษ์

ซิสเตอร์อักแนสฟิลา (ซิสเตอร์) ทิพย์สุข

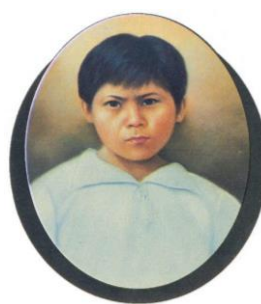
ซิสเตอร์ลูชีฮา คำบาง (สีคำฟอง)

อาภาทา พุดทา ว่องไว

นางสาวเชวรีลีฮา บุญดี ว่องไว

นางสาวปิปีอานา คำไพ ว่องไว

เด็กหญิงมารีอา พร ว่องไว

ภาพที่ ๓.๑๘๓ ภาพบุญราศีแห่งมรณสักขี ประเทศไทย ทั้ง ๗ องค์

การต่อต้านเริ่มต้นเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจชุดคุ้มครองหมู่บ้านประกาศห้ามชาวบ้านนับถือศาสนาคริสต์ โดยคาดโทษว่าผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องระวางโทษสถานหนัก คุณพ่อฟิเก ผู้ประจำอยู่ที่สองคอนถูกขับไล่ออกจากราชอาณาจักร หมู่บ้านสองคอนจึงขาดผู้ดูแลสัตบุรุษหรือชุมชนพาล เหลือแต่ผู้นำที่ยังเข้มแข็ง คือ ครูสีฟอง และซิสเตอร์ที่ประจำอยู่ที่วัดสองคอน

ช่วงต่อมาชาวบ้านถูกกดขี่มากขึ้นครูสีฟองจึงทำจดหมายแจ้งพฤติกรรมดังกล่าวไปยังเจ้าหน้าที่ของอำเภอมุกดาหาร แต่จดหมายตกอยู่ในมือของตำรวจชุดคุ้มครองหมู่บ้าน จึงส่งผลให้ครูสีฟอง ถูกยิงเสียชีวิต ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๓ หลังจากที่ครูสีฟองถูกฆ่า แม้ว่าคาทอลิกหลายคนไม่กล้าแสดงตัวเป็นคาทอลิกอย่างเปิดเผย แต่มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของซิสเตอร์สองรูปยังมั่นคงในความเชื่อ

ต่อมาในวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๘๓ หลังจากที่ซิสเตอร์ได้เขียนจดหมายถึงกลุ่มตำรวจได้สองวัน โดยในจดหมายมีเนื้อหาที่แสดงถึงการปฏิเสธในการละทิ้งศาสนา และพร้อมจะพลีชีพอย่างเต็มใจโดยไม่ถือโกรธต่อเจ้าหน้าที่ เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับจดหมายดังกล่าวจึงออกคำสั่งให้ซิสเตอร์ทั้งสองและคณะมาที่บริเวณวัดและทำการประหารชีวิต

เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริงและได้ถูกตรวจสอบโดยสำนักวาติกัน กรุงโรม โดยใช้เวลาตรวจสอบกว่า ๕๐ ปี และได้มีการประกาศสดุดีและฉลองใหญ่ในมหาวิหารวาติกันโดยสมเด็จพระสันตะปาปา ณ วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๒ ประกาศยกย่องท่านทั้ง ๗ ให้เป็น “บุญราศี” (The Blessed) และด้วยวีรกรรมที่ยอมพลีชีพเพื่อศาสนานั้น ทางคริสต์ศาสนาถือว่าเป็นพยานของพระเจ้าด้วยชีวิต ซึ่งถือเป็นวีรกรรมสูงสุดที่เรียกว่า “มรณสักขี” (Martyrs) จึงได้มีการกำหนดเรียกเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านทั้ง ๗ ว่า “บุญราศีมรณสักขีทั้ง ๗” (The Seven Blessed Martyrs)

ภาพที่ ๓.๑๘๔ การแต่งตั้งบุญราศีชาวไทยทั้ง ๗ องค์ โดยสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นปอลที่ ๒

สมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นปอล ที่ ๒ ได้ประกาศให้มีการฉลองบุญราศีชาวไทยทั้ง ๗ องค์ ประเทศไทย ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม ของทุกปี ดังนั้นสักการสถานแห่งนี้จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงการสละชีพเพื่อยืนยันความเชื่อทางศาสนาของชาวบ้านทั้ง ๗ คน ที่เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตคริสตชนตามความเชื่อของตนและเป็นพยานที่ดีของพระผู้เป็นเจ้าของ และเป็นที่รองรับกิจกรรมทางศาสนา เป็นการสร้างสักการสถานบนพื้นที่ที่มีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจริง

๓.๙.๒ การวิเคราะห์ผังสัสนแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

๓.๙.๒.๑ ผังสัสนแห่งสถานที่ (Sense of Place)

สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆในชนบท ริมแม่น้ำโขง สามารถเข้าถึงได้โดยถนน รพช. สภาพทางกายภาพของหมู่บ้านสามารถบอกเล่าเรื่องราวและยังคงสัมผัสถึงบรรยากาศในอดีตได้ บ้านเรือนโดยรอบยังคงเป็นเรือนพื้นถิ่นสูงเพียงสองชั้น บางหลังเป็นแบบใต้ถุนโล่ง กระจายตัวอยู่อย่างพอเหมาะไม่แออัด

ภาพที่ ๓.๑๘๕ ผังบริเวณสักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย

ถนน รพช. สายเล็กๆนี้เป็นเส้นทางนำไปสู่สักการสถาน เมื่อเดินทางถึงบริเวณสักการสถาน ด้านซ้ายมือจะพบกับกำแพงโค้งกรุด้วยหินทรายซึ่งเป็นวัสดุพื้นถิ่น ส่วนด้านขวามือเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคาร ๗ หลังเรียงรายกันตามแนวโค้งเข้าไปจากถนน โดยที่ด้านหลังของกลุ่มอาคารจะเป็นที่ตั้งของสุสาน และลานมรณสักขี ซึ่งที่เป็นพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ที่มรณสักขีถูกประหารชีวิต

เมื่อเดินเข้าไปในกำแพงโค้งจะพบกับลานโล่งขนาดใหญ่ บริเวณกลางลานมีอาคารทรงสี่เหลี่ยมหลังหนึ่งตั้งอยู่ ซึ่งก็คืออาคารสัการสถานนั่นเอง บนลานโล่งภายในกำแพงโค้งนี้สัมผัสได้ถึงความสะดวก นิ่ง และเงียบ เนื่องจากความโล่ง เรียบ ของลาน และรูปทรงเรียบง่ายของอาคารสัการสถาน ส่วนความเงียบเกิดขึ้นจากกำแพงโค้งซึ่งสามารถทำหน้าที่กั้นเสียงรบกวนจากภายนอกได้ สันนิษฐานว่าพื้นที่บริเวณนี้ถูกออกแบบให้มีความสงบนิ่งเนื่องจากเป็นพื้นที่เชื่อมโยง (Transition Space) กิจกรรมภายนอกซึ่งเป็นกิจกรรมทางโลก กับกิจกรรมภายในอาคารสัการสถานซึ่งเป็นกิจกรรมทางจิตวิญญาณ

ภาพที่ ๓.๑๘๖ ลานโล่งขนาดใหญ่ภายในกำแพงโค้ง

แต่เนื่องจากภายในลานโล่งนี้มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือต้นไม้ไม่มากนัก จึงมีความร้อนสูง แม้ดูจากผังแล้วพบว่าผู้ออกแบบได้กำหนดให้มีต้นไม้จำนวนมากกระจายทั่วลานก็ตาม ดังนั้นพลังจากธรรมชาติของที่ตั้งจึงส่งผลต่อการรับรู้น้อย พลังจากธรรมชาติอย่างเดียวที่ส่งผลต่อการรับรู้อย่างสูงคือ แม่น้ำโขง ที่อยู่ทางด้านหลังอาคารสัการสถาน เนื่องจากเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่และยังคงความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ ผ่านทางภูมิทัศน์ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำโขง

ภาพที่ ๓.๑๘๗ ภูมิทัศน์ของแม่น้ำโขง ด้านหลังสักการสถาน

เนื่องจากมีความจำเป็นในการใช้พื้นที่เพื่อรองรับคนเป็นจำนวนมากว่าหมื่นคน ดังนั้นจึงมีการปรับปรุงธรรมชาติในพื้นที่เดิมค่อนข้างมาก คงเหลือไว้เพียงเรือนไม้ยกพื้นลอยซึ่งเป็นบ้านพักและยุ้งข้าวของบุญราศี ชิสเตอร์พิลาและชิสเตอร์คำบาง ที่ยังคงสภาพและตั้งไว้ในตำแหน่งเดิม แม้เรือนอนุรักษจะตั้งอยู่ในตำแหน่งเดิมโดยไม่มีการเคลื่อนย้าย แต่การสัมผัสถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญในอดีตนั้นสามารถสัมผัสผ่านกายภาพที่ปรากฏอยู่ได้น้อยมาก เนื่องจากบริบทรอบข้างถูกปรับเปลี่ยนและปรุงแต่งจากเดิมไปมาก จึงทำให้บรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาจากร่องรอยในอดีตสื่อสารออกมาได้น้อย แต่สิ่งที่สัมผัสได้ คือความเหงา โดดเดี่ยว เดี่ยวดาย และแปลกแยกจากบริบทโดยรอบ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการที่ผู้ออกแบบจงใจทิ้งอาคารเก่าทั้ง ๒ ไว้ เพื่อเป็นสักขีพยานถึงเหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดนั่นเอง

ภาพที่ ๓.๑๘๘ บ้านพักและยุ้งข้าวของบุญราศี ปัจจุบันเป็นเรือนอนุรักษ

จากอากาศร้อนที่สัมผัสได้จากภายนอก กลับรู้สึกเย็นขึ้นได้อย่างชัดเจนเมื่อเข้าไปยังภายในอาคารสักการสถาน สิ่งที่สัมผัสได้ต่อมาคือความสงบ นิ่ง และเงียบ การจัดพื้นที่และเครื่องใช้ภายในอาคารมีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย การวางองค์ประกอบภายในเป็นลักษณะสมมาตร สร้างความเป็นทางการ จึงทำให้เกิดความเคารพและสำรวมเมื่ออยู่ภายในพื้นที่นี้

ภาพที่ ๓.๑๘๙ ภายในอาคารสักการสถาน

ความสว่างและโปร่งโล่งจากแสงที่ผ่านมาจากผนังกระจก และด้านหลังพระแท่นเป็นพื้นที่บรรจุอัฐิของบุญราศีทั้ง๗ ทำให้บริเวณพระแท่นประกอบพิธีดูมีพลังและเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น และเนื่องจากกำแพงกระจกนี้เองทำให้สามารถมองเห็นแม่น้ำโขงและได้สัมผัสถึงพลังธรรมชาติที่มาจากแม่น้ำโขงได้

อีกฝั่งหนึ่งของถนนเป็นบริเวณที่ตั้งของอาคาร ๗ หลัง เป็นพื้นที่สุสาน และลานมรณสักขี ซึ่งเป็นบริเวณที่มรณสักขีถูกประหารชีวิต ดังนั้นพื้นที่บริเวณนี้จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันสืบเนื่องจากเหตุการณ์ในอดีตที่ส่งผลต่อพื้นที่ โดยพื้นที่ถูกปรุงแต่งเป็นสองส่วนคือ พื้นที่แรกที่เป็นสุสาน ด้วยกิจกรรมและสภาพกายภาพจึงทำให้พื้นที่มีบรรยากาศความขลังและศักดิ์สิทธิ์ได้ พื้นที่ส่วนที่สองคือพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บุญราศีถูกประหารชีวิต ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ได้ถูกเก็บพื้นที่ไว้ให้

เป็นป่าธรรมชาติ แต่เนื่องจากพื้นที่มีขนาดไม่มากจึงทำให้พลังจากธรรมชาติไม่ค่อยที่จะส่งผลนัก อย่างไรก็ตามความสำคัญของพื้นที่อยู่บนเรื่องราวในอดีต ดังนั้นผู้ที่ทราบถึงเรื่องราวในอดีตหรือชาวคริสต์ที่มีฐานความศรัทธาเดิมอยู่ก็จะสัมผัสหรือเข้าถึงคุณค่าได้ง่ายกว่าผู้มาเยือนทั่วไป

ภาพที่ ๓.๑๙๐ บริเวณสุสาน

๓.๙.๒.๒ จิตวิญญาณสถานที่ (Spirit of Place)

โดยทั่วไปแล้วสักการสถานนั้น จะใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมเพื่อสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญในอดีตเมื่อสิ้นชีพแล้วก็จะมีการสร้างอาคารเพื่อให้เป็นพื้นที่ในการระลึกถึงและเคารพบูชาแก่คนรุ่นหลังต่อไป สำหรับกิจกรรมของสักการสถานแห่งนี้สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลักๆ คือ กิจกรรมหลักและกิจกรรมรอง แต่ละกิจกรรมต่างสร้างจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นแก่สักการสถานแห่งนี้ ซึ่งรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) กิจกรรมหลัก เป็นกิจกรรมเพื่อการนมัสการพระเจ้าและรำลึกถึงบุญราศีทั้งเจ็ด โดยผ่านการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมนี้จะแบ่งออกเป็นสามช่วงเวลาได้แก่ พิธีกรรมประจำวัน พิธีกรรมประจำสัปดาห์ และพิธีกรรมประจำปี

พิธีกรรมประจำวันหรือที่ชาวคริสต์เรียกว่า “มิสซา” คือ การประกอบพิธีกรรมโดยรำลึกถึงพระเจ้าและบุญราศีทั้งเจ็ด โดยพิธีกรรมนี้จะเริ่มในเวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. ของทุกวัน ใช้เวลา

ประมาณหนึ่งชั่วโมง โดยเริ่มจากการให้ผู้ประกอบพิธีกรรมทำพิธีแก้บาปกับบาปหลวงที่ค้นหา เมื่อใช้โทษบาปเสร็จแล้วชาวคริสต์ก็จะมีกายและใจที่บริสุทธิ์พร้อมที่จะเข้าสู่การประกอบพิธีกรรมได้ ดังนั้นพิธีแก้บาปก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญมาก เป็นเสมือนเครื่องมือช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดการผ่อนคลายและปล่อยวาง จึงเข้าร่วมพิธีกรรมอย่างมีสติและเต็มไปด้วยความปิติ

พิธีกรรมจะแบ่งออกเป็นสามภาค เริ่มด้วยการที่บาทหลวงกล่าวต้อนรับ และให้ผู้เข้าร่วมรำลึกถึงบาปที่ตนได้กระทำ เป็นทุกขถึงบาปที่ได้กระทำ และขออภัยต่อพระเจ้า หลังจากนั้นในส่วนภาคที่สองบาทหลวงก็อ่านบทอ่านโดยเลือกจากพระคัมภีร์ ซึ่งเป็นพระคัมภีร์ไบเบิลที่บันทึกถึงเรื่องราวทางคริสตศาสนาทั้งในพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่^{*****} เมื่ออ่านบทอ่านเสร็จแล้วบาทหลวงก็จะเทศน์สอนผู้ที่มาร่วมพิธีกรรม โดยอาศัยเนื้อหาในบทอ่านเป็นหลักโดยจะผนวกเข้ากับสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หลังจากเทศน์เสร็จก็จะมีการร่วมบริจาคนื่องในเหตุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทํานุบำรุงสัการสถาน ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ประสบภัยที่เกิดขึ้นในสถานที่ต่างๆทั่วโลก โดยจะมีคนเดินถือถุงทานเพื่อรับบริจาคโดยผู้ที่มาร่วมมิสซาจะร่วมบริจาคหรือไม่ก็ได้ หลังจากนั้นจึงเข้าสู่พิธีกรรมภาคที่สามคือการบูชาศีล ซึ่งในภาคนี้คือหัวใจหลักของกิจกรรมนี้เพราะเป็นการรำลึกถึงพระเยซูเจ้าก่อนสิ้นพระชนม์ คือช่วงเวลาที่บาทหลวงจะเสกแผ่นปังและเหล้าองุ่นเพื่อเป็นตัวแทนของพระวรกายและพระโลหิตของพระเยซูเจ้า และมอบให้เหล่าคริสตชนที่เตรียมพร้อมทั้งกายและใจอย่างดีแล้วมารับศีล เพื่อให้พระเจ้าได้อยู่ในกายและใจตน เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมรับศีลเสร็จแล้วบาทหลวงก็จะทำพิธีให้พรอีกครั้งก็เป็นอันเสร็จพิธี

ส่วนพิธีกรรมประจำสัปดาห์ก็มีขั้นตอนและลักษณะเช่นเดียวกันกับพิธีกรรมประจำวัน แต่จะมีความสำคัญว่าเพราะถือเป็นวันพระเจ้าหรือวันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วศาสนจักรได้กำหนดให้คริสตชนเข้าร่วมพิธีกรรมในวันอาทิตย์ในช่วงเช้าเวลา ประมาณ ๗.๐๐ น. ซึ่งพิธีกรรมประจำสัปดาห์ก็จะมีผู้เข้าร่วมมากกว่าพิธีกรรมประจำวัน

ส่วนพิธีกรรมประจำปีนั้น จะถูกจัดขึ้นทุกปี ในวันที่ ๒๒ ตุลาคม จะมีพิธีเฉลิมฉลองรำลึกถึงการสถาปนาแต่งตั้ง “บุญราศีมรณสักขี” และในวันที่ ๑๖ ธันวาคมของทุกปี จะมีพิธีรำลึกบุญราศีสองคอนเนื่องจากเป็นวันที่บุญราศีถูกประหารเพื่อยืนยันความเชื่อ ซึ่งงานฉลองทั้งสองวันนี้เป็นวันฉลองใหญ่ที่จะมีคนมาร่วมพิธีกรรมกว่าหมื่นคน โดยใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมประมาณสองชั่วโมง พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นประมาณ ๑๐.๐๐ น. โดยเริ่มต้นจากการทำพิธีมิสซาเช่นเดียวกับพิธีกรรมประจำวัน แต่ในพิธีกรรมภาคที่สองคือการอ่านบทอ่านจะบรรยายถึงเหตุการณ์ของบุญราศี และหลังจากประกอบพิธีกรรมภาคที่สามคือการรับศีลเสร็จแล้ว ผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคนก็จะร่วมกันเดินรำลึกจากตัวอาคารสักการสถานเดินข้ามถนน รพช. มายังบริเวณป่าศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเส้นทางนี้เป็น

***** พันธสัญญาเดิม หมายถึงเรื่องราวทางคริสตศาสนาในช่วงก่อนพระเยซูเจ้าเกิด ส่วนพันธสัญญาใหม่ คือบันทึกเรื่องในวาทะที่พระเยซูเจ้าเกิดจนถึงพระเยซูเจ้าสิ้นพระชนม์

เส้นทางในอดีตที่บุญราศีเดินจากบ้านพักบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง มายังป่าศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้เพื่อรับการ
ประหาร

ภาพที่ ๓.๑๙๑ ภาพพิธีเฉลิมฉลองรำลึกในวันที่ ๑๖ ธันวาคม

เมื่อผู้ประกอบพิธีกรรมทั้งหมดเดินทางมายังป่าศักดิ์สิทธิ์หรือบริเวณสุสานบุญราศีก็จะ
ร่วมกันทำพิธีเคารพและรำลึกถึงการเสียสละในอดีตของเหล่าบุญราศีทั้งเจ็ด หลังจากจบพิธีกรรมทั้ง
สองส่วนแล้ว ผู้ร่วมพิธีกรรมทั้งหมดก็จะเฉลิมฉลองและกินอาหารมือเที่ยงร่วมกัน

๒) กิจกรรมรอง ซึ่งได้แก่กิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติฟื้นฟูจิตใจ หรือการ
เข้าเงียบ และการบริการสังคมต่างๆ เช่นการสอนคำสอนแก่ครูและเด็กๆในหมู่บ้าน เป็นต้น

การปฏิบัติฟื้นฟูจิตใจ หรือที่ชาวคริสต์เรียกกันโดยทั่วไปว่าการเข้าเจียมนั้น กิจกรรมนี้ชาว
คริสต์ที่พบกับปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือผู้ที่ต้องการฟื้นฟูความเชื่อ (Refreshing) ก็สามารถ
ประกอบกิจกรรมนี้ได้ เป็นกิจกรรมที่จะปฏิบัติเป็นหมู่คณะหรือเป็นแบบบุคคลเดี่ยวก็ได้ ซึ่งในการ
ปฏิบัตินั้น สำหรับที่แห่งนี้ ไม่ได้กำหนดจำนวนวันจะปฏิบัติกี่วันก็ได้ แต่ในช่วงปฏิบัตินั้นห้ามมิให้
การพูดคุยกัน เพื่อให้เกิดความสงบ เงียบ อยู่ในอาการสำรวม ทักทายกันได้ด้วยรอยยิ้ม เพื่อให้เกิด
สติ สมาธิ และรำพึง ภาวนาอยู่กับตนเองโดยไม่ให้เกิดการรบกวนแก่ผู้ร่วมปฏิบัติคนอื่นๆ หากพบ
ปัญหา ข้อสงสัยในการปฏิบัติหรือต้องการสนทนาธรรมก็สามารถผู้คุยกับบาทหลวงได้

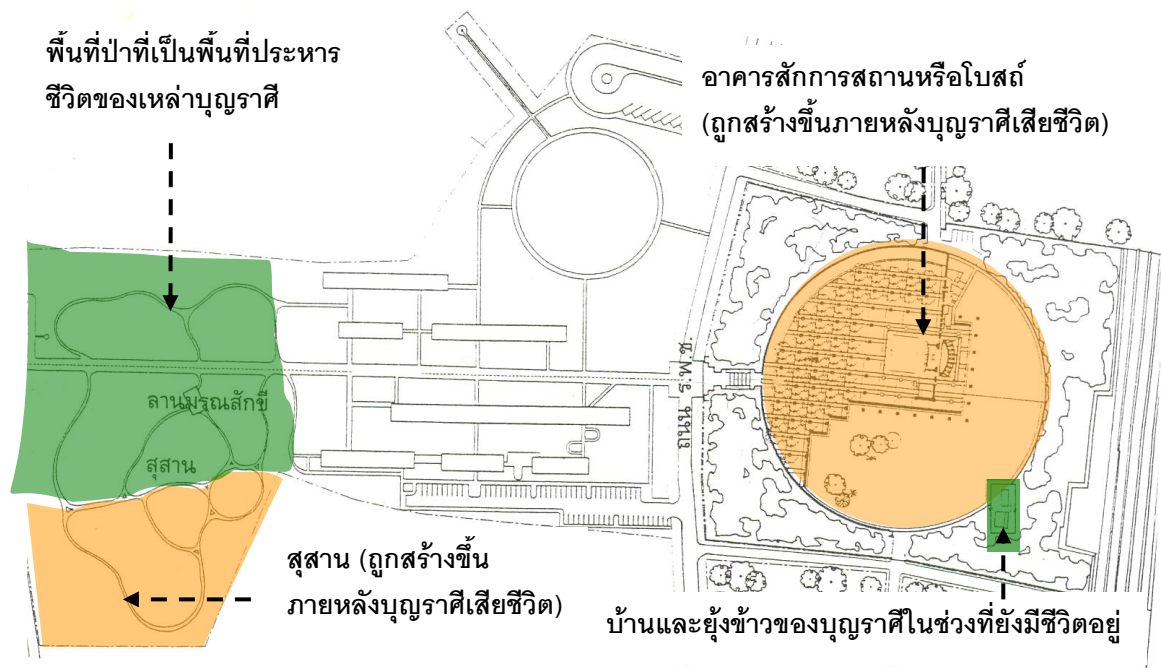
ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบและค้นพบทางออกของปัญหาจากการอยู่กับตนเอง เป็นการเรียนรู้ตนเองด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เช่นเดียวกับการปลีกวิเวก ดังนั้นการเข้าเฝ้าจึงเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างเสริมบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นภายในสักการสถานแห่งนี้

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้อีก เช่นการสอนคำสอนแก่ครูและเด็กๆในหมู่บ้าน การสอนคำสอนนี้ไม่ได้เป็นการสร้างเครือข่ายหรือเป็นการเรียกให้ชาวบ้านมาเปลี่ยนศาสนาแต่อย่างใด เพราะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงก็นับถือศาสนาคริสต์แต่เดิมอยู่แล้ว การสอนคำสอนนี้จึงเป็นการช่วยขัดเกลาคิดใจให้แก่เด็กๆในหมู่บ้าน ปลุกฝังความเป็นคนดีและช่วยสร้างครูที่ดีในการเผยแพร่ความรู้ที่ส่งผลทางจิตใจได้ต่อไป

ดังนั้นจากการศึกษากิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นซึ่งเปรียบเสมือนจิตวิญญาณสถานที่ของสักการสถานแห่งนี้ก็ได้พบว่า กิจกรรมทั้งหมดนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งผลทางด้านจิตใจ กิจกรรมการร่วมมิสซาก็จะมีผลต่อจิตใจตั้งแต่เริ่มการได้รับการให้อภัยบาปทำให้เกิดความผ่อนคลาย โล่งใจ จิตก็จะแจ่มใสและพร้อมที่จะยกระดับของจิตให้สูงขึ้นจากการฟังเทศน์และสวดภาวนา รวมถึงการร่วมทำบุญ และที่สำคัญคือการรับแผ่นปัง ซึ่งเป็นนัยยะว่ารับพระเจ้าเข้ามาสถิตในตัวตนเองจึงเป็นเสมือนกุศโลบายว่าไม่ควรทำความผิดต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนกิจกรรมประจำปีที่เกิดขึ้นเพื่อฉลองและรำลึกถึงการพลีชีพของบุญราศีนั้น เป็นกิจกรรมหลักที่สร้างจิตวิญญาณให้แก่สถานที่นี้ เป็นจิตวิญญาณที่สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่พื้นที่ เนื่องจากพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่และผู้เข้าร่วมมีจำนวนกว่าหมื่นคน เป็นกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมนั้นมาจากทุกแห่งทั้งในและต่างประเทศไม่ใช่มีเพียงคนในหมู่บ้าน กิจกรรมนี้จึงส่งผลให้คนในพื้นที่เกิดความภาคภูมิใจและมีความรัก ศรัทธาต่อคนในหมู่บ้านของตนในอดีตทวีมากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงสร้างให้เกิดจิตวิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์ในระดับที่กว้างขึ้นและกระจายครอบคลุมไปทั้งหมู่บ้าน ไม่ได้อยู่เฉพาะในตัวอาคารสักการสถานเท่านั้น ส่วนกิจกรรมอื่นๆไม่ว่าจะเป็นการเข้าเฝ้าหรือการสอนคำสอนก็เป็นกิจกรรมที่สร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ และช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นเช่นกัน

๓.๔.๒.๓ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred of Place)

ในกรณีของสักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทยนี้ จากการสำรวจพบว่าสามารถแบ่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่ในอดีต และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกสร้างขึ้นในปัจจุบัน

ภาพที่ ๓.๑๙๒ ผังแสดงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่ในอดีต และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกสร้างขึ้นในปัจจุบัน

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่ในอดีตนั้น หมายถึงพื้นที่ที่มีเรื่องราวในอดีตเกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและการเกิดการตายของขุนราศี ซึ่งปัจจุบันได้ถูกคงสภาพไว้เพื่อให้เป็นหลักฐาน และเป็นเสมือนเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต พื้นที่ในลักษณะนี้มีอยู่สองแห่งได้แก่ บ้านพักของขุนราศี และพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ ๓.๑๙๓ บ้านพักและยุ้งข้าวของขุนราศี

บ้านพักและยั้งข้าวของบุญราศี ชิสเตอร์พิลาและชิสเตอร์คำบาง ตัวอาคารเป็นบ้านไม้ยกใต้ถุน เป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบเรือนพื้นถิ่นอีสาน อาคารมีความสูงสองชั้นมีสองเรือนคือเรือนใหญ่มีพื้นที่ประมาณ ๓๖ ตร.ม. ซึ่งเป็นที่สำหรับอยู่อาศัย และเรือนหลังเล็กซึ่งเป็นยั้งข้าว พื้นที่ประมาณ ๔ ตร.ม. เป็นเรือนหลังเล็กที่สันโดษ พอเพียงในแง่พื้นที่ใช้สอยและสอดคล้องกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และเนื่องจากเรือนหลังนี้เป็นที่อาศัยของบุญราศีตั้งแต่มีชีวิตอยู่จนกระทั่งถูกสังหารชีวิต ดังนั้นเรือนหลังนี้จึงได้รับการอนุรักษ์โดยคงสภาพไว้ตามเดิม และจากการที่ตัวอาคารมีอายุไม่ต่ำกว่า ๘๐ ปี จึงทำให้เรือนนี้เกิดความคร่ำเก่า เป็นความคร่ำเก่าที่แสดงออกถึงคุณค่าผ่านกาลเวลา (Patina of Age) บอกเล่าเรื่องราวจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ปรากฏผ่านออกมาทางวัสดุ รูปทรงและพื้นผิวสัมผัสของอาคาร

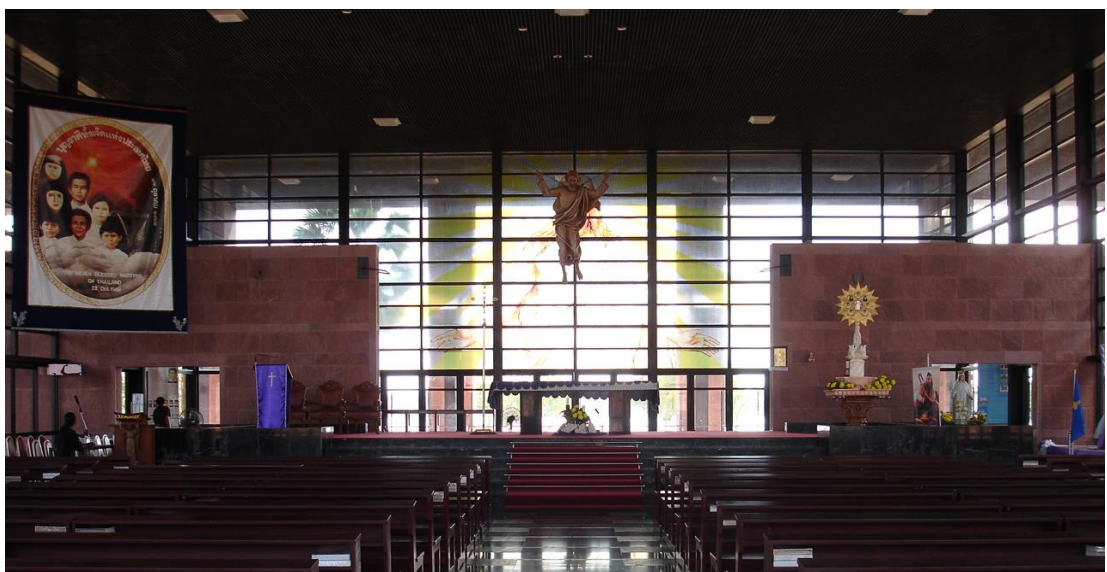
ในส่วนพื้นที่ปาศักดิ์สิทธิ์นี้ก็เช่นกัน ได้ถูกรักษาสภาพไว้ให้มีพื้นที่ทางกายภาพเสมือนเมื่อในอดีตครั้งที่เหล่าบุญราศียอมพลีชีพเพื่อยืนยันตามความเชื่อของตน และถูกประหารบนพื้นที่ปาศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ การบอกเล่าเหตุการณ์การประหารไม่ได้ถูกเขียนขึ้นเป็นตัวอักษรหรือถูกสร้างเป็นตัวอาคารบนพื้นที่ แต่การเก็บรักษาสภาพเดิมไว้เป็นการรักษาคุณค่าของพื้นที่ดั้งเดิมไว้ไม่ให้ถูกทำลายโดยการเปลี่ยนแปลงใดๆ ดังนั้นพื้นที่นี้จึงยังคงความบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ไว้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวคริสต์ชนทั้งหลาย ได้เห็นถึงคุณค่า การเสียสละ และความศักดิ์สิทธิ์ของบุญราศี โดยสัมผัสผ่านทางพื้นที่ปาศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสภาพความศักดิ์สิทธิ์สมบูรณ์ไม่เปลี่ยนแปลง คงความเรียบง่ายตามธรรมชาติของพื้นที่โดยไม่มีการปรุงแต่งพื้นที่ให้มีความสวยงามใดๆก็ตาม

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ลักษณะที่สอง หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ภายหลังเหตุการณ์การสละชีพของบุญราศี คืออาคารสักการสถานบุญราศีนั่นเอง อาคารหลังนี้สร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมหลักสองอย่างได้แก่ กิจกรรมเพื่อการสักการบูชาและรำลึกถึงบุญราศีที่สามารถรองรับคนได้ประมาณหนึ่งหมื่นคนในช่วงพิธีกรรมใหญ่ประจำปี และรองรับการพิธีกรรมทางศาสนาหรือมิสซาประจำวันและประจำสัปดาห์ของชาวบ้านในหมู่บ้าน ด้วยกิจกรรมดังกล่าวจึงทำสักการสถานแห่งนี้แบ่งพื้นที่ได้เป็น ๓ ส่วน ซึ่งพื้นที่ส่วนที่หนึ่งคือลานโล่งภายนอกรอบตัวอาคาร เป็นพื้นที่แรกที่เข้ามาพบ พื้นที่นี้ถูกโอบล้อมด้วยกำแพงโค้งดังนั้นเมื่อเดินเข้ามาในส่วนนี้จึงมีความสงบเงียบกว่าพื้นที่ภายนอก กำแพงโค้งถูกแยกส่วนออกเป็นสองฝั่งคือฝั่งซ้ายกับฝั่งขวา ด้านซ้ายมือได้ถูกประดับด้วยหินแกะสลักภาพของบุญราศีทางเจ็ด ส่วนด้านขวามือได้ถูกประดับด้วยภาพประวัติการสิ้นพระชนม์ของพระเยซูเจ้า มีทั้งหมด ๑๔ ภาพ เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมในกิจกรรมการเดินรูป ๑๔ ภาค เป็นพิธีกรรมประจำปีในช่วงมหาพรต ดังนั้นพื้นที่ในส่วนนี้จึงเป็นเสมือนพื้นที่ในการเตรียมกายเตรียมใจก่อนที่จะเข้าสู่ภายในอาคารหรือพื้นที่ประกอบพิธีกรรม

ภาพที่ ๓.๑๔๔ ภาพภายนอกอาคารสักการสถาน

พื้นที่ส่วนที่สองคือบริเวณที่นั่งฟังเทศน์และพระแท่นประกอบพิธีกรรมภายในอาคาร ที่นั่งฟังเทศน์เป็นเก้าอี้ไม้ลักษณะเป็นม้านั่งยาวนั่งได้ประมาณ ๕-๖ คนต่อหนึ่งตัว ถูกจัดเรียงเป็นแถวอย่างเป็นระเบียบ จัดวางอย่างสมดุล มีความสว่างเข้ารอบอาคารโดยผ่านผนังกระจกทั้งสี่ด้าน ภายในมีอุณหภูมิพอเหมาะไม่ร้อน ในส่วนพระแท่นถูกยกยกระดับให้สูงขึ้นจากระดับพื้นในส่วนที่นั่ง พระแท่นนี้เป็นพื้นที่สำคัญเนื่องจากเป็นพื้นที่ของผู้นำหรือตัวแทนของพระเจ้าในการพาผู้คนไปในทางที่ถูกที่ควร เป็นทางไปสู่สวรรค์เพื่อพบกับพระองค์เหนือพระแท่นด้านบนมีการประดิษฐานรูปปั้นพระเยซูในลักษณะลอยตัวไม่มีไม้กางเขน เป็นลักษณะเฉพาะไม่ค่อยปรากฏในที่อื่น สันนิฐานว่าไม่ต้องการสื่อถึงการสิ้นพระชนม์ของพระเยซู แต่ต้องการสื่อถึงการกลับคืนชีพ การกลับคืนชีพนี้เป็นการคืนชีพสู่สวรรค์ของพระเยซู และเหล่าบุญราศีที่ทั้งเจ็ดด้วย

ภาพที่ ๓.๑๔๕ พื้นที่บริเวณที่นั่งฟังเทศน์ภายในตัวอาคาร

พื้นที่ส่วนที่สามคือ พื้นที่ด้านหลังพระแท่น ซึ่งในส่วนนี้เป็นที่เก็บอัฐิของบุญราศีทั้งเจ็ด เพื่อเป็นการสื่อสารให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าใจถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่มากขึ้น ทางวัดจึงได้จัดทำหุ่นขี้ผึ้งของเหล่านุญราศีบรรจุไว้ในโลงกระจก และจัดเรียงไว้อย่างเป็นระเบียบเพื่อให้เกิดพื้นที่ในการสักการะและรำลึกถึงคุณค่าของท่าน การกำหนดพื้นที่ของเหล่านุญราศีให้อยู่บริเวณด้านหลังพระแท่นนี้เป็นการสื่อถึงความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากโดยปกติการจัดลำดับพื้นที่ในวัด พื้นที่สำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ปัจจุบันจะถูกกำหนดไว้อยู่เพียงด้านหน้าพระแท่นเท่านั้น ส่วนด้านหลังพระแท่นจะเป็นพื้นที่ซึ่งมีนัยยะถึงการมีชีวิตหลังความตาย การอยู่เหนือความตาย ดังนั้นพื้นที่บริเวณนี้จึงมีความศักดิ์สิทธิ์สูงกว่าบริเวณลานวัด และบริเวณที่นั่งฟังเทศน์

ภาพที่ ๓.๑๙๖ พื้นที่เก็บอัฐิของบุญราศีทั้งเจ็ด

จากการศึกษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกรณีศึกษาแห่งนี้สามารถสรุปได้ว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นสามารถเกิดขึ้นได้สองลักษณะคือ มีความศักดิ์สิทธิ์จากเรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้นจริงและบนพื้นที่จริง พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะควรจะมีพื้นที่ให้มีสภาพเดิมให้มากที่สุด เพื่อคนทั่วไปจะได้พบเห็นกายภาพที่ใกล้เคียงกับสภาพเดิมมากที่สุด ซึ่งการเก็บรักษาความเป็นของแท้ดั้งเดิมนี้ (Authenticity) ควรจะต้องรักษาสภาพแวดล้อมของอาคารนั้นๆไว้ด้วย ไม่ใช่เก็บไว้เฉพาะตัวอาคาร การสื่อความหมายจะไม่สมบูรณ์ ดังในกรณีของบ้านและยุ้งข้าวบุญราศีที่ถูกคงสภาพไว้ดั้งเดิมแต่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมใหม่ แต่ในกรณีนี้อาจสื่อความหมายได้ตรงกันข้ามเช่นกัน กล่าวคือผู้ออกแบบต้องการสื่อถึงความโดดเดี่ยว เดี่ยวดาย และขัดแย้งกับบริบทโดยรอบ เป็นหลักฐานพยานถึงเหตุการณ์ที่น่าสลดใจนั่นเอง

ส่วนการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะที่สองคือการสร้างอาคารหรือพื้นที่เพื่อบรรจุกิจกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณหรือการเกิดการตายดังที่ได้กล่าวไว้ในบทบรรณานุกรมแล้ว การสร้างพื้นที่ในลักษณะนี้จะต้องอาศัยความเข้าใจระหว่างเจ้าของพื้นที่ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องราวและความต้องการในการใช้สอย กับสถาปนิกซึ่งเป็นผู้ออกแบบทางกายภาพให้เกิดพื้นที่รองรับกิจกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ความเข้าใจเบื้องหลังของผู้ออกแบบมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการออกแบบ เช่นในกรณีนี้ผู้ออกแบบเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์และเป็นคริสตชนที่ดี จึงมีพื้นฐานและความเข้าใจในการออกแบบพื้นที่เพื่อบรรจุกิจกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ตามแบบของคริสตศาสนา ซึ่งได้ส่งให้อาคารหลังนี้ได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยมจากสมาคมสถาปนิกสยามในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ และรางวัลการออกแบบเหรียญทองระดับเอเชียจาก ARCACIA 2002 (พ.ศ. ๒๕๔๕)

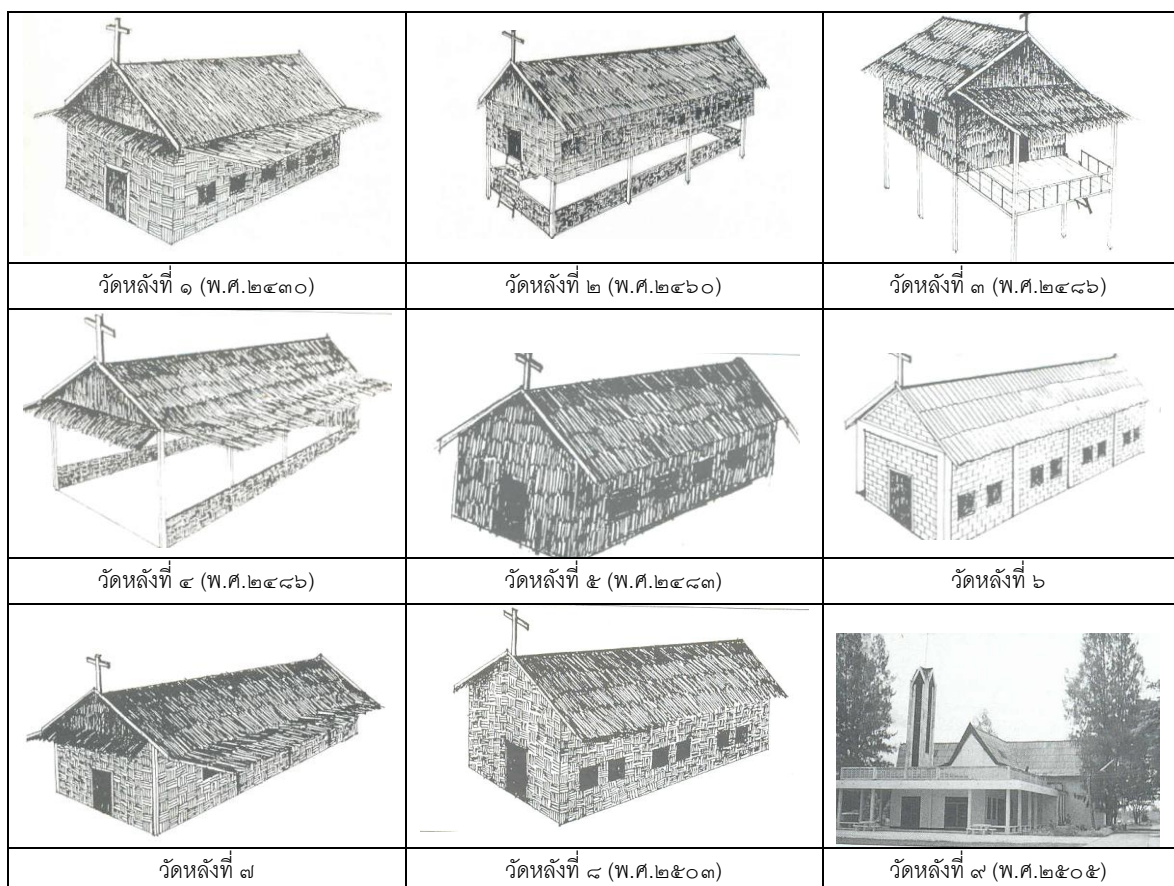
๓.๙.๓ วัดอุแห่งการรองรับคำจุน

สักการสถานพระมารดาแห่งมรณสักขี ประเทศไทย หรือที่คริสตชนในประเทศไทยเรียกกันว่าวัดสองคอน มีเนื้อที่ ๗๕ ไร่ ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนโดย ถนนสาย รพช. ซึ่งเป็นถนนในท้องถิ่นที่ใช้เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่าง อำเภอหัวหินใหญ่ และอำเภอธาตุพนม พื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกของถนนสาย รพช. ซึ่งติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ตามสภาพเดิมก่อนการสร้างสักการสถานจะมีโบสถ์หลังเล็กๆ บ้านพักพ่อเจ้าวัด และบ้านพักของบุญราศี ส่วนทางทิศตะวันตก เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ ลานมรณสักขีและสุสานซึ่งเดิมเคยฝังอัฐิของบุญราศีทั้งเจ็ดและได้ใช้เป็นสุสานของชาวบ้านละแวกนั้นสืบต่อมา และมีถนนสายเล็กๆ เชื่อมจากฝั่งตะวันออกไปยังฝั่งตะวันตกตัดข้ามถนนสาย รพช. ซึ่งตามประวัติศาสตร์บุญราศีได้ใช้ถนนสายนี้เดินจากที่พักไปยังป่าศักดิ์สิทธิ์เพื่อพลีชีพยืนยันความเชื่อของตนต่อพระผู้เป็นเจ้า ณ ป่าศักดิ์สิทธิ์และลานมรณสักขี

ภาพที่ ๓.๑๙๗ ทางเข้าด้านหน้า สักการสถาน พระมารดาแห่งมรณสักขี

ผู้ออกแบบได้เลือกพื้นที่ฝั่งตะวันออกซึ่งติดกับแม่น้ำโขงเป็นที่ตั้งของอาคารสักการสถาน โดยยังคงอนุรักษ์บ้านพักของบุญราศีไว้ในสภาพเดิม จากการศึกษาประวัติศาสตร์พบว่าในอดีตบนพื้นที่แห่งนี้ได้มีการสร้างวัดถว้แห่งการรองรับคำจูนเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนามาแล้วเก้าหลังซึ่งอาคารปัจจุบันนับเป็นหลังที่สิบ เริ่มจากการเป็นโรงสวด มาเป็นวัดที่ชื่อว่าวัดแม่พระไถ่ทาส จนเป็นสักการสถานพระมารดาแห่งมรณสักขีในปัจจุบัน โรงสวดหลังแรกสร้างเมื่อประมาณปีพ.ศ. ๒๔๓๐ มีลักษณะเป็นเรือนเครื่องผูกชั้นเดียว หลังคามุงจาก ส่วนวัดที่สร้างเป็นหลังที่สองจนถึงหลังที่แปดนั้นก็ มีลักษณะทางกายภาพเช่นเดียวกันแต่มีขนาดใหญ่ขึ้น จนมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีการสร้างวัดขึ้นใหม่เป็นอาคารชั้นเดียวเช่นกัน แต่เป็นอาคารถาวรโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้อง ผนังก่ออิฐถือปูน ผนังอาคารเป็นรูปกางเขน วัดหลังนี้ใช้ประกอบศาสนกิจเป็นเวลาประมาณ ๓๐ ปี อาคารจึงชำรุดทรุดโทรม ผนวกกับการที่เหล่าชาวบ้านคริสตชนที่ยอมตายเพื่อยืนยันความเชื่อในศาสนาคริสต์ทั้งเจ็ดนั้น ได้รับการประกาศจากนครวาติกันโดยพระสันตะปาปาจอห์น ปอล ที่ ๒ เป็นบุญราศีอย่างเป็นทางการ จึงทำให้เกิดการสร้างวัดหลังที่สิบหรือสักการสถานแห่งนี้นั่น

ภาพที่ ๓.๑๙๘ ภาพวัดเก้าหลังในอดีต

ลักษณะทั่วไป

สักการสถานพระมารดาแห่งมรณสักขี เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ชั้นเดียว ก่อสร้างตรงพื้นที่วัดหลังเดิมที่รื้อออกไป พื้นที่ส่วนนั่งฟังเทศน์และพระแท่นมีขนาดรวมประมาณ ๗๐๐ ตารางเมตร ส่วนพื้นที่สักการะ เกือบอุรุและหุ่นขี้ผึ้งบุญราศี มีขนาดประมาณ ๑๔๐ ตร.ม. พื้นภายในปูด้วยหินอ่อนสีดำ หลังคาโครงสร้างเหล็ก มุงด้วยหลังคาโลหะ หลังคามีขนาดกว้างด้านละประมาณ ๕๐ เมตร มีเสาคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด ๑.๕๐ เมตร คูณ ๑.๕๐ เมตร รองรับหลังคาด้านละเจ็ดต้น ปูด้วยหินทราย ผนังของวัดรอบด้านเป็นกระเบื้องเคลือบสีน้ำตาล ปีกของตัวอาคารทางทิศเหนือเป็นหอระฆัง แบ่งส่วนสูงเป็นสี่ชั้น แต่ละชั้นติดตั้งระฆังชั้นละ ๑ ลูก รวมทั้งหมด ๔ ลูก รอบสักการสถานก่อกำแพงสูงประมาณ ๕ เมตร ก่อด้วยหินทราย โค้งเป็นวงกลม กำแพงถูกเปิดเป็นช่องกว้างประมาณ ๖ เมตร เป็นทางเข้าหลักจากถนน รพช. บริเวณด้านหน้าของพื้นที่

ภาพที่ ๓.๑๙๙ กำแพงโค้งศิลาแลง

ภาพที่ ๓.๒๐๐ หอระฆัง

แนวคิดในการออกแบบ และประโยชน์ใช้สอยของตัวอาคาร

จากการสัมภาษณ์สถาปนิกผู้ออกแบบสักการสถานแห่งนี้ทำให้ทราบถึงแนวคิดในการออกแบบที่ต้องการจะสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิด ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการพลีชีพซึ่งเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการเกิดสักการสถานนี้ ดังนั้นความขัดแย้ง ความเข้มแข็งกล้าหาญ การเสียสละ และสัจจะ จึงเป็นเอกลักษณ์หรือสิ่งที่ต้องการสื่อสะท้อนจากสักการสถานแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการวางตัวโบสถ์ให้ผิดแกนเล็กน้อย กำแพงโค้งวงกลมที่ขัดแย้งกับตัวอาคารซึ่งเป็นสี่เหลี่ยม หรือความขัดแย้งของวัสดุที่มีความโปร่งใสของกระจกกับหินทรายที่มีความทึบตัน

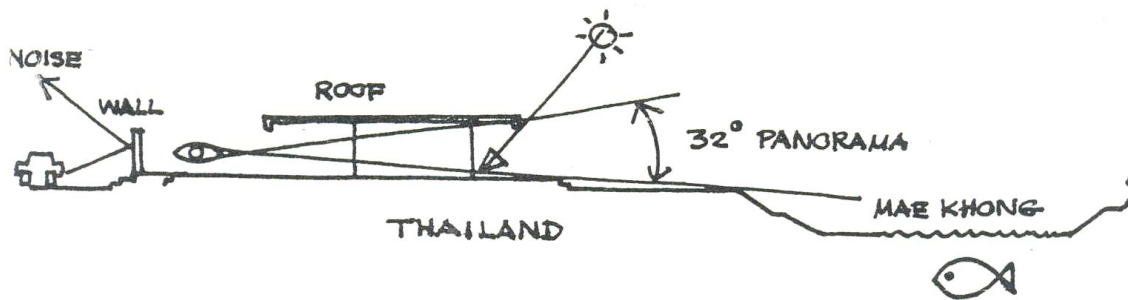

ภาพที่ ๓.๒๐๑ ภาพแสดงความขัดแย้งของวัสดุระหว่างความทึบกับความโปร่ง

ภาพที่ ๓.๒๐๒ ภาพแสดงความขัดแย้งของรูปทรงระหว่างอาคารสี่เหลี่ยม กับผนังโค้งกลม

เนื่องจากสักการสถานนี้เป็นที่เคารพนับถือของคริสตชน ทำให้แต่ละปีจะมีคนเดินทางมาแสวงบุญและร่วมพิธีมิสซาเป็นจำนวนมาก ผนวกกับที่ตั้งของอาคารติดริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ฝั่งตรงข้ามเป็นประเทศลาว มีทิวทัศน์และธรรมชาติที่งดงาม ผู้ออกแบบจึงออกแบบโดยคำนึงถึงบริบทนี้ จึงออกแบบให้ผนังของตัวอาคารชั้นในจึงเป็นกระจกใสทั้งหมด ซึ่งขณะทำพิธีมิสซาสัตบุรุษจะมองเห็นธรรมชาติของแม่น้ำโขงเป็นฉาก

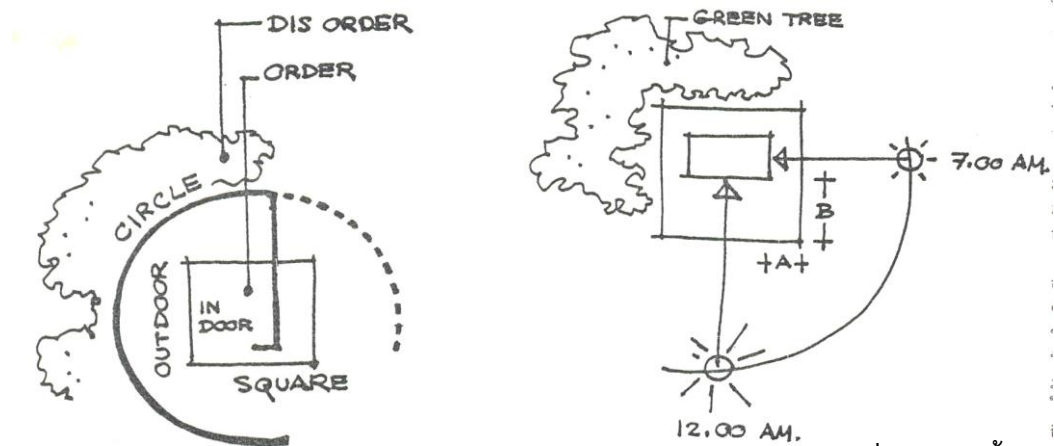
แหล่ง: ภาพจากผู้ออกแบบ

ภาพที่ ๓.๒๐๓ ภาพตัดบริเวณที่ตั้งอาคารแสดงแนวคิดของผู้ออกแบบ

ภาพที่ ๓.๒๐๔ พื้นที่นั่งภายนอกห้องกระจก

นอกจากนี้ผนังกระจกใดยังทำให้สัตบุรุษที่นั่งอยู่อาคารชั้นนอกสามารถมองเห็นและร่วมพิธีมิสซาได้ในกรณีที่ที่นั่งด้านในเต็ม อาคารชั้นในนี้ถูกปกคลุมด้วยหลังคาสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ ๕๐ คูณ ๕๐ เมตร หลังคาเป็นโครงสร้างถัก ดังนั้นภายในจึงไม่ต้องมีเสา สามารถใช้พื้นที่ใช้สอยได้อย่างเต็มที่ เสาที่เป็นโครงสร้างจะอยู่ภายนอกเป็นเสาขนาดใหญ่เพื่อรับผืนหลังคามีด้านละ ๗ ต้น ผู้ออกแบบได้คำนวณออกแบบให้หลังคาสามารถป้องกันแสงแดดไม่ให้รบกวนพื้นที่นั่งฟังเทศน์และพระแท่น

แหล่ง: ภาพจากผู้ออกแบบ

ภาพที่ ๓.๒๐๕ ภาพแนวคิดและการคำนวณของผู้ออกแบบในการป้องกันแดด

ในส่วนผนังที่ทึบจะถูกตกแต่งด้วยหินทราย ซึ่งเป็นวัสดุท้องถิ่นอันทรงคุณค่าของแถบอีสาน สีหินออกโทนสีแดงซึ่งก็จะตัดกับสีของเหล็กและอลูมิเนียมซึ่งเป็นสีดำอันเป็นสีพื้นฐานของคนอีสาน ส่วนเครื่องเรือนที่ใช้ภายในที่ทำด้วยไม้ คือ พระแท่นบูชากับที่นั่งของสัตบุรุษจะถูกทาสีแดงหมากดิบ และจัดวางอย่างสมมาตร จึงทำให้เกิดความรู้สึกเคร่งขรึม เป็นทางการ และศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ ๓.๒๐๖ ภาพแสดงแนวคิดการใช้วัสดุพื้นถิ่นสีแดง และวัสดุสีดำอันเป็นสีพื้นฐานของคนอีสาน

พื้นที่บริเวณพระแท่นประกอบพิธีทางศาสนา มีฉากหลังเป็นแม่น้ำโขงซึ่งเป็นภาพธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่และมีพลัง ผู้ออกแบบจึงกำหนดให้มีผนังบางส่วนให้เสมือนเป็นกรอบ ซึ่งเป็นการเน้นให้แม่น้ำโขงเกิดความสำคัญยิ่งขึ้น ซึ่งการเน้นหรือกำหนดกรอบมุมมองนี้น่าจะส่งผลให้ผู้ร่วมมิสซาได้รับพลังจากธรรมชาติและมีสมาธิในการประกอบพิธีกรรมมากขึ้น

ภาพที่ ๓.๒๐๗ ภายในอาคารสักการสถาน

บริเวณที่นั่งของสัตบุรุษสามารถรองรับผู้เข้าร่วมพิธีได้ประมาณ ๕๐๐ คน เครื่องเรือนภายในให้ความรู้สึกเรียบง่าย ไม่หรูหรา การตกแต่งประดับประดาน้อย อาศัยการจัดวางอย่างพอดี ลงตัว และสมมาตร จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีบรรยากาศที่เป็นทางการ ผู้ที่เข้ามาจึงเกิดความรู้สึกว่ารวม และอ่อนน้อม

พื้นที่ส่วนหลังพระแท่น เป็นบริเวณบรรจุอัฐิและรูปจำลองหุ่นขี้ผึ้งของบุญราศีทั้งเจ็ด เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ผู้คนได้สักการะกราบไหว้ มีการลดระดับลงไปใต้ดินเล็กน้อย เพื่อสร้างรู้สึกความพิเศษและเป็นพื้นที่เฉพาะให้เกิดขึ้นแก่พื้นที่นี้ นอกจากนี้ยังได้มีการเตรียมทางลาดสำหรับบุคคลเฉพาะกลุ่มให้เข้าถึงได้

จะเห็นได้ว่าการออกแบบสัการสถานนี้ มีความละเอียดทั้งในด้านแนวคิด การออกแบบ และการก่อสร้าง เนื่องจากผู้ออกแบบเป็นคริสตชนที่ดี จึงมีพื้นฐานและมีความเข้าใจในศาสนาคริสต์อย่างลึกซึ้งเป็นอย่างดี จึงส่งผลให้งานชิ้นนี้ประสบความสำเร็จคือได้รับรางวัลทั้งในระดับประเทศและระดับเอเชียตามที่ได้กล่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตามเนื่องจากผู้ออกแบบเน้นการออกแบบในเชิงเนื้อหามากกว่าเน้นในเรื่องรูปแบบทางกายภาพ จึงทำให้เกิดคำถามในเรื่องของความสัมพันธ์คล้อยกับบริบทในด้านรูปแบบอาคาร เนื่องจากอาคารโดยรอบจะเป็นลักษณะเรือนพื้นถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นรูปแบบก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรคำนึงถึงและให้ความสำคัญ เพราะว่ารูปแบบทางกายภาพเป็นสิ่งที่คนได้สัมผัสเห็นและรับรู้ หากรูปแบบมีความเรียบง่าย ตรงไปตรงมากับการใช้สอย สอดคล้องกับบริบทรอบด้าน ซึ่งรูปแบบที่เข้าใจง่าย ๆ ตรงไปตรงมาและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมนี้เอง จะส่งผลให้ผู้คนที่เกิดความเข้าใจง่าย รับรู้ได้อย่างตรงไปตรงมา ไม่เป็นอุปสรรคในการสื่อสารเรื่องราวต่างๆไม่ว่าจะเป็นแนวคิดหรือวิถีขององค์กรที่เจ้าของโครงการหรือผู้ออกแบบต้องการจะสื่อสารและแสดงออก

๓.๙.๔ สรุป

สำหรับการศึกษาและวิเคราะห์กรณีศึกษาการสถานแห่งนี้ พบว่าบริบททางประวัติศาสตร์ หรือเรื่องราวในอดีตจะมีส่วนสำคัญและส่งผลให้พื้นที่นั้นๆเกิดคุณค่าได้มากกว่าสิ่งที่มองเห็นได้ทางสายตา คุณค่านี้จะนำไปสู่การกำหนดรูปแบบกิจกรรมหรือกำหนดจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นแก่สถานที่ ดังนั้นบริบทในอดีตที่มีคุณค่าจึงควรจะถูกนำเสนอออกมาโดยผ่านการออกแบบทางกายภาพ ให้ผู้คนที่สามารถเกิดผัสสะ และรับรู้ถึงคุณค่าในอดีตได้

แต่สำหรับในกรณีศึกษาการสถานแห่งนี้ การสะท้อนถึงคุณค่าและความหมายที่อยู่เบื้องหลังของพื้นที่นั้นยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนนัก ถึงแม้ว่าผู้ออกแบบจะมีความพยายามที่จะแปลความหมาย เรื่องราวในอดีตออกมาเป็นความขัดแย้ง และมานำเสนอผ่านทางกายภาพของรูปแบบอาคารก็ตาม การรับรู้ก็ยังจำกัดอยู่เฉพาะกับคนบางกลุ่ม คือชาวคาทอลิกที่ทราบเรื่องราวในอดีตอยู่แล้ว แต่สำหรับคนทั่วไปที่ไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์นั้น อาจรับรู้ได้ในบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏขึ้นใหม่ในปัจจุบันเท่านั้น การเกิดผัสสะหรือรับรู้คุณค่าของพื้นที่ในอดีตโดยผ่านการออกแบบทางกายภาพนั้นยังคงเป็นไปได้ยาก อาจจะทำให้เพียงความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา และเป็นไปอย่างสอดคล้องกับบริบทเพื่อให้เชื่อมโยงกับสภาพจริงให้มากที่สุด เพื่อให้คนทั่วไปเกิดผัสสะและรับรู้ได้โดยง่าย เมื่อคนเกิดความเข้าใจก็จะใคร่ครวญถึงคุณค่าของพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้งและไม่มีข้อสงสัย การสื่อสารดีความในคุณค่านั้นๆก็จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย ดังนั้นการออกแบบ การตีความและพื้นฐานเบื้องหลังของผู้ออกแบบ จึงมีผลอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมผัสสะแห่งสถานที่ และความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในการส่งสะท้อนให้คนทั่วไปได้รับรู้ถึงคุณค่าและวิถีของสถานที่นั้นๆ

๓.๑๐ การสังเคราะห์กรณีศึกษา

หลังจากที่ได้ทำการวิเคราะห์กรณีศึกษาแบบเจาะลึก และแยกการวิเคราะห์เป็นแต่ละกรณี ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่งนี้ มีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งแต่ละกรณีศึกษาก็จะมีจุดเด่นจุดด้อยของรูปแบบกายภาพที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นการสังเคราะห์รวมกรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง เพื่อให้เห็นและเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม ในเรื่องปัจจัยพื้นฐาน หรือสาเหตุหลักที่ทำให้พื้นที่ธรรมดากๆ สามารถเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ และทำให้คนตัวเล็กๆสามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตวิญญาณได้ ซึ่งผลของการสังเคราะห์นี้จะถูกนำไปสรุปเป็นแนวความคิดในการออกแบบจิตตปัญญาवासในบทต่อไป

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จัดตั้งปัญหา	วัตถุประสงค์	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	จิตวิญญาณแห่งสถานที่	ผู้สละและแหล่งสถานที่	วัตถุประสงค์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๑ เสถียรธรรมสถาน เลขที่ ๒๔/๕ ซอย วัชรพล รามอินทรา ๕๕-๑.กรุงเทพฯ เป็นสถานที่ปฏิบัติ ธรรม ที่มีความร่มรื่น เสมือนป่ากลางเมือง มุ่งเน้นกลุ่มแม่และ เด็ก รวมถึงความเป็น ครอบครัว ปฏิบัติ ธรรมโดยผ่าน กิจวัตรประจำวันและ กิจกรรมต่างๆ จนมี ลักษณะเป็นวิถีของ ลักษณะเป็นวิถีของ “ชุมชนแห่งการ ปฏิบัติเรียนรู้”	๑) จากความเชื่อของผู้ก่อตั้งที่เชื่อว่า ธรรมชาติทำให้คนเกิดการเรียนรู้ ตนเอง และเกิดการเปลี่ยนแปลงใน ระดับจิตวิญญาณได้ จึงทำให้เสถียร ธรรมสถานมีพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ มากกว่า ๗๐ % ของพื้นที่ทั้งหมด มี ความเป็นผืนสระที่ร่มรื่น ร่มเย็น เต็ม ไปด้วยความเขียวขจี ท่ามกลางป่า คอนกรีตและความเร่งรีบแบบสังคม เมือง นอกจากการจัดเตรียมพื้นที่ธรรมชาติ แล้ว การดูแลรักษาในพื้นที่ที่มีความ เขียวขจี สะอาด และสงบ ก็เป็นอีก ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เสถียรธรรมสถาน ยังคงมีพื้นที่ที่ร่มรื่น เพื่อให้เกิดการ เรียนรู้และปฏิบัติได้	จากความเชื่อของผู้ก่อตั้งที่เชื่อว่า “พระพุทธเจ้าสอนว่าเราจะสร้างอะไรก็ ตาม สิ่งนั้นต้องเป็นไปเพื่อให้เกิด กระบวนการการเรียนรู้” จึงเป็น เสมือนจุดเริ่มต้นที่ทำให้เสถียรธรรม สถานเป็น “ชุมชนแห่งการปฏิบัติ ภาวนา” อย่างชัดเจน คือเกิดการ ปฏิบัติธรรมแบบสอดแทรกอยู่ในวิถี ชีวิต และกิจวัตรประจำวัน ที่ถูก กำหนดขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่ง สามารถแบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ (๑) กิจกรรมหลักที่ค่อนข้างเป็น กิจวัตร เช่น การสวดพระปริตร สัริการัตถ์ การทำวัตรเช้า-เย็น การ สนทนาธรรม และภาวนาแบบมี ต้น (๒) ส่วนกิจกรรมในลักษณะที่ สอง คือกิจกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นตาม วาระและโอกาสต่างๆ เช่น กิจกรรม วันเด็ก	ผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือผู้ก่อตั้งมี ความศรัทธาและความเชื่อในพระ ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และ รวมถึงความเคารพในธรรมชาติ และ เชื่อว่าธรรมชาติสามารถเปลี่ยนแปลง มนุษย์ในระดับจิตวิญญาณ จึงเป็น แรงบันดาลใจให้ผู้ก่อตั้งได้สะท้อนความ เชื่อและคุณค่าในสิ่งที่ตนศรัทธา มา สร้างสรรค์ให้ทุกพื้นที่แบบทุก ตารางนิ้วมีความหมายลึกซึ้ง และ ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้คนในทุก ขณะที่ใช้มาอย่างพรั่งพร้อม อย่างลึกซึ้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยตรงของ เสถียรธรรมสถาน ก็คือ อาคารพระ บรมสารีริกธาตุ เป็นพื้นที่เจริญมรณา นุสติ ห้องนี้จะมีภาพบรรจุพระบรม สารีริกธาตุจาก ๓ ประเทศ ซึ่งทุกคน ที่เข้ามาในเสถียรธรรมสถานจะต้อง เข้ามามนต์ถวายเป็นต้นแรก	จากความเชื่อของผู้ก่อตั้งที่เชื่อว่า “พระพุทธเจ้าสอนว่าเราจะสร้างอะไรก็ ตาม สิ่งนั้นต้องเป็นไปเพื่อให้เกิด กระบวนการการเรียนรู้” จึงเป็น เสมือนจุดเริ่มต้นที่ทำให้เสถียรธรรม สถานเป็น “ชุมชนแห่งการปฏิบัติ ภาวนา” อย่างชัดเจน คือเกิดการ ปฏิบัติธรรมแบบสอดแทรกอยู่ในวิถี ชีวิต และกิจวัตรประจำวัน ที่ถูก กำหนดขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่ง สามารถแบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ (๑) กิจกรรมหลักที่ค่อนข้างเป็น กิจวัตร เช่น การสวดพระปริตร สัริการัตถ์ การทำวัตรเช้า-เย็น การ สนทนาธรรม และภาวนาแบบมี ต้น (๒) ส่วนกิจกรรมในลักษณะที่ สอง คือกิจกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นตาม วาระและโอกาสต่างๆ เช่น กิจกรรม วันเด็ก	๑) ธรรมชาติและภูมิทัศน์โดยรอบ ภาพรวมของธรรมชาติและภูมิทัศน์ของ เสถียรธรรมสถานมีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย สวยงาม หรือกล่าวได้ว่าจัด วางไว้ด้วยการปรุงแต่งเสริมเติม ธรรมชาติมากขึ้น แต่โดยรวมแล้วก็คือ การอาศัยองค์ประกอบของธรรมชาติเป็น หลัก คือการเว้นที่ว่างเกือบ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ เพื่อปลูกต้นไม้บ้าง เป็นสนาม ใหญ่ที่มีต้นไม้รายรอบบ้าง การกระจาย ตัวของอาคารเป็นหลังโดดๆที่อยู่ห่างกัน เพื่อความโปร่งโล่ง และใช้ต้นไม้เสริมเป็น ขอบเขต การจัดทำบ่อน้ำ สระบัวขนาดใหญ่ และการใช้ทางเดินที่มีต้นไม้เป็น เครื่องกั้นแดด เหล่านี้เป็นแนว ทางการจัดการทางกายภาพที่ชัดเจน สอดคล้องกับเจตนารมณ์ ความเชื่อ และ ความคิดของสถาบันแห่งนี้		

ตารางที่ ๓.๓ การสังเกตการปฏิบัติทาง ๖ แห่ง

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตตปัญญา			
	ผลสะท้อนสถานที่	จิตตปัญญาแห่งสถานที่	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๑ เสถียรธรรมสถาน (ต่อ)	๒) ในส่วนอาคารต่างๆ ส่วนใหญ่จะมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ทั้งในแง่ของการกำหนดที่ตั้ง สัดส่วน แต่ในขณะเดียวกันก็มีการก่อสร้างน้อยที่มีการเลือกใช้วัสดุที่แปลกแยก เนื่องจากมีการก่อสร้างและออกแบบในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอาคารโดยรวมที่มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ มีความสูงเพียง ๒-๓ ชั้น ถูกจัดวางแบบกระจายตัวมีระยะห่างจากกัน และมีธรรมชาติ ต้นไม้ครอบคลุมอยู่ ดังนั้นอาคารจึงมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ	กิจกรรมระบำธรรมะ โรงเรียนพ่อแม่ โครงการจิตตปัญญาสงฆ์ โครงการส่งเสริมความดีงาม เป็นต้น ด้วยกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ทำให้เสถียรธรรมสถานมีจิตตปัญญาในการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ปฏิบัติภาวนาให้ชีวิตงดงาม โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยการเรียนรู้และสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน	ดังนั้นอาคารนั้นนอกจากจะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการนำมามหากรรมสิทธิ์แล้ว การเข้ามาในอาคารนั้นจึงเสมือนเป็นการเข้ามาเห็นวัฒนธรรมขององค์กร เห็นถึงจิตตปัญญาและความศักดิ์สิทธิ์ขององค์กร เป็นห้องที่ทำหน้าที่เหมือนสติ คอยเตือนให้เรารู้ถึงวัฒนธรรมขององค์กร	๒) อาคารต่างๆ วัตถุประสงค์ของการรับคำสอน หรืออาคารต่างๆ นั้น จากการศึกษาวิเคราะห์ว่าตัวอาคาร มีรูปแบบที่แตกต่างกัน บางหลังเป็นเรือนไทยใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้างจึงทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและการใช้งาน แต่บางหลังก็ใช้วัสดุที่เป็นอุตสาหกรรม เช่น เหล็กและกระจก มีรูปทรงเป็นกล่องเรขาคณิต ซึ่งค่อนข้างแปลกแยกกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมแล้ว ความขัดแย้งดังกล่าวได้ถูกลดทอนลงจากการที่มีต้นไม้ปกคลุมโดยรอบอาคารและต้นไม้มีความสูงกว่าตัวอาคาร จึงสามารถสร้างความกลมกลืนได้ในระดับหนึ่งโดยการใช้ธรรมชาติเข้าช่วย

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ผู้สละแห่งสถานที่	จิตวิญญาณแห่งสถานที่	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๒ โรงเรียนรุ่งอรุณ ถนนพระราม ๒ ซอย ๓๓ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน จ. กรุงเทพฯ เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ และเป็นโรงเรียนทางเลือก เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทางเลือก เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ บูรณาการ คือเรียนองค์ความรู้ภายนอก และมีการเรียนรู้อย่างหลากหลาย เกิดการเรียนรู้จากภายในไปพร้อมๆ กัน ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เป็นธรรมชาติ	กรณีนี้เป็นกรณีพิเศษที่ผู้ก่อตั้ง นอกจากจะเป็นผู้มีความเชื่อในพระพุทธศาสนา แล้วยังเป็นสถาปนิกด้วย จึงเกิดการสร้างสถานหลักความเชื่อแบบ จึงเกิดการสร้างสถานหลักความเชื่อแบบ จึงเกิดการสร้างสถานหลักความเชื่อแบบ จึงทำพื้นที่และวิถีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ รวมถึงการกำหนดรูปแบบวิถีแห่งการรองรับที่สอดคล้องกับธรรมชาติด้วยเช่นกัน โดยมีปัจจัยสำคัญ ๕ ประการดังนี้ (๑) การจัดวางผังให้มีพื้นที่ว่างสำหรับธรรมชาติเป็นสัดส่วนมากกว่า ๒ใน๓ (๒) การกำหนดขนาดของอาคารให้เป็นขนาดเล็ก กำหนดความสูงของอาคารให้ไม่เกิน ๒-๓ ชั้น (ไม่เกินกว่า ๑๐ เมตร) และจัดวางอาคารแบบกระจายตัวแทรกอยู่ในธรรมชาติ	กรณีนี้เป็นสถานศึกษาทางเลือกที่ใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา จึงมีความชัดเจนในแบบแผนปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางให้ทุกคนได้ดำเนินตามได้โดยง่าย และไม่มีความเคยชินเดิมมากเกินไป พื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ด้วยใจ อย่างใคร่ครวญ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จนเกิดเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” โดยผ่านกิจกรรมหลัก ๔ อย่างคือ (๑) กิจกรรมประจำวัน (๒) กิจกรรมการเรียนรู้และการสอนที่ลงมือปฏิบัติจริงอย่างหลากหลาย (๓) การทำงานเป็นทีม เป็นกลุ่มการเรียนรู้ และ (๔) กิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้	รุ่งอรุณได้กำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการกระจายตัวไปยังจุดที่สำคัญต่างๆ ทั้งหมด ๓-๔ จุด ซึ่งเป็นการจัดวางแบบสอดคล้องกับธรรมชาติอันได้แก่ (๑) พระพุทธรูปประจำโรงเรียนอนุบาล คือพระอรุโณภาสศาสดา (๒) พระพุทธรูปประจำโรงเรียนประถม คือพระพุทธรูปภาวิโตรดม (๓) พระพุทธรูปประจำโรงเรียนมัธยม คือพระชินาธิคมพรหมวิชัย และพื้นที่ส่วนกลางเช่นโถงรับอรุณ และที่ศาลาธรรม เป็นต้น นอกจากการจัดวางจะสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติแล้ว ยังสอดคล้องไปกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมด้วย	จากความเชื่อของผู้ที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างต้องคืนสู่แผ่นดิน ไม่ได้มีใครเป็นเจ้าของตลอดกาล” จึงทำให้โรงเรียนรุ่งอรุณเป็นพื้นที่ที่มีสภาพเป็นธรรมชาติค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม ตามรุ่งอรุณก็มีการปรับปรุงพื้นที่บ้าง แต่เป็นการปรับปรุงพื้นที่ที่เป็นไปอย่างให้ความเคารพธรรมชาติ คุณค่าของธรรมชาติ ไม่ใช่แค่ความสวยงามทางกายหรือเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่เพียงอย่างเดียว แต่เห็นเข้าไปถึงความเชื่อในคุณค่าที่มีต่อจิตใจ ต่อการกลมกลืนจิตใจ ให้คนมีความอ่อนโยน และเปลี่ยนแปลงตนเองได้จากพื้นฐานความเชื่อในการเรียนรู้กับธรรมชาติแล้ว ผู้สร้างก็จะไม่ยอมให้ระดับของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นที่จะไม่เป็นธรรมชาติ

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตตปัญญา	ปัจจัยแห่งการรองรับค่าจุณ	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	จิตวิญญาณแห่งสถานที่
กรณีศึกษาที่ ๒ โรงเรียนรุ่งอรุณ (ต่อ)	(๓) การออกแบบอาคารที่ส่งเสริมกิจกรรมแห่งความสัมพันธ์ของผู้คนอย่างตรงต่อวิถีชีวิต (๔) การออกแบบอาคารที่ประหยัดและยืดหยุ่น และประเด็นสุดท้ายคือ (๕) การนำรูปแบบ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ใช้สอยในปัจจุบัน ทั้งหมดนี้เป็นผลลัพธ์ที่สัมผัสได้อย่างชัดเจน สามารถส่งผลกระทบต่อทุกคน ที่สามารถรับรู้หรือเกิดสัมผัสต่อสถานที่ได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม	สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์หรือปฏิปักษ์ที่เกิดขึ้นจากการสะท้อนคุณค่าจากแนวคิดของผู้เข้าไปสู่กลุ่มบุคลากรภายในโรงเรียน เป็นแบบอย่างให้กลุ่มคนที่ดีและเรื่องของการรักษาสภาพแวดล้อม และรวมไปถึงการออกแบบอาคารตลอดจนการก่อสร้างต่างๆ ที่ทำให้อาคารกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทั้งในด้านสัดส่วน ความสูง วัสดุ และรวมถึงการดูแลรักษาที่ทำได้เองในทุกระบบ ทั้งโยธา ไฟฟ้า สุขาภิบาล ต่อเนื่องไปสู่การไม่ลดทอนการกำจัดของเสียให้กับสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย	และการจัดวางพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะนี้ก็มีไว้จะต้องเป็นสถานที่ปลอดภัย หรือเสี่ยงสงบ ปราศจากเสียงรบกวน ทั้งนี้ด้วยการเลือกพื้นที่หรือสัญลักษณ์ ที่เป็นพระพุทธรูปมานั้นเอง ที่มีอิทธิพลต่อผู้พบเห็นอยู่เองในทางที่สื่อความสงบนิ่ง เยือกเย็น และเมื่อรวมกับส่วนประกอบที่เป็นธรรมชาติ เป็นความธรรมดาด้วยแล้ว ทุกคนก็รับรู้ความหมายแห่งจริยวัตรที่พระพุทธรูปทรง ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในบริเวณได้ร่มไม้ในสวนป่าได้เป็นอย่างดี จุดนี้จึงเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในรุ่งอรุณอย่างหนึ่งทีเดียว	

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางการพัฒนา	ปัจจัยแห่งการพัฒนา	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๓ ประเทศภูฏาน ประเทศเลิเกาทางตอนใต้ของประเทศจีน และอยู่ทางเหนือของประเทศไทย มีภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงชัน และภูมิอากาศหนาวเย็น มีหิมะปกคลุมอยู่ทุกปี มีวิถีชีวิตเรียบง่าย และประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ	๑) พลังของธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ ขุนเขาที่สูงชัน สลับซับซ้อน ป่าไม้ สายน้ำ ที่แผ่ปกคลุมอยู่ทุกหนแห่ง ภูมิอากาศที่หนาวจัด มีหิมะปกคลุม ยอดเขาตลอดปี สิ่งต่างๆเหล่านี้ ล้วน มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต จิตใจของมนุษย์ ให้ยอมรับ และปรับตัวให้ กลมกลืนกับธรรมชาติ มากกว่าที่จะ บงการหรือเบียดเบียนธรรมชาติ หากแต่พยายามรักษารักษาไว้ด้วย ความเคารพหวงแหน นี้อคือสละแห่ง สถานที่ที่เต็มไปด้วยพลัง ๒) สิ่งปลูกสร้าง สถาปัตยกรรม อาคาร วัด วัง บ้าน ที่มีรูปแบบ ประเพณีนิยม และเป็นเอกลักษณ์ เดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งแสดงออกถึง ความมั่นคง ถาวร เกาะกับพื้นที่อย่าง สอดคล้อง ดูราวกับงอกขึ้นมาจากผืน พสุธา ตามแรงเงาที่ลดหลั่นกัน	๑) วิถีที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมไปด้วย ความศรัทธาต่อศาสนา และผู้นำทาง จิตวิญญาณ ก่อให้เกิดการกระทำที่มี เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เด่นชัด ด้านพิธีกรรมทางศาสนา และงาน ประเพณีต่างๆ ที่แฝงอยู่ใน ชีวิตประจำวันของผู้คนในระดับ ปัจเจก ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน เกิดจิตวิญญาณร่วมอย่าง เป็นสาธารณะ ๒) วิถีปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิต วิญญาณซึ่งกลายเป็นกิจวัตรประจำ สม่ำเสมอในชีวิตของคนภูฏาน ที่ ยังคงถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เช่นการสวดมนต์ ภาวนา การหมั่นนั่งสมาธิ การบูชา ด้วยน้ำมัน การเดินจงกรม เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เกิดจิตวิญญาณ สถานที่อย่างเข้มข้น	๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ การให้ คุณค่าและความหมายต่อความ เคารพศรัทธาอย่างแน่นแฟ้นในผู้นำ ทางจิตวิญญาณ ศาสนาพุทธในกาย วัชรยาน นำไปสู่การสร้างสรรค์ สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบประเพณี นิยมเพื่อสะท้อนความสำคัญ และ ความศรัทธาที่แข็งแกร่งล้ำค่ากลายเป็น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากการ ผสมผสานอย่างแนบแน่นกับภูมิ ประเทศที่ตั้งที่มีความสำคัญโดดเด่น เช่น วัดบนเทือกเขาสูง หรือวัดที่ตั้งอยู่ บนบริเวณบรรจบกันของสายน้ำ เพื่อให้รับพหุวัฒนธรรมชาติช่วย ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณ	วัตถุประสงค์ สำหรับประเทศภูฏาน ถือเป็นการ การศึกษาศาสนา ที่ได้นำมาเป็น ตัวอย่างของการที่สภาพทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมี อิทธิพลสูง ต่อวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ผนวกกับความเชื่อความศรัทธาใน ผู้นำทางจิตวิญญาณ ศาสนาพุทธ วัชรยาน ส่งเสริมให้การฝึกฝน ปฏิบัติ และถ้อยคำพูด ปฏิบัติแห่งการภาวนา จากบรรพบุรุษสู่รุ่นปัจจุบันอย่าง ต่อเนื่อง จนเสมือนกับการภาวนาของ ชาวภูฏานนั้น คือลมหายใจ เข้า-ออก ที่เป็นปกติธรรมดาของชีวิตนั่นเอง

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตตปัญญา			
	ผู้สละแห่งสถานที่	จิตวิญญาณแห่งสถานที่	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๓ ประเทศภูฏาน (ต่อ)	โดยการเติมแต่งและรังสรรค์ให้จิตร งดงามด้วยลวดลาย และสีสันสดเข้ม ตัดกันอย่างขาวดำวันออก ที่มีความ จริงใจ ตรงไปตรงมา สิ่งนี้สะท้อนถึง คุณค่าและความเชื่อที่อยู่ในพื้นฐาน จิตใจของชาวภูฏานอย่างเด่นชัดที่สุด	๓) ด้านการใช้สัญลักษณ์ เพื่อเป็น อนุสรณ์เตือนใจ ให้ระลึกถึง ความเชื่อที่อยู่เหนือจิตวิญญาณของ มนุษย์ โดยมีการประดิษฐ์ติดตั้ง เพื่อให้เกิดการสัมผัส รับรู้ และมีส่วน ร่วมในการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงพลัง จิตที่บริสุทธิ์ เช่นการใช้รูปสัญลักษณ์ ธงมบต์ กงด้อมบต์ นามบต์ หรือ แม้แต่การแต่งกายชุดประจำชาติ สร้างบรรยากาศและเจตนาธรรมของ การหล่อหลอมจิตใจ และการ อิทธิฐาน ภาวนา สู่ชีวิตที่งดงาม ใน สภาพแวดล้อมอย่างชัดเจน	๒) ภูมิประเทศแห่งภูเขา และป่า ใหญ่คือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุดเด่นของประเทศภูฏานอยู่ แล้ว แม้ว่าชาวภูฏานจะต้องเผชิญ ความยากลำบาก และอดทนปรับตัว เพื่อดำเนินชีวิตอยู่ในภูมิประเทศ เช่นนี้ก็ตาม แต่ในด้านกลับกัน ยิ่ง สะท้อนให้เห็นถึงความหนักแน่นใน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่รับรู้พลังอัน ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติมาเสริมความ มั่นคงเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่เข้าถึง ความจริงอันสูงกว่าระดับตัวตนของ มนุษย์ พื้นที่จึงศักดิ์สิทธิ์ด้วยเหตุนี้	

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตปัญญา			
	ผู้สังเคราะห์พื้นที่	พื้นที่ศึกษา	วัตถุประสงค์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๔ สำนักปฏิบัติธรรมวิวัฏฐะ วัดเขาสนมชย ถิ่น ถนนเพชรเกษม ต.หนองแก อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ เป็นสถานที่ศึกษาปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตใจตามแนวทางสติปัญญา หรือ วิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการละเว้นจากงานมาอยู่วิเวก ปลีกออกจากความเคยชินเดิมเพื่อให้เกิดความสำรวมในอิริยาบถ ๔	สภาพแวดล้อมที่สงบ วิเวก ในท่ามกลางธรรมชาติที่ร่มรื่นด้วยต้นไม้ใหญ่ และความสะอาดเรียบร้อยของสิ่งปลูกสร้าง ตลอดจนส่วนประกอบต่างๆ ที่ได้รับการจัดการตามความเหมาะสม แต่พอเพียง และพึ่งตนเองให้มากที่สุด	กิจกรรมการปฏิบัติธรรมแบบวิปัสสนากรรมฐาน โดยการศึกษาอิริยาบถ ๔ (นั่ง นอน ยืน เดิน) เพื่อให้เห็นความจริงของทุกอริยสัจ ด้วยการปลีกวิเวก อยู่คนเดียวไม่พบปะพูดคุยกับใครตลอด ๗ วันหรือมากกว่านั้น เพื่อให้ฝึกการสำรวมระวังสติอยู่กับปัจจุบันขณะ	๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่ท่านยังคงมีวัตรปฏิบัติและปฏิบัติที่นำเอาธรรมะมาปฏิบัติจริง การให้คำแนะนำยังคงปฏิบัติภารกิจ การให้คำแนะนำสั่งสอน และจัดสรรโอกาสที่พอเหมาะพอควรด้วยความเมตตาอย่างสูง	เป็นสถานที่ที่สงบ ปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นเรือนว่าง และส่วนประกอบทางเดินจงกรม การเว้นที่ว่าง ที่ป้องกันการรบกวนซึ่งกันและกัน การจัดกิจกรรมอำนวยความสะดวกสบาย ตามสมควรแก่สภาพ เป็นแบบอย่างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั่นเอง

ตารางที่ ๓.๓ การส่งเคราะห์กรรมไปสู่ศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตปัญญา			
	ผู้สละแห่งสถานที่	จิตวิญญาณแห่งสถานที่	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๕ วัดป่าสุนันทวนาราม บ้านท่าเตียน ต.ไพรโยค อ.ไพรโยค จ.กาญจนบุรี และวัดป่าขนานชาติ บ้านม่วงหวาย ต.บึงหวาย อ.วชิราราม จ.อุบลราชธานี	๑) การเข้าหาธรรมชาติ การอยู่ในป่า เพราะป่าไม่มีเจตนาของมนุษย์ อยู่ในป่าสามารถสัมผัสสัจธรรมของธรรมชาติได้ ธรรมชาติเข้าใจง่าย และเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ๒) ความสว่าง สะอาด สงบ คือธรรม นำมาซึ่งวิถีปฏิบัติด้วย ระเบียบวินัย ในกิจวัตร และทุกกิจกรรม ๓) เครื่องหมายแห่งอนุสติ เป็นเครื่องเตือนให้ระลึก รู้ตนในทุกการกระทำ ซึ่งมีทั้งป้ายคำสอน พุทธพจน์ บ้ายอนุสติ การจัดสรรพื้นที่อย่างเหมาะสมรองรับ รายละเอียดของกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนอาคารสถานที่ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ ด้วยความเรียบง่าย	๑) ความเป็นวัดป่าที่มีวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ ที่อยู่อย่างเรียบง่าย มีสังฆะ ที่พร้อมเพรียง และสม่ำเสมอ จึงน่าเลื่อมใสศรัทธา ๒) การต้อนรับ/เปิดรับ ประชาชน คนทั่วไปให้มีโอกาส ทั้งการมาทำบุญตามประเพณี หรือมาเพื่อเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติกระทำได้อย่างเหมาะสมพอดี ๓) จากหลักการ คือ ความสะอาด สว่าง สงบ นำมาซึ่งวิถีปฏิบัติและระเบียบวินัย ของผู้ที่เข้ามาศึกษา ปฏิบัติธรรมอย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น การดูแลความสะอาดกิจกรรมการกวาดลานวัด การถอดรองเท้า วางร่มในที่จัดไว้เรียงเป็นระเบียบ การปิดวาจา เป็นการใช้สอยและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมกันได้ง่าย	๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นศูนย์รวมจิตใจ คือ ความเชื่อความศรัทธา ในกฎปฏิบัติ คำสอนของท่านที่ดำเนินตามรอยบาทพระบรมศาสดาเป็นพื้นฐาน ความศักดิ์สิทธิ์ที่มั่นคง ๒) ความเป็นวัดป่า ซึ่งมีองค์ประกอบของศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ที่เรียบง่าย คือพระอุโบสถซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปบูชา ศาลาปฏิบัติธรรม และสังฆาวาสที่สงัดเพื่อการอยู่อย่างวิเวก เป็นบ้านหลอมจิตใจที่ชัดเจน ๓) ป่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ มีการพัฒนาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยพลังแห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ สงบนิ่ง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติรู้ตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นกัน	วัดมุ่งเน้นการพัฒนาจิตปัญญา การปลูกสร้าง อาคาร ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อม ที่คล้ายตามธรรมชาติ คือป่า และธรรมชาติ นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการใช้สอยในกิจวัตร และกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสมพอเพียงแล้ว ยังบ่งบอกและสะท้อนความเชื่อความศรัทธา หลักธรรมคำสอน ตลอดจนแนวทางปฏิบัติ ได้ผ่านรูปแบบ/แบบแผนที่ได้กำหนดไว้ใน การออกแบบ และการจัดพื้นที่ ตลอดจนส่วนประกอบทางกายภาพทั้งหมดที่สร้างสรรค์เป็นแนวทางเดียวกันของความ เป็นวัดป่า วัตรปฏิบัติ

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตปัญญา			
	ผู้สละแห่งสถานที่	จิตวิญญาณแห่งสถานที่	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๒ สถการสถาน พระ มารถาแห่งมณีสักขี ประเทศไทย ตั้งอยู่ที่บ้านสองคอน กิ่งอำเภอห้วยน้ำใหญ่ จ.มุกดาหาร เป็น ศาลาสถานของ คริสต์ศาสนา นิกาย โรมันคาทอลิก สร้าง ขึ้นเพื่อสักการะและ รำลึกถึงผู้ยอมสละ ชีพเพื่อยืนยันความ เชื่อในศาสนาของตน ในขณะที่เดียวกันก็ใช้ เป็นที่ประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา ประจำสัปดาห์และ เทศกาลประจำปี	๑) จากสภาพแวดล้อมภายนอก ของที่ตั้งที่เป็นหมู่บ้าน สามารถบอกเล่าเรื่องราวและ ยังคงสัมผัสถึงบรรยากาศใน อดีตได้ บ้านเรือนโดยรอบยังคง เป็นเรือนพื้นดินสูงเพียงสองชั้น บางหลังเป็นแบบได้ทุนโง่ง กระจายตัวอยู่อย่างพอเหมาะไม่ แออัด ผสมกับกายภาพทาง ธรรมชาติของที่ตั้งที่อยู่ติดกับ แม่น้ำโขง ทำให้สัมผัสได้ถึง ความสงบ ๒) ตัวอาคารสักการสถานมีขนาด และรูปทรงที่แตกต่างไป แต่เมื่อ เดินเข้าไปภายในสักการสถาน ก็ สัมผัสได้ถึงความสะดวก นิ่ง เย็น และมีความศักดิ์สิทธิ์	จากเหตุการณ์สำคัญในอดีตและ รูปแบบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาจึงเป็น รากฐานของจิตวิญญาณแห่งสถานที่ และกิจกรรมต่างๆ อันได้แก่ ๑) กิจกรรมหลัก เป็นกิจกรรมที่แสดง ถึงจิตวิญญาณของคริสตชนแห่งนี้ที่ เป็นทั้งสักการสถานและวัดในพื้นที่เดียว กันโดยผ่านทางประกอบพิธีกรรม ต่างๆ ตามช่วงเวลาได้แก่ พิธีกรรม ประจำวัน พิธีกรรมประจำสัปดาห์ และ พิธีกรรมประจำปี ซึ่งพิธีกรรมประจำวัน และประจำสัปดาห์ก็คือ การประกอบพิธี ทางศาสนาหรือที่ชาวคริสต์เรียกว่า “มิสซา” ส่วนพิธีกรรมประจำปีนั้น จะ ถูกจัดขึ้นทุกปี ในวันที่ ๒๒ ตุลาคม จะ มีพิธีเฉลิมฉลองรำลึกถึงการสถาปนา แต่งตั้ง “บุญราศีมรณสักขี” และในวันที่ ๑๖ ธันวาคมของทุกปี จะมีพิธีรำลึกบุญ ราศี	สำหรับการนี้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จากกา วิเคราะห์สามารถแยกออกเป็นสอง ลักษณะคือ (๑) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้น จากเรื่องราวสำคัญ ในอดีต ที่เป็น สถานที่พลีชีพของบุญราศี อันได้แก่ พื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ สุสาน และบ้านและ อยู่ข้างของบุญราศีสององค์ (๒) ส่วน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะที่สองคือ พื้นที่ที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อรองรับพิธีกรรม ทางศาสนาและการสักการะบุญราศีทั้ง เจ็ด ซึ่งได้แก่ตัวอาคารสักการสถาน หรือวัดนั่นเอง การออกแบบเพื่อรองรับพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ที่มีทั้งสองลักษณะในพื้นที่ เดียวกันนี้ พื้นฐานและเบื้องหลังของ ผู้ออกแบบจะมีความสำคัญมาก เนื่องจากจะต้องนำเอาความหมายและ คุณค่าของเรื่องราวในอดีต	วัตถุประสงค์ เป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์จาก เรื่องราวในอดีตเป็นพื้นฐาน เป็น ความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการสละ ชีพเพื่อยืนยันความเชื่อในศาสนา ที่เต็มไปด้วยความเรียบง่าย ดั่งนั้นแม่ ของธรรมชาติของแม่น้ำโขง ดังนั้นแม่ รูปทรงอาคารจะมีความแปลกแยกกับ บ้านเรือนโดยรอบ แต่มีความ พยายามในการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ แวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ แม่น้ำโขงที่แผ่แตอยู่ในตัวอาคารก็ สามารถเชื่อมโยงทางสายตาและ ได้รับพลังจากแม่น้ำโขงได้ ภายใน อาคารเรียบง่าย และเย็น และด้วยการออกแบบเครื่อง เรือนภายในแบบเรียบง่าย ไม่หรูหรา การตกแต่งประดับประดาด้วย

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง (ต่อ)

กรณีศึกษา	ประเด็นการสังเคราะห์พื้นที่และรูปแบบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา จิตตปัญญา			
	ผู้สละแห่งสถานที่	จิตวิญญาณแห่งสถานที่	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	วัตถุประสงค์
กรณีศึกษาที่ ๒ สถการสถาน พระ มารถาแห่งมณณสัทธิ ประเทศไทย (ต่อ)	๓)การสัมผัสถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญในอดีตนั้นสามารถสัมผัสผ่านกายภาพที่ปรากฏอยู่ได้น้อย เนื่องจากบริบทรอบข้างถูกปรับเปลี่ยนและปรุงแต่งจากเดิมไปมาก จึงทำให้บรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาจากร่องราวในอดีตสื่อสารออกมาได้น้อย แต่สิ่งที่สัมผัสได้ คือความเหงา โดดเดี่ยว เดียวดาย และแปลกแยกจากบริบทโดยรอบ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการที่ผู้ออกแบบจริงใจที่จะอาคารเก่าที่เป็นที่พักของบุคคลสำคัญไว้ ๒ หลัง เพื่อเป็นสักขีพยานถึงเรื่องราวสำคัญในอดีตที่เกิดขึ้นจริงบนพื้นที่นี้	๒) กิจกรรมรอง เป็นกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่จิตใจ หรือการเข้าถึง กิจกรรมนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบและค้นพบทางออกของปัญหาจากการอยู่กับตนเอง เป็นการเรียนรู้ตนเองด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ส่วนการบริหารสังคมต่างๆ เช่น การสอนคำสอนแก่ครูและเด็กในหมู่บ้าน ก็เป็นการช่วยยึดเวลาจิตใจให้แก่เด็กในหมู่บ้าน ปฏิบัติความเป็นคนดีและช่วยสร้างครูที่ดีในการเผยแพร่ความรู้ที่ส่งผลทางจิตใจต่อไป ดังนั้นกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จึงช่วยสร้างเสริมบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นมาในพื้นที่แห่งนี้ได้ด้วยเช่นกัน	มาแปลความโดยผ่านออกมาทางกายภาพ และต้องสื่อความสำคัญดังกล่าวให้ผู้คนทั่วไปได้รับรู้ได้ง่ายๆ ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาความเป็นของแท้ดั้งเดิมของพื้นที่นั้นให้คงอยู่ได้	แต่อาศัยการจัดวางอย่างพอดี ลงตัว และสมมาตร จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีบรรยากาศที่เป็นทางการ ผู้ที่เข้ามาจึงเกิดความรู้สึกวาม และอ่อนน้อม

ตารางที่ ๓.๓ การสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๒ แห่ง (ต่อ)

๓.๑๑ สรุปปัจจัย และแนวทางที่ทำให้เกิดจิตตปัญญา

๓.๑๑.๑ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา

จากการสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง โดยผ่านการสังเคราะห์ในหัวข้อ ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และวัตถุแห่งการรองรับคำจูน ซึ่งเป็นหัวข้อหรือประเด็นหลักที่จะทำให้สามารถระบุได้ว่า รูปแบบพื้นที่ในลักษณะใดที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาทางจิตตปัญญา และปัจจัยอะไรที่อยู่เบื้องหลังที่มีอิทธิพลต่อการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

หลังจากสังเคราะห์แล้วพบว่าหัวใจสำคัญที่เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นพื้นฐาน ที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยง ซึ่งนำไปสู่การเกิดผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และวัตถุแห่งการรองรับคำจูน ที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาทางจิตตปัญญา ซึ่งพบว่ามี ๒ ปัจจัย คือ

(๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ

ผู้นำทางจิตวิญญาณนี้เอง ไม่ว่าจะเป็นในกรณีของเสถียรธรรมสถาน โรงเรียนรุ่งอรุณ ประเทศภูฏาน สำนักปฏิบัติธรรมวิภูฏะ รวมถึงวัดป่านานาชาติและวัดป่าสุนันทวนารามด้วย ที่ผู้นำจะทำการส่งสะท้อนความเชื่อและปฏิบัติของตน โดยผ่านการกำหนดบทบาทและความเป็นไปในทุกๆด้าน ทั้งในเรื่องของการเลือกและพัฒนาพื้นที่ตั้งโครงการ การกำหนดวัฒนธรรมองค์กร คิดค้นรูปแบบของกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้ฝึกฝนในองค์กรของตนทั้งกิจกรรมทางโลกและกิจกรรมทางจิตวิญญาณ กิจกรรมเหล่านั้นได้ผ่านกระบวนการทดลองปฏิบัติ ตรวจสอบ นำไปปรับปรุง และพัฒนาขึ้นจนได้รับการยอมรับและกลายเป็นวิถีชีวิตในที่สุด รวมถึงการกำหนดรูปแบบและจัดวางกำหนดที่ตั้งของวัดถ้ำรองรับต่างๆ ตลอดจนการดูแลรักษาพื้นที่และทรัพยากรในองค์กรอย่างครบวงจรด้วย

(๒) พื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์

เนื่องจากพื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์จะมีพลังที่ส่งผลกระทบต่อรับรู้ของมนุษย์ ทั้งในด้านกายภาพและจิตใจ ด้านกายภาพในธรรมชาติจะมีคลื่นอัลฟาซึ่งเป็นคลื่นความถี่ต่ำที่ส่งผลให้คนเกิดสมาธิและมีสติในการรับรู้ ในขณะที่เดียวกันธรรมชาติก็ส่งผลกระทบต่อรับรู้ทางจิตของมนุษย์เช่นกัน เนื่องจากในธรรมชาติมีพลัง มีธรรม ดังนั้นในพื้นที่ธรรมชาติจึงเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงกฎเกณฑ์ของความจริงแท้ ที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นพื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ก็ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างเช่นในกรณีของวัดป่า และประเทศภูฏาน อย่างไรก็ตามพื้นที่ธรรมชาตินี้ จะมีความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีขนาดใหญ่พอสมควรหรือประมาณ ๓ ส่วนใน ๔ ส่วนของพื้นที่ทั้งหมด หากพื้นที่ใดที่มีความสมบูรณ์ของธรรมชาติเช่นนี้ ลักษณะของธรรมชาติในพื้นที่นั้นก็จะกลายเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบวิถีชีวิต กิจกรรม วัฒนธรรม รวมถึงลักษณะทางกายภาพของวัดถ้ำรองรับหรืออาคารต่างๆที่จะเกิดขึ้น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าองค์กร หรือสถาบันใดก็ตามที่จะดำเนินการเพื่อพัฒนามนุษย์ในระดับที่เกี่ยวข้องกับจิตปัญญา องค์กรหรือสถาบันนั้นจำเป็นต้องมีผู้นำทางจิตวิญญาณ เนื่องจากเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การกำหนดเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตปัญญา ผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเปรียบเสมือนหัวเรือใหญ่ที่จะกำหนดทิศทางและนำเรือล่องไปในท้องทะเลกว้างที่เต็มไปด้วยคลื่นลมและพายุตามกระแสความผันแปรและแรงriebของสังคมในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกัน หากพื้นที่ตั้งโครงการเป็นพื้นที่ธรรมชาติมีความสมบูรณ์ ก็จะมีส่วนช่วยให้ผู้ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่นั้นสามารถเกิดการรับรู้ถึงบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นส่วนช่วยขัดเกลาจิตใจของคนให้มีความละเอียดมากขึ้นได้

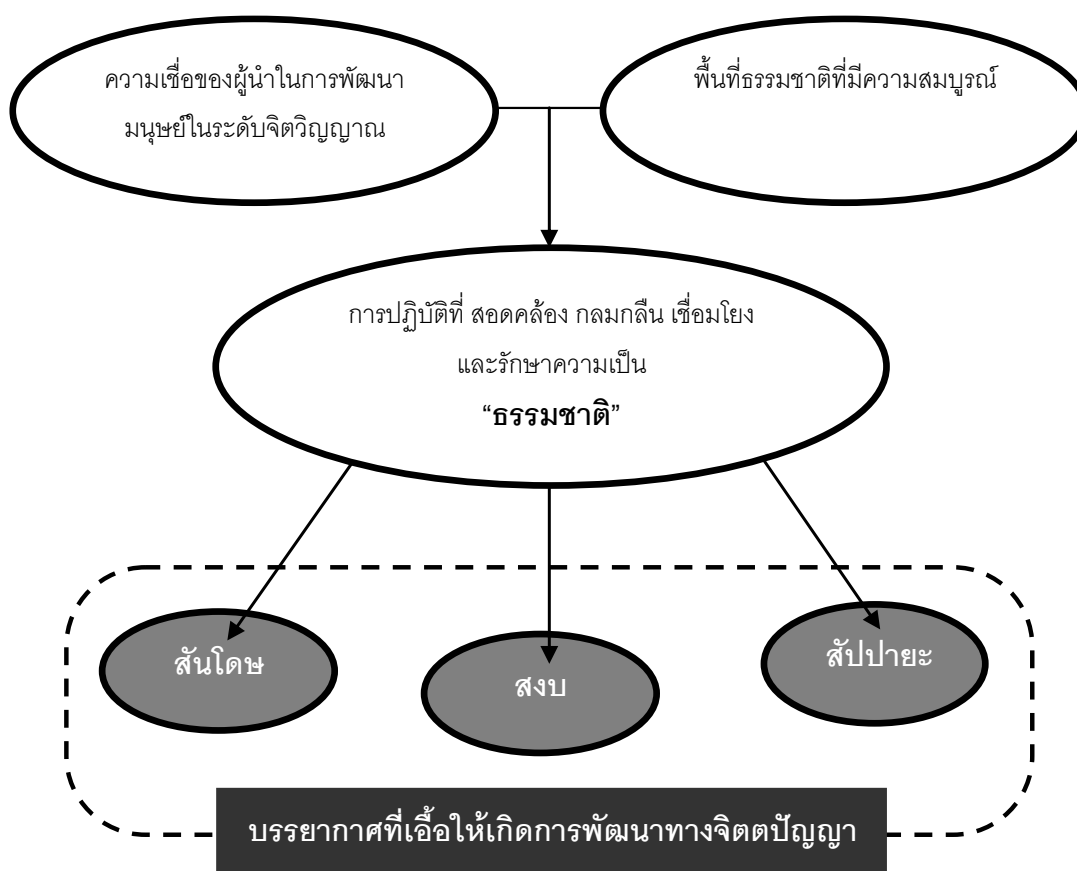
อาจกล่าวได้ว่าความถึงพร้อมของทั้ง ๒ ปัจจัยสำคัญที่มาประกอบกันนี้เอง ที่เปรียบเสมือนรูปและนาม หรือร่างกายและจิตวิญญาณ ที่สอดคล้องต้องกันมีอาจแยกออกหรือขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ เป็นเหตุให้การก่อกำเนิดชีวิตขององค์กรหรือสถาบันที่มีคุณลักษณะพิเศษนี้ขึ้น เพื่อจะสร้างโอกาสและความเป็นไปได้ของการพัฒนามนุษย์ถึงระดับจิตวิญญาณอย่างเป็นองค์รวมนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม สำหรับปัจจัยสำคัญคู่นี้ อาจจะเริ่มต้นจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งก่อนก็ได้ เพื่อเกิดการประกอบกันโดยสมบูรณ์ในภายหลัง แล้วจะส่งผลให้เกิดโอกาสและกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมได้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น กรณีของประเทศภูฏาน ซึ่งภูมิประเทศที่ทรงอิทธิพลนั้นมีอยู่ก่อนแล้วตามธรรมชาติ ต่อเมื่อมีผู้นำทางจิตวิญญาณได้ใช้โอกาสนี้ในการหล่อหลอมผ่านการปฏิบัติอย่างอุกฤษแล้ว จึงกลายเป็นปัจจัยเสริมซึ่งกันและกันอย่างสอดคล้องและเข้มข้น จนสามารถแผ่ขยายอิทธิพลแห่งผัสสะ และความศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนจิตวิญญาณแห่งสถานที่ออกไปสู่ผู้คนเป็นจำนวนมาก ให้ปฏิบัติตามและได้รับผลเป็นความสุข สงบ และปรองดองอย่างยั่งยืนได้ เช่นเดียวกันกับกรณีศึกษาของวัดป่า ทั้ง ๒ แห่ง ที่อิงอาศัยธรรมชาติที่มีอยู่แล้วเป็นหลัก หรือค่อนข้างจะมีการประดิษฐ์เสริมแต่งแต่น้อยเท่านั้น ที่ช่วยให้การก่อกำเนิดขององค์ประกอบอื่นๆ นั้นง่ายขึ้น และเห็นผลเร็วขึ้นด้วย

ในทางตรงกันข้ามกรณีศึกษาอื่นๆ อีก ๔ แห่งนั้นเป็นการเริ่มต้นจากตัวบุคคลที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณหรือเป็นผู้มีความเชื่อด้านการพัฒนามนุษย์ในระดับจิตวิญญาณ จึงเลือกที่จะสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และวัตถุแห่งการรองรับคำจูนที่จะส่งเสริมกระบวนการ หรือวิถีปฏิบัติเรียนรู้ เพื่อเข้าถึงการพัฒนาดังกล่าวนั่นเอง โดยการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เด่นชัดขึ้น จัดพื้นที่เพื่อเป็นสวนป่าบ้างสวนในเมืองบ้าง และด้วยวิธีการออกแบบกายภาพ คือ วัตถุแห่งการรองรับคำจูนให้สอดคล้องกัน เป็นต้น ในที่สุดแล้วไม่ว่าจะเริ่มต้นจากปัจจัยใดก่อน แต่ก็ เป็นไปเพื่อให้ปัจจัยสำคัญทั้งสอง ถึงพร้อมในระดับที่จะก่อให้เกิดผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นตามลำดับนั่นเอง

๓.๑๑.๒ แนวทางที่ทำให้พื้นที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญา

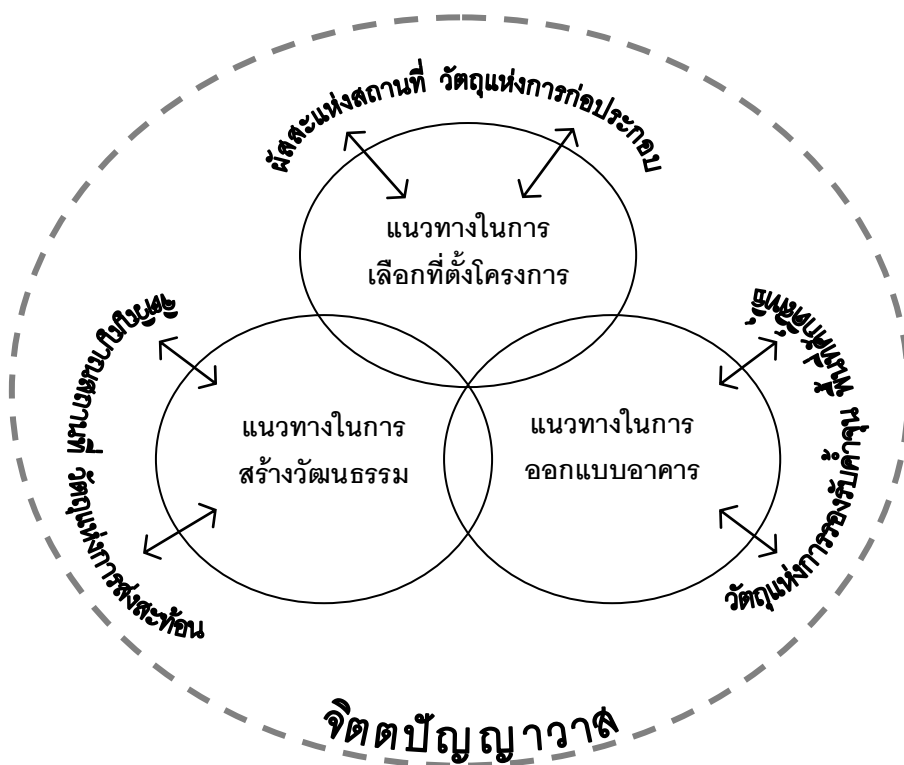
จากการศึกษาและวิเคราะห์ในหัวข้อต่างๆดังกล่าวพบว่า การออกแบบสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศแบบจิตตปัญญาศึกษานั้น จะต้องเริ่มต้นจากพื้นฐานความเชื่อของผู้นำในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในระดับจิตวิญญาณ และสมาทานความเชื่อนั้นโดยการปฏิบัติอย่างเคารพ สอดคล้อง กลมกลืน และเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เมื่อเริ่มต้นจากพื้นฐานในลักษณะนี้ ก็จะส่งผลให้เกิดความ **สันโดษ สงบ และสัปปายะ** ซึ่งคุณลักษณะทั้ง ๓ นี้เองที่ทำให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้แบบจิตตปัญญา คือเป็นคุณลักษณะที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้จิต รู้ใจตนเองได้

ภาพที่ ๓.๒๐๘ แนวคิดในการสร้างจิตตปัญญาวาส

เมื่อการสร้างกายภาพใดๆ ดำเนินไปตามแนวคิดนี้แล้ว การสร้างกายภาพหรืออาคารนั้นก็จะเป็นการสร้างวัตรธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุและปัจจัยของสภาพธรรมชาติแวดล้อม จำนวนผู้ใช้ และรูปแบบการใช้สอยพื้นที่ โดยอยู่บนฐานความเชื่อในการพัฒนา (ศักยภาพ) มนุษย์ในระดับจิตวิญญาณ ดังนั้นอาคารหรือกายภาพที่เกิดขึ้นจึงเต็มไปด้วยความเคารพธรรมชาติ เอื้อให้เกิดพื้นที่ในการเรียนรู้ตนเองจากภายใน สะท้อนถึงความเป็นจิตตปัญญาศึกษา มีความเรียบง่าย และชื่อตรงต่อการใช้สอย ทำให้เกิดความพอเพียง ไม่มีมากจนเกินความจำเป็น

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์ในเรื่อง ผัสสะแห่งสถานที่ จิตวิญญาณสถานที่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และ วัตถุแห่งการส่งสะท้อน วัตถุแห่งการก่อบรรพ วัตถุแห่งการรองรับคำจูน ผวนกับการสังเคราะห์กรณีศึกษา จึงทำให้ทราบว่าผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดสภาพแวดล้อมแบบจิตตปัญญา แต่หากองค์กรหรือสถาบันใดยังไม่พร้อมในด้านผู้นำ องค์กรหรือสถาบันนั้นก็ต้องกำหนดแนวทางการสร้างจิตตปัญญาว่าสที่ไม่คำนึงถึงเพียงแนวทางในการออกแบบเฉพาะ ตัวอาคาร แต่จะต้องคำนึงแนวทางในการเลือกที่ตั้ง และแนวทางในการสร้างให้เกิดวัฒนธรรมแบบจิตตปัญญาด้วย เนื่องจากแนวทางในการเลือกที่ตั้งจะมีผลต่อ ผัสสะแห่งสถานที่และวัตถุแห่งการก่อบรรพ ส่วนแนวทางในการสร้างวัฒนธรรมนั้นจะส่งผลต่อ จิตวิญญาณสถานที่และวัตถุแห่งการส่งสะท้อน และแนวทางในการออกแบบจะมีผลต่อการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และวัตถุแห่งการรองรับคำจูน

ภาพที่ ๓.๒๐๙ แนวทางที่ทำให้เกิดจิตตปัญญาวาส

แนวทางในการนำไปสู่ความเป็นจิตตปัญญาวาสนี้ จะครอบคลุมทั้งหมด ๓ แนวทางอันได้แก่ (๑) แนวทางหรือเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อการรองรับจิตตปัญญาวาส (๒) แนวทางหรือวิธีการสร้างเพื่อให้เกิดวัฒนธรรมจิตตปัญญาวาส และ (๓) แนวทางหรือเกณฑ์ในการออกแบบจิตตปัญญาวาส ซึ่งในรายละเอียดของแต่ละแนวทางจะถูกกำหนดไว้เป็นโดยแยกเป็นข้อๆ อย่างละเอียด เพื่อให้แนวทางทั้ง ๓ นี้ไปสู่การปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ได้ต่อไป โดยแต่ละแนวทางจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวทางหรือเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อการรองรับจิตตปัญญาवास

- ๑) ควรเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ และมีลักษณะเป็นธรรมชาติไม่น้อยกว่าสามเท่า หรือสามในสี่ (๓/๔) ของพื้นที่ใช้สอย (พื้นที่ปกคลุมอาคาร Coverage Area)
- ๒) พื้นที่ควรมีความสมบูรณ์ตามองค์ประกอบของธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน (ที่มีความอุดม เป็นพื้นรองรับที่ดีต่อพืชพันธุ์) น้ำ (เป็นน้ำดีไม่เน่าเสีย) ลม (อากาศถ่ายเทสะดวก ปลอดโปร่ง) พืชพันธุ์ (มีความหลากหลาย ทั้งขนาดต้น และชนิดพันธุ์)
- ๓) ภายในพื้นที่ควรมีบรรยากาศ สงบ ร่มเย็น และห่างไกลจากการถูกรบกวนจากสภาพที่ รบกวน รุนแรง

แนวทางหรือวิธีการสร้างเพื่อให้เกิดวัฒนธรรมจิตตปัญญาवास

- ๑) ควรมีหรือสร้างความเชื่อในเรื่องการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เป็นพื้นฐาน
- ๒) จัดวางกิจกรรมอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดแนวทางที่เป็นรูปธรรม และปฏิบัติจริงได้
- ๓) สร้างเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติ ที่ต้องอาศัยความเป็นชุมชนและธรรมชาติในการเรียนรู้ ตนเองและเรียนรู้จากผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเป็นกัลยาณมิตร
- ๔) สร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ หรือเป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ของชีวิตมนุษย์ (เกิด แก่ เจ็บ ตาย)
- ๕) จัดเตรียม อาหาร และการออกกำลังกาย การเป็นอยู่ที่ดี และพอเพียง เพื่อสุขภาพที่ดีอัน เป็นพื้นฐานของจิตใจที่มีสติ สัมปชัญญะที่สมบูรณ์
- ๖) สร้างวัฒนธรรมให้เกิดวิถีที่ช้าลง (Slow Lifestyle) เพื่อให้การความสำรวม ประณีตใน การวิถีชีวิต และเป็นปฏิบัติอย่างใคร่ครวญ
- ๗) มีกิจกรรมอย่างถาวรในการรักษาธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
- ๘) ควรสร้างสื่อสัญลักษณ์ ที่แสดงออกถึงจิตตปัญญาศึกษา และนำมาแสดงโดยผ่านทาง กายภาพ เพื่อสร้างให้เกิดผัสสะแห่งสถานที่
- ๙) กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้ชัดเจน ในตำแหน่งที่สามารถส่งผลต่อ กลุ่มเป้าหมายได้

แนวทางหรือเกณฑ์ในการออกแบบจิตตปัญญาवास

- ๑) การเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเดิมในพื้นที่ ให้เกิดขึ้นตามความจำเป็นและให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในระดับที่น้อยที่สุด
- ๒) จะต้องรักษาพื้นที่ให้คงสภาพความเป็นธรรมชาติไว้ อย่างน้อยที่สุด ๓/๔ ของพื้นที่ ทั้งหมด (ตัวอาคารมีพื้นที่เพียง ๑/๔ ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นอย่างมาก)

๓) มีพื้นที่ธรรมชาติที่วิวทิวทัศน์ เพื่อให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ สำนวญ และค้นหาตนเอง จากธรรมชาติโดยตรง

๔) จัดพื้นที่ให้เกิดการใช้งานอย่างคุ้มค่า ประหยัดและยืดหยุ่น

๕) ทุกพื้นที่ควรมีการกำหนดกิจกรรม เพื่อให้ทุกพื้นที่ได้รับการดูแลรักษาและเป็นไปเพื่อการเรียนรู้

๖) การออกแบบจะต้องมีพื้นที่ที่เอื้อให้ผู้คนที่เกิดความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนกลาง (Common Space) ไม่ต่ำกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ใช้งาน

๗) ให้ธรรมชาติเป็นองค์ประกอบในการออกแบบ และเป็นส่วนหนึ่งของตัวอาคาร

๘) เลือกใช้วัสดุ ที่มีความกลมกลืน และเชื่อมโยงกับธรรมชาติของที่ตั้ง อันได้แก่วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ และดิน เป็นต้น

๙) อาคารควรมีสัดส่วนขนาดเล็ก (Intimate Scale) ที่มีความเหมาะสมกับจำนวนบุคลากร และสภาพแวดล้อม ความสูงไม่เกิน ๒-๓ ชั้น (ประมาณ ๘ เมตร)

๑๐) ควรจัดวางอาคารแบบกระจายตัว ไม่ใกล้กันจนเกินไป เพื่อให้เกิดความวิเวก

๑๑) ใช้แนวคิด Passive Design เพื่อเป็นการประหยัดพลังงาน (เครื่องปรับอากาศ) และให้เกิดภาวะน่าสบาย

๑๒) พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมในการรักษาสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เช่น จุดคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นต้น

๑๓) กำหนดให้มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในตำแหน่งที่เหมาะสม เชื่อมโยงกับการสัญจรของผู้คน เพื่อให้เกิดพลังต่อการรับรู้

๑๔) อาคารควรได้รับการออกแบบอย่างถูกสุขลักษณะ กล่าวคือ ให้เกิดความ “สะอาด สว่าง สงบ” สะอาด ซึ่งมาจากการออกแบบและเลือกใช้วัสดุที่ดูแลง่าย สว่าง อันเนื่องมาจากการกำหนดแสงธรรมชาติให้มีสว่างที่เหมาะสมต่อรูปแบบการใช้งาน สงบ อันเนื่องมาจากการออกแบบให้อาคารมีรูปแบบเรียบง่าย ซึ่งตรงต่อการใช้งาน มองดูแล้วไม่เกิดความขัดแย้งกับบริบทโดยรอบ

บทที่ ๔

การกำหนดแนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมของจิตปัญญาवास

๔.๑ แนวคิดหลักในการออกแบบ

โดยทั่วไปการออกแบบทางกายภาพ ซึ่งประกอบด้วยสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบอาคาร พื้นที่ใช้สอย ซึ่งรวมเรียกว่าการออกแบบทางสถาปัตยกรรม โดยเบื้องต้นจะต้องเริ่มจากพื้นฐานที่ แนวคิดหลักในการออกแบบ (Design Concept) เป็นการศึกษา วิเคราะห์อย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้ได้มาซึ่งอัตลักษณ์ (Main Character) และเอกลักษณ์ (Uniqueness) ที่ชัดเจนพอที่จะบ่งบอกหรือสะท้อนถึงธรรมชาติที่แท้จริงของโครงการนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม สะดวกสบายเป็นเบื้องต้น และที่สำคัญคือการส่งเสริมคุณภาพความเป็นอยู่ ยกระดับสุนทรียภาพภายในจิตใจของผู้ที่ใช้สอยโดยตรงและผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย

สำหรับโครงการออกแบบจิตปัญญาवासนี้ แนวคิดหลักในการออกแบบควรได้รับการศึกษา วิเคราะห์เป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากเป็นการออกแบบกายภาพที่ต้องสอดคล้อง และส่งเสริมความเป็นสถาบันพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งทางด้านจิตใจและปัญญา ดังนั้นจะเห็นได้จากผลสรุปจากกรณีศึกษาทั้ง ๖ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปัจจัยหลัก ๒ ประการที่ถึงพร้อม ได้แก่ (๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ รวมทั้งความเชื่อ ความศรัทธาที่ถ่ายทอดสู่การปฏิบัติ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยทางนามธรรม และ (๒) พื้นที่ธรรมชาติที่อบอุ่นให้เกิดการโน้มน้าวจิตใจ เพื่อเป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้จักตนเองอย่างใคร่ครวญ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยทางรูปธรรม ดังนั้นภารกิจของผู้ออกแบบจึงต้องเน้นหนักที่การทำ ความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการพัฒนาของสถาบันการศึกษาแห่งนี้้อย่างละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง จนสามารถถอดรหัสปัจจัยทั้ง ๒ นั้น เพื่อนำมากำหนดรูปแบบทางกายภาพได้อย่างเหมาะสม และสามารถสร้างสรรค์กายภาพทั้งหมดให้อื้อหรือส่งเสริมความเป็นสถาบันการเรียนรู้ทางจิตปัญญาได้ในระดับหนึ่ง โดยมีรายละเอียดและขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๒ ถอดรหัสผู้นำทางจิตวิญญาณ ความเชื่อ ความศรัทธา แนวคิด แนวทางปฏิบัติของศูนย์จิตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

จากเอกสารโครงสร้างหลักสูตรจิตปัญญาศึกษา เรื่องการก่อตั้งศูนย์จิตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลได้กล่าวถึงที่มาและแนวคิดหลักไว้ดังนี้ คือ ด้วยข้อจำกัดของการศึกษา และการเรียนรู้ ทั้งวิชาความรู้มาตรฐาน และวิชาความรู้ชั้นสูง ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เรื่องต่างๆ อันเป็นเรื่องนอกตัว แม้มีความจำเป็น แต่เมื่อขาดการเรียนรู้เรื่องในตัวก็ขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง ยิ่งห่าง แยกส่วน จนมิอาจเชื่อมโยงกับความเป็นจริง เกิดความบีบคั้น ทั้งในตัวเองและระหว่างกันในสังคม เป็นต้นเหตุของปัญหาต่างๆ ในสังคมจนเกิดวิกฤติ

กฎแห่งอนาคตของมนุษยชาติจึงอยู่ที่การเรียนรู้ เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative Learning) ทั้งในตัวเอง (Personal Transformation) เชิงองค์กร (Organizational Transformation) และสังคม (Social Transformation) การเคลื่อนไหว ด้านการศึกษาตามแนวทางจิตปัญญาศึกษาจึงก่อตัวขึ้น โดยภาสกิจไกรชัยจิตตปัญญาศึกษา อันเป็นการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มผู้ที่สนใจในการเข้าร่วมหรือ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานด้านนี้ขึ้นในสังคมไทย สมาชิกในเครือข่ายดังกล่าว อาทิ เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ พระไพศาล วิสาโล นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (ซึ่งท่านเป็นผู้บัญญัติคำศัพท์ “จิตตปัญญาศึกษา” ขึ้นเป็นครั้งแรก) และจากที่อื่น ๆ ทั้งที่เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมหิดล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันอาศรมศิลป์ เสน่ห์สิริวัฒน์ สถาบันการศึกษาสัตยาไส สถาบันขวัญเมือง ศูนย์คุณธรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เสถียรธรรมสถาน และมูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ เป็นต้น เพื่อสร้างผู้เชี่ยวชาญขึ้นไว้ในสังคมไทย และเป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้การศึกษาตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษาเกิดขึ้น เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั่วไปในหลักสูตรการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ^๔

ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี (กรรมการที่ปรึกษาของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา) ได้ให้แนวคิดเรื่องจิตตปัญญาศึกษาว่า จิตตปัญญาศึกษา คือ การศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตัวเอง รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ สุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น จากการทำงานศิลปะ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สุนทรียสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติ และจิตตภาวนา เป็นต้น

จากแนวคิดและความพยายามในการขับเคลื่อนตามแนวทางดังกล่าว จึงมีมติจากสภามหาวิทยาลัยมหิดล ในการประชุมครั้งที่ ๓๙๐ วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๙ ให้จัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาขึ้น ในมหาวิทยาลัยมหิดลเพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษาไทย โดยจัดเป็นโครงสร้างศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ดำเนินการเปิดหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตตปัญญาศึกษา พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นต้นมา มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ ผ่านกระบวนการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ อาทิ การเรียนรู้แบบบูรณาการและผลงานสรรพศาสตร์ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน โดยมีปรัชญาการศึกษาว่า “บัณฑิตเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ ไม่เรียนรู้ ผีกลั่นตนเองอย่างต่อเนื่องและสมดุลทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ มีความรู้ ความสามารถ และทักษะไปใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ปัญญา และความรักความเมตตา ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน องค์กรและสังคม บนพื้นฐานที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม”

^๔ <http://www.ce.mahidol.ac.th/aboutus.htm>

จะเห็นได้ว่า แนวคิดและที่มาของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลนั้น เกิดขึ้นจากผู้นำแนวคิดหลักคือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ซึ่งมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อ และความสนใจในแนวทางนี้ ได้มาร่วมกันจัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาขึ้น ให้เป็นสถาบันการเรียนรู้ด้านจิตตปัญญา ภายใต้รูปแบบของหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งดำเนินการกิจ การเรียนการสอน การทำวิจัยการสร้างเครือข่าย เผยแพร่ความรู้ ตลอดจนการบริการวิชาการด้านจิตตปัญญาอย่างกว้างขวางและเป็นจริง ทั้งนี้เพื่อสร้างบุคลากรผู้มีความเชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาขึ้นในระดับอุดมศึกษานั้นเอง

ภาพที่ ๔.๑ การประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ใช้โครงการในการสร้างหลักสูตรฯ

ต่อมาแนวคิดดังกล่าวถูกแปลงสู่การปฏิบัติจริง อันนับว่าเป็นบทบาทหรือวิถีทางขององค์การการเรียนรู้ ส่วนการขับเคลื่อนจิตตปัญญาศึกษาไปสู่การปฏิบัติจะเป็นได้อย่างไรบ้างนั้น ผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูล ทั้งจากการประชุมเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตร การประชุมปฏิบัติการถอดรหัสพื้นที่จิตตปัญญาศึกษา และสุนทรียภาพ รวมทั้งจากการสัมภาษณ์ อาจารย์ ดร. จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งรักษาการผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ทั้งหมดนี้อาจสรุปแนวปฏิบัติได้เป็นระดับต่างๆ ดังนี้

๑) ระดับปัจเจก แม้ว่าแต่ละบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการก่อตั้งและดำเนินงาน จะมีความสนใจในแนวคิดและเรื่องราวของจิตตปัญญา อันเป็นการพัฒนาบุคคลจากภายใน นี้ก็ตาม แต่เขาเหล่านั้น มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน การปฏิบัติที่หลากหลาย ตลอดจนความเชื่อความศรัทธา ที่ไม่เสมอเหมือนกัน ดังนั้นจึงพยายามที่จะสร้างเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ อยู่เนื่องๆ ไม่ว่าจะเป็นการประชุม การอบรม หรือการสอดแทรก กิจกรรมการภาวนา ให้เป็นกิจวัตรประจำวัน นอกเหนือไปจากนี้ แต่ละคนยังได้เอาใจใส่ที่จะฝึกฝนตนเอง ตามแนวทางที่ตนถนัด เช่นการภาวนาของหมู่บ้านพลัม การภาวนาตามแนว ศิลปะวอลดอร์ฟ เป็นต้น

๒) ระดับกลุ่มการเรียนรู้ ซึ่งสืบเนื่องมาจากสาเหตุแรกคือ ความแตกต่างในระดับปัจเจก และประกอบกับการเป็นองค์กร หรือเป็นสถาบันใหม่ที่ต้องสร้างและแสวงหาความรู้ ตลอดจนสังเคราะห์ความรู้เฉพาะของสถาบันในท้ายที่สุดนั่นเอง จึงเห็นกระบวนการที่จะเพิ่มเติม และแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้น ทั้งจากการประชุมทางวิชาการ การประชุมสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (CORDIAL) และกระบวนการของกลุ่มการเรียนรู้นี้ ยังเป็นไปในการ จัดการเรียนการสอนด้วย

๓) ระดับวัฒนธรรมองค์กร/สถาบัน ในระดับนี้ อาจารย์ ดร.จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร ได้กล่าวว่า “แม้ไม่ได้ยึดหลักของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่ในทางปฏิบัติก็ได้ดำเนินการตามหลักพุทธ ธรรม ฝึกเจริญสติและปฏิบัติในแนววิปัสสนากรรมฐาน ทางศูนย์ฯได้นำหลักพุทธธรรมมา เป็นพื้นฐานในการดำเนินการศึกษา ก่อนการเรียนทุกวิชาจะเริ่มต้นด้วยการนั่งสมาธิ การฟัง การพูดก็จะดำเนินไปอย่างมีสติ และสุนทรีย์ะ อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนก็ยังคงเปิด กว้าง เพื่อให้นักศึกษาได้ทดลองและเรียนรู้การปฏิบัติภาวนาในแนวทางอื่นๆ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จากการที่ผู้นำ คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ให้แนวคิดจิตต ปัญญาศึกษาไว้ในเบื้องต้น ส่งผลให้ทางศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลได้นำไปสู่การ ปฏิบัติจริงทั้งในการเรียนการสอนและกิจวัตรประจำวัน ซึ่งสามารถสรุปแนวปฏิบัติได้ ๓ ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร อย่างไรก็ตามแนวทางปฏิบัติต่างๆก็ยังคงอยู่บนพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ในขณะเดียวกันก็มีพื้นที่เปิดกว้างเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ทดลอง การปฏิบัติ ภาวนาในแนวทางความเชื่อของแต่ละบุคคล

๔.๓ การถอดรหัสพื้นที่ธรรมชาติที่เหมาะสมกับศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

มหาวิทยาลัยมหิดล

จากการสังเคราะห์กรณีศึกษา และการกำหนดแนวทางที่ทำให้พื้นที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาवासในบทที่ ๓ ได้สรุปว่า การเลือกที่ตั้งขององค์กรนั้น เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างจิตตปัญญาवास ซึ่งแนวคิดหรือเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อการรองรับจิตตปัญญาवासนั้น ประกอบด้วยเกณฑ์ ๓ ข้อดังนี้

๑) ควรเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ และมีลักษณะเป็นธรรมชาติไม่น้อยกว่าสามเท่าของพื้นที่ใช้สอย (พื้นที่ปกคลุมอาคาร Coverage Area)

๒) พื้นที่ควรมีความสมบูรณ์ตามองค์ประกอบของธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน (ที่มีความอุดมเป็นพื้นรองรับที่ดีต่อพืชพันธุ์) น้ำ (เป็นน้ำดีไม่เน่าเสีย) ลม (อากาศถ่ายเทสะดวก ปลอดโปร่ง) พืชพันธุ์ (มีความหลากหลาย ทั้งขนาดต้น และชนิดพันธุ์)

๓) ภายในพื้นที่ควรมีบรรยากาศ สงบ ร่มเย็น และห่างไกลจากการถูกรบกวนจากสภาพที่รีบเร่ง วุ่นวาย

หากเลือกที่ตั้งขององค์กรโดยคำนึงถึงเกณฑ์ทั้ง ๓ ข้อนี้ บริเวณพื้นที่ตั้งก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถช่วยให้องค์กรเกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาศึกษาได้ อย่างไรก็ตาม ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มีความจำเป็นที่จะต้องเลือกที่ตั้ง และสร้างอยู่ในเขตพื้นที่ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา ดังนั้นเพื่อความสอดคล้องกับภาพรวมของมหาวิทยาลัยมหิดล จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้

- ๑) ภูมิฐาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา
- ๒) การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land-use) ภายในมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา
- ๓) ระบบทางสัญจร ภายในมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา
- ๔) แนวทางการพัฒนาในอนาคต ภายในมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา

เมื่อทำการศึกษาทั้ง ๔ หัวข้อดังกล่าวแล้ว ก็จะมีการเลือกบริเวณที่ตั้งโครงการ (Zone Selection) และจะทำการเลือกที่ตั้งโครงการ (Site Selection) ที่เหมาะสมกับภาพรวมของมหาวิทยาลัย และเป็นที่ตั้งที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางจิตตปัญญา

๔.๓.๑ ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา

ปณิธาน : มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ มุ่งความรู้ คู่คุณธรรม

วิสัยทัศน์ : สถาบันการศึกษาและวิจัยชั้นเลิศ เป็นผู้นำในการสร้างสุขภาวะแก่สังคม

- พันธกิจ :**
- ๑) สร้างบัณฑิตที่ได้มาตรฐานสากล มีคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ
 - ๒) วิจัยในระดับสากลเพื่อการพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่
 - ๓) พัฒนาและให้บริการวิชาการที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม
 - ๔) ร่วมสร้างสังคมและเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
 - ๕) บูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญา เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและสังคมสุขภาวะ
 - ๖) บริหารอย่างมีประสิทธิภาพด้วยหลักธรรมาภิบาล

ภาพที่ ๔.๒ ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา^๔

จากปณิธานของมหาวิทยาลัย และพันธกิจข้อที่ ๑ ได้กล่าวถึงการมุ่งความรู้ คู่คุณธรรม และการสร้างบัณฑิตให้มีคุณภาพ คุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งเห็นได้ว่าทางมหาวิทยาลัยได้เน้นการศึกษาทั้งความรู้ภายนอกและการเรียนรู้ภายใน ดังนั้นจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัย มหิดลให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของจิตตปัญญาศึกษา และมีความพยายามสร้างจิตตปัญญาศึกษาให้เกิดขึ้นได้จริงในมหาวิทยาลัยมหิดล นอกจากนี้ในวิสัยทัศน์ และพันธกิจข้อที่ ๕ ที่ได้แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่สุขภาวะซึ่งคำว่าสุขภาวะนี้มีความหมายถึง ความสุขพร้อมทั้งกายและใจ

ดังนั้นหากพิจารณาแล้วก็สามารถสรุปได้ว่าการสร้างศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มีความสอดคล้องกับ ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหิดล แต่อย่างไรก็ตามการเลือกที่ตั้งที่จะมีความเหมาะสมและมีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกายและใจนั้น หากวิเคราะห์แล้วก็จะพบว่ามีความสอดคล้องและตรงกับเกณฑ์ทั้ง ๓ ข้อดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น ที่มุ่งเน้นให้พื้นที่มีความสงบร่มเย็น และมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ส่วนพื้นที่ใดในมหาวิทยาลัยจะมีความเหมาะสมนั้น จะต้องทำการศึกษาอีก ๓ หัวข้อ ซึ่งได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land-use) ระบบทางสัญจร และแนวทางการพัฒนาในอนาคต ในลำดับต่อไป

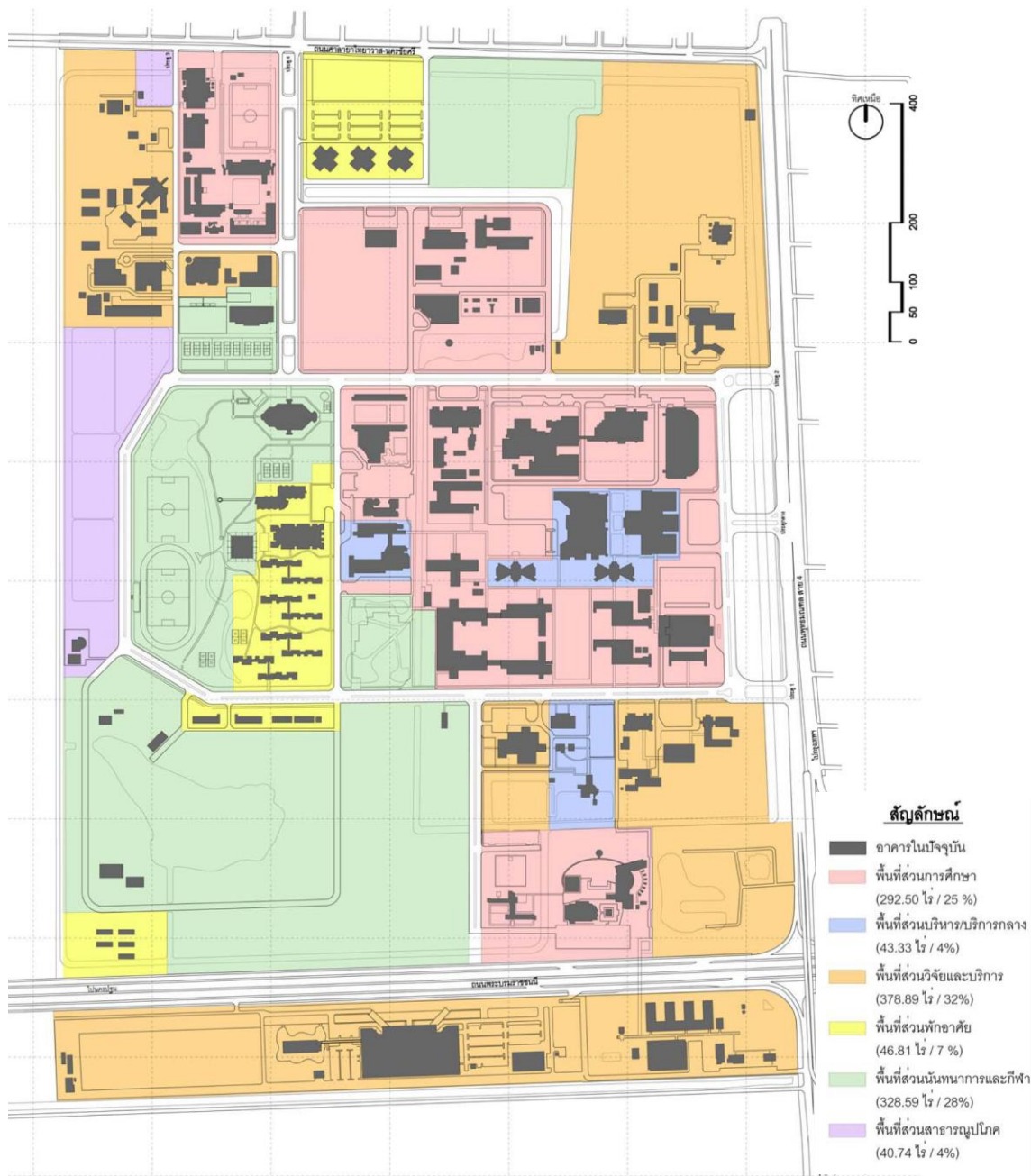
๔.๓.๒ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา

การใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นเครื่องมือหนึ่งในการกำหนดทิศทางการมหาวิทยาลัย ดังนั้นก่อนที่จะทำการเลือก และกำหนดที่ตั้งของโครงการจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land use and Zoning) ที่กำหนดขอบเขตพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ตามกิจกรรมหลักของมหาวิทยาลัย ได้แก่ กลุ่มพื้นที่การศึกษา (อาคารเรียน) กลุ่มพื้นที่บริหารการศึกษา

^๔ รายงานประจำปี ๒๕๔๙ มหาวิทยาลัยมหิดล

(อาคารบริหาร สำนักงาน) กลุ่มพื้นที่พักอาศัย กลุ่มพื้นที่กีฬาและนันทนาการ กลุ่มพื้นที่บริการและสนับสนุนการศึกษาและอื่นๆ

จากการสำรวจในปัจจุบัน สามารถแบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ออกเป็น ๖ ประเภท แบ่งเป็นพื้นที่ส่วนสถาบันการศึกษา ๒๙๒.๕๐ ไร่ พื้นที่ส่วนบริหารและบริการกลาง ๔๓.๓๓ ไร่ พื้นที่ส่วนวิจัยและบริการ ๓๗๘.๘๙ ไร่ พื้นที่ส่วนพักอาศัย ๗๖.๘๑ ไร่ พื้นที่ส่วนนันทนาการและกีฬา ๓๒๘.๕๙ ไร่ และพื้นที่เพื่อสาธารณูปโภค ๔๐.๗๔ ไร่ (ภาพที่ ๔.๓)

ภาพที่ ๔.๓ แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

จากแนวคิดและเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้ง ผนวกกับการศึกษาปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัย จึงเป็นข้อกำหนดให้การเลือกบริเวณที่ตั้งโครงการนั้นจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ หรือเป็นพื้นที่สีเขียว ซึ่งพื้นที่สีเขียวในมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายาเป็นพื้นที่ในลักษณะเปิดโล่งมากถึงร้อยละ ๙๐ ของพื้นที่ทั้งหมดในปัจจุบัน ประเภทพื้นที่เปิดโล่งนี้สามารถแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท (ภาพที่ ๔.๔) คือ

๑) พื้นที่สนามกีฬา คือ พื้นที่ใช้เล่นกีฬาและอาคารกีฬา เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ และใช้ในการเรียนของนักศึกษาวิทยาศาสตร์การกีฬา

๒) พื้นที่เปิดโล่งเพื่อสาธารณูปโภค คือ พื้นที่ใช้สำหรับงานด้านสาธารณูปโภคของพื้นที่มหาวิทยาลัย

๓) พื้นที่เปิดโล่งที่ไม่ได้ใช้งาน คือ พื้นที่โล่งว่างที่ปล่อยรกร้างไม่ถูกใช้งาน

๔) พื้นที่เปิดโล่งแนวยาว คือ พื้นที่เปิดโล่งตามแนวยาวของถนนสายหลักและแนวทางน้ำที่สำคัญ มีความสำคัญทางด้านมุมมองและภูมิทัศน์

๕) พื้นที่เปิดโล่งเพื่อนันทนาการ คือ พื้นที่ใช้งานสำหรับพักผ่อนและกิจกรรมนันทนาการ^๙

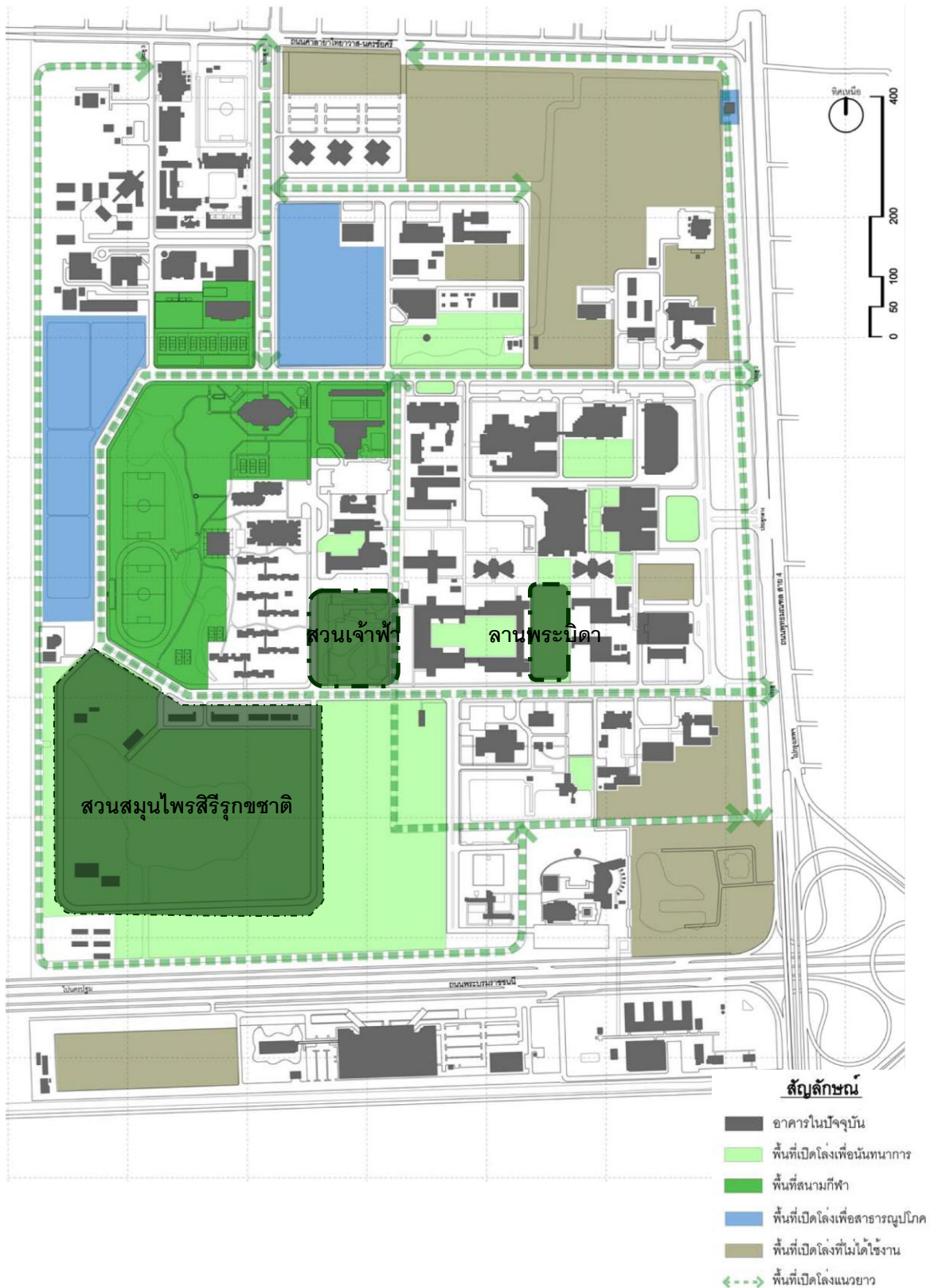
พื้นที่เปิดโล่งเพื่อนันทนาการ นี้ เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นธรรมชาติสูงกว่าพื้นที่เปิดโล่งประเภทอื่น ซึ่งพื้นที่เปิดโล่งประเภทที่ ๕ นี้ ประกอบด้วย

- **สวนสมุนไพรสิริรุกขชาติ** เป็นพื้นที่สำหรับแหล่งรวบรวม การอนุรักษ์ การขยายพันธุ์ การวิจัยและปรับปรุงสายพันธุ์เพื่อการผลิตเชิงอุตสาหกรรม มีขนาดพื้นที่ประมาณ ๓๕ ไร่ สภาพโดยทั่วไปประกอบด้วยพื้นที่บึงใหญ่ขนาดพื้นที่ประมาณ ๒๓ ไร่ พรรณไม้นานาชนิด อาคารสำนักงานสวนสมุนไพร เรือนเพาะชำและบ้านพักคนงาน
- **สวนเจ้าฟ้า** เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนหรือจัดกิจกรรมนันทนาการ อยู่บริเวณระหว่างหอพักนักศึกษาและโรงอาหารกลาง มีขนาดพื้นที่ประมาณ ๑๒ ไร่
- **ลานพระราชบิดา** เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนหรือจัดกิจกรรมนันทนาการ อยู่บริเวณระหว่างอาคารเรียนรวมวิทยาศาสตร์ ๑ -๒ และ อาคารคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มีขนาดพื้นที่ประมาณ ๖.๔ ไร่

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า สวนสมุนไพรสิริรุกขชาติ มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากที่สุด เนื่องจากเป็นพื้นที่สีเขียวที่ใหญ่ที่สุด มีขนาด ๓๕ ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ที่เป็นดินสำหรับเพาะปลูกทั้งไม้ยืนต้น พืชคลุมดิน ที่ให้ความร่มเย็นและมีประโยชน์ต่อร่างกายในการโภชนาการ นอกจากนี้ยังมี

^๙สถาบันอาศรมศิลป์. โครงการปรับปรุงผังแม่บทมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา (รายงานความก้าวหน้าระยะที่ ๒) . ๒๕๕๑

องค์ประกอบของพื้นที่บึงน้ำที่มีขนาดประมาณ ๒๒ ไร่ ซึ่งเป็นน้ำดี ไม่เน่าเสีย ลมและอากาศถ่ายเทได้อย่างสะดวก เป็นธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ และมีความสอดคล้องกับแนวทางในการเลือกที่ตั้งโครงการที่ได้ทำการศึกษาไว้

ภาพที่ ๔.๔ แสดงพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เปิดโล่ง

นอกจากนี้จากการศึกษาเอกสารโครงการปรับปรุงผังแม่บทมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา และการสำรวจ จึงทำให้ทราบว่าในปัจจุบันนี้ได้มี “โครงการปรับปรุงสวนสมุนไพรและพื้นที่อนุรักษ์ข้างเคียง” เป็นการปรับปรุงสภาพสวนสมุนไพรในปัจจุบันและบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ข้างเคียง จำนวนประมาณ ๑๓๕ ไร่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาด้านสมุนไพร เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านธรรมชาติวิทยาและการศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาคมในพื้นที่มหาวิทยาลัยและประชาชนในชุมชนโดยรอบ ตลอดจนจนเป็นการยกระดับการพัฒนาพื้นที่โครงการให้มีความสำคัญและเป็นต้นแบบด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับสากล

จากวัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับจิตตปัญญาศึกษา ทั้งในด้านการรักษาพื้นที่ให้มีความเป็นธรรมชาติ มีการเชื่อมโยงพื้นที่กับสังคมและชุมชนโดยรอบ รวมถึงการการรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีความสะอาด เรียบร้อย ดังนั้นสวนสมุนไพรสิริรุกชาติ จึงมีความเหมาะสมที่สุดที่ได้รับเลือกให้เป็นบริเวณที่ตั้ง (Zone Selection) ของศูนย์จิตตปัญญา

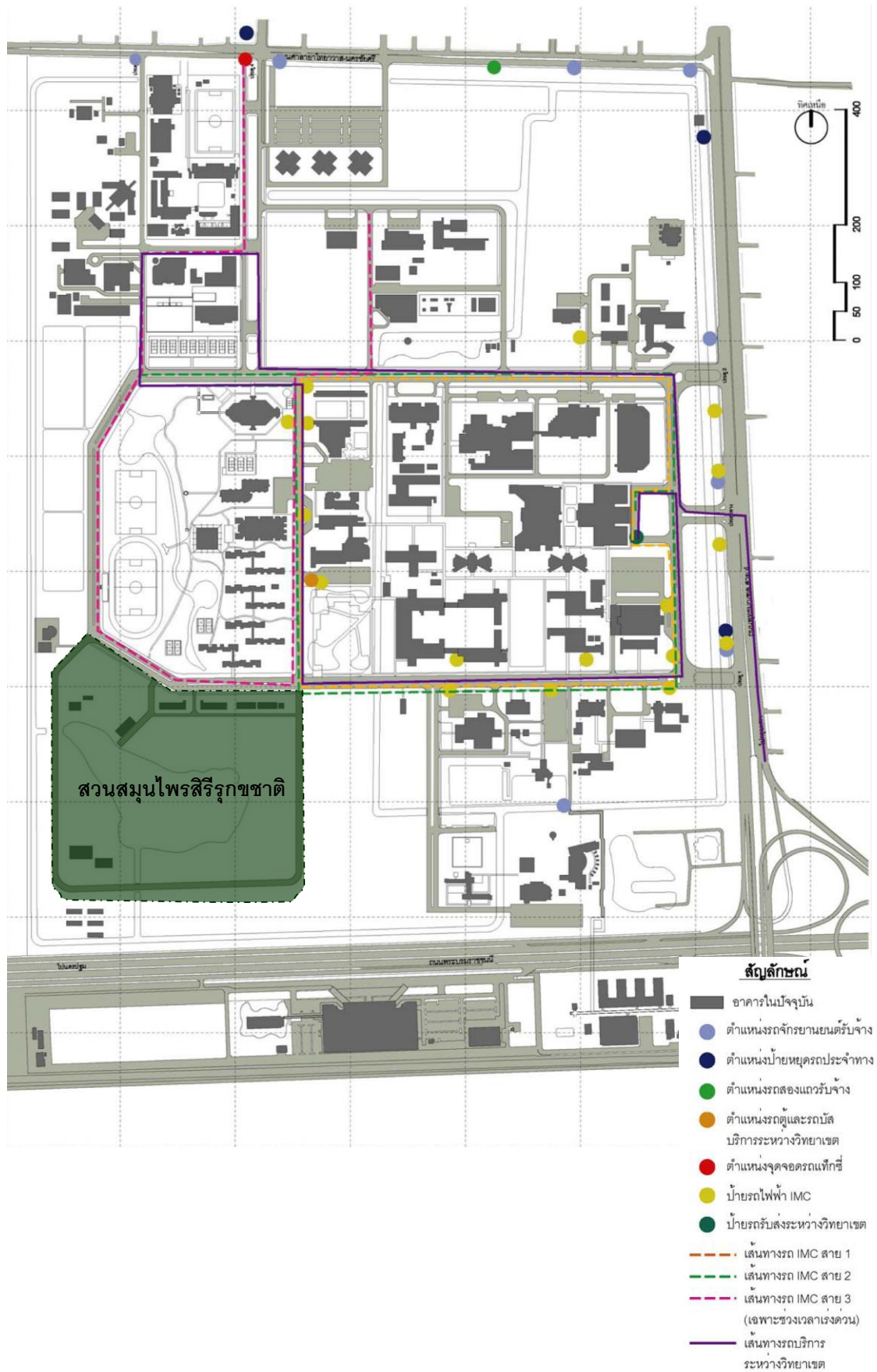
๔.๓.๓ ระบบทางสัญจรและการเข้าถึง

แม้ว่าบริเวณสวนสมุนไพรสิริรุกชาติจะมีความสอดคล้องกับปณิธาน พันธกิจและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยมหิดล รวมถึงมีลักษณะธรรมชาติที่ตรงกับแนวทางในการเลือกที่ตั้งที่จะสามารถส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาศึกษา แต่ระบบการสัญจรก็มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกับหน่วยงานหรืออาคารต่างๆในมหาวิทยาลัยมหิดล ความสะดวกในการเข้าถึง รวมถึงระบบสัญจรต่างๆที่จะเข้าบริเวณที่ตั้งของโครงการ ดังนั้นระบบทางสัญจร จึงเป็นหัวข้อหนึ่งที่จะต้องทำการศึกษาก่อนที่จะกำหนดเลือกบริเวณที่ตั้งโครงการ

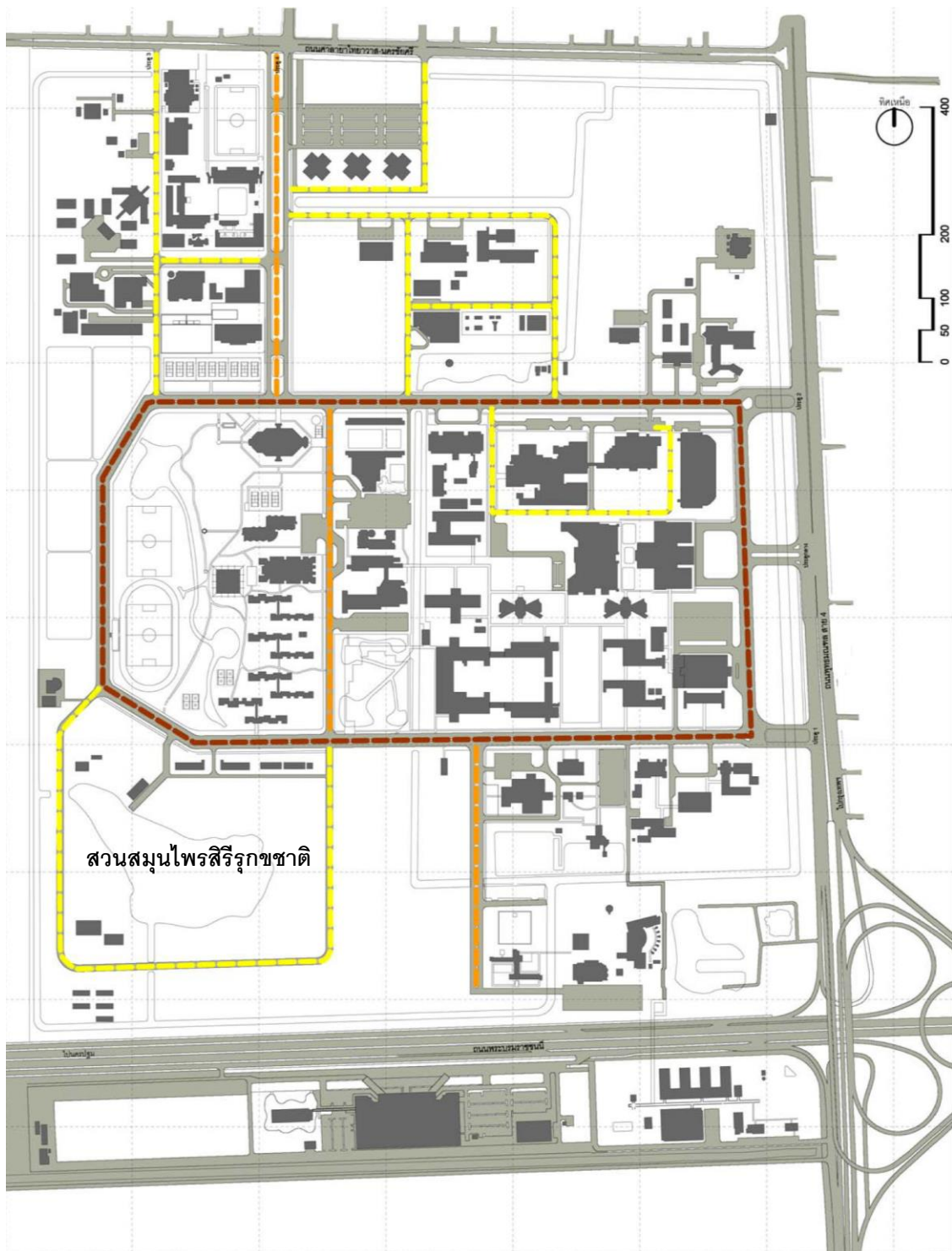
ระบบการสัญจรภายในพื้นที่มหาวิทยาลัย

จากการสำรวจพบว่าภายในมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา มีระบบการสัญจรหลักอยู่ ๖ ประเภทได้แก่ (ภาพที่ ๔.๕)

- ๑) รถรับส่งระหว่างวิทยาเขตมีทั้งรถบัส และรถตู้ (วิ่งภายใน - ภายนอก)
- ๒) รถไฟฟ้า IMC (วิ่งภายใน)
- ๓) รถจักรยานยนต์รับจ้าง (วิ่งภายใน - ภายนอก)
- ๔) รถแท็กซี่ (วิ่งภายใน - ภายนอก)
- ๕) รถประจำทาง (วิ่งภายนอกและพื้นที่ข้างเคียง)
- ๖) รถสองแถว (วิ่งภายนอกและพื้นที่ข้างเคียง)

ภาพที่ ๔.๕ แสดงระบบสัญญาณภายในมหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

- อาคารในปัจจุบัน
- ถนนขนาด 6 เลน
- ถนนขนาด 4 เลน
- ถนนขนาด 2 เลน

ภาพที่ ๔.๖ แสดงถนนภายในมหาวิทยาลัย

ถนนภายในพื้นที่มหาวิทยาลัย

การสำรวจภายในพื้นที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา มีการแบ่งลำดับศักยภาพถนน (ภาพที่ ๔.๖) อยู่ ๓ ระดับคือ

- ๑) ถนนสายหลัก คือ ถนนซึ่งมีเขตทางกว้าง ๔๔ เมตรและ ๓๒ เมตร ได้แก่ถนนรอบมหาวิทยาลัยส่วนใน ถนนหน้าสำนักงานอธิการบดี ถนนด้านข้างอาคารภาษาและวัฒนธรรม สยามบรมราชกุมารี และทางออกประตู ๔
- ๒) ถนนสายรอง คือ เส้นถนนที่แยกออกจากสายหลัก ซึ่งมีเขตทางอยู่ในช่วง ๑๐ เมตร ได้แก่ ถนนหน้าสำนักสัตว์ทดลอง ถนนหน้าโรงอาหารกลาง ถนนหน้าอาคารโรงเรียนพยาบาล
- ๓) ถนนสายย่อย คือ ถนนสายเล็กขนาด ๕ เมตร ถนนรอบสวนสมุนไพรสิริรุกษชาติ ถนนที่เชื่อมต่ออาคารกับอาคาร และอาคารกับถนนสายหลักและสายรอง

เมื่อทำการศึกษาและสำรวจระบบสัญจรภายในมหาวิทยาลัยแล้วจะพบว่า ถนนโดยรอบสวนสมุนไพรสิริรุกษชาติเป็นถนนสายรองที่เป็นถนนขนาด ๒ เลน และไม่มีระบบขนส่งใดๆสัญจรผ่าน จะมีก็เพียงแต่รถยนต์ส่วนบุคคล หรือเพียงจักรยานที่สัญจรผ่านไปมาเท่านั้น จึงทำให้ในปัจจุบันบริเวณสวนสมุนไพรสิริรุกษชาติ แม้จะมีความสงบ ร่มเย็น แต่ก็ยังขาดความสะดวกสบายในการเข้าถึงโดยระบบสัญจรอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม จากที่ได้กล่าวไปแล้ว ในอนาคตพื้นที่บริเวณสวนสมุนไพรสิริรุกษชาติจะถูกปรับปรุงเป็นพื้นที่ธรรมชาติวิทยา และเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาสมุนไพรและธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาคมในพื้นที่มหาวิทยาลัยและประชาชนในชุมชนโดยรอบอีกด้วย จึงจะมีการเชื่อมโยงกับระบบสัญจรต่างๆ นอกจากนี้ทางมหาวิทยาลัยยังมีนโยบายที่จะปรับเปลี่ยนทางเข้าหลักโดยเข้าจากทางถนนพระบรมราชชนนี ดังนั้นการเข้าถึงพื้นที่ในอนาคตจะมีเชื่อมโยงกับระบบการสัญจรทำให้มีความสะดวกในการเข้าถึง แต่ในขณะเดียวกันการปรับปรุงพื้นที่จากโครงการดังกล่าวจะยังสามารถคงความสงบให้เกิดขึ้นแก่พื้นที่ได้ เพราะนอกจากจะมีการขยายพื้นที่ของสวนสมุนไพรเพิ่มขึ้นแล้ว วัตถุประสงค์ในการปรับปรุงพื้นที่ยังเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ถนนโดยรอบสวนสมุนไพรก็ยังคงขนาดความกว้างไว้เท่าเดิม จึงทำให้พื้นที่สวนสมุนไพรสิริรุกษชาติเป็นเสมือนป่าพื้นสุดท้ายในมหาวิทยาลัยมหิดล

๔.๓.๔ แนวทางการพัฒนาในอนาคต

ในช่วงปัจจุบันนี้มหาวิทยาลัยมหิดลได้มีโครงการปรับปรุงพัฒนาผังแม่บทมหิดล ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาโครงการปรับปรุงผังแม่บทมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ได้พบว่ามหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา มีแนวโน้มการพัฒนาไปในทางที่ดีและสอดคล้องกับแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษามากขึ้นโดยเฉพาะแนวโน้มในการพัฒนา

พื้นที่ในเชิงการอนุรักษ์พื้นที่ว่าง โล่ง และพื้นที่สีเขียวเป็นพื้นที่หลักในมหาวิทยาลัย และสร้างโครงข่ายการสัญจร เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่เหล่านี้ให้ชัดเจนและให้เป็นองค์ประกอบหลักในโครงสร้างพื้นที่ของมหาวิทยาลัย รวมถึงแนวโน้มด้านภูมิทัศน์ที่มุ่งเน้นให้ธรรมชาติเป็นองค์ประกอบอาคารและพื้นที่กิจกรรม อย่างกลมกลืน และกระจายไปในทุกพื้นที่ เน้นการพัฒนาพื้นที่ว่างโล่ง และพื้นที่สีเขียวแต่ละพื้นที่มหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และระบบนิเวศน์ เพื่อใช้ประโยชน์เฉพาะทางตามความเหมาะสม เช่น สวนสมุนไพร สวนน้ำ สวนไทย สวนสุขภาพ ให้เป็นองค์ประกอบในสวนพฤกษศาสตร์ ซึ่งเป็นภาพรวมของทั้งมหาวิทยาลัย

จากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว จึงทำให้มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จะมีพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่ธรรมชาติที่มีคุณภาพมากขึ้น จึงมีศักยภาพและโอกาสอย่างมากที่จะนำไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้ในธรรมชาติ (Learning and Living with Nature) ตามนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ ๙ ปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๙

ภาพที่ ๔.๗ แสดงศักยภาพพื้นที่สีเขียวภายในมหาวิทยาลัย โอกาสมหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้ในธรรมชาติ (นโยบายแผนพัฒนาพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ ๙ ปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๙)

จากความคิดหรือแนวโน้มในการพัฒนามหาวิทยาลัยมิดลให้เป็นมหาวิทยาลัยที่เป็นแหล่งเรียนรู้และอยู่อาศัยร่วมกันท่ามกลางธรรมชาติ โดยการสร้างพื้นที่มหาวิทยาลัยให้เป็นสวนพฤกษศาสตร์ (Botanic Garden) ที่มีลักษณะเป็นอุทยานวิชาการ และเป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์จัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยให้มีคุณภาพที่ดีเพื่อชุมชนมิดลอันจะเป็นตัวอย่างให้หน่วยงานอื่นๆ นำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่ในหน่วยงานของตนได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวโน้มในระดับมหาวิทยาลัย ที่มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ผสมกับแนวโน้มในการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ในสวนสมุนไพรเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยและชุมชนทั้งในด้านการศึกษาวิจัย ด้านการนันทนาการและพักผ่อนหย่อนใจ จึงทำให้พื้นที่บริเวณสวนสมุนไพรสิริรุกษชาตินี้ มีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการเป็นที่ตั้งของจิตตปัญญาवास หรือศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

ภาพที่ ๔.๘ แสดงแนวโน้มในการพัฒนาพื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยมิดล ศาลายา^๑
(ร่างแผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมิดล ฉบับที่ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)

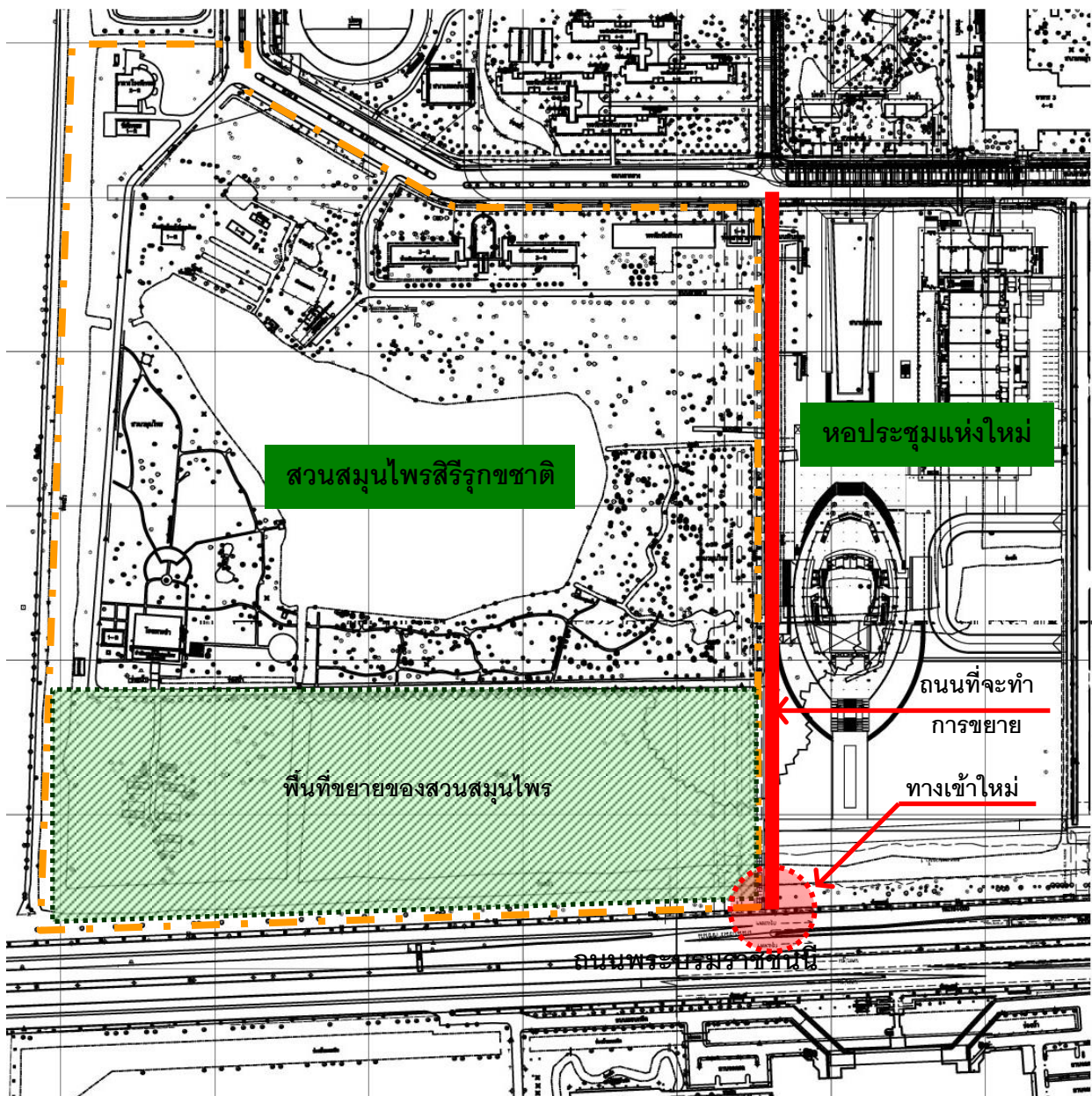
^๑ สถาบันอาศรมศิลป์. อ้างแล้ว

๔.๓.๕ สรุปเลือกที่ตั้งโครงการ

จากการศึกษาในหัวข้อ ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land-use) ระบบทางสัญจร และแนวทางการพัฒนาในอนาคตของมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศาลายา ทำให้สามารถกำหนดบริเวณที่ตั้งที่ตั้งของศูนย์จิตตปัญญาศึกษาได้ ซึ่งก็คือบริเวณ “สวนสมุนไพรสิริรุกขชาติ” เนื่องจากในบริเวณนี้มีความเป็นธรรมชาติสูง เป็นพื้นที่สีเขียวที่มีความสงบร่มรื่น และมีแนวโน้มในการพัฒนาที่สอดคล้องกับการเรียนรู้แบบจิตตปัญญา เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ท่ามกลางธรรมชาติหรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นอุทยานนิเวศวิทยา จะมีการขยายพื้นที่ของสวนสมุนไพรมิให้มีความเพิ่มขึ้นเป็น ๑๓๕ ไร่ นอกจากนี้ยังมีโครงการที่จะปรับเปลี่ยนทางเข้าหลักของมหาวิทยาลัยมาเข้าทางถนนพระบรมราชชนนี ซึ่งทำให้มีความสะดวกในการเข้าถึงและใกล้กับหอประชุมแห่งใหม่ ซึ่งเป็นจุดหมายตา (Land mark) ของมหาวิทยาลัยในอนาคต

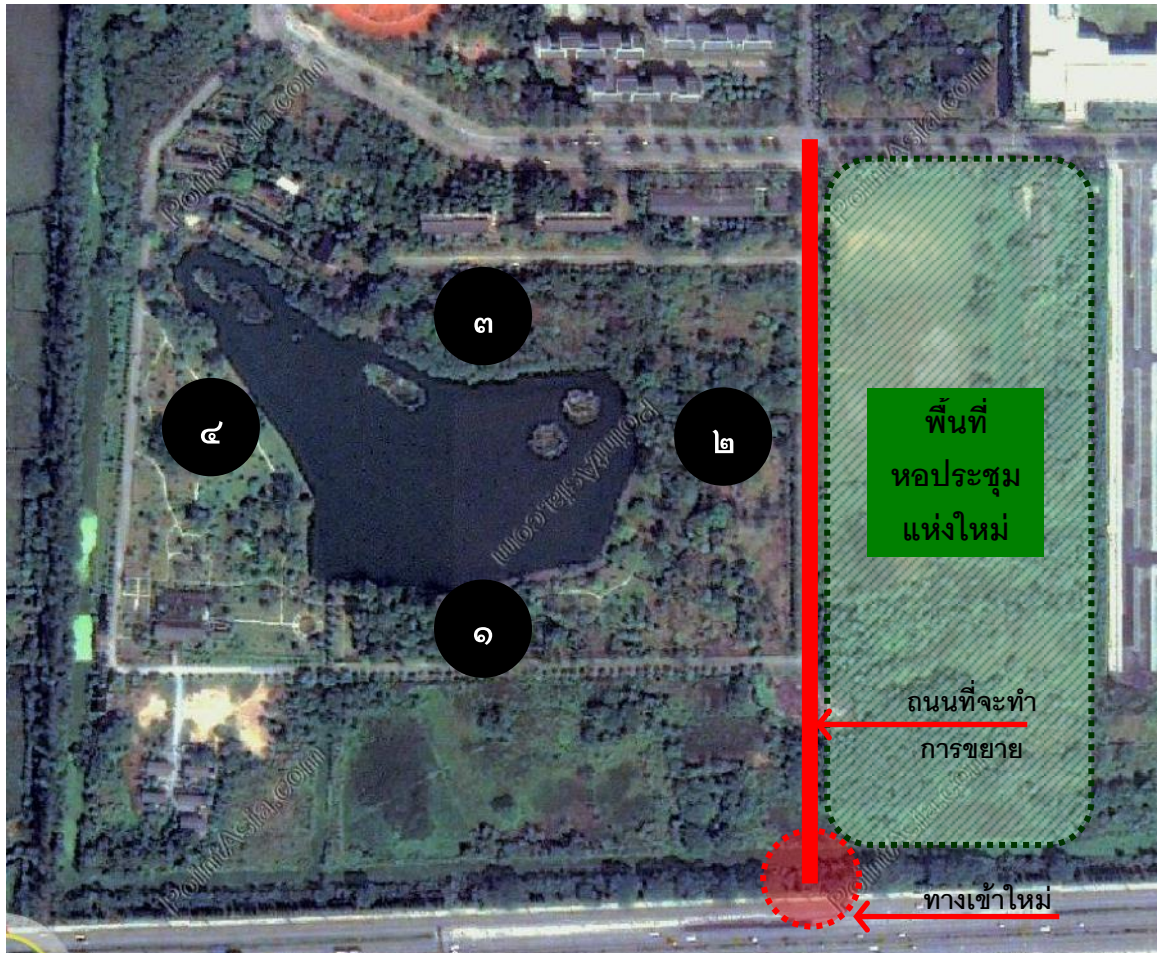
ภาพที่ ๔.๙ แสดงขอบเขตพื้นที่สวนสมุนไพรสิริรุกขชาติที่จะขยายขึ้นในอนาคต

ภาพที่ ๔.๑๐ ผังการพัฒนาบริเวณพื้นที่สวนสมุนไพรในอนาคต

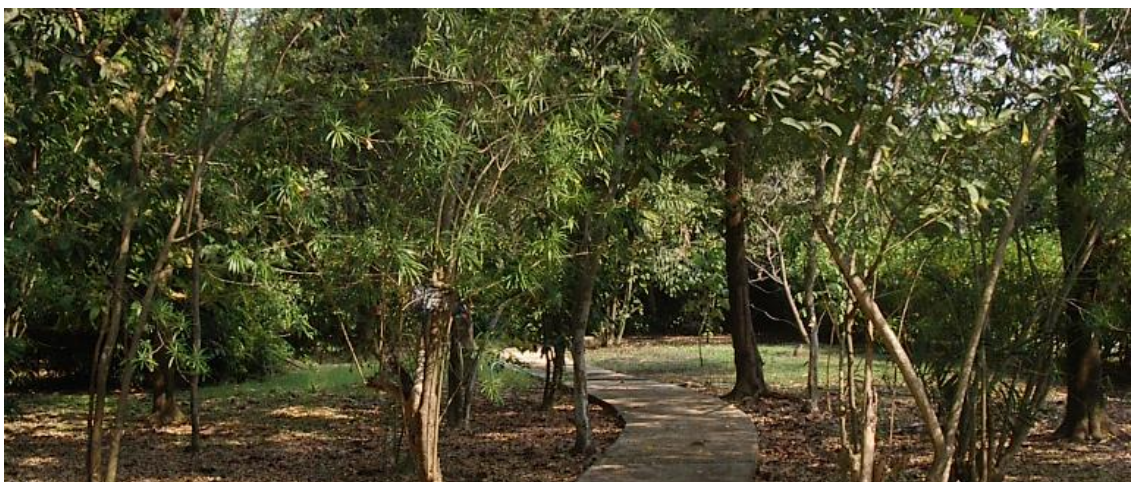
เนื่องจากพื้นที่สวนสมุนไพรสิริรุกชาติมีขนาดใหญ่ถึง ๑๓๕ ไร่ แต่ศูนย์จิตตปัญญาศึกษาต้องการพื้นที่ใช้งานเพียงประมาณ ๑ ไร่ เมื่อรวมพื้นที่ธรรมชาติที่ห้อมล้อมตัวอาคารทั้งหมดแล้ว ก็จะใช้พื้นที่ทางราบประมาณ ๖ ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อยในสวนสมุนไพรสิริรุกชาติ ดังนั้นจึงต้องทำการเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษาที่เหมาะสมลงในพื้นที่สวนสมุนไพรสิริรุกชาติ

จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ว่างที่มีความเป็นไปได้เบื้องต้นในการเป็นที่ตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษามีอยู่ ๔ จุด ตามที่แสดงไว้ในภาพด้านล่างนี้ (ภาพที่ ๔.๑๑)

ภาพที่ ๔.๑๑ ผังการพัฒนาบริเวณพื้นที่สวนสมุนไพรในอนาคต

หากจะวิเคราะห์ถึงที่ตั้งทั้ง ๔ จุดแล้วจะพบว่า ที่ตั้งหมายเลขที่ ๑ ด้านทิศเหนือติดกับบ่อน้ำภายในมีสภาพทางธรรมชาติสูง เนื่องจากมีต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่อยู่ค่อนข้างหนาแน่นในบริเวณนี้ แต่ในอนาคตพื้นที่นี้จะถูกรักษาแบบคงสภาพไว้ เพื่อเป็นพื้นที่หลักของสวนสมุนไพร จึงทำให้มีความยากที่จะเข้าไปปรับเปลี่ยนพื้นที่

ภาพที่ ๔.๑๒ แสดงสภาพภายในพื้นที่ตั้งหมายเลขที่ ๑

ที่ตั้งหมายเลขที่ ๒ มีต้นไม้ปกคลุมแบบเบาบาง บ่อน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกจึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีความร้อนสูงในช่วงบ่าย และในอนาคตพื้นที่อาจได้ผลกระทบ และความเร่งรีบจากการปรับเปลี่ยนทางเข้าใหม่ของมหาวิทยาลัย การขยายถนน และจำนวนคนมหาศาลจากการใช้งานที่หอประชุมแห่งใหม่

ภาพที่ ๕.๑๓ แสดงสภาพภายในพื้นที่ที่ตั้งหมายเลขที่ ๒

พื้นที่หมายเลขที่ ๓ ในปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่มีสภาพรกชัฏ ด้านทิศเหนือติดกับอาคารหอพักมีสภาพเสื่อมโทรม และมีพื้นที่ทิ้งขยะอยู่ในบริเวณเดียวกัน ด้านทิศใต้ติดกับบ่อน้ำจึงทำให้พื้นที่ได้รับความชื้นจากลมที่พัดเอาละอองน้ำจากบ่อน้ำขึ้นมาสู่พื้นที่ ในขณะที่เดียวกันก็จะได้รับความร้อนจากทิศทางโคจรของดวงอาทิตย์ที่โคจรจากทิศตะวันออกไปสู่ทิศตะวันตกโดยการอ้อมทางใต้

ภาพที่ ๕.๑๔ แสดงสภาพภายในพื้นที่ที่ตั้งหมายเลขที่ ๓

พื้นที่หมายเลข ๔ เป็นพื้นที่ค่อนข้างโปร่งโล่ง เป็นพื้นที่ราบ ต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่มีค่อนข้างน้อย ในปัจจุบันพื้นที่ได้รับการดูแลอย่างดีเนื่องจากเป็นพื้นที่ปลูกไม้สมุนไพร จึงส่งผลต่อการใช้งบประมาณในการการปรับปรุงพื้นที่มีค่อนข้างน้อย หากพื้นที่นี้ได้รับเลือกให้เป็นที่ตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ด้านทิศตะวันออกติดกับบ่อน้ำ จึงทำให้พื้นที่จะได้รับแสงแดดและความร้อนในช่วงเช้า แต่มีความร่มเย็นในช่วงบ่าย ทิศตะวันตกติดกับถนนที่มีขนาด ๒ เลน มีความกว้าง ๕ เมตร ซึ่งในอนาคตถนนสายนี้ยังคงรักษานาเลนเอาไว้ แต่จะมีการเชื่อมโยงกับระบบสัญจรต่างๆ ดังนั้นถนนเส้นนี้จึงรองรับจำนวนรถยนต์ได้ไม่มากนัก แต่ก็มีความสะดวกในการเข้าถึง ซึ่งทำให้พื้นที่นี้ยังคงความสงบเอาไว้ได้

ภาพที่ ๔.๑๕ แสดงสภาพภายในพื้นที่ตั้งหมายเลขที่ ๔

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพื้นที่หมายเลข ๔ มีความเหมาะสมในการเป็นที่ตั้งของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ทั้งในด้านของภูมิประเทศ ทิศทางแดดลม การสัญจรและการเข้าถึงในอนาคต ความสงบเงียบที่ยังคงอยู่ทั้งในปัจจุบัน และหลังจากการปรับปรุงพื้นที่สวนสมุนไพรจากโครงการปรับปรุงสวนสมุนไพรและพื้นที่อนุรักษ์ข้างเคียง

๔.๔ แนวคิดหลักในการออกแบบศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

สำหรับศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล แม้จะเป็นศูนย์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ใหม่ และยังไม่มีเรื่องราวใดๆ ที่จะส่งผลให้ผู้คนเกิดความรู้สึกต่อพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ทุกแห่งจะมีบริบทและผัสสะของสถานที่ปรากฏอยู่ ดังนั้นในการออกแบบศูนย์ฯ จึงควรแปลความหมายของจิตตปัญญาศึกษาให้ผู้คนทั่วไปสามารถรับรู้และเกิดผัสสะได้ โดยผ่านการออกแบบและจัดสรรพื้นที่ทางกายภาพ อาคารและพื้นที่ควรสื่อสารความหมายของจิตตปัญญาศึกษาให้ผู้คนรับรู้ได้ การรับรู้

จะต้องเกิดขึ้นอย่างเรียบง่าย อาคารจึงควรจะต้องคล้องกับบริบทโดยรอบ ทั้งในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ รวมถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม เพื่อให้อาคารศูนย์ฯ ได้เป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมบริบทอย่างสอดคล้อง และส่งเสริมผัสสะของสถานที่เดิม (Sense of Place) ให้ปรากฏออกมาได้มากที่สุด

๔.๔.๑ การวิเคราะห์ที่ตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (Site Analysis)

พื้นที่หมายเลข ๔ ภายในสวนสมุนไพรมีได้ทำการเลือกไว้ในข้างต้น มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบโปร่งโล่ง ภายในพื้นที่มีพันธุ์ไม้อยู่หลากหลายชนิด ทั้งที่เป็นไม้สมุนไพรรวมและไม้ยืนต้นทั่วไป อันประกอบด้วยต้นไม้ต่างๆ ดังที่แสดงในตารางที่ ๔.๑ ข้างล่างนี้

รายชื่อต้นไม้	จำนวน (ต้น)	รายชื่อต้นไม้	จำนวน (ต้น)
พิกุล	๓	หางนกยูง	๑
ช่อย	๓	พุทรา	๓
ยอ	๒	มะเดื่อ	๓
มะรุม	๕	हुกวาง	๒
ลำแพย	๑	ไทร	๒
จามจุรี	๑	ยูคาลิปตัส	๑๓
ตีนเป็ด	๒	เตาร้าง	๒
กระถินณรงค์	๓๖	ขนุน	๑
ชงโค	๒	แคบ้าน	๙
มะพร้าว	๓	ขี้เหล็ก	๕

ตารางที่ ๔.๑ แสดงรายชื่อและจำนวนของต้นไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่โครงการ

จากสภาพดังกล่าว ทำให้พื้นที่นี้ซึ่งมีลักษณะความเป็นธรรมชาติที่ถูกมนุษย์จัดวางเพียบเล็กน้อย ไม่มีสิ่งก่อสร้างหรืออาคารเกิดขึ้นในพื้นที่ ห่างจากเสียงและฝุ่นควันจากรถยนต์ ต้นไม้มีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับเนื้อที่ จึงทำให้พื้นที่นี้ค่อนข้างโปร่งโล่ง อากาศถ่ายเทสะดวก มีความเย็นสบาย เนื่องจากกระแสลมที่พัดผ่าน ทำให้พื้นที่บริเวณนี้เกิดผัสสะแห่งสถานที่ ที่เป็นธรรมชาติ และเรียบง่าย

ผัสสะแห่งสถานที่ที่มีมาอยู่แต่เดิมนี้นี้ เป็นผัสสะที่มีคุณค่าและเหมาะสมกับการพัฒนาทางจิตตปัญญา จึงควรเก็บรักษาไว้ให้คงอยู่ได้มากที่สุด สิ่งที่ควรเก็บรักษาไว้คือ ต้นไม้เดิมที่มีดังที่ได้แสดงตำแหน่งของต้นไม้ไว้ในภาพที่ ๔.๑๖

แต่เนื่องจากในพื้นที่เดิมนั้นมีต้นไม้ยืนต้นค่อนข้างน้อย เป็นการเสริมผัสดะแห่งสถานที่ให้มีคุณภาพและมีความชัดเจนขึ้น จึงเสนอให้ทำการปลูกต้นไม้เพิ่มให้มากขึ้น ต้นไม้ที่ปลูกควรจะเป็นไม้ยืนต้น เช่น ต้นจิกทะเล ต้นกระทิง ต้นเสม็ดขาว เป็นต้น เนื่องจากเป็นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงา และสามารถปลูกบนดินเดิมได้ สืบเนื่องจากการสำรวจและสอบถามคุณอำพล บุญเปล่ง หัวหน้าผู้ดูแลสวนสมุนไพร จึงทำให้ทราบว่าดินบริเวณนี้เป็นดินเค็ม เนื่องจากเป็นดินที่ได้จากการขุดบ่อน้ำ ขึ้นมาถมที่ดินเดิม ผสมกับน้ำใต้ดินที่เป็นน้ำเค็ม ดังนั้นนอกจากจะทำการปลูกต้นไม้เพิ่มแล้ว ควรจะมีการปรับปรุงคุณภาพของดินอันเป็นที่ตั้ง รากฐาน และอาหารของต้นไม้ด้วย เช่น การใส่ปุ๋ย ขุดหลุมปลูกให้กว้างขึ้น ถมดินสูงขึ้น เป็นต้น การปรับปรุงดินนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะต้องดำเนินการก่อนที่จะทำการปลูกต้นไม้

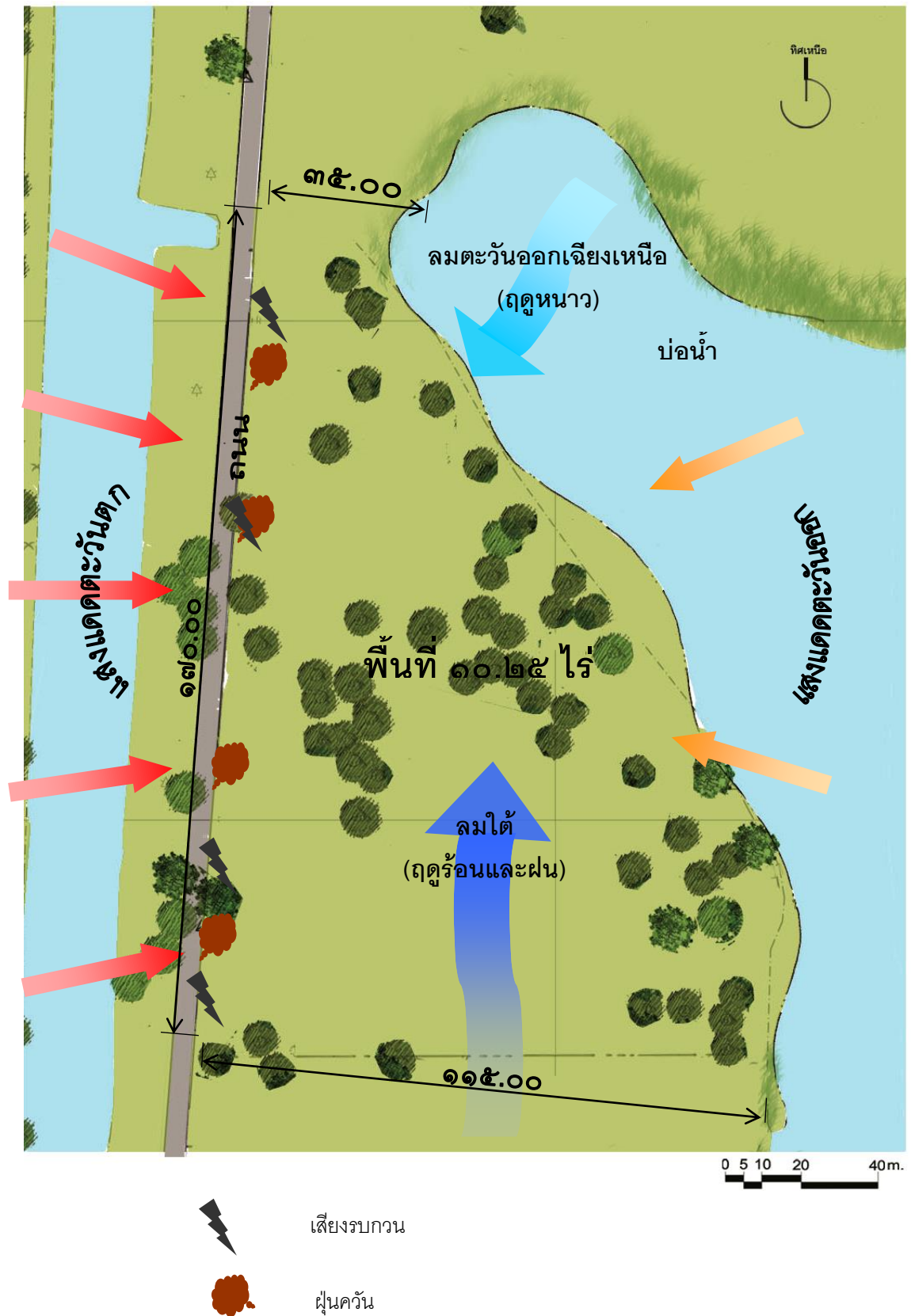
ภาพที่ ๔.๑๖ แสดงตำแหน่งต้นไม้ในพื้นที่โครงการ

นอกจากการปลูกต้นไม้เพิ่มแล้ว การปรับแต่งพื้นที่ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการปฏิบัติ สังเกตว่ารูปทรงที่ดินเดิมไม่ค่อยสะท้อนความเป็นธรรมชาติ รูปทรงบ่อน้ำค่อนข้างแข็งเนื่องจากเป็น บ่อขุด ในขณะเดียวกันพื้นที่บริเวณทิศเหนือของที่ตั้งก็มีพื้นที่แคบมากเพียงประมาณ ๒๐.๐๐ เมตร ทำให้พื้นที่ได้อย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ ดังนั้นการปรับเพิ่มพื้นที่เพียงเล็กน้อยในบริเวณขอบริมบ่อ น้ำ ส่งผลให้มีพื้นที่เพิ่มขึ้นและมีความงามตามเป็นธรรมชาติมากขึ้น เมื่อทำการปรับพื้นที่แล้ว จะมีเนื้อที่เพิ่มขึ้นเมื่อรวมกับพื้นที่เดิมแล้วจะมีเนื้อที่ประมาณ ๑๐ ไร่ ซึ่งพื้นที่ธรรมชาติเป็น ๓ ส่วนใน ๔ ส่วนของพื้นที่ตั้งโครงการ ตามผลการวิเคราะห์รูปแบบพื้นที่ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาที่ได้กำหนดไว้

ภาพที่ ๕.๑๗ แสดงพื้นที่บริเวณที่ปรับแต่งเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ทิศทางแดดลม ก็เป็นหัวข้อหนึ่งที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมเพื่อการออกแบบ เนื่องจากเราสามารถนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ หรือ การทำ Site Analysis จะถูกนำมาเป็นเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ใช้พิจารณาในการออกแบบ

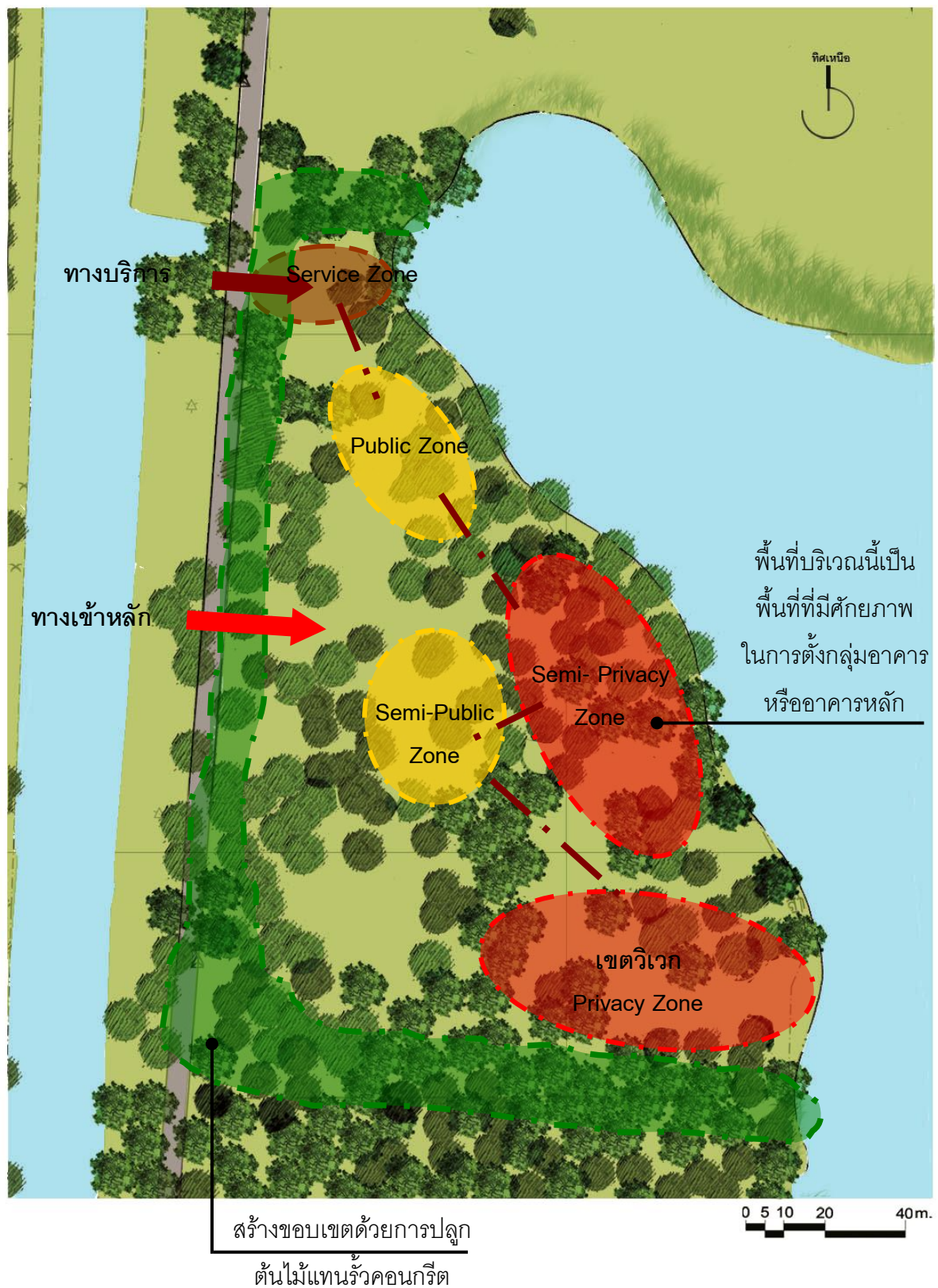

ภาพที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ทิศทางสภาพแวดล้อมที่ตั้งโครงการ

โดยทั่วไปแล้วตัวอาคารต้องมีการออกแบบ และจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่ต้องการความสะดวกสบายและต้องการประหยัดพลังงานจากการใช้เครื่องปรับอากาศ เช่น บริเวณต้อนรับ ห้องทำงาน ห้องเรียน เป็นต้น ไว้ในบริเวณหรือด้านที่สามารถรับลมได้ดี และหลีกเลี่ยงความร้อนไม่ให้บริเวณดังกล่าวโดนแดดส่องถึง คือทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และขณะเดียวกันก็จัดบริเวณที่ต้องการแดด เช่น ส่วนบริการ ล้างจาน ครุฑ หรือส่วนที่ไม่สำคัญไว้ทางด้านที่ต้องเจอแดดหรือทิศตะวันตก จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของห้องที่สำคัญต่างๆ ควรจะอยู่ทางทิศเหนือและทิศตะวันออกเพื่อรับแสงแดดยามเช้า และบางส่วนอยู่ทางทิศใต้เพื่อรับลม ส่วนบริเวณที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงแดดหรือความร้อนได้ ก็จะต้องใช้การออกแบบส่วนของโครงสร้างหรือการเลือกวัสดุพันธุ์ไม้เข้ามาช่วยสร้างสภาวะสบายให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหา

ผลจากการวิเคราะห์ทิศทางแดดลมของที่ตั้ง (ภาพที่ ๔.๑๘) ทำให้ทราบว่าพื้นที่บริเวณทิศตะวันออกที่ติดกับบ่อน้ำ เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่สุด สำหรับที่จะเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคารหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สามารถรับแดดในช่วงเช้า รับลมจากทางทิศใต้ได้ ส่วนในช่วงบ่ายอาคารก็จะได้รับความร้อนน้อย นอกจากนี้พื้นที่นี้ยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับพลังจากธรรมชาติมาก เนื่องจากตั้งติดอยู่ริมบ่อน้ำที่มีขนาดใหญ่ ในขณะเดียวกันการตั้งกลุ่มอาคารในบริเวณนี้ทำให้เสียงรบกวนจากถนนด้านหน้าโครงการเข้ามาสู่บริเวณที่ตั้งอาคารได้น้อยลงอีกด้วย ส่วนพื้นที่ว่างที่เหลือนั้นสามารถกำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียว (Open Green) ได้

อย่างไรก็ตามศูนย์จิตตปัญญาศึกษานี้ เป็นเพียงโครงการหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ของสวนสมุนไพรร่มทั้งหมด ดังนั้นการกำหนดขอบเขตพื้นที่โครงการนั้นจึงไม่จำเป็นจะต้องสร้างแนวรั้วคอนกรีต หรือเป็นกำแพงสูง เนื่องจากจะเป็นการสร้างกำแพงกั้นให้เกิดขึ้นในบริเวณสวนสมุนไพรร่ม แต่เพื่อความเป็นสัดส่วนของพื้นที่ จึงเสนอว่าควรนำองค์ประกอบทางธรรมชาติ คือต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นไม้ยืนต้นหรือไม้พุ่ม มาช่วยในการกำหนดอาณาเขต โดยอาศัยหลักการออกแบบทางภูมิสถาปัตยกรรม นอกเหนือไปจากการสร้างอาณาเขตแล้ว ยังช่วยให้เกิดภูมิทัศน์ที่กลมกลืนในภาพรวมของสวนสมุนไพรร่ม มีความงดงามและสร้างร่มเงาให้เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยสร้างให้พื้นที่เกิดความเป็นธรรมชาติอันสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการสร้างพื้นที่ให้เอื้อต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาได้อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๙ แสดงการกำหนดทางเข้าและการวางตำแหน่งพื้นที่ต่างๆ

๔.๔.๒ การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย (Zoning & Area Analysis)

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการประชุมกลุ่มระหว่างผู้วิจัยกับคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ผ�วกับผลจากวิเคราะห์กรณีศึกษา จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ถึงองค์ประกอบและพื้นที่ใช้สอย (ดูรายละเอียดองค์ประกอบและพื้นที่ใช้สอยในภาคผนวก ก.) ซึ่งสามารถแสดงถึงองค์ประกอบและลักษณะพิเศษต่างๆในของแต่ละองค์ประกอบได้ดังต่อไปนี้

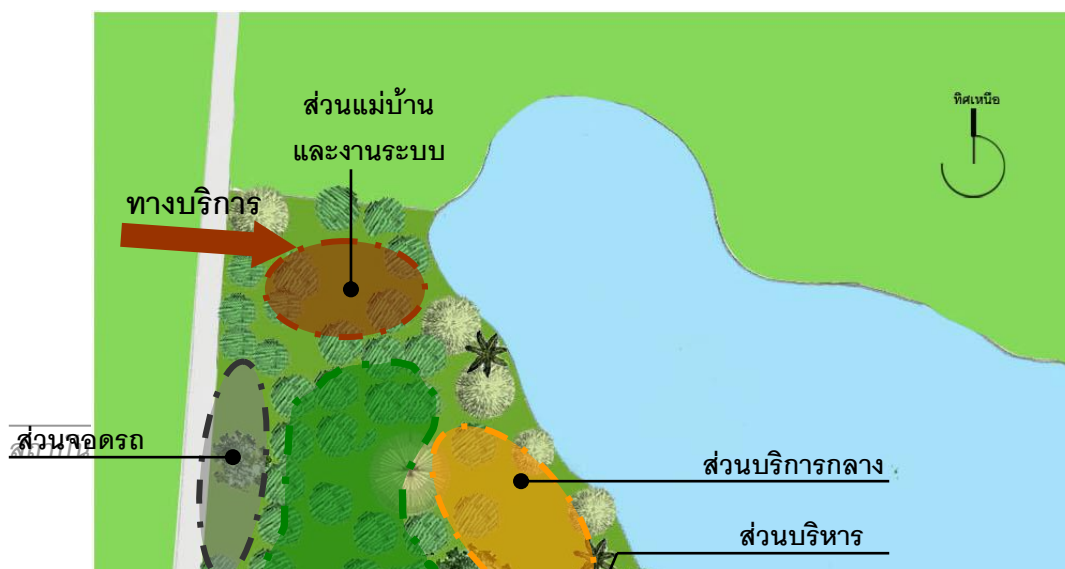
องค์ประกอบ	ลักษณะการใช้งานและความต้องการพิเศษ	เนื้อที่ (ตร.ม.)
๑) ส่วนบริหาร	โดยหลักแล้วเป็นพื้นที่ทำงานของผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือผู้องค์กร และเป็นส่วนทำงานของเจ้าหน้าที่ของศูนย์ นอกจากนี้ยังรวมถึงบริเวณต้อนรับสำหรับผู้ที่มาติดต่อศูนย์หรือผู้นำ จึงทำให้พื้นที่ส่วนนี้ต้องการความเป็นส่วนตัว (Privacy Zone) ในส่วนของพื้นที่ทำงาน และเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi Public Zone) ในส่วนต้อนรับผู้มาติดต่อศูนย์	๑๖๗
๒) ส่วนการเรียนการสอน	ส่วนนี้สามารถแยกออกเป็น ๒ ส่วนหลักๆ ได้แก่ ส่วนห้องทำงานของคณาจารย์ ที่ถือเป็นพื้นที่ส่วนตัว (Privacy Zone) และส่วนห้องเรียนนักศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi Public Zone) อย่างไรก็ตามทั้ง ๒ ส่วนนี้ต้องการความเงียบสงบและใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติ	๔๓๗
๓) ส่วนบริการกลาง	ส่วนนี้โดยหลักแล้วถือเป็นพื้นที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นห้องสมุด โรงอาหาร ร้านค้า ห้องประชุม ดังนั้นควรจะเข้าถึงได้สะดวก อย่างไรก็ตามสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งอยู่ในส่วนบริการกลางเช่นกันนี้ มีความต้องการที่อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบวิเวก สงบ เงียบ ท่ามกลางธรรมชาติ ไม่ควรมีผู้คนพลุกพล่าน และเข้าถึงได้ง่ายจนเกินไป	๙๙๙
๔) ส่วนแม่บ้านและงานระบบ	เป็นส่วนที่ผู้คนทั่วไป และนักศึกษา ไม่มีความจำเป็นในการเข้าถึง ในการทำงานของเครื่องจักรต่างๆ จะเกิดเสียงดังบ้างเป็นบางครั้ง จึงควรแยกส่วนนี้ให้เป็นสัดส่วน ไม่จำเป็นต้องอยู่ในอาคารหลังเดียวกับส่วนอื่นที่ต้องการความเงียบ สงบ	๑๔๕

ตารางที่ ๔.๒ การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย

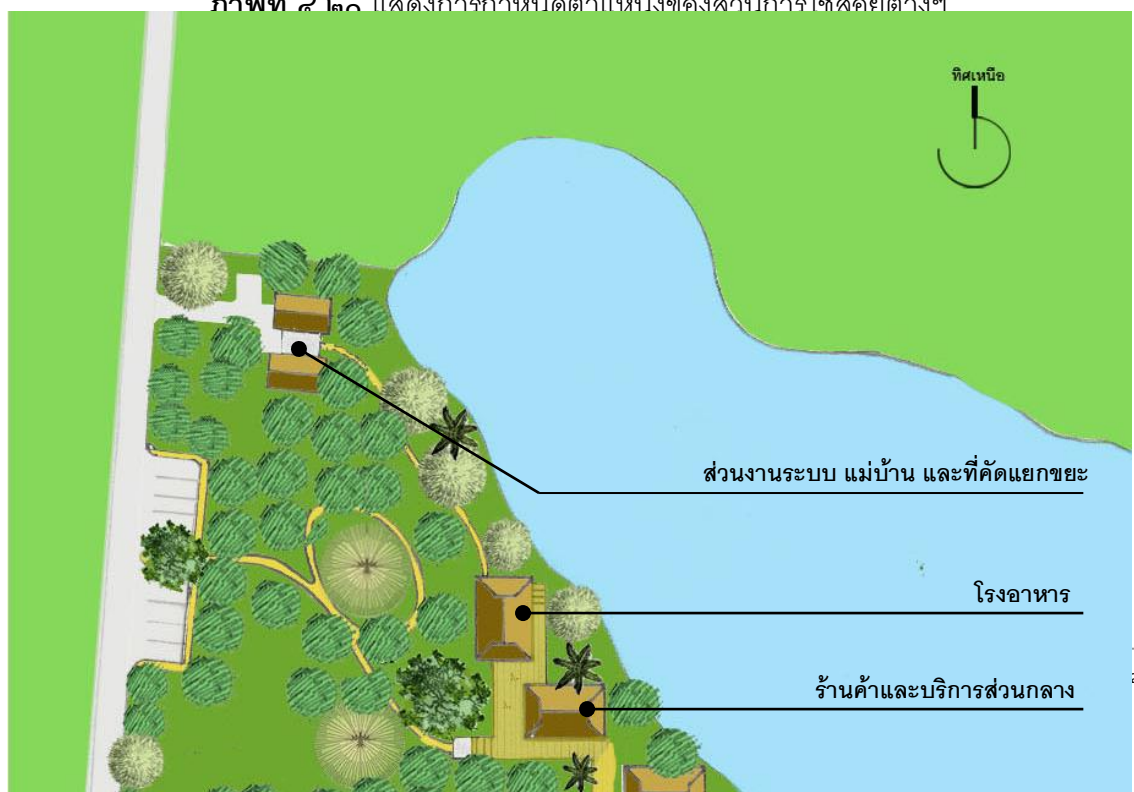
องค์ประกอบ	ลักษณะการใช้งานและความต้องการพิเศษ
๕) พื้นที่เอื้อให้เกิดการความสัมพันธ์ (Common Space) และส่วนปฏิบัติธรรม	พื้นที่ในส่วนนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางจิตตปัญญาเนื่องจากเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ลานกิจกรรม ศาลาริมบ่อน้ำ ทางเดินระหว่างอาคาร หรือรวมถึงพื้นที่นั่งเพื่อชมธรรมชาติ รวมไปถึงการภาวนา ปฏิบัติธรรม ดังนั้นพื้นที่นี้จึงแทรกตัวอยู่ทั้งในพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) และกึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) แต่จะต้องมีลักษณะทางกายภาพที่หล่อหลอมด้วยองค์ประกอบของธรรมชาติ เช่น พืช ต้นไม้ ผืนน้ำ เป็นต้น
๖) ส่วนจอดรถ	เนื่องจากการทำผังแม่บทมหาวิทยาลัยมหิดล ได้กำหนดให้มีอาคารจอดรถกระจายตัวรอบมหาวิทยาลัย ซึ่งมีอาคารจอดรถหลังหนึ่งอยู่ใกล้กับพื้นที่ตั้งศูนย์ฯ ที่ได้ทำการเลือกไว้ ดังนั้นจึงเสนอรถยนต์ส่วนใหญ่ของศูนย์ฯ ซึ่งเป็นรถยนต์ของคณาจารย์ นักศึกษา และเจ้าหน้าที่ให้จอดไว้ในส่วนอาคารจอดรถยนต์ดังกล่าว เป็นการลดการเข้าถึงและเสี่ยงรบกวนจากของรถยนต์ จะคงเหลือไว้ก็เพียงที่จอดรถของผู้อำนวยความสะดวก และผู้มาติดต่อเท่านั้น ซึ่งทำให้จำนวนจอดรถที่ได้จากการคำนวณเดิมนั้นคือ ๖๘ คัน ลดลงเหลือเพียง ๕ – ๑๐ คันเท่านั้น ซึ่งพื้นที่จอดรถนี้ควรอยู่ในส่วนด้านหน้าของศูนย์ฯ ไม่ควรเข้าไปจอดถึงตัวอาคาร เพื่อลดการรบกวนจากเสียงเครื่องยนต์และความร้อนจากรถยนต์เข้าสู่ตัวอาคาร
๗) พื้นที่ธรรมชาติ Open Green	เป็นพื้นที่สำคัญมาอีกส่วนหนึ่งที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาทางจิตตปัญญา เป็นพื้นที่หล่อหลอมตัวอาคาร กิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลจากการวิจัยได้กำหนดปริมาณของพื้นที่ในส่วนนี้ไว้เป็น ๓ ใน ๔ ส่วนของพื้นที่ พื้นที่ที่ได้เลือกไว้มีเนื้อที่ประมาณ ๑๐ ไร่ ซึ่งหมายถึงพื้นที่ธรรมชาตินี้ควรจะมีไม่น้อยกว่า ๗ ไร่ ที่ธรรมชาตินี้ควรจะมีทั้งลักษณะที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน และกระจายตัวไปอยู่ในส่วนต่างๆ ของอาคาร

ตารางที่ ๔.๒ การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอย (ต่อ)

จากลักษณะพิเศษและความต้องการเฉพาะขององค์ประกอบหลักต่างๆ ที่แสดงไว้ในตารางดังกล่าว เป็นเงื่อนไขที่สามารถนำมากำหนดแนวความคิดในการตำแหน่งอาคารได้ ดังที่จะแสดงในการวางแผนผังด้านล่างนี้

ภาพที่ ๔.๒๐ แสดงการกำหนดตำแหน่งของส่วนการใช้สอยต่างๆ

ภาพที่ ๔.๒๑ การกำหนดแนวคิดในการวางผังอาคาร (Zoning Conceptual Design)

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

จากสภาพปัญหาของสังคมในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่มีทักษะที่จะเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ที่จะมีความสุขที่เกิดขึ้นได้จากภายใน ดังนั้นมนุษย์ส่วนใหญ่จึงพยายามไขว่คว้าแต่ความสุขทางกาย เป็นความสุขจากภายนอกที่ไม่จีรังยั่งยืน ซึ่งระบบการศึกษาทั่วไปในปัจจุบันไม่สามารถมีส่วนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ดังนั้นแนวคิดทางจิตตปัญญาศึกษา หรือการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญนี้เอง ที่น่าจะทำให้มนุษย์สามารถค้นพบตนเอง รู้ถึงปัญหาตลอดจนหนทางที่จะลดปัญหานั้นลง ทั้งในระดับบุคคลจนถึงระดับองค์กร ซึ่งแนวคิดนี้จะมีการปฏิบัติและกิจกรรมเกิดขึ้นอย่างมากมาย ดังนั้นการเตรียมพื้นที่ทางกายภาพเพื่อรองรับกิจกรรม จึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมมนุษย์ให้เกิดการพัฒนาทางจิตตปัญญาได้โดยตรง ซึ่งในวิจัยฉบับนี้ได้บัญญัติศัพท์และคำจำกัดความเพื่อที่จะกล่าวถึงพื้นที่ที่มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางจิตตปัญญาไว้ว่า “จิตตปัญญาवास” ซึ่งมาจากการรวมคำสองคำ คือ จิตตปัญญาและอาวาส

จากการสังเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง ๖ แห่ง ทำให้ทราบถึงเบื้องหลังหรือปัจจัยที่ทำให้พื้นที่เกิดความเป็นจิตตปัญญาवास อันประกอบด้วยปัจจัย ๒ ประการ คือ (๑) ผู้นำทางจิตวิญญาณ และ (๒) พื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์

ปัจจัยแรก คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ปัจจัยนี้ทำการส่งสะท้อนความเชื่อและปฏิปทาของผู้นำ โดยผ่านการกำหนดบทบาทและแนวทางทุกด้าน เริ่มตั้งแต่การเลือกและพัฒนาพื้นที่ตั้งโครงการ การกำหนดวัฒนธรรมองค์กร คิดค้นรูปแบบของกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้ฝึกฝนในองค์กรของตน ทั้งกิจกรรมทางโลกและกิจกรรมทางจิตวิญญาณ กิจกรรมเหล่านั้นได้ผ่านกระบวนการทดลองปฏิบัติ ตรวจสอบ นำไปปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนได้รับการยอมรับและกลายเป็นวิถีปฏิบัติในที่สุด รวมถึงการกำหนดรูปแบบโครงการและจัดวางกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของวัตถุรองรับต่างๆ ตลอดจนรูปแบบการดูแลรักษาพื้นที่และทรัพยากรต่างๆในองค์กร

ปัจจัยที่สอง คือ พื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์จะมีพลังที่ส่งผลต่อการรับรู้ของมนุษย์ ทั้งในด้านกายภาพและจิตใจ คลื่นอัลฟาในธรรมชาติซึ่งเป็นคลื่นความถี่ต่ำที่ส่งผลต่อกายภาพจะมีให้คนเกิดสมาธิและมีสติในการรับรู้ ในขณะที่เดียวกันธรรมชาติก็ส่งผลต่อการรับรู้ทางจิตของมนุษย์เช่นกัน เนื่องจากในธรรมชาติมีพลัง มีธรรม ดังนั้นในพื้นที่ธรรมชาติจึงเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงกฎเกณฑ์ของความจริงแท้ ที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นพื้นที่ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์

ก็ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ อย่างไรก็ตามพื้นที่ธรรมชาตินี้จะมีความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีขนาดใหญ่พอสมควรหรือประมาณ ๓ ส่วนใน ๔ ส่วนของพื้นที่ทั้งหมด หากพื้นที่ใดที่มีความสมบูรณ์ของธรรมชาติเช่นนี้ ลักษณะของธรรมชาติในพื้นที่นั้นก็จะกลายเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบวิถีชีวิต กิจกรรม วัฒนธรรม รวมถึงลักษณะทางกายภาพของวัดอรุณรับหรืออาคารต่างๆที่จะเกิดขึ้น

การออกแบบสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศแบบจิตตปัญญาศึกษานั้น จะต้องเริ่มต้นจากพื้นฐานความเชื่อของผู้ใช้ในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในระดับจิตวิญญาณ และสมาทานความเชื่อนั้นโดยการปฏิบัติอย่างเคารพ สอดคล้อง กลมกลืน และเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เมื่อเริ่มต้นจากพื้นฐานในลักษณะนี้ ก็จะส่งผลให้เกิดความ **สันโดษ สงบ และสปปายะ** ซึ่งคุณลักษณะทั้ง ๓ นี้เองที่ทำให้เกิดบรรยากาศของจิตตปัญญาवास

ดังนั้นจิตตปัญญาवासจึงเป็นเสมือนบรรยากาศครอบคลุมพื้นที่ อยู่ในสภาวะที่เกิด-ดับได้ เมื่อไรความสันโดษ สงบ สปปายะ ขาดหายไป อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของผู้คน และความสมบูรณ์ของธรรมชาติอันเป็นที่ตั้ง เมื่อนั้นความเป็นจิตตปัญญาवासก็ดับสูญ ซึ่งต่างจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะจุด เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจิตตปัญญาवास ความศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นจากความเชื่อของบุคคลส่วนใหญ่ที่สังคมให้การยอมรับและเกิดการปฏิบัติสืบทอดเป็นเวลานาน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงยังคงอยู่ได้ตราบนานเท่าที่คนจะให้ความเคารพบูชา

อย่างไรก็ตาม การวิจัยฉบับนี้ได้เสนอวิธีการที่จะช่วยให้ความเป็นจิตตปัญญาवासดำเนินอยู่ ด้วยการกำหนดแนวทางหรือเกณฑ์ ๓ แนวทางได้แก่

(๑) แนวทางในการเลือกที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อการรองรับจิตตปัญญาवास เป็นเสมือนการช่วยให้พื้นที่มีผัสสะแห่งสถานที่ที่ชัดเจนและรองรับกิจกรรมอันเกิดขึ้นจากการใช้สอยในโครงการได้

(๒) แนวทางเพื่อสร้างให้เกิดวัฒนธรรมจิตตปัญญาवास เป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยกำหนดให้เกิดจิตวิญญาณแก่สถานที่ ให้กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางจิตตปัญญาศึกษา และกลายเป็นกิจวัตรหรือวัฒนธรรมขององค์กรไปในที่สุด

(๓) แนวทางในการออกแบบจิตตปัญญาवास เพื่อให้การสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาคารใหญ่น้อย รวมถึงการจัดสรรพื้นที่ทางธรรมชาติ ไม่เกิดการเบียดเบียนทรัพยากร หรือทำลายผัสสะแห่งสถานที่ที่มีอยู่แล้วแต่เดิมในที่ที่ตั้ง หากแต่ช่วยส่งเสริมและปรับปรุงให้เกิดความงามตามธรรมชาติ และ ให้ผู้ใช้โครงการสามารถรับรู้และเรียนรู้พลัง ความงาม และสัจจะธรรม ที่อยู่ในธรรมชาติได้ด้วยตนเอง หรือให้เกิดการเรียนรู้แบบธรรมชาติวิถัคนั่นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

สำหรับศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล แม้จะเป็นศูนย์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ใหม่ และยังไม่มีเรื่องราวใดๆ ที่จะส่งผลให้ผู้คนเกิดความรู้สึกต่อพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ทุกแห่งจะมีบริบทและผัสสะของสถานที่ปรากฏอยู่ ดังนั้นในการออกแบบศูนย์ฯ จึงควรแปลความหมายของจิตตปัญญาศึกษาให้ผู้คนทั่วไปสามารถรับรู้และเกิดผัสสะได้ โดยผ่านการออกแบบและจัดสรรพื้นที่ทางกายภาพ อาคารและพื้นที่แวดล้อมควรจะสื่อสารความหมายของจิตตปัญญาศึกษาให้ผู้คนรับรู้ได้ การรับรู้จะต้องเกิดขึ้นอย่างเรียบง่าย อาคารจึงควรจะต้องคล้องกับบริบทโดยรอบ ทั้งในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ รวมถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม เพื่อให้อาคารศูนย์ฯ ได้เป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมบริบทอย่างสอดคล้อง และส่งเสริมผัสสะของสถานที่เดิม (Sense of Place) ให้ปรากฏออกมาได้มากที่สุด

ดังนั้นก่อนที่จะทำการออกแบบศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล นอกจากจะศึกษาแนวทางหรือเกณฑ์ที่จะช่วยให้เกิดความเป็นจิตตปัญญาทั้งสิ้น ๓ แนวทางที่นำเสนอไว้แล้ว ผู้วิจัยเสนอแนะว่าควรจะต้องศึกษา และกำหนดแนวคิดทางรูปแบบสถาปัตยกรรมและการใช้สอยพื้นที่ที่คำนึงถึง ๓ หัวข้อหลัก ได้แก่ การรักษาธรรมชาติและสภาพแวดล้อม รูปแบบทางกายภาพของตัวอาคาร และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในแต่ละหัวข้อจะครอบคลุมเนื้อหาดังต่อไปนี้

(๑) การรักษาธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และการใช้พลังงานอย่างพอเพียง

- การออกแบบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดสัดส่วนภูมิทัศน์ตามธรรมชาติให้ชัดเจนและพอเพียง
- การใช้ระบบปรับอากาศ ที่อิงธรรมชาติเป็นหลัก ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม
- การจัดการขยะและของเสีย แบบ Zero Waste และ 3 Rs (Reduce, Reuse, Recycle) ที่ไม่เป็นภาระแก่ธรรมชาติและโลก
- การดูแลรักษาความสะอาด ด้วยระบบที่จัดการได้ง่าย จากความใส่ใจของผู้ใช้อาคารทุกคน

(๒) รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความสบายะ

- วัสดุอาคาร ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และดูแลรักษาง่าย
- ระบบโครงสร้าง ที่แข็งแรงมั่นคงและส่งเสริมรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
- ความกลมกลืนกับบริบท และคำนึงถึงภาวະน่าสบาย
- รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม มีเอกลักษณ์ และส่งเสริมจิตวิญญาณสถานที่
- รูปแบบพื้นที่ว่าง (ภายนอก-ภายใน) ที่เล่นไหล เชื่อมโยงและเป็นอิสระ
- ทางเชื่อมต่างๆ Linkage (Nature as Shelter) เพื่อการติดต่อที่สะดวกและร่มรื่น

(๓) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คน

- การกำหนดตำแหน่งที่ตั้ง โดยการคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมของผู้คนได้ง่าย
- ระยะห่างและการกระจายตัว ด้วยสัดส่วนที่เหมาะสมเพื่อภาวนาสบาย และความวิเวก สบายะ
- รูปแบบทางกายภาพของการใช้สอยและกิจกรรมหลัก รองต่างๆอย่างชัดเจน ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น

เมื่อการศึกษาเพื่อเตรียมการออกแบบเสร็จสมบูรณ์เช่นนี้แล้ว จึงหวังได้ว่าสถานที่รวมทั้งตัวอาคารก็จะสามารถสื่อสารกับผู้คนทั่วไปได้อย่างชัดเจน แสดงออกถึงความเป็นจิตตปัญญาवासได้ โดยไม่ทำลายบริบทของพื้นที่โดยรอบ ผู้คนก็จะเกิดความเข้าใจในความหมายของจิตตปัญญาศึกษาได้อย่างไม่ต้องสงสัย และสามารถซึมซับเข้าถึง และศรัทธาในความเป็นจิตตปัญญาศึกษาได้ง่ายโดยผ่านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม ดังที่ได้แสดงการวิเคราะห์ไว้ในผังทำบบทที่ ๔ แล้วนั้น

นอกจากนี้การวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นการศึกษาและวิเคราะห์หาระยะห่างที่เหมาะสมในการสร้างวิเวก หรือการวิเคราะห์หาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกแบบสถาปัตยกรรมให้เกิดความสบายะ เป็นต้น ก็จะทำให้เกิดเป็นผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ เพื่อการออกแบบพื้นที่ทางกายภาพของโครงการอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์ใกล้เคียงกับศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ให้เกิดความเป็นจิตตปัญญาवास และส่งผลอันดีทั้งภายนอกและภายในต่อผู้ใช้โครงการอื่นๆได้เช่นกัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จิตติวัฒน์ นงนุช. สัญญาแห่งสถานที่, อาษา๐๕:๕๐ - ๐๕:๕๐ : ๘๘-๙๘ เมษายน, ๒๕๕๐
- ประเวศ วะสี. มหาวิทยาลัยกับจิตตปัญญาศึกษา และไตรยางค์แห่งการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐
- ประเวศ วะสี. ธรรมชาติของสรรพสิ่ง. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๗
- วิจักขณ์ พานิช. การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สอนเงินมีมา, ๒๕๕๐
- วิธาน สุวานะวุฒย์. เหตุผลที่จินตนาการสำคัญกว่าความรู้, She's Smart"๒(๑๗) : ๒๒-๒๓ มีนาคม , ๒๕๕๑
- มหาวิทยาลัยมหิดล. รายงานประจำปี ๒๕๔๙ . มปป, ๒๕๔๙
- สถาบันอาศรมศิลป์. โครงการปรับปรุงผังแม่บทมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา (รายงานความก้าวหน้าระยะที่ ๒), ๒๕๕๑
- ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถร. อุบลมณี มรดกธรรม เล่ม๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: เอ็น.พี. สกรีนพริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๙
- ศาสนาจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย. อนุสรณ์พิธีเสก สักการสถานพระมารดาแห่งมรณสักขี. มปป, ๒๕๓๘
- มปช. การบ่มเพาะอัจฉริยภาพด้วยดนตรี. (Online). Available from: <http://www.moobankru.com/news/news13112005.htm> (๑ ตุลาคม ๒๕๕๑)
- มปช. หลักการและความหมายของอนุสรณ์สถาน ๑๔ ตุลา. (Online). Available from: http://www.14tula.com/memorial/memorial_1.htm (๑ ตุลาคม ๒๕๕๑)
- มปช. ปรัชญาและแนวทางการศึกษาจิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. (Online). Available from: <http://www.ce.mahidol.ac.th/aboutus.htm> (๑ ตุลาคม ๒๕๕๑)
- ภาพถ่ายทางอากาศจาก (Online). Available from: Google Earth และ Point Asia

ภาษาอังกฤษ

C.Carney Strange and James H. Banning. **Educating by Design**. San Francisco, USA : Jossey-Bass, 2001

Department of works, Housing and Roads, Royal Government of Bhutan. **An Introduction to Architecture of Bhutan**. Singapore: Wah Mee Press Pte Limited, 2006

Division for Conservation of Architectural Heritage. Ministry of Home and Cultural Affairs, Royal Government of Bhutan. **Architectural heritage Journal 1-2006**. Thimphu, Bhutan: Kuensel Corporation Limited, 2006

Division for Conservation of Architectural Heritage. Ministry of Home and Cultural Affairs, Royal Government of Bhutan. **Survey on Historical Monuments in Wangduephodrang Dzongkhag**. Thimphu, Bhutan: Kuensel Corporation Limited, 2006

การกำหนดองค์ประกอบและพื้นที่ใช้สอยนี้ ได้ถูกกำหนดโดยผ่านกระบวนการปฏิบัติการ
กลุ่มระหว่างนักวิจัย ผู้ใช้สอยอาคาร และผู้ออกแบบ ผสมกับผลการวิเคราะห์จากกรณีศึกษา ซึ่ง
ได้สรุปผลการศึกษามาตามที่ได้แสดงไว้ตามตารางด้านล่างนี้

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ใช้		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
๑) ส่วนบริหาร	๑.๑ ห้องผู้อำนวยการศูนย์ฯ + ห้องน้ำ (ผู้นำทางจิตวิญญาณ)	ห้องทำงานส่วนตัว อยู่บริเวณเดียวกับที่ทำงานเจ้าหน้าที่	/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	ผู้อำนวยการ	๑	๓๐	๑	๓๐
	๑.๒ ส่วนทำงานเจ้าหน้าที่	เป็นลักษณะ Open Plan Partition	/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่	๑๕	๔/คน	๑	๖๐
	- ห้องถ่ายเอกสาร+ Printing	อยู่นอกห้องทำงานเจ้าหน้าที่		๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่/อาจารย์		๖	๑	๖
	- ห้องเก็บเอกสารและวัสดุสำนักงาน			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่/แม่บ้าน		๖	๑	๖
	- ห้องเก็บอุปกรณ์ได้ตย			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่		๘	๑	๘
	- ส่วนเตรียมอาหาร + พื้นที่พักผ่อน			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่/อาจารย์		๒๕	๑	๒๕
	- ห้องน้ำ ชาย/หญิง			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่/อาจารย์		๓๒	๑	๓๒

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ที่ใช้สอย

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ให้		พื้นที่/หน่วย/ (ตร.ม)คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
๒) ส่วนการเรียนการสอน	๒.๑ ส่วนอาจารย์								
	- ห้องทำงานอาจารย์ประจำ	มีพื้นที่ทำงานส่วนตัว แต่สามารถเชื่อมโยงกับห้องโถงรวมได้	/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	อาจารย์ประจำ	๑๐	๖/คน	๑	๖๐
	- Common Room สำหรับอาจารย์พิเศษ	เป็นลักษณะ Open Plan การจัด Furniture ปรับเปลี่ยนได้	/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	อาจารย์พิเศษ	๑๐	๒.๕/คน	๑	๒๕
	๒.๑ ส่วนนักศึกษา								
	- ห้องเรียน Study Room	แยกเป็น ๒ ห้องแต่สามารถเปิดเชื่อมถึงกันได้	/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	นักศึกษา/อาจารย์	๒๐	๒.๕/คน	๒	๑๐๐
	- ห้อง Group Meeting	แยกเป็น ๒ ห้องแต่สามารถเปิดเชื่อมถึงกันได้	/	๘.๐๐น.-๒๒.๐๐น.	นักศึกษา/อาจารย์	๑๐	๒.๕/คน	๔	๑๐๐
	- ลานกิจกรรม	ใช้เพื่อการเรียนการสอน อยู่ในบรรยากาศธรรมชาติ		๘.๐๐น.-๒๒.๐๐น.	นักศึกษา/อาจารย์/เจ้าหน้าที่		๓๐/หน่วย	๔	๑๒๐
	- ห้องน้ำ ชาย/หญิง			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่/อาจารย์		๓๒	๑	๓๒

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ใช้สอย (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้เข้าร่วม		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
๓) ส่วนบริการกลาง	๓.๑ ห้องสมุด								
	- บริเวณที่อ่านหนังสือ	มีพื้นที่อ่าน Indoor & Outdoor	/	๘.๐๐น.-๒๑.๐๐น	นักศึกษา/อาจารย์/เจ้าหน้าที่	๖๐	๑.๒/คน	๑	๗๒
	- บริการที่ยืมคืนหนังสือ	ให้นักศึกษาทำการยืม-คืนเอง		๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	นักศึกษา/อาจารย์/เจ้าหน้าที่		๑๐%/ของพื้นที่อ่าน	๑	๘
	- พื้นที่ดูวงหนังสือ			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	นักศึกษา/อาจารย์/เจ้าหน้าที่		๑/๓ ของพื้นที่อ่าน	๑	๒๔
	- ห้องเก็บและซ่อมแซมหนังสือ		/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	นักศึกษา/เจ้าหน้าที่	๑	๑๕%/ของพื้นที่อ่าน	๑	๑๐
	๓.๒ ห้องประชุม								
	๓.๒.๑ ห้องประชุม ๑๐๐ คน								
	- พื้นที่ประชุมสัมมนา	สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ห้อง	/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	บุคคลทั่วไป	๑๐๐	๑.๒/คน	๑	๑๒๐
	- โถง Foyer		/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	บุคคลทั่วไป		๒๕%/ของพื้นที่ห้อง	๑	๓๐
	- เวที		/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	บุคคลทั่วไป		๒๐	๑	๒๐

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ใช้สอย (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ให้		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
	- ห้องควบคุม		/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่	๑	๙	๑	๙
	- ห้องเก็บของ		/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่		๑๐%ของพื้นที่ห้อง	๑	๑๒
	- ห้องน้ำ ชาย/หญิง			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	บุคคลทั่วไป		๖	๑	๖
	๓.๓ สถานที่ปฏิบัติ กรรม ๑๐๐ คน								
	- พื้นที่ปฏิบัติกรรม	สามารถพักผ่อนได้		๒๔ ชม.	บุคคลทั่วไป	๑๐๐	๒.๕/คน	๑	๒๕๐
	- โถง Foyer			๒๔ ชม.	บุคคลทั่วไป		๒๕%ของพื้นที่ห้อง	๑	๖๒
	- เวที			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	บุคคลทั่วไป		๒๐	๑	๒๐
	- ห้องเก็บของ			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่/อาจารย์		๑๐%ของพื้นที่ห้อง	๑	๒๕
	- ห้องอาบน้ำ/ห้องน้ำ			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	บุคคลทั่วไป		๓๐	๒	๖๐

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ใช้สอย (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ให้		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
	๓.๔ ส่วนบริการเสริม								
	- Book Shop & Gift Shop		/	๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่บุคคลทั่วไป		๓๐	๑	๓๐
	- Coffee Shop			๘.๐๐น.-๑๗.๐๐น.	เจ้าหน้าที่บุคคลทั่วไป		๒๕	๑	๒๕
	๓.๕ โรงอาหาร ๑๐๐ คน								
	- บริเวณที่ทานอาหาร			๖.๓๐น.-๑๘.๐๐น.	อาจารย์/นักศึกษา/เจ้าหน้าที่	๑๐๐	๑.๕/คน	๑	๑๕๐
	- ที่เตรียมอาหาร	เพื่อเตรียมอาหารทานตอนเช้า		๖.๓๐น.-๑๘.๐๐น.	อาจารย์/นักศึกษา/เจ้าหน้าที่		๑๐%ของพื้นที่ทาน	๑	๑๕
	- ห้องครัว ๑ unit			๖.๓๐น.-๑๘.๐๐น.	บุคลากรภายนอก/เจ้าหน้าที่		๑๕%ของพื้นที่ทาน	๑	๒๓
	- บริเวณล้างจาน	พื้นที่เปิดโล่ง		๖.๓๐น.-๑๘.๐๐น.	อาจารย์/นักศึกษา/เจ้าหน้าที่		๑๒	๑	๑๒
	- ห้องนำขยะ/หญิง			๖.๓๐น.-๑๘.๐๐น.	อาจารย์/นักศึกษา/เจ้าหน้าที่		๑๖	๑	๑๖

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ใช้สอย (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ให้		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
๔) ส่วนแม่บ้านและงานระบบ	๔.๑ ส่วนพักแม่บ้าน/รปภ.								
	- ห้องพักผ่อน			๖.๐๐น.-๑๖.๐๐น.	แม่บ้าน/เจ้าหน้าที่	๑-๒	๑๒	๑	๑๒
	- ห้องเก็บของ/อุปกรณ์ความสะอาด			๖.๐๐น.-๑๖.๐๐น.	แม่บ้าน/เจ้าหน้าที่		๙	๒	๑๘
	๔.๒ บริเวณคัดแยกขยะ								
	- พื้นที่คัดแยก			๖.๐๐น.-๑๖.๐๐น.	แม่บ้าน/เจ้าหน้าที่		๒๐	๑	๒๐
	- พื้นที่เก็บขยะอันตราย, ขยะย่อยสลายได้, ขยะย่อยสลายไม่ได้				แม่บ้าน/เจ้าหน้าที่		๒๐	๑	๒๐

ตารางที่ ๔.๑ แสดงองค์ประกอบหลักและผู้ให้

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ใช้		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวน หน่วย	พื้นที่ รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
	๔.๓ ห้องเครื่อง และงานระบบ								
	- ระบบไฟฟ้าสำรอง			๒๔ ชม.	เจ้าหน้าที่		๔๐	๑	๔๐
	- แท็งก์น้ำสำรอง			๒๔ ชม.	เจ้าหน้าที่		๒๐	๑	๒๐
	- ปั๊มน้ำ / ระบบบำบัดน้ำ			๒๔ ชม.	เจ้าหน้าที่		๑๕	๑	๑๕
๕) ส่วนจอดรถ	๕.๑ ส่วนจอดรถผู้ใช้หลัก			๒๔ ชม.					
	- รถยนต์ผู้อำนวยความสะดวก				ผู้อำนวยความสะดวก	๑	๓๐/คัน	๑	๓๐
	- รถยนต์อาจารย์ประจำ				อาจารย์	๑๐	๓๐/คัน	๑	๓๐๐
	- รถยนต์เจ้าหน้าที่				เจ้าหน้าที่	๑๕	๓๐/คัน	๑	๔๕๐

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ที่ใช้สอย (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบรอง	ความต้องการพิเศษ	A/C	ช่วงเวลา	ผู้ให้		พื้นที่/หน่วย (ตร.ม)/คน	จำนวนหน่วย	พื้นที่รวม (ตร.ม)
					ประเภท	จำนวน			
	๕.๒ ส่วนจัดรถผู้โดยสาร								
	- รถยนต์อาจารย์พิเศษ			๒๔ ชม.	อาจารย์พิเศษ	๑๐	๓๐/คัน	๑	๓๐๐
	รถยนต์นักศึกษา			๒๔ ชม.	นักศึกษา	๓๐	๓๐/คัน	๑	๙๐๐
	- รถบริการ			๒๔ ชม.	เจ้าหน้าที่	๒	๓๐/คัน	๑	๖๐

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและผู้ให้พื้นที่ (ต่อ)

องค์ประกอบ	พื้นที่รวม (ตารางเมตร)
๑) ส่วนบริหาร	๑๖๗
๒) ส่วนการเรียนรู้การสอน	๔๓๗
๓) ส่วนบริการกลาง	๙๙๙
๔) ส่วนแม่บ้านและงานระบบ	๑๔๕
รวม	๑,๗๔๘
Circulation ๒๕%	๔๓๗
รวม	๒,๑๘๕
Common Space พื้นที่เชื้อให้เกิด ความสัมพันธ์ของผู้คน ๕๐%	๑,๐๙๓
รวม	๓,๒๗๗
๕) ส่วนจอดรถ	๒,๐๔๐
รวมทั้งหมด	๕,๓๑๗

ตารางแสดงองค์ประกอบหลักและพื้นที่ใช้สอยรวม

โครงการการศึกษารูปแบบพื้นที่ใช้สอยที่ส่งผลต่อการพัฒนา ทางจิตตปัญญา

การมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้โครงการในหัวข้อ

“การค้นหาวิถีชีวิตในศูนย์จิตตปัญญา มหาวิทยาลัยมหิดล”

โดย

สถาบันอาศรมศิลป์

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๕๑

ใบงานที่ ๑ การล้างจานหลังจากรับประทานอาหารเที่ยง

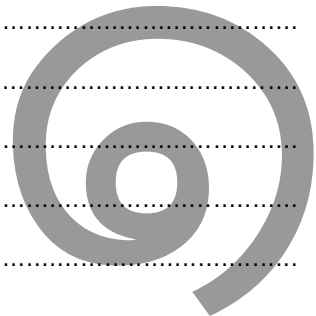
๑. ทำที่ในขณะที่ล้างจาน

- ☐ เรียนรู้การล้างจานจากการทำตามผู้อื่น
- ☐ ยังติดขัด ล้างจานไม่ถูกวิธี
- ☐ อึดอัดและสงสัยที่ต้องล้างจาน
- ☐ มีสมาธิตั้งใจในขณะที่ล้างจาน
- ☐ อึดอัดไม่อยากล้าง
- ☐ ล้างจานอย่างสบายใจ
- ☐ ล้างจานอย่างประณีต รู้ได้ถึงความสะดวก
- ☐ ล้างรวดเร็ว เสร็จไว คิดเองว่าสะดวกแล้ว
- ☐ ล้างจานของตนจนเสร็จคนเดียว
- ☐ ล้างจานร่วมกัน โดยแบ่งงานกันล้าง
- ☐ ได้ทักทายและพูดคุยกันบ้างระหว่างล้างจาน
- ☐ อื่นๆ

.....
.....
.....

๒. ท่านได้อะไรบ้างหลังจากร่วมกิจกรรมนี้

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ใบงานที่ ๒ ทางเดินเท้าเปล่ารอบบ่อน้ำ

๑. ท่านได้เห็นจากการเดินอะไร และรู้สึกอย่างไร

๑.๑ ท่านเห็นอะไรบ้างทางกายภาพ

.....

.....

.....

.....

๑.๒ ท่านรู้สึกอย่างไรเมื่อได้เห็น

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าผู้ออกแบบคิดอย่างไรในการสร้างทางเดินลักษณะนี้

.....

.....

.....

.....

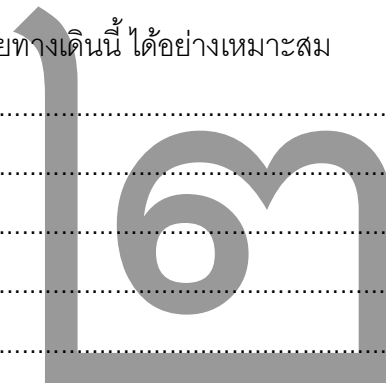
๓. ท่านคิดว่าควรมีวิธีชีวิตหรือกิจกรรมแบบใดที่ใช้สอยทางเดินนี้ ได้อย่างเหมาะสม

.....

.....

.....

.....

ใบงานที่ ๓ การหาพื้นที่ และสร้างกระบวนการ

๑. ท่านมีเหตุผลใดในการเลือกพื้นที่นี้

.....

.....

.....

.....

.....

๒. กิจกรรมที่กำหนดมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ และก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๓

ใบงานที่ ๔ ท่านได้เรียนรู้อะไรจากการกำหนดวิถีชีวิต และรูปแบบพื้นที่ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔

ภาพการอธิบายการใช้พื้นที่และรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ของผู้ร่วมทำ workshop

ภาพการเดินทอดรอนเท้าภายในป่าของโรงเรียนรุ่งอรุณเพื่อให้ผู้เข้าร่วม Workshop ได้สัมผัสพลังธรรมชาติ

ภาพกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ใช้โครงการร่วมกันกำหนดรูปแบบการเรียน และกิจกรรม เพื่อนำมาใช้ใน
กำหนดทิศทางและวิธีชีวิตภายในศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ๑

ภาพกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ใช้โครงการร่วมกันกำหนดรูปแบบการเรียน และกิจกรรม เพื่อนำมาใช้ใน
กำหนดทิศทางและวิธีชีวิตภายในศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ๒

คณะวิจัยและผู้ใช้โครงการร่วมกันสังเคราะห์องค์ประกอบของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
และบรรยากาศที่เอื้อต่อจิตตปัญญาศึกษาที่ประเทศภูฏาน

คณะวิจัยเข้าพบ ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ เพื่อสอบถามแนวทางในการแปลความหมายเชิง
นามธรรม ไปสู่รูปธรรม

คณะผู้ทำวิจัยประชุมหาแนวทางในการศึกษาโครงการศึกษารูปแบบพื้นที่ใช้สอยที่มีอิทธิพลต่อการ
พัฒนาจิตตปัญญา